

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

**ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА СТВОРЕННЯ
ГАЛУЗЕВИХ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ
ДЛЯ ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ**

Колективна монографія

Київ

2016

УДК 025
ББК 78.35+78.36
О-64

*Затверджено до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 14 від 24 листопада 2016 р.)*

Авторський колектив:

*Л. О. Біла, Л. М. Бондар, О. Б. Бондарчук, Н. В. Вараксіна, Н. Т. Задорожна,
Л. М. Заліток, Н. Є. Зоріна, С. В. Кирій, С. Г. Коваленко, І. Г. Лобановська,
Н. Г. Мацібора, Т. С. Павленко, О. С. Покусова, О. Г. Помчалова, А. І. Рубан, І. І. Хемчян*

Наукові редактори: *Л. М. Заліток*, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
І. Г. Лобановська, завідувач відділу наукового формування та опрацювання документних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Літературний редактор: *Л. В. Редько-Шпак*, провідний редактор

Рецензенти: *О. В. Воскобойнікова-Гузєва*, доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник
С. М. Зозуля, кандидат історичних наук, заступник директора з наукової роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Відповідальний за випуск: *І. Г. Лобановська*

О-64 **Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітнянської галузі України** : колективна монографія / [авт. кол.: Л. О. Біла, Л. М. Бондар, О. Б. Бондарчук та ін. ; наук. ред.: Л. М. Заліток, І. Г. Лобановська] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : [б. в.], 2016. – 175 с.

ISBN 978-966-97408-3-0

У монографії різнобічно представлено теоретичні, організаційні, методичні й технологічні засади формування бібліотечно-інформаційних ресурсів галузевої наукової бібліотеки і запропоновано нові підходи в наданні доступу до них. Розкрито особливості галузевих інформаційних потреб користувачів і способи їх задоволення. Висвітлено проблеми зберігання й використання книжкових пам'яток. Представлено теоретичне обґрунтування й практичне втілення шляхів трансформування освітнянських бібліотек у базові документально-комунікаційні комплекси глобального інформаційного середовища.

Видання призначено працівникам освітнянських бібліотек України всіх видів. Воно може бути використано в роботі бібліотек інших систем і відомств, а також стане в пригоді тим, хто займається науковою, педагогічною та науково-методичною діяльністю.

**УДК 025
ББК 78.35+78.36**

ISBN 978-966-97408-3-0

© Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського, 2016
© Л. О. Біла, Л. М. Бондар, О. Б. Бондарчук, Н. В. Вараксіна, Н. Т. Задорожна, Л. М. Заліток, Н. Є. Зоріна, С. В. Кирій, С. Г. Коваленко, І. Г. Лобановська, Н. Г. Мацібора, Т. С. Павленко, О. С. Покусова, О. Г. Помчалова, А. І. Рубан, І. І. Хемчян, 2016

**NATIONAL ACADEMY OF EDUCATIONAL SCIENCES OF UKRAINE
V. O. SUKHOMLYNSKYI STATE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL
LIBRARY OF UKRAINE**

**ARRANGEMENT AND PROCEDURE
OF CREATING SUBJECT LIBRARY INFORMATION
RESOURCES FOR EDUCATIONAL SPHERE OF UKRAINE**

Collective monograph

Kyiv

2016

The monograph presents theoretical, organizational, methodological and technological bases concerning the formation of library information resources in subject research library; new approaches in providing access to them are suggested. The peculiarities of users' subject information needs and ways to meet them are shown. The problems of preserving and using books from the past are studied. Theoretical justification and practical implementation of ways regarding transformation of education libraries into base document and communication complexes of global information environment are presented.

The publication is useful for education libraries of all types as well as other libraries of various systems and departments. It can also be used by those who are engaged in scientific, educational and scientific work.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	7
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ I. ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ: СТАН РОЗРОБЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ <i>Рубан А. І.</i> ...	11
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ГАЛУЗЕВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ І ШЛЯХИ ЇХ ЗАДОВОЛЕННЯ <i>Покусова О. С., Павленко Т. С., Кириї С. В.</i>	36
РОЗДІЛ III. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ.....	51
ГЛАВА 1. СИСТЕМА КОМПЛЕКТУВАННЯ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ... <i>Бондар Л. М.</i>	51
ГЛАВА 2. СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ.....	58
2.1. Електронна бібліотека як сучасна форма реалізації доступу до електронних документів <i>Вараксіна Н. В.</i>	58
2.2. Веб-портал як засіб гармонізації традиційних і електронних галузевих інформаційних ресурсів <i>Задорожна Н. Т.</i>	73
2.3. Електронні послуги бібліотеки <i>Павленко Т. С.</i>	86
ГЛАВА 3. ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВА СИСТЕМА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ.....	92
3.1. Комплексне лінгвістичне забезпечення інформаційно-пошукової системи наукової бібліотеки <i>Лобановська І. Г.</i>	92
3.2. Авторитетний файл „Коллективні автори” як засіб уніфікування бібліографічних записів <i>Коваленко С. Г.</i>	104
3.3. Авторитетний файл індивідуальних авторів як інструмент персоналізації відомостей про особу <i>Помчалова О. Г.</i>	112
3.4. Авторитетний файл предметних заголовків як засіб організації тематичного пошуку в електронному каталозі <i>Зоріна Н. Є.</i>	121
ГЛАВА 4. ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК	
4.1. Корпоративні бібліотечні проекти – перспективна форма інтегрування інформаційних ресурсів <i>Лобановська І. Г.</i>	132
4.2. Зведена база даних дисертацій з питань освіти, педагогіки і психології як засіб інтегрування галузевих інформаційних ресурсів <i>Коваленко С. Г.</i>	138
4.3. Зведена бібліографічна база даних збірників наукових праць як форма кооперативної міжбібліотечної взаємодії <i>Зоріна Н. Є.</i>	145
РОЗДІЛ IV. ЗБЕРЕЖЕННЯ РІДКІСНИХ І ЦІННИХ ВИДАНЬ – МІСІЯ БІБЛІОТЕК XXI СТОЛІТТЯ.....	153
ГЛАВА 1. ЗБЕРІГАННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ РІДКІСНИХ І ЦІННИХ ВИДАНЬ У ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО: ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІТНІ ПІДХОДИ <i>Мацібора Н. Г.</i>	153
ГЛАВА 2. РІДКІСНІ ВИДАННЯ У ФОНДАХ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМИ РОБОТИ <i>Бондарчук О. Б.</i>	159
РОЗДІЛ V. НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК <i>Хемчян І. І., Біла Л. О.</i>	164

CONTENTS

LIST OF ABBREVIATIONS	7
INTRODUCTION	8
PART I. FORMATION OF LIBRARY INFORMATION RESOURCES: SITUATION AND SOURCE BASE <i>Ruban A. I.</i>	11
PART II. SUBJECT INFORMATION NEEDS AND WAYS TO MEET THEM <i>Pokusova O. S., Pavlenko T. S., Kyrii S. V.</i>	36
PART III. INFORMATION RESOURCES OF SCIENTIFIC LIBRARY: NEW APPROACHES TO THEIR FORMATION	51
CHAPTER 1. SYSTEM OF SCIENTIFIC LIBRARY ACQUISITION: PROBLEMS AND PROSPECTS <i>Bondar L. M.</i>	51
CHAPTER 2. SYSTEM OF SCIENTIFIC LIBRARY ELECTRONIC RESOURCES	58
2.1. Electronic library as a modern form of access to electronic documents <i>Varaksina N. V.</i>	58
2.2. Web portal as a means of harmonizing traditional and electronic subject information resources <i>Zadorozhna N. T.</i>	74
2.3. Library electronic service <i>Pavlenko T. S.</i>	87
CHAPTER 3. INFORMATION RETRIEVAL SYSTEM IN SCIENTIFIC LIBRARY	93
3.1. Complex lingware of information retrieval system in scientific library <i>Lobanovska I. H.</i>	93
3.2. Collective authors authority file as a means of bibliographic records unification <i>Kovalenko S. H.</i>	105
3.3. Authority file of individual authors as a tool for personalizing information about a person <i>Pomchalova O. H.</i>	113
3.4. Authority file of subject headings as a means of organizing subject retrieval in electronic catalogue <i>Zorina N. Y.</i>	122
CHAPTER 4. UNIFIED INFORMATION SPACE OF EDUCATION LIBRARIES	133
4.1. Corporate library projects as a prospective form of information resources integration <i>Lobanovska I. H.</i>	133
4.2. Dissertations on education, pedagogy and psychology cumulative database as a means of integrating subject information resources <i>Kovalenko S. H.</i>	139
4.3. Collected scientific papers cumulative bibliographic database as a form of interlibrary cooperation <i>Zorina N. Y.</i>	146
PART IV. TO PRESERVE RARE AND IMPORTANT EDITIONS IS A MISSION OF 21 CENTURY LIBRARIES	154
CHAPTER 1. STORAGE OF RARE AND IMPORTANT EDITIONS COLLECTION IN V. O. SUKHOMLYNSKYI STATE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL LIBRARY OF UKRAINE: TRADITIONAL AND MODERN APPROACHES <i>Matsibora N. H.</i>	154
CHAPTER 2. RARE PUBLICATIONS IN UKRAINIAN EDUCATION LIBRARIES HOLDINGS: PRESENT STATE AND STRATEGIES <i>Bondarchuk O. B.</i>	160
PART V. SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF INNOVATIVE ACTIVITY OF EDUCATION LIBRARIES <i>Khemchian I. I., Bila L. O.</i>	165

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АБІС	– автоматизовані бібліотечні інформаційні системи
АЗ	– авторитетний запис
АК	– авторитетний контроль
АФ	– авторитетний файл
ББК	– Бібліотечно-бібліографічна класифікація
БД	– бази даних
БЗ	– бібліографічний запис
БО	– бібліографічний опис
ДБО	– довідково-бібліографічне обслуговування
ДНПБ	– Державна науково-педагогічна бібліотека
ДПА	– довідково-пошуковий апарат
ДСТУ	– державний стандарт України
ЕБ	– електронна бібліотека
ЕДД	– електронна доставка документів
ЕК	– електронний каталог
ЕР	– електронні ресурси
ЗвБД	– зведена база даних
ЗНП	– збірники наукових праць
ІГІР	– інтегрований галузевий інформаційний ресурс
ІКТ	– інформаційно-комунікаційні технології
ІП	– інформаційні потреби
ІПМ	– інформаційно-пошукові мови
ІПС	– інформаційно-пошукові системи
ІР	– інформаційні ресурси
КС	– ключові слова
ЛЗ	– лінгвістичне забезпечення
МБА	– міжбібліотечний абонемент
МОН	– Міністерство освіти України
МІР	– мова предметних рубрик
НАПН	– Національна академія педагогічних наук
НПЕБ	– науково-педагогічна електронна бібліотека
ПЗ	– предметні заголовки
ПОД	– пошуковий образ документа
ПОЗ	– пошуковий образ запити
ІР	– предметні рубрики
САБ	– система автоматизації бібліотек
СК	– систематичні каталоги
УДК	– Універсальна десяткова класифікація
MARC-формат	– формат машиночитного каталогізаційного запису

ВСТУП

Фундаментальною ознакою сучасного суспільства – суспільства знань – є розвиток освіти й науки. Інноваційні процеси в цих галузях неможливі без їх повноцінного інформаційного забезпечення. Здійснити згадане можливо лише за умови формування галузевих інформаційних ресурсів, які мають бути вагомим сегментом світового інформаційного простору, підґрунтям соціально-економічного розвитку нашої держави, джерельною базою вітчизняної педагогічної науки. Саме тому розроблення науково обґрунтованих підходів, методів і напрямів формування бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України є нагальною потребою.

В універсумі людських знань бібліотечно-інформаційні ресурси займають особливе місце. Відображаючи певні фрагменти дійсності, представлені в документопотоці, через гностичні образи зафіксованих документів, через ідентифікацію їхніх текстів, а також через організацію документопотоків, бібліотечно-інформаційні ресурси виступають продуктом як матеріальної, так і духовної діяльності. Їхнє двоїсте становище в когнітивному просторі, то як самостійного продукту (нового знання), то як інфраструктури інтелектуального простору, змушує бібліотечне співтовариство по-новому досліджувати ціннісно орієнтований рівень окремих компонентів бібліотечно-інформаційних комунікацій. При цьому слід мати на увазі, що бібліокомунікація – це метасистема, елементи якої по-різному впливають як на світ документів, так і на світ потреб. Бібліокомунікація – це також поліструктурна система, що володіє безліччю різнопланових структур, взаємопов'язаних між собою єдністю цілей, але які розвиваються за власними законами.

Нова парадигма освіти вимагає від бібліотек галузі нових теоретичних, організаційних, методичних і технологічних підходів до формування бібліотечно-інформаційних ресурсів і надання доступу до них. Маючи на меті їх розроблення й поглиблення, колектив науковців Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) протягом 2014–2016 рр. провів фундаментальне дослідження на тему „**Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України**”.

В основу дослідження покладено такі методологічні принципи:

- **принцип комплексності**, що передбачає дослідження інформаційного простору в соціально-культурному контексті й у рамках різних дисциплін (бібліотекознавства, інформатики, культурології, теорії документних потоків);
- **гуманітарний принцип**, що дає змогу вирішувати проблеми соціального партнерства (бібліотека – суспільство, бібліотека – виш, бібліотекар – користувач) в інформаційному просторі;
- **принцип оптимального співвідношення** ціннісних орієнтацій людини і конкретного освітнього, культурного та інтелектуального середовища, що впливає на розвиток інтелектуального потенціалу як суспільства, так і особистості.

Відповідно до зазначених принципів визначено **3 підходи** до поняття „**бібліотечно-інформаційні ресурси**”:

– з позиції структурної концепції бібліотечно-інформаційні ресурси – це компонент освітнього простору, пов'язаний відносинами з іншими його компонентами, такими як організаційні структури, що забезпечують функціонування ресурсів, засоби доступу та інформаційної взаємодії;

– з погляду функціональної концепції бібліотечно-інформаційні ресурси є складною організаційною системою, окремі параметри якої самостійно взаємодіють із зовнішнім середовищем і сукупність яких характеризує стан і зміни системи;

– з позиції казуальної концепції бібліотечно-інформаційні ресурси можуть бути представлені як динамічний об'єкт, який самостійно розвивається й самостійно відтворює умови свого існування.

Дослідження здійснено з використанням таких методів:

– *логіко-методологічного* – для аналізу існуючих інституційних структур науково-освітньої та бібліотечно-інформаційної діяльності;

– *ситуаційного і методу системного аналізу* для встановлення стадій, етапів розвитку, цілей бібліотечно-інформаційної діяльності в освітньому просторі;

– *соціологічного* – для вивчення певних типів комунікативної поведінки (зокрема інформаційної) та читацької активності окремих категорій споживачів інформації, їх установок на те або інше джерело, залежно від їх статусу в системі інтелектуального простору.

У процесі дослідження передбачалося розв'язання великої кількості різнопланових проблем, найважливішими з яких є:

– розроблення умов створення єдиного інформаційного простору науково-освітнього комплексу галузі;

– дослідження якісного та кількісного складу елементів інформаційної інфраструктури;

– визначення адекватності характеристик бібліотечно-інформаційних ресурсів структурі науково-освітнього комплексу і концептуальним положенням державної інноваційної та науково-освітньої політики;

– визначення змісту та напрямів науково-методичного супроводу діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

Мета дослідження обумовила його основні *завдання*:

– проаналізувати джерельну базу й терміносистему з теми дослідження;

– виявити рівень наукової розробленості проблеми бібліотечно-інформаційного забезпечення галузі освіти в Україні;

– визначити пріоритетні напрями розвитку бібліотечно-інформаційного комплексу як соціокультурного об'єкта та основні тенденції його функціонального й технологічного оновлення;

– проаналізувати особливості галузевих інформаційних потреб користувачів;

– розробити організаційно-технологічні засади і методи гармонізації традиційних і електронних галузевих інформаційних ресурсів;

– розробити наукові засади аналітико-синтетичного опрацювання вхідного документного потоку до сукупного фонду освітянських бібліотек;

- дослідити бібліотечно-інформаційний ресурс рідкісних і цінних видань для надання до нього доступу широкому колу освітян;
- розробити науково-методичні засади забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

Здійснене дослідження має комплексний характер, що забезпечено участю в ньому, крім ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, провідних бібліотек галузі, зокрема наукових установ НАПН України та вишів педагогічного та інженерно-педагогічного профілю, об'єднаних у мережу освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. Це дало змогу створити розподілену базу даних для моніторингу тенденцій розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів та інших компонентів структури інформаційного простору й інтелектуального середовища галузі.

Структура представленої монографії відповідає логіці системного дослідження, що зумовило виклад результатів у п'яти розділах. У *першому розділі* подано аналіз стану розроблення проблеми та досліджено джерельну базу з питань формування бібліотечно-інформаційних ресурсів в Україні. У *другому розділі* висвітлено особливості галузевих інформаційних потреб користувачів і способи їх задоволення. Визначено пріоритетні напрями розвитку бібліотечно-інформаційного комплексу як соціокультурного об'єкта та основні тенденції його функціонального і технологічного оновлення. У *третьому розділі* нові підходи до формування інформаційних ресурсів галузевої наукової бібліотеки висвітлено через систему комплектування й наукового опрацювання фонду із застосуванням технології авторитетного контролю даних. Розглянуто систему електронних ресурсів бібліотеки, що включає Наукову електронну педагогічну бібліотеку (НПЕБ), веб-портал як засіб гармонізації традиційних і електронних інформаційних ресурсів, електронні послуги бібліотеки для формування єдиного інформаційного простору освітянських книгозбірень на засадах кооперування. *Четвертий розділ* присвячено проблемі збереження й використання книжкових пам'яток (рідкісних і цінних видань) з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та мережі освітянських бібліотек України в епоху цифрових технологій. У *п'ятому розділі* розглянуто основні форми та методи науково-методичного супроводу діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, спрямовані на їх інноваційний розвиток.

Концептуальні положення монографії мають стати методологічним підґрунтям для подальших досліджень проблем інноваційного розвитку освітянських бібліотек як важливого складника освітнього середовища, зокрема для теоретичного обґрунтування й практичного втілення способів трансформування освітянських бібліотек у базові документаційно-комунікаційні комплекси.

Монографія стане в пригоді науковцям, викладачам вищих навчальних закладів, аспірантам і студентам, керівникам бібліотечно-інформаційних установ і систем, бібліотекарям-практикам.

Л. М. Заліток,

І. Г. Лобановська

РОЗДІЛ І. ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ: СТАН РОЗРОБЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Рубан А. І.

Бібліотеки як вагома складова частина інформаційного ресурсу країни відіграють важливу роль у науково-інформаційному забезпеченні інноваційного розвитку суспільства, поступово стаючи ефективною ланкою між глобальними масивами інформації та сучасним користувачем. Саме вони, здійснюючи кумуляцію, збереження й використання документованих знань, мають сприяти інтеграції країни до загальносвітового інформаційного простору. Сучасні тенденції вимагають від них нових теоретичних, методичних, організаційних і технологічних засад формування бібліотечно-інформаційних ресурсів і створення відповідних методів доступу до них.

Спеціалісти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, яка виконує функції головного наукового, інформаційного, організаційного, методичного та координаційного центру мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, з перших років існування книгозбірні приділяють увагу питанням формування та використання галузевих інформаційних ресурсів (ІР). Зважаючи на те, що сутність і зміст такого поняття, як „інформаційні ресурси” в сучасному бібліотекознавстві не є остаточно визначеними, у ході дослідження проаналізовано законодавчу й нормативну базу України, словники, наукові праці, в яких подано формулювання цього терміну. Зокрема, Закон України від „Про Національну програму інформатизації” [1, с. 45] визначає інформаційний ресурс як „сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо)”. ДСТУ 5034:2008 „Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять” характеризує ІР як „систематизоване зібрання документів, зафіксованих на паперових чи інших носіях інформації” [2, с. 10], а ДСТУ 7448:2013 „Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять” – як „систематизоване зібрання документів в інформаційних системах, призначене для забезпечення інформаційних потреб користувачів інформації у визначеній сфері діяльності” [3, с. 3]. Цей же стандарт подає дефініцію „бібліотечні ресурси”, визначаючи їх як „упорядковані бібліотечні фонди документів на різних носіях інформації, бази даних, мережеві інформаційні ресурси, довідково-пошуковий апарат, матеріально-технічні засоби опрацювання, зберігання та передавання інформації” [3, с.3]. Ми ж керуватимемося визначенням, запропонованим П. І. Роговою та Н. В. Вараксіною в описовій моделі всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу: „**Інформаційний ресурс** – це сукупність упорядкованої документованої інформації, що зберігається в бібліотеках, і призначена для задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх і культурних потреб користувачів, включаючи бібліотечні фонди, засоби ІКТ, он-лайн послуги для їх опрацювання, зберігання й використання” [4, с. 7]. За їхнім визначенням до складу інформаційних ресурсів входять:

- ✓ опубліковані та неопубліковані первинні документи на паперових і електронних носіях (книжки, періодичні видання, нотні та образотворчі видання, дисертації тощо);
- ✓ вторинна продукція на паперових й електронних носіях (бібліографічна, реферативна та аналітична);
- ✓ фактографічні, повнотекстові й бібліографічні БД;
- ✓ он-лайн послуги;
- ✓ комп'ютерні мережі зв'язку та програмні засоби, що забезпечують створення інформаційних систем і розвиток телекомунікаційних мереж.

Розглянемо деякі публікації з питань формування та використання інформаційних ресурсів у бібліотеках України за 2010–2015 рр., дібрані методом стратифікованої вибірки*, за такими типо-видовими ознаками: нормативно-правова база; дисертаційні дослідження; словники, монографії, методичні й практичні посібники, публікації в періодичних і продовжуваних виданнях; бібліографічні посібники; матеріали конференцій та семінарів.

Вагому групу джерел становлять *нормативно-правові акти* у сфері формування інформаційних ресурсів та інформації. Державна політика в цій галузі спрямована на створення умов для ефективного й якісного інформаційного забезпечення, розв'язання стратегічних та оперативних завдань соціального та економічного розвитку України. Одним з основних її напрямів є розвиток законодавства у сфері інформаційних процесів, інформатизації та захисту інформації. Серед нормативно-правових документів 2010–2015 рр., що регламентують інформаційні процеси в Україні передусім варто виокремити закони України „Про доступ до публічної інформації”, „Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»”, „Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»” (2011), „Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо доставляння обов'язкового безоплатного примірника документів” (2012); постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України „Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 вересня 2009 року № 1087 (йдеться про „Деякі питання організації електронного документообігу та звітності”) (2010), „Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI»”, „Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань доступу до інформації” (2011), „Про затвердження переліку закладів культури, освітніх та наукових закладів, до яких надсилаються документи та видання у рамках міжнародного обміну, що звільняються від оподаткування митом” (2012), „Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні” (2013); накази МКіТ України „Про затвердження Порядку та форм складання та подання запитів на отримання публічної інформації, розпорядником якої є

* Стратифікована вибірка – це процес формування вибірки, що складається з двох етапів, в якому генеральна сукупність поділяється на підгрупи (шари, страти або типові групи). Страти мають взаємно виключати і взаємно доповнювати одна одну. Далі з кожної страти випадковим чином добирають елементи. Для цього зазвичай використовують метод простої випадкової вибірки. Метод стратифікованої вибірки ефективніший за методи простого або систематичного вибору, оскільки забезпечує більшу репрезентативність.

Міністерство культури України” та „Про втрату чинності наказу Міністерства культури і туризму України від 27.03.2008 № 321/0/16-08” (2012), згідно з яким втрачає чинність наказ „Про затвердження методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку бібліотечних фондів» (зі змінами та доповненнями)”; наказ Міністерства фінансів України „Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов’язань” (2014 р.); накази МОН України „Про проект зі створення єдиної системи централізованого електронного обліку підручників у загальноосвітніх навчальних закладах, районних і обласних управліннях (відділах) освіти, Міністерстві” (2011), „Про затвердження Порядку забезпечення студентів вищих навчальних закладів, учнів загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів та вихованців дошкільних навчальних закладів підручниками та навчальними посібниками”, „Про затвердження Положення про забезпечення доступу до публічної інформації у Державній службі молоді та спорту” (2012), „Про затвердження Інструкції про порядок комплектування та облік підручників і навчальних посібників у бібліотечних фондах загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації” (2013).

Фахівці Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України для надання допомоги методистам з бібліотечних фондів та шкільним бібліотекарям у питаннях, пов’язаних із забезпеченням навчальних закладів підручниками і навчальними посібниками, 2013 р. уклали „Інформаційно-нормативний збірник” [5]. Крім того, 2012 р. фахівці Міністерства культури України розробили проект Концепції державної програми збереження бібліотечних фондів на період до 2020 року, який розміщено на офіційному веб-сайті установи для отримання пропозицій та зауважень.

Роль стандартизації в такій сфері, як бібліотечна справа, є незаперечною. Від того, як дотримуються вимог стандартів, залежить злагодженість і ефективність управління бібліотечно-інформаційною діяльністю, захист інтересів користувачів, оперативність і якість створюваних продуктів і наданих послуг. Упродовж аналізованого періоду в Україні прийнято й надано чинності таким національним стандартам та національним стандартам, через які впроваджено стандарти Міжнародної організації зі стандартизації ISO, що стосуються теми пропонованого дослідження: ДСТУ 33.114:2009 „Підготовка та постачання документації на електронних носіях інформації. Загальні технічні вимоги” (чинний від 2011.07.01), ДСТУ 7093:2009 „Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами” (ГОСТ 7.112004, MOD; ISO 832:1994, MOD) (чинний від 2010.04.01), ДСТУ 7152:2010 „Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках” (чинний від 2010.10.01), ДСТУ 7157:2010 „Видання електронні: основні види та вихідні відомості” (чинний від 2010.07.01), ДСТУ 33.116:2010 „Електронні копії документів. Загальні вимоги” (чинний від 2012.07.01), ДСТУ 33.116:2010 „Страховий фонд документації. Електронні копії документів. Загальні вимоги” (чинний від 2012.07.01), ДСТУ ISO 7154:2010 „Принципи комплектування бібліографічної картотеки” (чинний від 2012.01.01), ДСТУ ISO 12083:2010 „Підготування та розмічання електронних

рукописів” (ISO 12083:1994, IDT) (чинний від 2012.07.01), ДСТУ ISO 17933:2010 „Загальний обмін електронними документами (GEDI)” (ISO 17933:2000, IDT) (чинний від 2012.01.01), ДСТУ 7448:2013 „Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять” (чинний від 2014.07.01), ДСТУ 3582:2013 „Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ)” (чинний від 2014.01.01; прийнятий на заміну ДСТУ 3582–97), ДСТУ 7342:2013 „Видавнича анотація. Правила складання та подання у виданнях” (чинний від 2014.01.01), ДСТУ 7343:2013 „Видання. Міжнародна стандартна нумерація нотних видань” (ISO 10957:2009, NEQ) (чинний від 2014.01.01), ДСТУ 7361:2013 „Відеодокументи. Правила зберігання національного архівного фонду. Технічні вимоги” (чинний від 2014.01.01), ДСТУ 33.001:2013 „Страховий фонд документації. Основні положення” (чинний від 2014.01.01; прийнятий на заміну ДСТУ В 33.00194), ДСТУ 3814:2013 „Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація книг” (ISO 2108:2005, NEQ; чинний від 2014.01.01; прийнятий на заміну ДСТУ 381498), ДСТУ 3017:2015 „Видання. Основні види. Терміни та визначення понять” (чинний від 2017.07.01), ДСТУ 8299:2015 „Знак охорони авторського права. Правила подання у виданнях” (чинний від 2017.07.01), ДСТУ 8302:2015 „Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання” (чинний від 2017.07.01), ДСТУ 8344:2015 „Видання. Основні елементи. Терміни та визначення понять” (чинний від 2017.07.01), ДСТУ 8602:2015 „Статистичний облік випуску видань. Основні положення” (чинний від 2017.07.01), ДСТУ ISO 30301:2015 „Системи керування документами. Вимоги (ISO 30301:2011, IDT)” (чинний від 2016.01.01), ДСТУ ISO 30300:2015 „Системи керування документами. Основні положення і словник термінів (ISO 30300:2011, IDT)” (чинний від 2017.01.01). Окрім того, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 09.12.2014 № 695 та схваленою постановою Верховної Ради України від 11.12.2014 № 26-VIII щодо припинення дії на території України стандартів колишнього СРСР, Державне підприємство „Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості” видало наказ № 146 від 05 листопада 2015 р. „Про скасування міждержавних стандартів в Україні, які розроблені до 1992 року”, що скасовує повністю чинність міждержавних стандартів в Україні, зокрема з тих, що стосуються теми нашого дослідження.

Аналізуючи *дисертації*, зазначимо, що протягом 2010–2015 рр. в Україні за спеціальністю 27.00.03 (книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство) за темами, що стосуються різних аспектів роботи з ІР, захищено 4 докторські та 17 кандидатських дисертацій**.

Т. Добко в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій дослідила довідково-бібліографічну діяльність бібліотек НАН України в ХХ ст. – першому десятилітті ХХІ ст.; В. Попик – історію, методологію та розвиток ресурсів біографічної та біобібліографічної

** за даними Науково-методичної комісії з журналістики та інформації МОН України:
http://journ.univ.kiev.ua/NMK/?page_id=865.

інформації в системі національної спадщини; К. Лобузїна – бібліотечно-інформаційні технології формування комплексних електронних бібліотечних ресурсів з інтелектуальним доступом (знаннєвих ресурсів). Н. Стрішенець вивчала розвиток бібліотечно-інформаційної терміносистеми США наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. і захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук.

Кандидатські дисертації здебільшого присвячено електронним інформаційним ресурсам: періодичні електронні видання в системі бібліотечних ІР дослідила С. Горова, електронні видання як об'єкт комплектування фондів бібліотек України – В. Каїді, системне формування краєзнавчих ресурсів бібліотек як складника соціально-комунікаційного простору регіону – М. Кузнєцова, формування корпоративних бібліотечно-інформаційних ресурсів як складової частини інформаційної інфраструктури фармацевтичної галузі України – Н. Гавриш, основні характеристики інформаційно-комунікаційної взаємодії як чинника розвитку бібліотечних систем регіонального рівня – О. Мар'їна, управління формуванням електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів – М. Петрова, електронне інформування в правовій сфері як бібліотечний аспект розвитку інформатизації в Україні в 1998–2008 рр. – Н. Іванова; технології архівного зберігання електронних бібліотечних ресурсів у мережевому комунікаційному просторі вивчала Н. Стрілець, мережеве інформаційно-бібліотечне забезпечення наукових досліджень – Т. Симоненко, наукометричні технології в електронній бібліотеці – Є. Копанєва.

М. Калмикова аналізувала особові книжкові зібрання у фонді наукової бібліотеки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського в 1918–1941 рр., а С. Дригаїло – досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського щодо системи обслуговування газетними фондами в умовах зростання інформаційних потреб читачів у 1991–2010 рр.

Актуальними є дисертації В. Бондаренко „Дистантне інтернет-обслуговування користувачів сучасної бібліотеки (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)”, В. Медведєвої „Еволюція дистантних форм бібліотечної роботи як спосіб розширення доступу користувачів до бібліотечних фондів (1990–2009)” та Н. Коржик „Електронний абонемент як засіб удосконалення бібліотечно-комунікаційного сервісу”.

Інформаційно-бібліографічну систему університетської бібліотеки, її зміст, організацію та використання вивчала Ю. Остапчук; склад, зміст і особливості розвитку документних ресурсів української бібліографії образотворчого мистецтва в 1996–2005 рр. – М. Шатрова.

Потрібно також згадати кандидатські дисертаційні дослідження за спеціальністю 27.00.02 – документознавство, архівознавство: „Розвиток системи комплектування і обліку рукописних фондів бібліотек України та створення сучасних інформаційних ресурсів (1918–2009)” І. Корчемної, „Формування та розвиток бібліотечно-архівної колекції «Фонд президентів України» як спеціалізованого документного фонду” С. Польовик та „Українські документально-інформаційні ресурси у віртуальному просторі Канади: структура, інформаційне наповнення та методика пошуку України” Х. Вінтонів.

Варто зазначити, що найпродуктивнішими авторами впродовж зазначеного хронологічного періоду були О. Сербін, К. Лобузін, Н. Стрішенець (НБУВ), Ю. Остапчук, Л. Трачук (РДГУ), П. Рогова, Т. Лога, І. Лобановська, Н. Мацібора, Л. Бондар (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), М. Васильченко (ХДАК), В. Білоус (бібліотека ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, Н. Дзюба (НБУ для дітей), О. Збанацька (НАКККіМ) та Н. Кунанець (НТБ НУ „Львівська політехніка”).

Розглядаючи *книжкові видання й статті* з питань термінології, зауважимо, що наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. спостерігалось прискорення процесів унормування термінів, що відображають основні поняття інформаційних ресурсів суспільства через фіксацію їх значень у нормативно-правових документах, а отже, актуальною була підготовка термінологічного словника. У 2012 р. фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського задля виявлення, збирання та систематизування термінології в інформаційній сфері уклали словник законодавчої та стандартизованої термінології „Інформаційні ресурси” [6], нагороджений дипломом І ступеня в конкурсі НАПН України на кращі наукові роботи, створені того року. До нього увійшло понад 1700 термінів і визначень із законів України, міждержавних і національних (державних) стандартів України, прийнятих Держстандартом України з бібліотечної та архівної справи, інформаційної та видавничої діяльності, що набули чинності з початку незалежності України до 2011 р. включно. Також уміщено терміни з міждержавних стандартів, яким в Україні не надано чинності. На думку укладачів, такі терміни є важливими, оскільки їх використовують фахівці у міжнародній інформаційній та академічній діяльності.

У монографії К. Лобузін [7] введено нове поняття знанневого інформаційного ресурсу і запропоновано комплексне розв’язання завдань ефективного опрацювання знанневого масиву багатоаспектних інформаційних джерел, що зберігається в бібліотечних фондах наукових книгозбірень і мережевих бібліотечних ресурсах; обґрунтовано головні принципи формування сховища знань бібліотеки.

Кілька статей присвячено визначенню окремих термінів. Поняття „каталогізація” розглянула Н. Стрішенець, „віртуальний й електронний довідково-бібліографічний апарат” – Ю. Остапчук, а дефініцію „бібліотечний фонд” – М. Васильченко.

Від якісного формування ІР значною мірою залежить ефективність забезпечення інформаційних потреб (ІІ) користувачів бібліотек усіх систем і відомств. Так, С. Дригайло та В. Дригайло, усвідомлюючи взаємозв’язок названих категорій, розкрили підсумки моніторингу ІІ користувачів відділу газетних фондів НБУВ. У статтях Т. Павленко [8; 9] висвітлено результати дослідження ІІ освітян – користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, обґрунтовано напрями вдосконалення діяльності книгозбірні як сучасного галузевого бібліотечного комплексу. А. Рубан проаналізовано теоретичний і практичний досвід вивчення ІІ спеціалістів різних галузей, представлено результати дослідження ІІ користувачів цієї ж книгозбірні з питань бібліотекознавства, бібліографознавства,

документознавства та інформаційної діяльності [10]. В. Несін дослідив ІІ користувачів сільських бібліотек та шляхи їх задоволення, а вивченню ІІІ студентів ВНЗ присвячено публікації І. Белоус, О. Вдовіченко та О. Кулаковської, Л. Климчук, О. Лебедюк, А. Шелестової та ін. Комунікаційні канали та засоби задоволення ІІІ сімейних лікарів досліджувала Т. Проценко. Питання вивчення використання електронних інформаційних ресурсів читачами книгозбірень знайшли відображення в публікаціях Ж. Голубки, О. Желай, О. Лопати та ін. Основні аспекти формування теоретико-методологічних та практико-організаційних засад у вивченні читачів і читання у 20-ті рр. ХХ ст. дослідила О. Лопата. Аналізу методів дослідження ІІІ користувачів бібліотек в умовах перетворень, що виникають під впливом вимог часу й розвитку інформаційних технологій у бібліотечній сфері, присвячено публікацію П. Рогової та Ю. Артемова [11], а змінам у процесі їх формування в сучасному соціокомунікаційному просторі – Н. Грабар та Т. Соколовської. Можливості удосконалення системи бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів через дослідження їхніх ІІІ проаналізовано С. Борик за матеріалами наукових розвідок, представлених на сторінках періодичних видань.

Великий масив публікацій присвячено історії, досвіду організації, використання й керування фондами окремих книгозбірень України. У численних публікаціях фахівців НБУВ (В. Березкіної, Т. Галькевич, А. Герус, С. Дригайла, І. Лобузїна, К. Лобузїної, А. Лямця, С. Малюк, Д. Олтаржевського, О. Осталецької, Н. Самохіної, І. Смоляр, О. Супронюк, Т. Шовкопляс) досліджено окремі частини фондів цієї книгозбірні: відділу зарубіжної україніки, універсального підсобного, газетного, картографічного, а також стан міжнародного документообігу бібліотеки.

Колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розробив три визначальні документи, що отримали позитивну наукову оцінку й рекомендації для поглибленого вивчення й відповідного використання фахівцями бібліотечної справи інших систем і відомств: „Стратегія розвитку бібліотечно-інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського” [12], „Модель всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського” [4] та „Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського” [13]. Вони покликані сприяти створенню повноцінного ІР в традиційній та електронній формах, завдяки чому здійснюватиметься системне науково-інформаційне забезпечення розвитку національної освіти, педагогічної науки та практики в Україні.

Виконуючи завдання з формування єдиного національного галузевого ІР держави з питань педагогіки, психології та бібліотечно-інформаційного обслуговування наукових, науково-педагогічних та керівних кадрів, учителів, студентів, учнів тощо, фахівці книгозбірні підготували методичні рекомендації („Доукомплектування фондів бібліотек освітянської мережі МОН України та НАПН України”), „Перевірка бібліотечних фондів”) та „Створення

інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства й інформаційної діяльності в традиційній та електронній формах в освітянських бібліотеках” [14–16].

Шляхи формування галузевого ІР у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розглядали П. Рогова [17], Л. Бондар та Н. Плужнікова [18]. Моніторинг надходжень документів до фонду бібліотеки зробили Л. Бондар [19], Н. Плужнікова й Л. Шапошник [20], В. Кемпе [21]. Стан комплектування фонду бібліотеки періодичними виданнями в умовах сьогодення дослідила Л. Бондар [22]. О. Бондарчук та В. Іващенко проаналізували періодичні видання для дітей з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, надруковані в УРСР у 1920–30-х роках [23]. Т. Лога розкрила склад фонду довідкових видань психолого-педагогічної тематики [24].

Упровадження інноваційних та інформаційних технологій у процеси комплектування ННСГБ НААНУ розглянуто в публікаціях співробітників цієї книгозбірні В. Головенко й Н. Басун. Питання збалансованого поповнення інформаційного потенціалу головної сільськогосподарської бібліотеки країни за умови комплектування друкованими та електронними виданнями висвітлено Л. Татарчук й О. Опанасенко.

Аналіз краєзнавчих веб-ресурсів регіональних бібліотек, представлених на сайті НІБ України, подано в статті О. Михайлової та І. Чеховської. Документи з питань бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства з фонду ХДНБ ім. В. Г. Короленка стали темою дослідження А. Перепечі, нотні видання і їх відображення в ЕК цієї книгозбірні вивчала Н. Погребняк, фонди нормативно-технічної документації – Л. Кравченко, а стан і перспективи розвитку системи особових архівних фондів діячів науки і культури в ній – О. Ісаєнко. Про можливості та роль благодійників у поповненні фондів Одеської ННБ імені М. Горького розмірковувала Н. Майданюк; досвід Миколаївської ОУНБ ім. О. Гмирьова щодо управління фондами висвітлила Т. Астапенко. Аналіз сучасного стану бібліотечних ресурсів та послуг, наданих читачам сільських бібліотек Південноукраїнського регіону, здійснила О. Баюш.

Бібліотечні й архівні фонди Кам'янець-Подільського НУ ім. Івана Огієнка досліджували В. Адамський та Ю. Телячий, перші надходження до фонду бібліотеки ХНУ ім. В. Н. Каразіна і джерела його формування в 1920–1930-х рр. – І. Кононенко та А. Євтушенко, досвідом роботи Вінницького ДПУ ім. Михайла Коцюбинського з гармонізації традиційних і новітніх інформаційних ресурсів ділилася В. Білоус, а особливостями комплектування фондів НБ Хмельницького НУ – В. Фоміних. Про інформаційні ресурси НБ Східноукраїнського НУ ім. В. Даля повідомляли О. Єпіфанова й В. Савельєва. На питаннях створення власних ІР бібліотеки УПА для надання перманентної інформації фахівцям у галузі освіти зосередилася Н. Ніколаєнко, а на проблемах формування фондів бібліотеки ГДПШМ – Г. Кліцакова, Л. Рачинська, Н. Мулькова. Питаннями забезпечення навчальною літературою ПТНЗ, зокрема Білоцерківського ВПУ будівництва та сервісу Київської області, опікувалася А. Титова. Крім того, Л. Кислюк, Ю. Остапчук [25], Є. Охрименко, О. Панаріна й В. Сосіпатрова, а також Л. Поперечна [26] приділили увагу особливостям сучасних фондів бібліотек вищих навчальних закладів загалом,

новим підходам до їх комплектування, застосуванню інформаційних технологій у цьому процесі, стратегії керування інформаційними ресурсами бібліотек вишів.

Особливості формування ІР шкільних бібліотек досліджено в публікаціях М. Васильченка, Л. Жмур і Ю. Спащенко, Л. Матуріної, Є. Михайленко й О. Гончаренко, О. Николук, В. Переступняк, Л. Ситник, Л. Поперечної, В. Черкунової та ін.

Окремо зупинимося на публікаціях, присвячених *книжковим колекціям бібліотек*. І. Шекера, С. Польовик, Л. Дем'янюк ознайомили з колекціями з фонду НБУВ – „Бібліотека Київського Золотоверхого монастиря”, „Фонд Президентів України” та колекцією бібліотеки Ісламської Республіки Іран; колекції „Мініатюрні книги”, „Нотні видання”, видання української діаспори та колекцію творів Я. Корчака й літератури про нього у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дослідили А. Доркену, Т. Лога та І. Щочкіна, а колекцію „Шкільні підручники і навчальні посібники” – Н. Мацібора й О. Бондарчук. Про історію надходження в 1843 р. частини книжкового зібрання Віленської медико-хірургічної академії до бібліотеки Одеського Рішельєвського ліцею дізнаємося з публікації М. Алексеєнко. Архівні колекції книгозбірні Переяслав-Хмельницького ДПУ ім. Григорія Сковороди розглянула Л. Губар, а книжкове зібрання Є. Паранюка у фонді бібліотеки Кам'янець-Подільського НУ ім. Івана Огієнка – Л. Резнічук.

Фонди документів іноземними мовами аналізували А. Жесткова, В. Бондаренко, Н. Файфер, О. Дроншкевич, І. Білоцерківець (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) та В. Вергунов (ННСГБ НААНУ).

Одним із напрямів діяльності сучасних бібліотек є формування зібрань *електронних документів*. У монографії авторського колективу НБУВ „Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства” [27] розглянуто особливості формування електронних ресурсів (ЕР), зокрема довідкових. Подано огляд комплексних он-лайнних інформаційно-бібліотечних сервісів, охарактеризовано цифровий ресурс історико-культурної спадщини бібліотек як сегмент глобальних мережевих наукових, освітніх, культурних ресурсів.

Про віртуальні інформаційно-бібліографічні ресурси ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського „Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу” й „Видатні педагоги України та світу” інформували А. Рубан [28] і А. Доркену [29], про краєзнавчий електронний мультиресурс „Історія міст і сіл України” НІБ – О. Ісаєнко. У монографії Т. Ярошенко „Електронні журнали в системі інформаційних ресурсів бібліотеки” [30] представлено комплексне дослідження становлення й розвитку електронного журналу як засобу наукової комунікації та складника ІР сучасної книгозбірні, визначено особливості керування колекціями в бібліотеках.

Запропоновано технологічну схему та основні принципи роботи з колекціями, розроблені останніми роками на основі практичного досвіду провідних бібліотек світу. Шляхам вдосконалення комплектування сучасної бібліотеки електронними ресурсами присвячено публікацію Н. Тарасенко,

правовим засадам формування ЕР бібліотечних та інформаційних центрів України – М. Хромець, методологічні засади та моделі інтеграції електронних джерел наукової інформації в бібліотеках розкрито С. Гарагулею. Наукові й технологічні аспекти організації ЕР НБУВ висвітлила Н. Самохіна.

Огляд фахових електронних ресурсів, які генерують фахівці ХДНБ ім. В. Г. Короленка, подано в статті Л. Глазунової, досвід формування та використання ЕР у бібліотеках ВНЗ – у публікаціях В. Білоус, Н. Бачинської та О. Клименко, Л. Лисенко й В. Глухової, М. Медведь, О. Пекур. Результати соціологічного дослідження „Створення та використання електронних ресурсів в університетах України” оприлюднено фахівцями НБ НаУКМА. Найпоширенішими видами ЕР є електронні бази даних. Про їх наповнення й використання дізнаємося зі статей В. Донець, А. Гужви, О. Клименко, С. Коваленко, С. Чуканової, Т. Ярошенко.

До найперспективнішого класу інформаційних систем, які оптимізують зберігання найрізноманітніших за типом і місцем розташування колекцій електронних документів і поліпшують доступ до них, належать **електронні бібліотеки (ЕБ)**. Протягом 2010–2015 рр. бібліотечна спільнота мала можливість ознайомитися з Концепцією ЕБ „Культура України”, базовим закладом у процесі розроблення та забезпечення функціонування якої стала НПБ України; Концепцією науково-педагогічної ЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [31], метою створення якої є відображення структури сучасного знання з питань освіти, педагогіки, психології та суміжних галузей, а також бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства й інформаційної діяльності для забезпечення фахових потреб користувачів через представлення наукової продукції українських і зарубіжних авторів, а також надання вільного доступу до праць бібліотеки.

Історичні передумови та сучасні завдання й проблеми формування на базі НБУВ фундаментальної ЕБ „Україніка”, що має поєднати комп’ютерні бази національної бібліографії з цифровою книжковою та рукописною колекціями, зібранням сучасних електронних документних ресурсів розглянуто в публікаціях В. Попика [32–33]. Різноманітні аспекти функціонування ЕБ відображено в статтях О. Баркової, О. Башун, В. Білоус, Н. Вараксіної, Ю. Главчевої, Г. Гуцол, І. Держко, О. Желай, К. Лобузінної, Р. Санченко, В. Сауха, Л. Семененко, В. Семесько, А. Ямчука та ін. Досвід організації цифрових архівів власної наукової продукції – **інституційних репозитаріїв** – подано в публікаціях А. Андрухів, Л. Бакуменко, В. Белінської, О. Бруй, Т. Колесникової, Т. Костирко, С. Назаровця, Т. Павленко й І. Киричок, Н. Стрілець, Н. Ткаченко, І. Шульги та ін.

Одним з видів ІР є **он-лайн послуги**. Віртуальним довідковим службам як формі організації он-лайнового довідково-бібліографічного обслуговування (ДБО) присвятили свої публікації О. Бикова та З. Ковальова, Т. Добко [34], О. Довгань [35], Ю. Кормилець, О. Углова [36], С. Чуканова та ін. Дистантне інформаційно-бібліотечне обслуговування стало темою статей І. Бови та Т. Марун [37], В. Бондаренко [38], Н. Грабар, О. Желай, О. Ісаєнка [39], Н. Каліберди, К. Карамішевої [40], Н. Коржик, В. Кута та В. Пасічника, О. Лопати, О. Прохоренко й Т. Павленко [41] та ін. К. Лобузін, аналізуючи

процес освоєння бібліотеками глобального електронного інформаційного середовища, зазначає, що книгозбірні завдяки розвинутим можливостям інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) можуть „реалізувати потенціал експертів-посередників між інформаційними ресурсами та користувачем, привнести у Глобальну мережу структурованість і упорядкованість, властиву бібліотечним фондам...” [42, с. 34].

Обліку фондів у бібліотеках різних типів і видів, здебільшого шкільних, присвячено публікації Н. Атахаджаєвої, В. Білоус, Л. Бондар, Т. Вилегжаніної, Л. Жмур й Ю. Спащенко, С. Клочок, В. Короткевич та Я. Іванової, І. Лосієвського, В. Мозгової, О. Ночвінової та О. Матвійчук, Н. Орешіної, Н. Петренко, Л. Поперечної та ін.

Важливим напрямом роботи бібліотек є **забезпечення публічного доступу** користувачів до ІР. Порядок доступу до ІР та їх використання читачами наукової бібліотеки дослідила О. Лопата. Питанням розроблення й створення інформаційно-пошукових систем бібліотеки присвятила статтю В. Струнгар. Із перевагами та перспективами організації вільного доступу в бібліотеках вишів м. Львова ознайомила І. Цвіркун. І. Зарванська представила концептуальну модель каталогізації щодо організації доступу до бібліографічних ресурсів за проектами FRBR, FRAD, FRSAD і стандартом RDA, обґрунтувавши значення понять „змістова каталогізація” й „каталогізація”.

Одним із основних засобів інформування користувачів про інформаційні ресурси бібліотек є довідково-пошуковий апарат (ДПА) – **каталоги й картотеки**. Автори більшості публікацій означеного періоду приділяли увагу електронним каталогам (ЕК), вбачаючи в них основу інформаційної системи книгозбірні. Так, К. Лобузін й А. Клочок, характеризуючи технологічні рішення та результати функціонування ЕК НБУВ у середовищі системи автоматизації бібліотек (САБ) „ІРБІС64”, зазначають, що „електронний каталог ... сьогодні залишається головною бібліотечною послугою, єдиним засобом для доступу й використання бібліотечних фондів” [43, с. 4].

З етапами формування ЕК НБУ для дітей на основі системи „MARC-SQL” ознайомили А. Кобзаренко та Н. Дзюба. Досвід створення ДПА в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, фази впровадження ІКТ у процесі каталогізації, зокрема створення ЕК, відобразила Н. Грудініна [44], а технології створення ЕК загалом та його баз даних присвятила статтю С. Коваленко [45]. Досвід Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського з каталогізації ресурсів Інтернету за допомогою Дублінського ядра метаданих з подальшим конвертуванням даних у бібліографічний формат обміну даними UNIMARC висвітлив О. Волохін. Питання організації ЕК книгозбірень вишів відображено в публікаціях І. Баньковської, Л. Боренко, М. Задорожної, З. Коваль, Т. Луцишиної та ін.; аналіз процесів створення ЕК шкільних бібліотек досліджують Т. Роскіна та К. Картузов.

З появою перших ЕК для бібліотек багатьох країн світу ще на початку 60-х років минулого століття постало питання співіснування карткових та електронних каталогів. Сьогодні ж практичний досвід доводить, що властивості й можливості кожного з них є своєрідними, і кожен має свої переваги.

Н. Соловйова [46] розглядає проблеми сучасного функціонування традиційних карткових каталогів паралельно з електронними в книгозбірнях вишів. Т. Цедік і А. Приходько, проаналізувавши світовий досвід використання карткових каталогів у період інформатизації суспільства, дійшли висновку, що „припиняти ведення карткових каталогів ще зарано, бо вони продовжують бути затребуваними користувачами” [47, с. 16]. З історико-технологічними особливостями еволюції генерального систематичного каталогу (СК) НБУВ, знайомить О. Сербін. Обсяг і зміст поняття „каталог” в американському бібліотекознавстві, його види та особливості функціонування в сучасних умовах досліджує Н. Стрішенець. Веденню краєзнавчого каталогу присвячено публікації О. Суржанської та О. Веселовської. Бібліографічні картотеки та бази даних бібліотек вишів, а також термінологічні питання бібліографічних картотек вивчала Ю. Остапчук.

Завдання системи каталогів і картотек бібліотеки – розкрити ІР за всіма можливими аспектами для оптимальної роботи користувачів. Для орієнтації в потужних документно-інформаційних потоках, проведення ефективного й оперативного пошуку відомостей здійснюється *аналітико-синтетичне опрацювання документів*.

2011 р. у видавництві „Жнець” випущено навчальний посібник М. Женченко „Загальна і спеціальна бібліографія [48]. У ньому важливим для науково-бібліографічної роботи студентів різних спеціальностей, видавців-практиків є розділ, присвячений методиці бібліографічного описування документів, складанню анотацій і рефератів, визначенню індексів УДК і ББК відповідно до вимог чинних стандартів, а також особливостям редагування бібліографічних посібників. 2014 р. у НАКККіМ О. Збанацькою видано навчальний посібник „Аналітико-синтетична переробка інформації. Макроаналітичне згортання інформації” [49], структура й зміст якого відповідають програмі курсу „Аналітико-синтетична переробка інформації” для студентів вишів і слухачів курсів підвищення кваліфікації закладів культури. У ньому подано загальну характеристику видів аналітико-синтетичної переробки інформації, розглянуто бібліографічний опис й анотування як процеси макроаналітичного згортання інформації.

Фахівці Книжкової палати України імені Івана Федорова впродовж 2010–2014 рр. видали низку методичних рекомендацій для надання допомоги в складанні бібліографічних записів. Серед них „Методичні рекомендації щодо складання бібліографічного запису на автореферати дисертацій”, „Методичні рекомендації щодо складання бібліографічного запису на книги та брошури в картках для каталогів і картотек”, „Методичні рекомендації щодо підготовки та редагування бібліографічних посібників у виданнях”, „Оформлення вихідних відомостей у виданнях”, „Складання та оформлення макета анотованої каталожної картки у виданнях” [50–52].

Спеціалісти ХДНБ ім. В. Г. Короленка підготували методичні поради щодо бібліографічного редагування абеткового каталогу та бібліографічного описування електронних видань в САБ „ІРБІС” [53–54]. Із набуттям чинності ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського уклали практичний посібник „Упровадження в

практику роботи бібліотек освітянської галузі ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання» [55]. Спеціалісти ЛННБ України ім. В. Стефаніка підготували методичний посібник з бібліографічного описування документів [56], а Інституту журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка та Волинського НУ ім. Лесі Українки (незалежно одні від одних) – методичні рекомендації щодо складання та оформлення списку використаних джерел у наукових роботах [57–58]. 2015 р. фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського уклали методичні рекомендації „Бібліографічне оформлення наукових робіт” [59], де розглянули основні положення й навели типові приклади описування документів різних видів: опублікованих і неопублікованих; одно- і багатотомних; неперіодичних, періодичних, серіальних і продовжуваних видань; моновидань і збірників; документів на різних носіях інформації (друкованих, електронних), а також складових частин документів з дотриманням вимог стандартів, чинних в Україні за станом на 1 січня 2015 р. Бібліографічному описові ЕР віддаленого доступу присвячено публікації Т. Добко, І. Антоненко й Н. Моїсеєнко [60], М. Женченко [61], Л. Лисенко; авторитетному контролю – Н. Зоріної [62], У. Красник, М. Лупінос, Л. Науменко, О. Полякової [63], О. Помчалової [64], Н. Стрішенець [65], М. Чегринь [66].

Класифікування документів стало темою публікацій В. Білоус [67], М. Вакулєнка, С. Галицької й Т. Медвідь, Н. Дзюби й Н. Полуні [68], І. Зарванської [69], О. Збанацької, Н. Зоріної [70], В. Литовченко, К. Лобузінї, І. Перенесїєнка, Н. Подошовки, О. Рибальченко, О. Сербїна [71], І. Сергїєнка, Н. Стрішенець, Л. Татарчук, М. Чурсїної [72] та ін.

У 2010 р. Книжковою палатою України випущено електронне видання УДК українською мовою на компакт-диску у форматі PDF (зі змінами та доповненнями станом на 2006 р.), а також таблицю відповідності скорочених варіантів УДК і ББК (зі змінами та доповненнями до УДК станом на 2008 р., ББК – на 1997 р.); у 2011 р. – короткий тлумачний словник термінів з УДК. Того ж року побачили світ останні 3 томи другого видання УДК, випущеного на замовлення Держкомтелерадіо України за програмою „Українська книга”.

Протягом 2010–2013 рр. продовжувалася публікація чергових випусків видань із серії „Рубрикатор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського”, в яких відображено розділи „Ж Техніка і технічні науки у цілому”, „Н Будівництво”, „З Енергетика. Радіоелектроніка”, „И Гірнична справа”, а також Таблиця мовних типових подїлів.

Особливостям функціонування, організації та актуалізації бібліотечних класифікацій у середовищі нової інформаційної технології присвячено монографію К. Лобузінї „Бібліотечні класифікації в сучасних інформаційних сервісах” [73], в якій досліджено використання традиційних універсальних бібліотечних класифікацій в роботі сучасних інформаційних служб, розглянуто структури даних авторитетних файлів класифікаторів тощо.

2011 р. у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено методичні рекомендації „Індексування документів ключовими словами” [74],

що мало сприяти усуненню недоліків у використанні методу вільного координатного індексування документів ключовими словами (КС). У посібнику докладно відображено правила описування основного смислового змісту документа за допомогою КС. Методичні рекомендації проілюстровано за допомогою значної кількості прикладів. Приділено увагу досвіду роботи в галузі індексування документів різних видів. У 2014 р. фахівці цієї установи підготували практичний посібник „Предметизація документів з питань освіти, педагогіки, психології” [75]. Завдання посібника – представити принципи складання й застосування предметних рубрик, висвітлити їхній лексичний склад та особливості синтаксису мови предметних рубрик у процесі побудови, а також уніфікувати предметизацію документів різних типів і видів з огляду на галузеву специфіку. Наукова новизна видання полягає у створенні „Словника заголовків предметних рубрик”, на основі якого можна здійснювати індексування документів для організації ЕК, формувати авторитетні файли предметних заголовків, шукати потрібну інформацію. Це була перша спроба створення вітчизняного галузевого україномовного словника для предметизації документів з питань освіти, педагогіки, психології та суміжних галузей. Наприкінці посібника наведено основні терміни й визначення, пов’язані з предметизацією документів, із посиланнями на стандарти, з яких вони запозичені. Посібник містить значну кількість прикладів.

Правилам складання предметних рубрик у 2010 р. присвятив методичні рекомендації авторський колектив двох бібліотек – НБ НаУКМА та НТБ ім. Г. І. Денисенка НТУУ „КПІ” [76]. Теорію та практику предметизації документів відображено в науково-допоміжному бібліографічному покажчику, підготовленому укладачами НПБ України [77]. Видання містить 1535 бібліографічних записів. У ньому забібліографовано інформацію, оприлюднену на території України та Росії впродовж 1875–2012 рр.

Як зазначає В. Попик, „в умовах утвердження суспільства знань особливого значення для науково-технічного, економічного, суспільно-політичного та культурного піднесення України набуває консолідація цілісного, наповненого значущим змістом, конкурентного на міжнародній арені національного науково-інформаційного простору” [78, с. 3]. У статті [78], присвяченій цій темі, він обґрунтовує потребу в інтегруванні зусиль спеціальних наукових бібліотек, науково-дослідних установ та інформаційних центрів щодо формування національного науково-інформаційного простору як сукупності інформаційних ресурсів, технологій, інформаційних зв’язків, інфраструктур, середовища інформаційних комунікацій.

У монографії авторського колективу НБУВ „Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій” [79] висвітлено проблеми розвитку глобальних інформаційних обмінів на базі структуризації міжнародних бібліотечних систем та інших великих центрів концентрації інформаційних ресурсів, включення в цей процес вітчизняних бібліотек, зокрема НБУВ, розглянуто основні принципи розвитку сучасного інформаційного співробітництва. Питанням розвитку корпоративних бібліотечних проектів в Україні присвячено публікації Т. Вилегжаніної, К. Лобузної, О. Мар’їної, Г. Шемаєвої. Інтеграційні процеси в діяльності

освітнянських бібліотек відображено в статтях Н. Зоріної [80], І. Лобановської [81], П. Рогової, Л. Самчук [82], А. Рубан [83], Т. Роскіної та К. Картузова [84].

Вплив різноманітних чинників на *зберігання й збереження* фондів висвітлено в публікаціях Ю. Горбань (світловий режим зберігання книжкових пам'яток, а також питання методології та методів дослідження зберігання книжкових пам'яток у бібліотеках України), Л. Затоки (основні технологічні аспекти та матеріали, що використовують для наукової реставрації на сучасному етапі), І. Журавльової, С. Ларенкової (збереження ІР у бібліотеках вишів), В. Зуба (шляхи удосконалення умов зберігання бібліотечних, музейних, архівних фондів як в Україні, так і за її межами), Т. Іванішеної (робота спеціалістів книгозбірні зі збереження та пропаганди навчальної книжки), Г. Ковальчук (проблеми кооперації та координації роботи з оцифрування документальної спадщини), І. Коханової (вплив чинників збереження на стан схоронності документних фондів), Н. Кравчук (політика зберігання фондів НБ Вінницького НУ ім. М. І. Пирогова), І. Кундис (основні фактори, які загрожують збереженню фондів), І. Лобузінна (технологія та управління оцифруванням історико-культурної спадщини), К. Лобузінної й О. Бодак (процес створення страхового фонду цифрових копій документів та їхнє збереження), Н. Мацібори та Л. Домбровської (діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й бібліотек мережі щодо зберігання фонду), М. Медведь (зберігання та захист електронних документів у бібліотеці), Т. Мігунової (фізичний захист, а також відновлення фондів як напрями їхнього збереження), Л. Назаркевич (алгоритм процесів електронно-мікрографічної технології довгострокового збереження документів), З. Савіної (питання діяльності бібліотек зі збереження національної культурної спадщини на IV Міжнародній науково-практичній конференції „Бібліотека і книга в контексті часу”).

Значну кількість публікацій присвячено *фондам рідкісних і цінних видань* окремих книгозбірень. Вони стали об'єктами дослідження Л. Реви, Г. Ковальчук, К. Лобузінної (НБУВ); О. Бондарчук, В. Іващенко, Н. Мацібори, Р. Палійчук (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського); Л. Забудської (ННСГБ НААНУ); І. Лосієвського (ХДНБ ім. В. Г. Короленка); В. Кудлача (ОННБ ім. М. Горького); Н. Зеленської (Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського); О. Сак (Херсонська ОУНБ ім. Олеся Гончара); А. Євтушенко (ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна); О. Ляшенко (НБ ОНУ ім. І. І. Мечникова); О. Кільдіватової, О. Морозова, В. Понтяр, М. Потапенка (бібліотека Ніжинського ДУ ім. Миколи Гоголя); В. Кривошеєвої (бібліотека ЛНУ ім. Тараса Шевченка); В. Орехової (НБ Полтавського НПУ ім. В. Г. Короленка); Г. Семенюк (НБ Рівненського ДГУ). Фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в 2011 р. розроблено інструктивно-методичні рекомендації „Формування та зберігання фонду рідкісних та цінних видань в освітянських бібліотеках МОНмолодьспорту України та НАПН України” [85], в яких висвітлено досвід роботи бібліотеки й запропоновано зразки інструктивно-управлінських документів щодо роботи з названими виданнями у книгозбірнях мережі.

Найефективнішим способом інформування про зміст фондів бібліотек є упорядкування *вторинних документів*. Найчастіше книгозбірні намагаються репрезентувати рідкісні видання. Зокрема, 2014 р. фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, продовжуючи розпочату 2005 р. роботу з підготовки інформаційних видань про зміст бібліотечного фонду, уклали каталог „Підручники і навчальні посібники з гуманітарних дисциплін для початкових і середніх навчальних закладів (1918–1945 рр.) з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського” [86], в якому вміщено описано 1235 навчальних видань. Це перше видання такої тематики в Україні.

Фонд НБ Тернопільського НПУ імені Володимира Гнатюка нараховує 21275 документів (книжок і періодичних видань), виданих до 1939 р. Від 2004 р. фахівці книгозбірні укладають тематичні бібліографічні покажчики, що відображають частини її фонду рідкісних видань. У попередні роки подано інформацію про видання з біології, історії, мовознавства, педагогіки. Протягом 2010–2012 рр. вийшли каталоги рідкісних видань, присвячені художній літературі Польщі 1800–1959 рр. і світовій художній літературі кириличного шрифту 1762–1944 рр. [87].

За 195-річну історію НБ імені академіка М. О. Лавровського Ніжинського ДУ ім. Миколи Гоголя до її фондів залучено чимало цінних книжкових і рукописних зібрань, що дало змогу виокремити низку унікальних колекцій, зокрема „Polonica”, що містить польські стародруки XVI – початку XIX ст., та „альдини” – видання венеціанської друкарні, заснованої відомим італійським ученим-гуманістом і друкарем Альдом Мануцієм. Багаторічна науково-пошукова робота з виявлення та вивчення колекції „Polonica” вилилась у видання першого випуску каталогу „Стародруки XVI – першої половини XVIII ст. з колекції «Polonica» бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя” [88], що охоплює видання 1521–1750 рр.; невеликому за обсягом зібранню альдин присвячено каталог „«Альдини» в бібліотечному зібранні Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька” [89].

Вагомою частиною фондів книгозбірень є періодичні видання, інформацію про які бібліотечні працівники намагаються донести до громадськості. „Каталог періодичних видань 1772–1940 рр. бібліотеки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя” [90], що містить записи 588 публікацій, продовжує серію видань, спрямованих на науково-бібліографічне розкриття фондів одного з найстаріших бібліотечно-просвітницьких закладів України.

Завдяки праці колективу НБУВ упродовж багатьох років виходить друком систематичний покажчик надходжень зарубіжних періодичних видань за два певні роки у фонди цієї книгозбірні та бібліотек науково-дослідних установ НАН України [91], а фахівці НБ Кам’янець-Подільського НУ імені Івана Огієнка видають поточні покажчики періодичних видань, що надходили до фондів книгозбірні протягом року [92].

У науково-допоміжному анотованому бібліографічному покажчику бібліотеки Житомирського ДУ ім. І. Франка відображено склад власного

дисертаційного фонду, а працівники книгозбірні Волинського НУ імені Лесі Українки упорядкували каталог видань із бібліотеки академіка Д. Зерова у її фонді.

Колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, популяризуючи інформаційні ресурси бібліотеки, зокрема з питань дитячого читання, підготував бібліографічний огляд 76 видань означеної тематики, маючи на меті ознайомити та допомогти творчо використати в практиці книгозбірень і закладів освіти спадщину науковців, видатних педагогів, діячів культури України й світу, присвячену читанню дітей, з часів античності до сьогодення [93].

Питання формування та використання ІР у бібліотеках обговорено на багатьох семінарах і конференціях, результати яких відображено в збірниках наукових праць.

Колектив ХДНБ ім. В. Г. Короленка щороку готує й проводить міжвідомчі науково-практичні семінари з актуальних питань аналітико-синтетичного опрацювання інформаційних ресурсів та ведення бібліотечних каталогів для фахівців бібліотек головних методичних центрів Харкова. У збірці матеріалів проведених семінарів „Актуальні питання каталогізації в умовах впровадження нових інформаційних технологій” [94] висвітлено основні тенденції наукової каталогізації, проблеми використання новітніх інформаційних технологій, узагальнено досвід роботи відділу наукової систематизації, предметизації та організації систематичних каталогів ХДНБ ім. В. Г. Короленка та надано методичні рекомендації.

Формуванню електронних інформаційних ресурсів бібліотек присвячено кілька семінарів і конференцій, зокрема „Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ” (Вінницький НТУ, 2010) [95], „Інформаційні ресурси для науки та освіти” (НаУКМА, 2012), „Електронні бібліотеки: формування та каталогізація цифрових ресурсів” (НІБ України, 2012), „Формування електронних інформаційних ресурсів наукових бібліотек: прикладний аспект” (НБУВ, 2014).

Особливості роботи зі стародруками та рідкісними виданнями розглянуто на засіданні круглого столу „Питання вдосконалення діяльності відділів рідкісних книг бібліотек в інформаційному забезпеченні науково-освітнього процесу”, проведеного в НБ НУ „Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого” [96].

Здійснений аналіз документопотоку з питань формування та використання ІР у бібліотеках України за останні шість років продемонстрував розмаїття тем публікацій і напрямів досліджень, які здійснюють фахівці книгозбірень країни, дав змогу простежити, наскільки розроблено питання роботи з ІР, а також виявити низку проблем, які потребують подальшого висвітлення і, безумовно, розв’язання. Це, зокрема, облік документів (у тому числі електронних), доставляння обов’язкових примірників документів, збереження фондів, інструктивно-нормативні й методичні документи щодо роботи з рідкісними виданнями, організація традиційних і електронних каталогів, індексування документів з використанням різних інформаційно-

пошукових мов (у тому числі методичні рішення стосовно визначення класифікаційних індексів за УДК), електронна доставка документів.

Основні положення, багатий фактичний матеріал проаналізованої джерельної бази сприятимуть, на нашу думку, новим науковим дослідженням з питань формування та використання ІР, упровадженню інноваційних технологій в роботу книгозбірень, а також підвищенню професійної кваліфікації працівників бібліотек, зокрема освітянських, що, зі свого боку, позитивно впливатиме на рівень системного науково-інформаційного забезпечення розвитку національної освіти, педагогічної науки та практики в Україні.

Список використаних джерел¹

1. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР // Законодавчі та нормативні документи України у сфері інформації, видавничої та бібліотечної справи : темат. добірка : у 2 ч. – Київ : [б. в.], 2002. – Ч. 1. – С. 45–51.

2. ДСТУ 5034:2008. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. – [Чинний від 2009–01–01]. – Київ : Держспоживстандарт України, 2009. – III, 40 с. : табл. – (Інформація та документація) (Національний стандарт України).

3. ДСТУ 7448:2013. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. – [Чинний від 2014–07–01]. – Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. – III, 41 с. : табл. – (Інформація та документація) (Національний стандарт України).

4. *Рогова П. І.* Модель всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (описова) / П. І. Рогова, Н. В. Вараксіна ; [наук. ред. П. І. Рогова] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : [Нілан-ЛТД], 2010. – 79 с.

5. Інформаційно-нормативний збірник : на допомогу методистам з бібл. фондів / упоряд: співроб. від-ня орг. видання навч. літ. Ін-ту інновац. технологій і змісту освіти // Шкіл. б-ка плюс. – 2014. – Трав. (№ 9/10). – С. 14–63.

6. Інформаційні ресурси : Словник законодавчої та стандартизованої термінології / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська]. – Київ : Нілан-ЛТД, 2012. – 283 с.

7. *Лобузін К. В.* Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузін ; [відп. ред. О. С. Онищенко] ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2012. – 249, [1] с.

8. *Павленко Т. С.* Вивчення інформаційних потреб освітян як чинник удосконалення формування фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / Тетяна Степанівна Павленко // Педагогіка і психологія : Вісн. АПН України. – 2010. – № 4. – С. 143–147.

9. *Павленко Т. С.* Інформаційні потреби користувачів-науковців / Тетяна Павленко // Бібл. форум: історія, теорія, практика. – 2015. – № 2. – С. 6–9.

10. *Рубан А. І.* Вивчення інформаційних потреб користувачів як умова оптимізації формування інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / Алла Рубан // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2011. – Вип. 31. – С. 76–91.

11. *Рогова П. І.* Дослідження інформаційних ресурсів на відповідність потребам користувачів у контексті перетворень бібліотечного середовища / Павла Іванівна Рогова, Юрій Іванович Артемов // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 2. – С. 22–24.

¹ Список укладено за порядком згадування джерел

12. Стратегія розвитку бібліотечно-інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / [уклад.: Артемов Ю. І., Рогова П. І., Вараксіна Н. В.] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : [б. в.], 2010. – 29 с.

13. Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / [авт.: Рогова П. І., Артемов Ю. І. та ін.] ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2013. – 19, [1] с.

14. Доукомплектування фондів бібліотек освітянської мережі МОН України та НАПН України : метод. рек. / [упоряд. Н. С. Плужнікова] ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського // Шкіл. б-ка плюс. – 2011. – Берез. (№ 5). – С. 17–24.

15. Перевірка бібліотечних фондів : метод. рек. / [упоряд. Доркєну Г. М. ; наук. ред. Лобановська І. Г.] ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : [Нілан-ЛТД], 2012. – 26, [2] с. – (Серія „На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек” ; вип. 11).

16. Створення інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства й інформаційної діяльності в традиційній та електронній формах в освітянських бібліотеках : (метод. рек.) / [упоряд. Рубан А. І.] ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : [б. в.], 2013. – 71 с.

17. *Рогова П. І.* Формування Всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан і шляхи розвитку / П. І. Рогова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Пед. думка, 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 10–27.

18. *Бондар Л. М.* Шляхи формування галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / Л. М. Бондар, Н. С. Плужнікова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Пед. думка, 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 122–128.

19. Моніторинг надходжень документів до Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : метод. рек. / [упоряд. Л. М. Бондар ; наук. ред. Н. С. Плужнікова] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : [б. в.], 2010. – 20 с.

20. *Плужнікова Н. С.* Комплектування фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського виданнями Національної академії педагогічних наук України / Н. С. Плужнікова, Л. Л. Шапошник // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Пед. думка, 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 129–138.

21. *Кемпе В. Ю.* Вивчення повноти комплектування обов'язковим примірником документів з питань педагогіки та психології фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / Вероніка Кемпе // Бібл. форум: історія, теорія, практика. – 2015. – № 2. – С. 2–5.

22. *Бондар Л. М.* Комплектування бібліотечного фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського періодичними виданнями: виклики часу / Людмила Бондар // Бібл. форум: історія, теорія, практика. – 2015. – № 2. – С. 15–17.

23. *Бондарчук О. Б.* Українські періодичні видання для дітей 20–30-х років ХХ століття – історичне джерело дослідження розвитку освіти та виховання / Оксана Бондарчук, Віра Іващенко // Бібл. форум України. – 2013. – № 4. – С. 34–37.
24. *Лога Т. М.* Фонд довідкових видань психолого-педагогічної тематики ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського / Тетяна Лога // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 7. – С. 24–28.
25. *Остапчук Ю.* Особливості сучасного довідково-бібліографічного фонду бібліотеки вищого навчального закладу / Юлія Остапчук // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 6. – С. 9–14.
26. *Поперечна Л. А.* Стратегія управління інформаційними ресурсами бібліотек ВНЗ (за результатами аналізу діяльності бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю у 2007–2009 рр.) / Лідія Андріївна Поперечна // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Пед. думка, 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 152–167.
27. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства : [монографія] / [авт. кол.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – 247 с.
28. *Рубан А. І.* Віртуальний інформаційно-бібліографічний ресурс Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського „Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу”: досвід формування і перспективи / А. І. Рубан // Короленківські читання 2013. „Бібліотеки, музеї, архіви у медіа-просторі регіону” : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 24 жовт. 2013 р. : у 2 ч. / ХДНБ ім. В. Г. Короленка. – Харків : [б. в.], 2014. – Ч. 2. – С. 45–54.
29. *Доркену А. М.* Реалізація проекту „Видатні педагоги України та світу” в контексті розвитку суспільства знань / А. Доркену // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 6. – С. 14–19.
30. *Ярошенко Т. О.* Електронні журнали в системі інформаційних ресурсів бібліотеки : [монографія] / Т. О. Ярошенко. – Київ : Знання, 2010. – 215 с.
31. *Вараксіна Н. В.* Концепція науково-педагогічної електронної бібліотеки Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / Н. В. Вараксіна ; [наук. ред. Рогова П. І.] ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ ; Вінниця : Нілан-ЛТД, 2013. – 23 с.
32. *Попик В. І.* Створення фундаментальної електронної бібліотеки „Україніка” як складник формування національного гуманітарного інформаційного простору / Володимир Попик // Бібл. вісн. – 2014. – № 6. – С. 3–7.
33. *Попик В. І.* Концептуальні засади розбудови фундаментальної національної електронної бібліотеки „Україніка” / Володимир Попик // Бібл. вісн. – 2015. – № 2. – С. 3–9.
34. *Добко Т. В.* Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне / Тетяна Добко // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 11–23.
35. *Довгань О. В.* Віртуальна бібліографічна довідка – інноваційний напрям інформаційно-бібліографічної діяльності Державної науково педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / О. В. Довгань // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Пед. думка, 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 269–273.
36. *Углова О. В.* Аналіз використання послуги „Запитай бібліотекаря” віддаленими користувачами Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / Ольга Углова // Бібл. форум: історія, теорія, практика. – 2015. – № 2. – С. 10–14.
37. *Бова І.* Сучасні форми обслуговування користувачів бібліотек вищів в умовах електронного середовища / І. Бова, Т. Марун // Бібл. форум України. – 2014. – № 2. – С. 9–12.

38. *Бондаренко В.* Дистантне інформаційно-бібліотечне обслуговування: від МБА до електронних бібліотек / Вікторія Бондаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2010. – Вип. 26. – С. 150–163.

39. *Ісаєнко О. І.* Бібліотечне дистанційне обслуговування в Україні на сучасному етапі / Олександр Ісаєнко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2010. – Вип. 27. – С. 139–147.

40. *Карамішева К.* Онлайн-послуги Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: сучасні підходи та перспективи / К. Карамішева // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 6. – С. 14–18.

41. *Прохоренко О. М.* Сучасні технології обслуговування користувачів Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського через МБА та ЕДД / О. Прохоренко, Т. Павленко // Бібл. форум України. – 2014. – № 1. – С. 16–19.

42. *Лобузін К. В.* Шляхи інтеграції бібліотечної діяльності до онлайн-середовища / Катерина Лобузін // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 7. – С. 30–34.

43. *Лобузін К. В.* Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища / Катерина Лобузін, Андрій Клочок // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 3–10.

44. *Грудініна Н. Д.* Традиційні та електронні засоби розкриття змісту інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / Н. Д. Грудініна // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Пед. думка, 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 218–224.

45. *Коваленко С. Г.* Розкриття змісту інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського через паспортизацію електронного каталогу / Світлана Коваленко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2010. – Вип. 28. – С. 182–190.

46. *Соловійова Н. О.* Бібліотечні каталоги, їх роль в інформаційній діяльності наукових бібліотек вищих навчальних закладів / Н. О. Соловійова // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Наук. б-ка. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – Вип. 2. – С. 448–456.

47. *Цедік Т.* Світовий досвід використання карткових каталогів у період інформатизації суспільства / Тетяна Цедік, Алла Приходько // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 10. – С. 14–16.

48. *Женченко М. І.* Загальна і спеціальна бібліографія : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Марина Іванівна Женченко. – Київ : Жнець, 2011. – 255 с.

49. *Збанацька О. М.* Аналітико-синтетична переробка інформації. Макроаналітичне згорання інформації : бібліогр. опис док., анотування док. : навч. посіб. / Оксана Миколаївна Збанацька ; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. – Київ : [НАКККіМ], 2014. – 267 с.

50. Методичні рекомендації щодо складання бібліографічного запису на автореферати дисертацій / [уклад. О. М. Устіннікова] ; Кн. палата України ім. Івана Федорова. – Київ : Кн. палата України, 2012. – 19, [1] с.

51. Методичні рекомендації щодо складання бібліографічного запису на книги та брошури в картках для каталогів і картотек / [уклад.: Л. В. Вербицька, О. М. Устіннікова] ; ДНУ „Кн. палата України ім. Івана Федорова”. – Вид. 2-ге, переробл. і доповн. – Київ : Кн. палата України, 2012. – 47 с.

52. Методичні рекомендації щодо підготовки та редагування бібліографічних посібників у виданнях / [уклад.: П. М. Сенько, О. М. Устіннікова] ; Кн. палата України ім. Івана Федорова. – Вид. 5-те, без змін. – Київ : Кн. палата України, 2013. – 67 с.

53. Бібліографічне редагування алфавітного каталогу: метод. поради / [уклад.: О. А. Поліщук, В. К. Разінкова] ; Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Харків : [б. в.], 2012. – 62 с.
54. Бібліографічний опис електронних видань в АБІС „ІРБІС”: метод. поради / [уклад.: Л. О. Мартовицька, О. А. Поліщук] ; Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Харків : Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, 2013. – 38 с.
55. Упровадження в практику роботи бібліотек освітянської галузі ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 „Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання” та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 „Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання”: практ. посіб. / [уклад.: І. Г. Лобановська, О. Г. Помчалова, І. С. Хибник ; наук. ред. І. Г. Лобановська] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського // Шкіл. б-ка плюс. – 2010. – Серп. (№ 15/16). – С. 1–95.
56. Методичний посібник з бібліографічного опису (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006): метод. матеріал / [авт.-уклад. Н. А. Рибчинська; кер. проекту Л. І. Ільницька; відп. ред. М. М. Романюк] ; Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника, від. наук. бібліографії. – Львів : ЛННБУ ім. В. Стефаника, 2010. – 66, [3] с.
57. Методичні рекомендації щодо складання бібліографічних записів у списках літератури до наукових робіт: у зв'язку із набуттям чинності ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 / [авт.-уклад. М. Женченко] ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Вид. 2-ге, доп. – Київ : Жнець, 2010. – 64 с.
58. Складання та оформлення списку використаних джерел і літератури: метод. рек. / [уклад.: Є. В. Величко, С. І. Сміла] ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – 2-ге вид., доп. й випр. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 145, [1] с.
59. Бібліографічне оформлення наукових робіт [Електронний ресурс]: метод. рек. / уклад.: Лобановська І. Г., Помчалова О. Г., Грудініна Н. Д.; [наук. ред. І. Г. Лобановська] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Електрон. дані. – Київ : [б. в.], 2015. – 90 с. – (Серія „На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек”; вип. 12). – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/11135/>. – Назва з екрана. – Дата доступу 01.09.2016.
60. *Добко Т. В.* Бібліографічний опис електронних ресурсів віддаленого доступу та соціальних сервісів Веб 2.0 / Т. Добко, І. Антоненко, Н. Моїсеєнко // Бібл. вісн. – 2014. – № 4. – С. 12–21.
61. *Женченко М. І.* Бібліографічний опис електронних ресурсів / Марина Женченко // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 4. – С. 15–18.
62. *Зоріна Н. Є.* Авторитетний файл предметних заголовків як засіб організації тематичного пошуку в електронному каталозі / Н. Зоріна // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 9. – С. 29–34.
63. *Полякова О.* Авторитетний контроль у бібліотеках України: визначення пріоритетів / Олена Полякова // Бібл. вісн. – 2014. – № 4. – С. 45–48.
64. *Помчалова О. Г.* Авторитетні записи заголовків індивідуальних авторів – основа поліпшення якості електронного каталогу бібліотеки / Олена Помчалова // Бібл. вісн. – 2015. – № 1. – С. 12–16.
65. *Стрішенець Н. В.* Авторитетний контроль: необхідність координованого підходу / Надія Стрішенець // Бібл. вісн. – 2014. – № 5. – С. 12–15.
66. *Чегринець М.* Формування авторитетного файла предметних рубрик у ХДНБ ім. В. Г. Короленка / Марія Чегринець // Бібл. вісн. – 2015. – № 1. – С. 8–11.
67. *Білоус В. С.* Лінгвістичне забезпечення – важливий аспект діяльності бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського / Валентина Білоус // Вісн. Кн. палати. – 2013. – № 3. – С. 14–17.
68. *Дзюба Н. Й.* Історія та розвиток таблиць ББК для дитячих та шкільних бібліотек / Н. Й. Дзюба, Н. В. Полуна // Шкіл. б-ка. – 2012. – № 5. – С. 26–31.
69. *Зарванська І.* Координатне (посткоординатне) індексування в електронному просторі як ефективний засіб створення пошукового образу документа / Ірина Зарванська // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 1. – С. 27–31.

70. Зоріна Н. Є. База даних авторитетного файлу „Предметні заголовки” електронного каталогу ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського / Наталія Зоріна // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 1. – С. 18–22.
71. Сербін О. О. Оптимізація інформації як передумова індексування та систематизації у рамках еволюції структури і функцій бібліотечної науки / Олег Сербін // Бібл. вісн. – 2010. – № 5. – С. 16–24.
72. Чурсин Н. Н. Понятие тезауруса в информационной картине мира : монография / Николай Николаевич Чурсин ; Восточноукр. нац. ун-т им. Владимира Даля. – Луганск : Ноулидж, 2010. – 303, [1] с.
73. Лобузін К. В. Бібліотечні класифікації в сучасних інформаційних сервісах : [монографія] / Катерина Вілентіївна Лобузін ; [наук. ред. Л. Й. Костенко] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2010. – 129, [2] с.
74. Індексвання документів ключовими словами : метод. рек. / [уклад. І. Г. Лобановська ; літ. ред. І. П. Білоцерківець] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Нілан-ЛТД, 2011. – 55 с. – (Серія „На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек” ; вип. 9).
75. Предметизація документів з питань освіти, педагогіки, психології : практ. посіб. / уклад.: І. Г. Лобановська, Н. Є. Зоріна // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. – Вип. 4 : Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, перспективи створення та забезпечення доступу. – С. 401–531.
76. Правила складання предметних рубрик : метод. рек. / [авт.-уклад.: І. М. Баньковська та ін.] ; Наук. б-ка Нац. ун-ту „Києво-Могилянська академія”, Наук.-техн. б-ка ім. Г. І. Денисенка Нац. техн. ун-ту України „Київський політехнічний інститут”. – Київ : НаУКМА, 2010. – 253 с. : табл.
77. Предметизація документів: теорія та практика (1875–2012 рр.): наук.-допом. бібліогр. покажч. / Нац. парлам. б-ка України ; [уклад. О. М. Збанацька]. – Київ : НПБУ, 2014. – 283 с.
78. Попик В. І. Формування національного науково-інформаційного простору: інтеграція й кооперація зусиль бібліотек, наукових установ та інформаційних центрів України / Володимир Попик // Бібл. вісн. – 2015. – № 3. – С. 3–11.
79. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій : [монографія] / [авт. кол.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – 221, [1] с.
80. Зоріна Н. Є. Аналітичне опрацювання статей із наукових збірників і організація електронного каталогу на засадах кооперування діяльності / Н. Є. Зоріна // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Нілан-ЛТД, 2012. – Вип. 3 : Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи. – С. 183–192.
81. Лобановська І. Г. Взаємодія освітянських бібліотек України у формуванні інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу: організаційний аспект / Інна Лобановська // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 9. – С. 16–20.
82. Самчук Л. І. Кооперативна взаємодія освітянських бібліотек України: шляхи становлення / Лариса Самчук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2011. – Вип. 31. – С. 92–97.
83. Рубан А. І. Формування єдиного інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства та інформаційної діяльності шляхом кооперації провідних освітянських бібліотек [Електронний ресурс] / А. І. Рубан // Формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу шляхом кооперативного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару, 3 берез. 2011 р. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Електрон. дані. – Київ : [б. в.], 2011. – С. 123–128. –

Режим доступу: http://dnpb.smart.biz.ua/research_activity/personal_lib_products/. – Назва з екрана.

84. *Роскіна Т. І.* Повышение уровня информационного обеспечения школьных библиотек через создание корпоративных ресурсов / Т. І. Роскіна, К. Н. Картузов // *Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України.* – Київ : Пед. думка, 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 168–173.

85. *Формування та зберігання фонду рідкісних та цінних видань в освітянських бібліотеках МОНмолодьспорту України та НАПН України : інструкт.-метод. рек. / [упоряд.: Мацібора Н. Г., Бондарчук О. Б., Палійчук Р. І.] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського.* – Київ : [б. в.], 2011. – 48 с.

86. *Підручники і навчальні посібники з гуманітарних дисциплін для початкових і середніх навчальних закладів (1918–1945 рр.) з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : каталог / [упоряд.: Мацібора Н. Г. та ін. ; наук. консультант Сухомлинська О. В. ; наук. ред. Рогова П. І.] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.* – Київ : [б. в.], 2014. – 375 с.

87. *Каталог фонду рідкісних видань наукової бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Світова художня література (кириличний шрифт, 1762–1944) : бібліогр. покажч. / [уклад.: О. Я. Кульчицька, Г. В. Кінаш] ; Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка, Наук. б-ка.* – Тернопіль : [б. в.], 2012. – 113, [1] с. – (Рідкісні видання ; вип. 7).

88. *Стародруки XVI – першої половини XVIII ст. з колекції „Polonica” бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя : каталог / [упоряд. О. С. Морозов ; авт. тексту передм.: О. С. Морозов, М. В. Потапенко] ; Ніжин. культур.-просвітн. спілка громадян польського походження „Астер”, Б-ка Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя, Музей рідкіс. кн. – Ніжин : Гідромакс, 2010. – 174 с. : іл. – (Серія „Книжкові пам’ятки у фондовому зібранні Бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя”).*

89. *Морозов О. С.* „Альдини” в бібліотечному зібранні Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька : каталог / Олександр Сергійович Морозов ; Б-ка Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя, Музей рідкіс.кн. – Ніжин : [б. в.], 2010. – 39 с. : іл. – (Книжкові пам’ятки у фондовому зібранні бібліотеки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя). – 190-річчю б-ки Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя присвячується.

90. *Каталог періодичних видань 1772–1940 рр. бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя : бібліогр. покажч. / [упоряд.: О. Д. Кільдіватова та ін.] ; Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – 145 с. – До 190-річчя від дня заснування б-ки Ніжин. вищ. школи.*

91. *Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України (надходження 2011–2012 рр.) : наук.-інформ. сист. покажч. / [уклад.: Р. Л. Красій та ін.] ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2013. – 255, [1] с.*

92. *Періодичні видання в науковій бібліотеці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : поточ. покажч. на 2014 рік / [уклад. Л. Ж. Смельцова] ; Кам’янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. б-ка. – Кам’янець-Подільський : Кам’янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2013. – 14 с.*

93. *Дитина і книга: погляд крізь призму часу : бібліогр. огляд вид. із фондів Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / [упоряд. і авт. вступ. ст. А. І. Рубан ; наук. консультант Л. М. Заліток ; наук. ред. П. І. Рогова] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського // Шкіл. б-ка плюс. – 2013. – Черв. (№ 11/12). – С. 1–62.*

94. *Актуальні питання каталогізації в умовах впровадження нових інформаційних технологій : матеріали наук.-практ. семінарів / [уклад.: Н. В. Подошовка, М. М. Чегриниць] ;*

Держ. закл. „Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка”. – Харків : ХДНБ, 2011. – 83 с. : табл.

95. Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ : (до 50-річчя створення ВНТУ) : зб. матеріалів Республік. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Вінниця, 12–18 квіт. 2010 р. / Вінниц. нац. техн. ун-т, Вінниц. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. працівників. – Київ : Кондор, 2010. – 345 с.

96. Питання вдосконалення діяльності відділів рідкісних книг бібліотек в інформаційному забезпеченні науково-освітнього процесу : матеріали виступів учасників „круглого столу” (м. Харків, 29 берез. 2012 р.) / Нац. ун-т „Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, Наук. б-ка ; за заг. ред. Н. П. Пасмор. – Харків : Нац. ун-т „Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. – 66 с.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ГАЛУЗЕВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ І ШЛЯХИ ЇХ ЗАДОВОЛЕННЯ

Покусова О. С., Павленко Т. С., Кириї С. В.

Кардинальні соціально-економічні й політичні реформи в Україні, стрімке вторгнення нових інформаційних технологій в усі сфери життя суттєво змінюють місію бібліотек у суспільстві та висувають на перший план завдання зміцнення їх інформаційного потенціалу. Інформаційна функція, що стає пріоритетною, зумовлює поглиблене дослідження проблеми „читацький запит”.

Нині в бібліотечній справі відбуваються процеси інтеграції традиційної та інноваційної сфер бібліотечної діяльності, що поглиблюються зі швидким зростанням обсягів електронних ресурсів та впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у бібліотечне обслуговування. Саме з цими напрямками бібліотечні установи пов'язують подальші перспективи свого розвитку.

Сучасні педагогічні книгозбірні є центром накопичення й узагальнення універсуму галузевої інформації, що надходить із величезного масиву джерел, а також центром, який забезпечує наукові, освітні та самоосвітні інформаційні потреби науковців і практиків. Тому найважливішими завданнями в роботі освітянських бібліотек є не тільки формування бібліотечного фонду, його збереження і використання, й вивчення галузевих інформаційних потреб користувачів.

Сьогодні змінюються підходи до вивчення користувачів бібліотеки. Тенденція розвивається від дослідження читацьких інтересів окремих соціально-демографічних категорій користувачів бібліотек, що характерно для „доринкового” періоду, до суцільного моніторингу читацьких потоків, що є властивим для початкової стадії впровадження маркетингових бібліотечних досліджень, і до вибіркового, поглибленого обстеження груп користувачів, виходячи з цілеспрямованого, стратегічного підходу до керівництва бібліотекою [1, с. 8].

Одним із центральних понять інформаційної науки і практики є поняття **інформаційної потреби** – потреби користувача інформації в отриманні будь-яких даних, повідомлень, фактів для розв'язання питань або проблем, пов'язаних з науковою чи практичною діяльністю [6, с. 93]. Інформаційні потреби за своєю природою не є статичними, вони постійно змінюються під впливом зовнішнього середовища, конкретизації завдань, уточнення й зміни напрямів, методик та інструментарію наукового та виробничого пошуку [8, с. 25].

Існує кілька проблем у визначенні теми-предмета інформаційної потреби [3, с. 19]:

- узагальнення або спрощення тематичного запиту користувача;
- невизначеність, нечіткість, з якою користувач описує предмет запиту;
- ускладнення, які відчувають користувач та інформаційний посередник у тлумаченні ключових слів, що їх обирає користувач із предметних рубрик, які застосовує інформаційна система.

Система визначення інформаційних потреб користувачів передбачає такі цілі:

- відстеження й оцінка відповідності надання інформаційних послуг інформаційним потребам користувачів;
- виявлення лакун у процесі інформаційного забезпечення, відстеження та дослідження змін у потребах;
- створення системи вибіркового поширення інформації, що забезпечує задоволення індивідуальних інформаційних потреб;
- запровадження змін у наданні інформаційних послуг.

На сучасному етапі глобальної інформатизації суспільства для бібліотек важливо швидко реагувати на нові інформаційні запити користувачів, щоб уникнути множинних відмов. Саме тому потрібно вивчати інформаційні потреби користувачів, обираючи різноманітні методи досліджень. Знання про інформаційні потреби важливі при комплектуванні, організації та зберіганні інформаційних фондів, у процесі інформаційного, бібліотечно-бібліографічного обслуговування споживачів інформації та на інших важливих етапах діяльності інформаційно-бібліотечних систем. Потреби споживачів інформації визначають форми та види обслуговування, що сприятимуть задоволенню інформаційних потреб (ІП) [7]. Складний характер ІП зумовлює застосування комплексу методів їх вивчення. *Анкетний метод* є найбільш поширеним і традиційним для виявлення інформаційних потреб різних груп користувачів. Позитивними властивостями цього методу є масштабність в охопленні респондентів, що дає змогу проаналізувати великий масив даних та визначити колективні інформаційні потреби користувачів одного профілю; можливість застосування статистичної обробки даних. Застосування аналізу запитів має певні недоліки – великі трудовитрати для його здійснення (автоматизація значно полегшує цей процес), суб'єктивність тлумачення результатів, ретроспективний характер інформаційних потреб. Для дослідження поточних і перспективних потреб аналізуються документи програмного (галузеві довготривалі програми) та концептуального характеру. На практиці, як правило, застосовують різні методи, що в сукупності уможлиблює отримання об'єктивних даних. Одним з найоптимальніших наукових методів дослідження інформаційних потреб, який можна використати і для аналізу інформаційних замовлень читачів і для аналізу використання електронних ресурсів, є *метод моніторингу*, що дає змогу вивчати використання як усього фонду, так і певної його частини. Мета такого дослідження полягає у визначенні ядра бібліотечного фонду (видання підвищеного попиту) або його частини, а також обсягу активної та пасивної частини фонду [13, с. 18].

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як галузевий науково-дослідний і науково-інформаційний центр освітянських бібліотек Національної академії педагогічних наук (НАПН) України та Міністерства освіти і науки України (МОН) постійно впроваджує у свою науково-інформаційну діяльність інноваційні методи роботи, розширює спектр інформаційних послуг, формує галузевий інтегрований ресурс для всебічного забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України. Одним із першочергових завдань, що постає перед ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зміцнення

інформаційного потенціалу, що, в свою чергу, потребує всебічного вивчення інформаційних потреб (ІІ) користувачів. Аналіз забезпечення ІІ є багатоаспектним і включає в себе аналітичні підходи до інформаційних запитів користувачів та незадоволеного попиту споживача інформації, надання якої може забезпечити фонд документів бібліотеки.

У своїй науково-дослідній роботі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського систематично здійснює дослідження інформаційних потреб фахівців освітянської галузі. Колективом установи розробляються теоретичні, методологічні й організаційні засади формування галузевого ресурсу. Для реалізації поставлених завдань виконується комплекс заходів, одним із яких є збирання й аналіз відомостей про ІІ користувачів.

Упродовж 2011–2013 рр. у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проводився аналіз **„Задоволення інформаційних потреб користувачів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в інтегрованому галузевому інформаційному ресурсі з питань педагогіки, психології та освіти”**. Дослідження дало можливість допомогло оперативно вивчити потреби користувачів, в результаті чого засвідчено, що система інформаційно-бібліографічних послуг бібліотеки в основному відповідає потребам читачів. Разом із тим читачі визначили теми, які недостатньо представлено у фонді, виявили слабкі місця в наданні послуг, дали пропозиції щодо поліпшення роботи бібліотеки та підвищення якості обслуговування. Результати анкетування підтвердили доцільність створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу. Бібліотека має розвиватися як електронна бібліотека й інформаційний центр, як центр дистанційної доставки документів. Поєднання традиційних і електронних видів ресурсів визначає успішне задоволення інформаційних потреб користувачів, дає можливість сформулювати новий стиль сучасної наукової бібліотеки. У процесі аналізу окреслено перспективи удосконалення роботи з цього напрямку: активізувати роботу щодо популяризації веб-порталу бібліотеки, електронного каталогу, електронної доставки документів через активну демонстрацію користувачам переваг віртуального обслуговування, продовжувати формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу шляхом кооперації мережі освітянських бібліотек, заповнити лакуни у фонді документами, яких не вистачає, формувати інформаційну культуру користувачів, уміння користуватись інформаційно-пошуковими системами, проведення відповідних занять тощо.

Якість інформаційного забезпечення в науковій книгозбірні залежить насамперед від якості формування її інформаційного ресурсу та охоплює такі складники, як швидкість і точність пошуку, можливість отримання максимально повної інформації про наявність документів та їх зміст.

З погляду актуальності й оперативності отримання інформації найбільшу цінність становлять періодичні видання, що є одним із основних активно затребуваних сегментів у величезному різноманітті фондів бібліотеки.

Головним завданням бібліотеки, що постає в процесі роботи з періодикою, є визначення відповідності репертуару запитам користувачів. Оскільки на комплектування фонду бібліотек негативно впливають недостатній обсяг

фінансування та постійне підвищення передплатних цін на періодичні видання, перед книгозбірнями виникає гостра потреба у вивченні динаміки використання наявних періодичних видань, визначенні завдань щодо поліпшення умов їх комплектування.

З огляду на це проведено **„Моніторинг використання галузевих періодичних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (порівняльний аналіз за 2011, 2012, 2013 рр.)”**, що дав можливість визначити перелік найбільш затребуваних періодичних видань для повноцінного забезпечення інформаційних потреб різних категорій користувачів, зробити корекцію передплати та виробити стратегію максимально ефективного забезпечення читацьких запитів в умовах обмеженого фінансування. Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що стан використання періодики і рівень забезпечення її репертуаром залежать від низки чинників, що визначають процес відбору журналів для передплати, їх кількість та відповідність потребам читачів, систему обслуговування періодичними виданнями.

Як відомо, вартість передплати провідних наукових іноземних журналів протягом кількох останніх десятиліть стрімко зростає, у той час як схожої закономірності в обсягах фінансування бібліотек не простежується. В умовах обмеженого фінансування бібліотека не може повною мірою задовольнити інформаційні потреби користувачів у зарубіжній фаховій періодиці. Тому одним із способів розв'язання проблеми стали ресурси відкритого доступу, що дає можливість миттєво поширити нові результати досліджень. Протягом останніх років кількість журналів відкритого доступу в світі помітно зростає і на цей час перевищує 14 % їх загального обсягу. З урахуванням цих тенденцій фахівцями бібліотеки розпочато створення інформаційного повнотекстового каталогу он-лайнних зарубіжних періодичних видань з бібліотекознавства, бібліографознавства, мовознавства, психології, педагогіки та освіти. Це дало поштовх до проведення дослідження **„Моніторинг галузевих іноземних повнотекстових електронних ресурсів”**. На основі аналізу розкрито шляхи виявлення нових джерел професійного спрямування (он-лайнних періодичних видань з бібліотекознавства, бібліографознавства, мовознавства, психології, педагогіки та освіти іноземними мовами), способи формування каталогу повнотекстових електронних ресурсів, виявлено найбільш затребувані сторінки зазначеного інформаційно-бібліографічного ресурсу на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Аналіз звернень до електронних ресурсів дав змогу виявити регулярність переглядів досліджуваного ресурсу, що свідчить про доцільність його створення на веб-порталі бібліотеки. За результатами моніторингу визначено пріоритетні напрями підвищення ефективності обслуговування в електронному інформаційному середовищі [15].

Щоб утримати свої позиції в сучасному інформаційно-комунікаційному просторі бібліотеки мають активно освоювати нові інформаційні технології, адже впровадження новітніх технологій у бібліотечну практику розширює можливості бібліотек, сприяє підвищенню рівня обслуговування користувачів. Важливим у цьому контексті є здійснення дистанційного обслуговування користувачів. Саме тому в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського надається

низка послуг у режимі он-лайн. Однією з таких послуг є „Електронна доставка документів” (ЕДД), запроваджена в бібліотеці з січня 2013 року, що дає можливість не тільки оптимізувати обслуговування користувачів бібліотеки, а й повноцінно використовувати галузевий бібліотечно-інформаційний ресурс з питань педагогіки, психології й освіти. З огляду на це проведено дослідження **„Стану задоволення потреб користувачів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського через електронну доставку документів”**. На основі анкетування з'ясовано стан задоволення потреб користувачів бібліотеки в документах за допомогою ЕДД для спрямування дій щодо вдосконалення роботи в цьому напрямі. Результати анкетування підтвердили перетворення ЕДД на важливу частину бібліотечного обслуговування, розвитку бібліотеки як електронної бібліотеки та інформаційного центру, як центру дистанційної доставки документів в умовах формування нового інформаційного суспільства. За підсумками дослідження, можна стверджувати, що впровадження в бібліотеці новітніх інформаційних он-лайн послуг дає змогу значно розширити межі традиційного бібліотечного обслуговування, підвищити рівень задоволення запитів користувачів та збільшити їх кількість [11].

Маючи на меті популяризування кращих здобутків вітчизняної та зарубіжної педагогічної та психологічної науки й освіти через консолідування інформації про вітчизняних і зарубіжних визначних осіб, висвітлення їх життя, діяльності, творчої спадщини та втілення їхніх ідей у практику започаткований віртуальний інформаційно-бібліографічний ресурс „Видатні педагоги України та світу”, який одразу привернув увагу освітян. За 7 років підготовлено та представлено на веб-порталі бібліотеки 43 сторінки персоналій, присвячених видатним педагогам України і світу. З кожним роком спостерігається тенденція підвищеного попиту на вищезазначений ресурс, про це свідчить статистика: 2013 рік – 32245 користувачів, 2014 – 41563, 2015 р. на сайт електронного ресурсу звернулося 55618 дистантних читачів. Зростання ролі електронних документів не змінює кардинально головної функції бібліотеки як гаранта надання загальнодоступної інформації, але друковані видання вже не є найзатребуванішими джерелами інформації для сучасного користувача. Це спонукало дослідити **„Використання електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу "Видатні педагоги України і світу"”** для визначення шляхів і напрямів його вдосконалення. У рамках аналізу встановлено, що використання он-лайнового інформаційно-бібліографічного ресурсу дає можливість користувачам на відстані отримувати широкий спектр даних для задоволення інформаційних запитів, тим самим підвищуючи якість своїх досліджень із питань історії педагогічної науки, освіти, бібліотекознавства та суміжних галузей знань. На основі цього ресурсу формується багатогранний інформаційно-бібліографічний ресурс в електронній формі як вагома складова електронної бібліотеки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [4, с.]

У сучасних умовах ефективним інструментом не тільки надання доступу до інформаційних ресурсів з різної тематики, а й ефективним засобом інформування дистантних користувачів про нові надходження є віртуальна

книжкова виставка. Щороку фахівці відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду спрямовують свою роботу щодо збільшення кількості презентацій видань в електронному вигляді, оскільки он-лайн виставка дає можливість розв'язати низку проблем, зокрема: забезпечити збереженість документів, оперативність організації виставки та можливість постійного її поповнення новими документами, представити документи у потрібній кількості назв, необмеженість терміну експонування документів, можливість перегляду змісту окремих документів (збірників наукових праць та ілюстрацій), розкрити зміст видання за допомогою анотації, представити документи, що відсутні у фонді бібліотеки, але мають певне значення для розкриття заданої теми, можливість дистанційного перегляду виставки без відвідування бібліотеки у будь-який час [2].

Основним сегментом користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як структурної одиниці НАПН України є науковці, тому в 2015 р. в межах науково-дослідної роботи проведено дослідження **„Задоволення інформаційних потреб користувачів-науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського”**. У процесі аналізу визначено коло питань для виявлення інформаційних потреб користувачів-науковців, зокрема:

- джерела отримання інформації;
- галузі знань, з яких запитуються документи;
- тематика документів, яких не вистачає в бібліотеці;
- ресурс, якому віддається перевага;
- забезпечення якісного пошуку інформації через традиційні каталоги й картотеки бібліотеки;
- забезпечення якісного пошуку інформації через електронний каталог бібліотеки;
- забезпечення зручності користування інформаційним ресурсом бібліотеки;
- розділи й сторінки веб-порталу бібліотеки, якими користуються найчастіше;
- інформаційно-бібліотечні послуги, яких не вистачає в бібліотеці.

Слід зазначити, що проведене дослідження є важливим як для діяльності працівників бібліотеки, так і для науковців. З одного боку, оцінюється робота книгозбірні, користувачі-науковці акцентують увагу на якості послуг та обслуговування, що впливає на імідж бібліотеки, сприяє виявленню лакун у її фонді, оцінюється її інформаційний ресурс, матеріально-технічне забезпечення. З іншого боку, визначаються нагальні й пріоритетні читацькі потреби, коригується перелік послуг, забезпечуються комфортні умови праці користувачів.

Аналіз відповідей виявив, що найбільш затребуваними є документи з таких галузей знань, як педагогіка (88%), освіта (68%), психологія (52%). Перевага документів з педагогічної галузі знань зумовлена тим, що респонденти за характером своєї діяльності здебільшого є педагогами-науковцями, які займаються науково-дослідною, навчальною та викладацькою діяльністю.

Маючи на меті вдосконалення тематичного складу фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського для більш повного задоволення інформаційних потреб користувачів вивчено пропозиції респондентів щодо прогалин у тематичному складі фонду. Зокрема, науковці окреслили теми та надали інформацію щодо документів, яких, на їхню думку, недостатньо, запропонували поповнити фонд бібліотеки матеріалами ЮНЕСКО, документами з міжнародного розвитку освіти й педагогічної науки, іноземними педагогічними дослідженнями, науковими збірниками країн зарубіжжя, реферативними журналами з іноземних видань, іноземною літературою з питань спеціальної педагогіки й психоінклюзивної освіти тощо.

В умовах зростання ролі інформації в освітньому і науковому процесах проблема формування й розвитку інформаційної культури користувачів набуває великого значення, стає одним з пріоритетних напрямів роботи бібліотеки. Окремі відповіді свідчать про потребу навчання користувачів інформаційної культури та комп'ютерної грамотності, вміння орієнтуватися в інформаційному потоці, здійснювати пошук джерел в усій сукупності інформаційних ресурсів, працювати з інформацією з використанням різноманітних інформаційних ресурсів відповідно до освітніх технологій. Цей процес потребує диференційованого підходу до користувачів, застосування методик і програм навчання з урахуванням їх професійної спеціалізації, рівня інформаційних потреб та інформаційної підготовки, навичок володіння комп'ютерною технікою.

Освіта на сучасному етапі, як і суспільство, вступила в нову еру – еру інформатизації та інформаційних технологій. У зв'язку з цим важливо визначитися, якому ресурсу віддається перевага – електронному чи традиційному. Дослідження показало, що 53% з опитуваних респондентів віддають перевагу електронному ресурсу. У досліджуваний період спостерігалось помітне зростання інтересу до електронної бібліотеки, електронного та імідж-каталогу. Порівняно з попередніми роками (2013, 2014) зменшилась кількість користувачів, які працюють з традиційним каталогом, оскільки, на думку деяких респондентів, пошук у традиційному каталозі потребує багато часу.

Як свідчать результати дослідження, запити сучасних науковців здебільшого мають науковий характер, – це інформація, що допоможе в написанні дисертаційних досліджень, самоосвіті або підвищенні кваліфікації. Завдання кожної бібліотеки – надати інформацію користувачам якнайшвидше та найзручнішим для них способом. Якщо користувач має доступ до електронних каталогів бібліотеки, цілком природним є його бажання швидко здійснювати пошук літератури, що його цікавить незалежно від її місцезнаходження та самого користувача. З огляду на це популярним стало обслуговування в режимі он-лайн, зокрема електронна доставка документів, що є одним із пріоритетних напрямів роботи бібліотеки в умовах інформаційної глобалізації суспільства.

Зростає кількість дистантних користувачів, які отримують інформацію з веб-порталу бібліотеки та електронного каталогу. Найчастіше науковці користуються такими сторінками веб-порталу бібліотеки: „Система каталогів і

картотек”, „Ресурси”, „Науково-методична діяльність”, „Науково-інформаційна діяльність”, „Нові надходження”. У колі зацікавлень користувачів інформаційно-аналітична продукція та матеріали науково-методичної діяльності установи.

Щодо користування інформаційним ресурсом бібліотеки, респонденти-науковці відповіли таким чином: 28% вважають, що користуватися ресурсом зручніше в приміщенні бібліотеки, 27% – через Інтернет, 54% – у поєднанні. Аналіз показав, що науковці зацікавлені в доступі до інформаційних ресурсів, зокрема, дисертацій з питань педагогіки і психології, рідкісних і цінних видань з питань педагогіки та психології (1850–1917 рр.), фахових періодичних видань (до 1917 р.). Виявляють також чималий інтерес до вторинної продукції з питань педагогіки та психології – бібліографічних покажчиків, які пропонує бібліотеки (рис. 1).

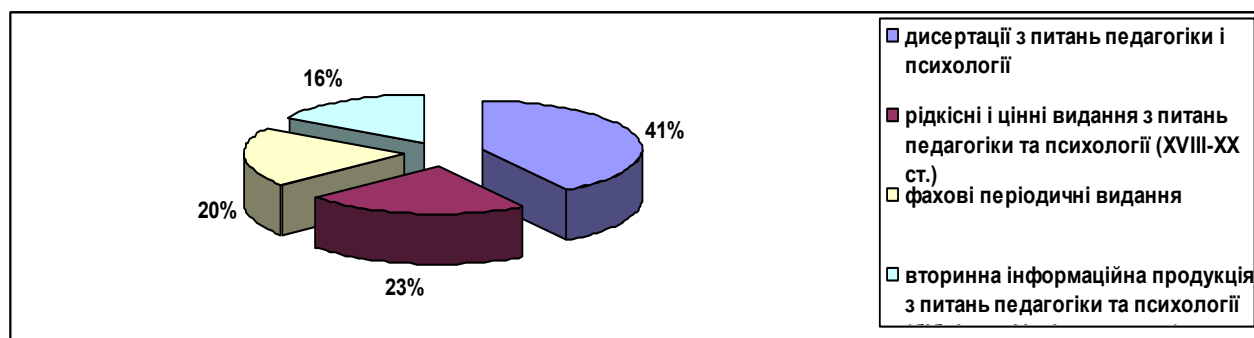

Рис. 1. Потреби в документах за видами

У процесі опитування здійснювався аналіз бібліотечних послуг. За результатами рейтингу використання безкоштовних послуг половина з опитуваних респондентів-науковців звертаються до працівників бібліотеки за усною бібліографічною довідкою, третина – за письмовою та до виставок нових надходжень. Різко зросла кількість користувачів бібліотеки порівняно з 2013–2014 рр., які звертаються до послуги електронної доставки документів. Це свідчить про те, що представники наукової спільноти високо оцінили переваги он-лайн обслуговування.

Для забезпечення комфортності бібліотечних послуг бібліотека надає додаткові послуги, попит на які вивчався під час дослідження. Перше місце посідають послуги ксерокопіювання (52%), друге – індексування документів за УДК й ББК (26%), третє – надання комп’ютера користувачам для самостійної роботи (13%). Науковці позитивно оцінюють переваги дистанційного обслуговування – замовлення літератури через електронний каталог на бронеполіцію – 7%, замовлення документів за телефоном – 33%, складання тематичних бібліографічних списків за запитом – 40%, редагування бібліографічних списків – 20%.

Для забезпечення оптимізації обслуговування науковців фахівцями бібліотеки важливо не тільки з’ясувати якість бібліотечних послуг і вплив технічних змін на роботу установи, а й враховувати думку респондентів щодо її подальшого розвитку. Саме тому вивчалася думка науковців щодо напрямку подальшого розвитку бібліотека.

Із кожним роком респонденти дедалі активніше надають пропозиції щодо формування інформаційного ресурсу та поліпшення діяльності бібліотеки. Науковці вважають доцільним продовжувати розвивати бібліотеку як галузевий бібліотечний комплекс, надавати дистантним користувачам доступ через мережу Інтернет до повних текстів документів. Пропонується надати доступ до дисертаційних і періодичних баз даних зарубіжних університетів, бібліотек і міжнародних порталів, активніше проводити оцифровування наявних ресурсів, збільшити кількість он-лайн послуг.

Отже, за результатами проведеного дослідження виявлено, що на формування інформаційних запитів користувачів перш за все впливають процеси, що відбуваються у світі й державі, наукові, виробничі, освітні, духовні потреби, що змінюються з розвитком науки, нових поглядів, управлінських рішень тощо. У процесі дослідження визначено шляхи оптимізації системи обслуговування, вивчено потреби користувачів-науковців, підтверджено, що система інформаційно-бібліографічних послуг бібліотеки відповідає потребам читачів. Разом з тим науковці окреслили тематику документів, які б вони хотіли отримувати з фонду, виявили недоліки в наданні послуг, запропонували шляхи поліпшення роботи книгозбірні. Результати опитування підтвердили доцільність створення в бібліотеці ресурсів різних видів, зокрема інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу, шляхом кооперації з провідними освітянськими бібліотеками.

Налагодження ефективного інформаційного забезпечення діяльності науковців потребує постійної уваги і ресурсної підтримки. На основі дослідження зроблено висновки: бібліотека має розвиватися як електронна бібліотека та інформаційний центр, як центр дистанційної доставки документів. Поєднання традиційних та електронних технологій – це шлях до задоволення потреб не тільки науковців, а й усіх категорій користувачів бібліотеки, до модернізації існуючих і побудови нових систем збору, збереження й пошуку джерел інформації, які б забезпечили запити науковців і тим самим сприяли підвищенню якості освіти.

Слід зазначити, що деякі з сучасних дослідників розглядають бібліотеку не лише як інформаційний центр, а й як соціально-комунікаційну структуру або ж центр спілкування. Комплексні інформаційні заходи входять до однієї із асортиментних груп класифікаційної структури інформаційної продукції та послуг, що надаються бібліотеками та службами інформації. До них належать круглі столи, конференції, семінари, презентації, педагогічні читання, літературно-музичні свята, дні інформації тощо. У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського комплексні інформаційні заходи, що включають в свою програму розкриття галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів почали проводитись з 2009 р. З кожним роком кількість таких заходів зростає: якщо в 2009 р. проведено 4 заходи, то в 2015 р. – близько 40. Зокрема, це круглі столи, науково-практичні та науково-методологічні семінари, науково-педагогічний лекторій, студії молодого науковця, педагогічні ради, презентації.

Важливою умовою ефективного задоволення інформаційних потреб є усвідомлення того, яка інформація потрібна споживачеві. Для з'ясування цього питання вперше в 2014 р. сектором соціокультурних комунікацій ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського методом анкетування проведено „Дослідження інформаційного забезпечення користувачів через комплексні бібліотечні заходи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського”.

Користувачам ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського роздано 200 анкет, з яких 188 повернуто заповненими. В анкеті подано 9 запитань з варіантами відповідей і відомостей про респондента. Учасниками анкетування стали представники установ НАПН України, вищих навчальних закладів, коледжів, гімназій, ліцеїв, шкіл, провідних бібліотек і громадських організацій.

Наступним етапом був процес проведення аналізу статистичних даних 188 анкет. Переважна більшість респондентів має вищу освіту, зокрема 89 % опитуваних – це користувачі з вищою освітою, 8 % – з базовою вищою, 3% – середньою й 1 % – з середньою спеціальною освітою.

Джерелом інформаційних потреб здебільшого є професійна приналежність опитуваних. За характером діяльності всі респонденти цього анкетування є освітянами, при цьому переважна частина – це науковці (59 %) й викладачі – (27 %), 8 % становлять учні та студенти, 5 % – управлінці (рис. 2).

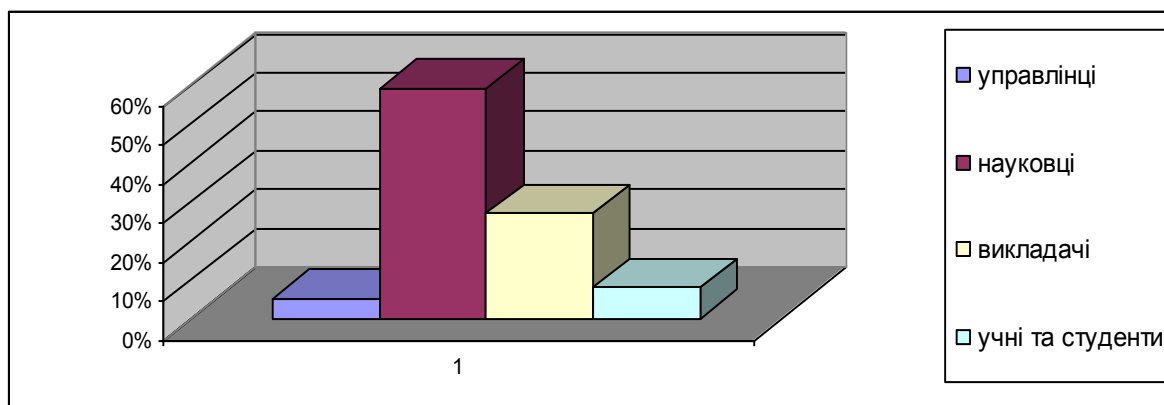

Рис. 2 Характер діяльності респондентів

Про високий освітній рівень респондентів свідчать такі показники: 89 % користувачів мають вищу освіту, переважна більшість займається науковою діяльністю (59 %), 39 % мають науковий ступінь (31 % – кандидати наук, 8 % – доктори наук).

Для раціонального аналізу інформаційного забезпечення потрібні дані зворотного зв'язку – оцінювання користувачами якості проведених заходів. Із загальної кількості респондентів 93 % відвідували комплексні бібліотечні заходи, а 7% – це ті, які не відвідували їх, але мають бажання це зробити.

Оцінку проведеним у бібліотеці заходам дали користувачі, що були на них присутні. Результати такі: 59 % опитаних оцінили заходи на відмінно, 32 % – добре і 3 % – задовільно.

Комплексні бібліотечні заходи зорієнтовані на колективне відвідування користувачів, тому під час підготовки заходів велике значення приділяється процесу запрошення, важливою складовою якого є визначення ефективного джерела інформації.

Основним джерелом інформації про заходи в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського 35% респондентів визначили фахівців бібліотеки, 27% – колег, друзів і знайомих, 16% респондентів зазначили, що отримують

інформацію з дошки оголошень біля книгозбірні. Незначним відсотком є респонденти, що отримали інформацію з порталу (19%) та соціальних мереж (3%) (рис. 3).

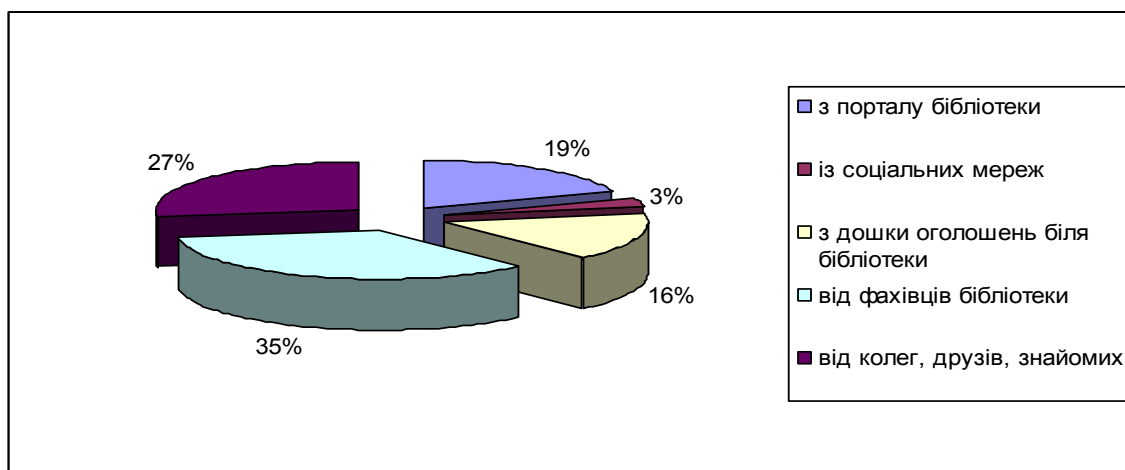

Рис. 3. Джерела інформації про заходи

Переважна частина опитаних респондентів (59 %) виявила бажання отримувати запрошення на бібліотечні заходи електронною поштою, адже – це найпопулярніший сучасний вид ефективного використання можливостей Інтернету для швидкого поширення інформації серед максимальної кількості людей.

Дослідивши інформаційні потреби респондентів, можна зробити висновок, що найбільше надходить запитів, пов'язаних з професійною діяльністю (63 %), естетичними – (27 %) й дозвіллевими потребами (10 %).

Орієнтуючись на професійні потреби користувачів, слід звернути увагу на тематику або предметну галузь, інформація про які викликає інтерес. Так, 34 % користувачів віддають перевагу заходам із питань педагогіки, 26 % – психології, 16 % – мистецтвознавства, 13 % – інформаційним заходам (ресурси, послуги та фонд бібліотеки), 10 % – питанням літературознавства й 2 % – іншій тематиці. У цій категорії респонденти виділяють книгознавчу, бібліотекознавчу, мовознавчу, культурознавчу, суспільно-політичну, оздоровчу, екологічну, теософську та езотеричну тематики. Такий результат відповідей є очікуваним, оскільки найбільша потреба (59 %) спостерігається в галузевій інформації з питань педагогіки та психології (рис. 4).

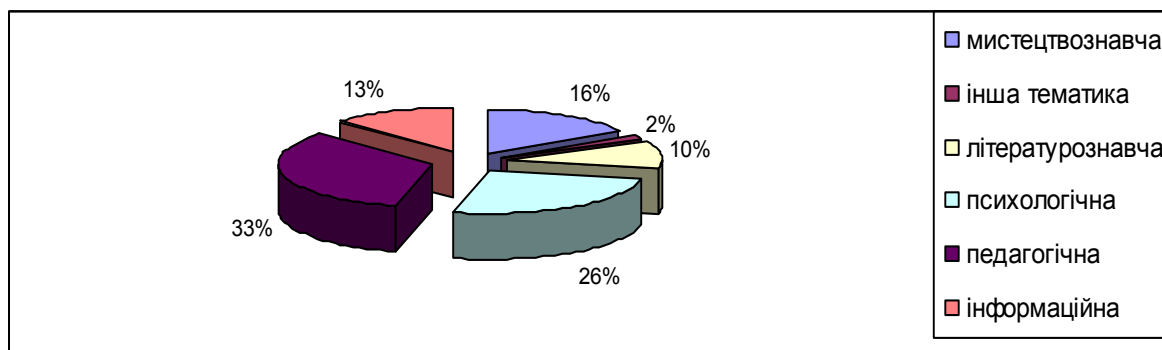

Рис. 4. Інформаційні потреби користувачів

Важливим питанням для подальшого планування роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є виявлення найбільш популярних серед користувачів форм бібліотечних заходів. Аналіз відповідей дає можливість визначити ступінь їх пріоритетності:

- круглі столи, семінари – 34%,
- конференції, педагогічні читання – 33%,
- презентації книг – 31%,
- презентації художніх виставок – 29%,
- майстер-класи (з малювання, рукоділля) – 22%,
- огляди книжкових виставок – 20%,
- презентації традиційних й електронних ресурсів бібліотеки – 20%,
- літературно-музичні свята – 21%,
- лекції – 18%,
- концерти – 15%,
- екскурсії – 13%,
- педагогічні ради – 6%.

На основі проведеного аналізу статистичних даних можна зробити висновок, що серед користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського найбільшою популярністю користуються такі традиційні комплексні заходи, як круглі столи й семінари (34 %), а найменшою – педагогічні ради (6 %). Такі показники обумовлено тим, що серед респондентів анкетування незначна кількість учителів. Комплексні бібліотечні заходи мають складну модульну структуру, тому респондентам запропоновано зазначити модулі, з яких складатиметься програма заходу. За результатами аналізу відповідей визначено складові компоненти (рис. 5):

- ✓ професійне спілкування з науковцями НАПН України – 29 %
- ✓ спілкування з письменниками, поетами, художниками, музикантами – 26 %
- ✓ ознайомлення з сервісними послугами та ресурсами бібліотеки – 23 %
- ✓ повний комплекс складових – 21 %
- ✓ медіа-супровід – 17 %
- ✓ концертна програма – 16 %
- ✓ екскурсія бібліотекою – 8 %

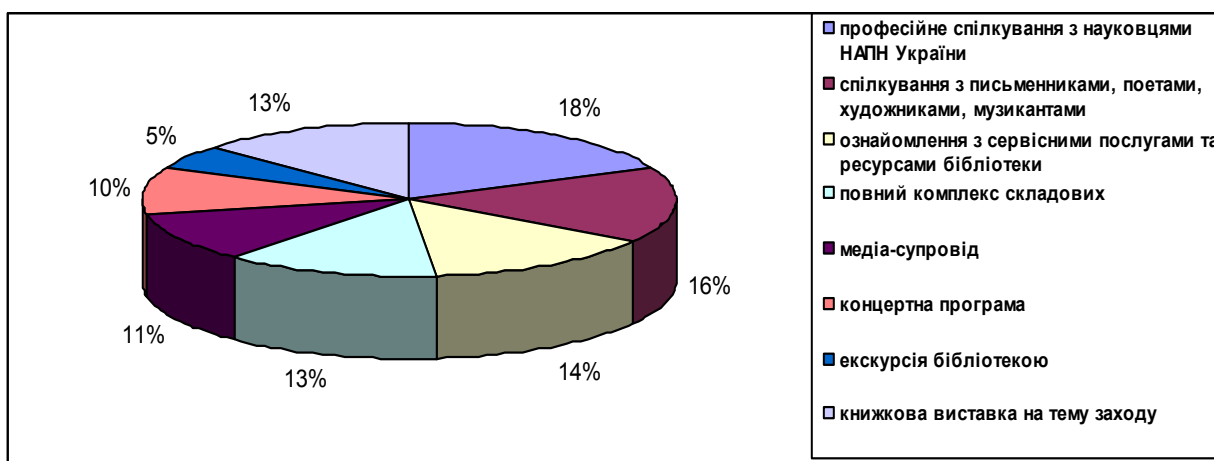

Рис. 5. Складові комплексного заходу

За даними дослідження можна стверджувати, що користувачі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського найбільше зацікавлені в професійному спілкуванні з науковцями НАПН України, зустрічах з письменниками, поетами, художниками, музикантами, ознайомленні з сервісними послугами та ресурсами бібліотеки. Найменший відсоток припадає на категорію „екскурсія” (8%), проте враховуючи, що респонденти є користувачами бібліотеки, можна вважати, що тільки 8 % опитаних не мали змоги ознайомитися з діяльністю бібліотеки.

Найзручнішим часом для відвідування заходів бібліотеки 50 % респондентів обрали період з 14.00 до 17.00, 36 % – з 10.00 до 14.00 і 14 % – з 17.00 до 20.00.

У дослідженні взяли участь респонденти з високим освітнім рівнем, які за характером діяльності є освітянами. Основним джерелом інформування про заходи для них є безпосередньо фахівці бібліотеки. Деякі отримують інформацію від фахівців бібліотеки через колег, друзів, знайомих та з дошки оголошень, з порталу або соціальних мереж.

Слід зазначити, що актуальними для наших респондентів є інформаційні потреби, пов'язані з їх професійною діяльністю. Найбільшою популярністю користуються такі форми комплексних заходів, як круглі столи, семінари, конференції, педагогічні читання й презентації книжок, під час проведення яких більшість опитуваних особливо зацікавлена в професійному спілкуванні з науковцями НАПН України, зустрічах з письменниками, поетами, художниками, музикантами та ознайомленні з сервісними послугами й ресурсами бібліотеки.

З урахуванням результатів анкетування в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на початку 2015 р. запроваджено науково-педагогічний лекторій, який користується популярністю в освітян, а також у студентів, магістрантів і аспірантів. Так, за перше півріччя фахівцями бібліотеки проведено 6 лекцій за такими темами: **„ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського: історія та сьогодення”**, **„Презентація електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, інтегрованих галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів та сервісних он-лайн послуг”**, **„Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського в сучасному інформаційному просторі”**, **„Презентація електронних інформаційно-аналітичних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського”**, **„Бібліографічне описування документів: загальна методика”**. Слухачами лекторію були магістри із спеціальності **„Педагогіка вищої школи”** Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка та спеціальності **„Педагогіка вищої школи”** заочної форми навчання Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, студенти-магістранти спеціальності **„Початкова освіта”** Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, слухачі курсів підвищення кваліфікації Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, студенти III курсу Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка НПУ ім. М. П. Драгоманова та II курсу спеціальності **„Психологія”** Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Неоднозначним є те, що серед запропонованих основних джерел інформації про бібліотечні заходи останнє місце посідають такі сучасні потужні джерела, як портал бібліотеки і соціальні мережі, хоча більшість респондентів виявило бажання отримувати інформацію електронною поштою. Ці фактори потребують особливої уваги та вивчення, тому активізовано роботу в соціальній мережі Facebook, створено акаунти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, її відділів та окремих фахівців.

На основі здійсненого наукового дослідження вважаємо за доцільне залучати науковців НАПН України до участі в бібліотечних заходах, а установи НАПН України до організації на базі бібліотеки спільних проєктів, продовжувати роботу сектору соціокультурних комунікацій із розширення цільової аудиторії, зокрема педагогів загальноосвітніх навчальних закладів у роботі з інформаційного забезпечення шляхом проведення педагогічних рад, систематично інформувати користувачів бібліотеки через портал та соціальні мережі, розвивати інформаційне партнерство з освітніми закладами, бібліотеками та громадськими організаціями.

Результати дослідження переконливо свідчать, що стрижневі інформаційні запити користувачів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спрямовані до галузевих інформаційних ресурсів з питань педагогіки й психології. Тому в їх розкритті та популяризації важливу роль відіграють професійно підготовлені комплексні бібліотечні заходи, про значення яких свідчать активна участь респондентів в анкетуванні та висока оцінка рівня якості проведених заходів. Усе це є найкращою мотивацією для подальшої роботи з інформаційного забезпечення користувачів.

Отже, зміни в соціальному, політичному та економічному житті України певним чином вплинули на якість задоволення інформаційних потреб користувачів, розширення інформаційних послуг та їх різноманітність. Ці тенденції обумовили нагальну потребу в переході до інтенсифікації процесу реалізації функцій інформаційної установи на основі впровадження маркетингового підходу у їх діяльність. Постійний моніторинг інформаційних потреб користувачів бібліотеки дає можливість вносити зміни в систему обслуговування ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, розширювати види інформаційних та сервісних послуг. Сьогодні бібліотека робить вагомий внесок в освітній та культурний розвиток суспільства, активно шукає шляхи поповнення власного фонду, використання інтернет-ресурсів та забезпечення вільного доступу до них для задоволення інформаційних потреб усіх категорій користувачів.

Список використаної літератури

1. *Беліна Л.* Інформаційні запити читачів наукової бібліотеки: основні пріоритети та шляхи їх дослідження / Л. Беліна, Ю. Голубев, Л. Коновал // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – Вип. 28. – С. 7–17.
2. *Бондаренко В. І.* Технологічний аспект функціонування віртуальної виставки в бібліотечному середовищі / В. І. Бондаренко // Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали міжнар. наук. конф., Київ, 6–8 жовт. 2015 р. : в 2-х ч. / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського [та ін.]. – Київ, 2015. – Ч. 1. – С. 225–228.

3. *Вергунов В. А.* Інформаційне забезпечення агропромислового комплексу України з метою підвищення конкурентоздатності сільськогосподарської продукції : наук.-метод. рек. / В. А. Вергунов, В. В. Дерлеменко. – Київ : Нілан-ЛТД, 2012. – 68 с.
4. *Доркєну А. М.* Інформаційний ресурс „Видатні педагоги України і світу” Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського в контексті розвитку суспільства знань / А. М. Доркєну // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т біогр. дослідж. – Київ, 2012. – Вип. 9. – С. 364–378.
5. *Желай О.* Інформаційні запити як орієнтир удосконалення бібліотечної діяльності / О. Желай // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – Вип. 30. – С. 262–269.
6. Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології / НАПН України ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська]. – Київ : Нілан-ЛТД, 2012. – 283 с.
7. *Коновал Л. В.* Методи дослідження користувачів бібліотеки та їх інформаційних потреб / Л. В. Коновал // Матеріали Міжнародної наукової конференції „Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів”, Київ, 8–10 жовт. 2013 р. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/177>. – Назва з екрана.
8. *Лопата О. М.* Практика використання електронних інформаційних ресурсів читачами сучасної наукової бібліотеки / Олена Лопата // Кн. палата України. – 2010. – № 4. – С. 25–29.
9. *Лопата О. М.* Моніторинг використання інформаційних ресурсів залів періодичних видань / О. М. Лопата, С. В. Верещагіна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2005. – Вип. 14. – С. 240–262.
10. *Морева О. Н.* Читательская ситуация в библиотеке: новые подходы к изучению [Електронний ресурс] / О. Н. Морева. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://www.library.ru/1/sociolog/text/article.php?a_uid=62. – Назва з екрана.
11. *Прохоренко О. М.* Електронна доставка документів у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського: досвід упровадження / О. Прохоренко, Т. Павленко // Бібл. вісн. : наук.-теорет. та практ. журн. – 2014. – № 2. – С. 12–16. – Бібліогр.: 17 назв.
12. *Рогова П. І.* Дослідження інформаційних ресурсів на відповідність потребам користувачів у контексті перетворень бібліотечного середовища / П. І. Рогова, Ю. І. Артемов // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 2. – С. 22–24. – Бібліогр.: 5 назв.
13. *Самохіна Н. Ф.* Організація інформаційних ресурсів для оптимізації їх використання / Н. Ф. Самохіна // Бібл. вісн. – 2004. – № 5. – С. 17–20.
14. *Студєнкова В. І.* Організація соціологічних досліджень у бібліотеках : метод. поради / [В. І. Студєнкова, Ю. А. Зборовський ; наук. ред. О. К. Александрова]. – Київ : Нац. парламент. б-ка України, 1995. – 44, [1] с.
15. *Файфер Н. В.* Іноземні фахові повнотекстові ресурси У Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / Н. В. Файфер, О. В. Дроншкевич // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки. – Київ : Пед. думка, 2014. – Вип. 14. – С. 789–796.

РОЗДІЛ III. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ

ГЛАВА 1. СИСТЕМА КОМПЛЕКТУВАННЯ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Бондар Л. М.

Основним об'єктом діяльності будь-якого виду бібліотеки є потреба людини в інформації. Види інформації різноманітні й зумовлені різноплановою діяльністю людини – освітньою, науковою, професійною, виробничою. Характерною особливістю функціонування й розвитку інформації в суспільстві є її основний поділ на універсальну (потрібна людині в реалізації її різних соціальних функцій) і галузеву (використовується певним колом спеціалістів у реалізації функцій у конкретній сфері або галузі). Задоволення потреб науковців і практиків освітянської галузі України в інформації психолого-педагогічної тематики – основний напрям діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), на реалізацію якого спрямовані науково-дослідні та виробничі процеси цієї книгозбірні. У контексті основного напрямку діяльності бібліотеки формується її фонд, що значною мірою залежить від якості комплектування.

Фонд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – це універсальне за змістом систематизоване зібрання друкованих, машинописних і електронних документів українською та іноземними мовами галузевого спрямування, що забезпечують фахові потреби користувачів бібліотеки [1].

Комплектування фонду бібліотеки здійснюється відповідно до завдань, визначених її Статутом, і обумовлюється її місцем у системі бібліотечно-бібліографічного та інформаційно-аналітичного обслуговування, напрямами науково-дослідної роботи, а також інформаційними потребами користувачів.

Принципи формування фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського визначено в статті П. І. Рогової, зокрема, селективність, профілювання, координування, систематичність, планомірність [3], що ґрунтуються на загальноприйнятих принципах функціонування бібліотечного фонду, визначених у працях видатних бібліотекознавців Ю. В. Григор'єва, Ю. М. Столярова, В. Г. Дригайло, М. П. Васильченка, Н. М. Кушнарєнко, Л. Г. Петрової, К. Т. Селіверстової.

Як зазначає Столяров Ю. М., селективність (від лат. *selection* – *вибір, відбір*) – це вихідний, суттєвий принцип функціонування бібліотечного фонду. Без відбору фонд перетворюється у випадкову, хаотичну множину документів, які виключають можливість досягнення поставленої мети. Селективність – це вибір найкращих серед багатьох схожих документів [6].

Принцип профілювання-координування є першим, найбільш важливим похідним принципом від принципу селективності, оскільки завдяки йому бібліотеки індивідуалізуються, відрізняються одна від одної насамперед своїм профілем. Цей принцип передбачає пропорційну співвіднесеність складових частин фонду з погляду тематики, призначення, типів, екземплярності, видів,

мови документів. Найбільш повно добираються до фонду бібліотеки документи основної тематики.

Координування передбачає врахування профілю комплектування інших бібліотек загальної системи, що взаємодіють між собою, взаємодоповнюють одна одну. Суть координації полягає в узгодженості профілів фондів бібліотек різних типів і видів для запобігання невиправданому дублюванню, що сприяє підвищенню сукупного інформаційного потенціалу бібліотек – учасниць координаційної системи [5]. Крім того, функціонування бібліотечного фонду досягає мети, якщо документи надходять до фонду планомірно, регулярно, оперативно, тобто систематично.

У комплектуванні фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського принцип профілювання є основоположним. Він визначається насамперед завданнями і розвитком педагогічної науки та освіти в Україні, напрямками діяльності НАПН України, типом бібліотеки, структурою її фонду, категоріями користувачів, більшість яких є науковцями та аспірантами НАПН України, працівниками освітніх установ (учителі, викладачі та ін.), бібліотечними працівниками, студентами. Принцип профілювання виявляється в тому, що профільні для бібліотеки розділи комплектуються з найвищим ступенем повноти (вичерпним). Повнота комплектування визначається науковою значущістю, інформаційною цінністю документів та відповідністю профілю комплектування фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Повнота фонду, або повнота комплектування, – це ступінь відображення в ньому профільних документів, в основі якого лежить співвідношення частин фонду із документальним потоком [4]. На основі закону Бредфорда про розсіювання інформації К. Селіверстова виділила чотири ступені повноти комплектування: вичерпна (максимально повне комплектування документів за розділом чи певним типом документів); достатня або відносна (комплектування документів, що містить дві третини профільної для бібліотеки інформації); ядерна (комплектування документів, які несуть не менш як одну третину профільної для бібліотеки інформації) і довідкова, з якою комплектують документи вищого ступеня узагальнення, наприклад довідники [4]. Кожний ступінь застосовують лише для частини фонду.

Документи для фонду бібліотеки як текстові, так і електронні комплектують з вичерпною, відносною та довідковою повнотою. З вичерпною повнотою комплектують усі типи документів з педагогіки та психології, бібліотекознавства та бібліографознавства, офіційні, довідкові документи із загальних питань науки і культури, управління культурою, філософії, літературознавства, мовознавства, дозвілля; з відносною – документи із суміжних галузей знань, але в контексті задоволення навчально-виховного процесу й розвитку педагогічної науки та освіти. З довідковою повнотою (вибірково) орієнтовно на навчально-виховні програми комплектуються офіційні, наукові, науково-популярні, довідкові, літературно-художні та образотворчі, картографічні документи та з природничих, прикладних і медичних наук. Так само комплектують кращі зразки рідкісних і цінних видань, що є національним надбанням України чи світу.

Профіль комплектування відображено в структурній моделі фонду – „Тематико-типологічному плані комплектування фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського” – головному документі, що визначає політику формування фонду бібліотеки.

Непрофільні, вузькоспеціалізовані документи з техніки, медицини, сільського господарства, фізико-математичних та природничих наук, що надходять до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, не комплектуються, а передаються до обмінно-резервного фонду бібліотеки для подальшого перерозподілу.

Принцип профілювання при комплектуванні фонду тісно пов’язується з принципом координування. Координація в комплектуванні фонду бібліотеки здійснюється завдяки врахуванню профілю комплектування національних і державних бібліотек України, великих освітянських бібліотек. Принцип систематичності й плановості у формуванні фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського забезпечується надходженням обов’язкового примірника і постійним доукомплектуванням фонду бібліотеки завдяки отриманню документів у дарунок та з інших джерел.

Статус, роль, місце і значення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в єдиній загальнодержавній бібліотечно-інформаційній системі України ставлять перед комплектуванням завдання не лише формування фонду бібліотеки відповідно до її профілю, а й динамічного і гармонійного оновлення фонду з використанням традиційних та альтернативних джерел комплектування. Саме з розвитком ринкових відносин змінилася традиційна технологія комплектування фонду. Сучасній системі комплектування властиві такі риси, як різноманіття джерел документонадходжень, широке використання Інтернету, автоматизація традиційних технологій комплектування. Водночас чимало і проблем у системі комплектування – разом із скороченням кількості видань трансформувалась система інформації про підготовку до випуску і випуск літератури, що вкрай важливо для одержувачів обов’язкового примірника, у перелік яких входить і ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Отримання обов’язкового безоплатного примірника видань є найпріоритетнішим і найстабільнішим способом поповнення фонду книгозбірні в умовах дефіциту коштів на придбання документів. Відповідно до нормативних загальнодержавних правових документів щодо комплектування бібліотечних фондів – Закону України „Про обов’язковий примірник документів” № 595 XIV від 09.04.1999 р., Постанови Кабінету Міністрів № 608 від 10.05.2002 р. „Про порядок доставляння обов’язкових примірників документів” ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського має право на отримання обов’язкового примірника видань галузевої тематики на всіх видах носіїв інформації. Як показують щорічні моніторинги, від загального обсягу випуску фахових видань бібліотека отримує близько 60% документів.

Проблеми, що постають перед бібліотеками – одержувачами обов’язкового примірника, майже однакові: немає повної попереджувальної інформації про вихід видань, відсутня централізована інформація про видавництва та видавничі організації. Головна проблема – це відмова видавців передавати книжки до бібліотек через відсутність державного фінансування,

тому що значна частина видань виходить у комерційних структурах за спонсорські або авторські кошти. До бібліотеки не надходять видання, які друкуються за кордоном, що є порушенням чинного законодавства, і внаслідок цього створюються лакуни в національному інформаційно-бібліотечному фонді. Крім того, на низький показник доставляння обов'язкового примірника впливає й відсутність державного контролю за гарантованим отриманням провідними установами держави повного національного репертуару друкованої продукції. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо доставляння обов'язкового безоплатного примірника документів” № 4319 – VI від 12 січня 2012 р. спрямований на поліпшення стану в комплектуванні фондів бібліотек обов'язковим примірником, оскільки передбачає накладання штрафу на посадових осіб, фізичних осіб-підприємців, винних у недоставлянні або порушенні строку доставляння обов'язкового безоплатного примірника документів. Проте до цього часу не розроблений механізм застосування закону на практиці.

Другим за значенням способом комплектування фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є щорічна передплата галузевих періодичних видань. Адже саме преса є найоперативнішим засобом інформування про інноваційні досягнення в науці, освіті й практиці. Однак ці надходження також залежать від фінансових можливостей НАПН України. В умовах економічної кризи кошти на передплату зменшуються, при цьому збільшується вартість самого періодичного видання. Як наслідок, скорочується репертуар періодичних видань, що надходять до фонду. Так, у 2012 р. бібліотека передплачувала 295 назв періодичних видань, з них 11 назв журналів зарубіжних країн (США, Великобританія, Німеччина, Нідерланди, Франція, Польща), у 2013 р. до фонду книгозбірні надійшло 289 назв газет і журналів, у тому числі й 11 назв журналів іноземними мовами. На 2014 рік коштів вистачило лише на одне періодичне видання з Великобританії та 271 назву періодики українською й російською мовами. У 2015 р. репертуар періодичних видань складався з 134 назв вітчизняних документів. У таких складних економічних умовах ефективній передплаті сприяє моніторинг затребуваності у користувачів газет і журналів, що дає змогу комплектувати до фонду найбільш цінні періодичні видання, які містять інформацію про теоретичні й практичні досягнення на освітянській ниві.

Серйозною проблемою для бібліотеки є проведення тендерних процедур на передплату періодичних видань, бо відповідно до чинного законодавства вони мають закуповуватись за такими ж самими правилами, як і меблі, будівельні матеріали, техніка тощо. Специфіка періодики полягає в тому, що передплата здійснюється в спеціально встановлені терміни. Будь-яка неузгодженість під час проведення тендерних процедур призводить до їх ануляції. Здійснювати передплату в інший спосіб чинним законодавством забороняється. Тому іноді доводиться проводити кілька таких процедур, що негативно впливає на якість комплектування фонду періодичними виданнями. Окремо постає проблема, пов'язана з витратами часу провідними фахівцями відділу, які залучені до підготовки та проведення тендерних процедур.

Слід зазначити, що завдяки співпраці з редакціями періодичних педагогічних видань, керівники яких з розумінням ставляться до потреб бібліотеки, до фонду щорічно надходить безкоштовно понад 95 назв журналів. Це безперечний актив фонду, який динамічно використовується користувачами, і є певною рекламою для видавців.

Одним із вагомих джерел комплектування фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є дарунки установ та окремих осіб. Дарування – одне з найперспективніших способів комплектування бібліотеки сьогодні. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дарують усе, що може зберігати бібліотека: книжки, журнали, продовжуючі видання, карти, альбоми, ноти тощо. За тематикою дарів переважають документи з питань педагогіки, психології, освіти. Дар є не тільки способом поповнення фонду бібліотеки, а й особливим соціально-економічним і психологічним явищем, соціально-особистісним феноменом. Цей феномен сприяє створенню в книгозбірні особливого, специфічного потоку документів, що потребує інших, нетрадиційних процедур діяльності як в організації власне технологічних процесів проходження документів, так і в сфері роботи з дарувальниками. Факт надходження дарів до бібліотеки є також показником її престижу, значимого місця в суспільному житті.

З огляду на те, що фонд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – це найбільша складова інтегрованого ресурсу освітянської галузі, важливим джерелом комплектування фонду бібліотеки є надходження примірників друкованих праць від інститутів системи НАПН України. Згідно із Законом України „Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук, галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу” підвідомчі установи НАПН передають до фонду бібліотеки друковану продукцію, підготовлену за результатами фундаментальних і прикладних досліджень.

Одним із апробованих способів для формування галузевого інформаційного ресурсу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є книгообмін, джерелами якого є обмінно-резервні фонди бібліотек. На взаємовигідних умовах ведеться обмін документами між бібліотекою та національними, державними, центральними бібліотеками, зокрема Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського, Національною публічною бібліотекою України, Національною науковою медичною бібліотекою України, Національною науковою сільськогосподарською бібліотекою, Державною науково-технічною бібліотекою України.

Через незабезпечення державного фінансування практично відсутній один із вагомих способів комплектування фонду – закупівля літератури з книготорговельної мережі. Упродовж 2005–2009 рр., використовуючи лише кошти власного спеціального рахунку, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського придбала до свого фонду наукові видання з питань педагогіки, психології, бібліотекознавства та книгознавства, що вийшли друком у країнах близького зарубіжжя.

**Динаміка надходжень неперіодичних видань
до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського протягом 2000–2015 рр.
за різними джерелами комплектування**

Джерела комплектування

Роки	Видавництва та видавничі організації (ОП)	НАПН України	Дари від авторів, читачів, установ	Обмінно-резервні фонди бібліотек	Книготорговельні організації	Інші джерела
2000	–	17%	71%	12%	–	–
2001	–	14%	74%	12%	–	–
2002	–	40%	54%	6%	–	–
2003	68%	7%	19%	4%	–	2%
2004	57%	10%	21%	9%	–	3%
2005	55%	13%	21%	7%	1%	2%
2006	44%	13%	32,8%	9%	0,2%	1%
2007	46%	11%	23%	3%	1%	16%
2008	46%	15%	15%	6%	5%	13%
2009	42%	18%	11%	4%	3%	22%
2010	50%	15%	18%	5%	–	12%
2011	63%	15%	6%	2%	–	14%
2012	59%	15%	9%	6%	–	13%
2013	57%	14%	18%	4%	–	7%
2014	67%	13%	8%	6%	–	6%
2015	59%	26%	8%	5%	–	2%

Поряд із наявними проблемами слід зазначити позитивні тенденції, що впливають на формування бібліотечно-інформаційних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Це насамперед систематичне відвідування працівниками відділу наукового комплектування фонду книжкових виставок, ярмарків, що надає можливість особисто ознайомлюватися з новими виданнями, підтримувати постійний зв'язок із видавцями, мати оперативну інформацію про їхню діяльність шляхом аналізу каталогів, прайс-листів. Після отримання такої інформації проводиться копінг робота з перевірки літератури видавництва – учасників книжкових ярмарків на наявність у фондах бібліотеки. У 2015 р. за електронним каталогом перевірено понад 1000 назв видань, що дало можливість виявити прогалини у комплектуванні та вжити належних заходів із заповнення лакун. Комплектаторами підготовлено й надіслано понад 50 листів-нагадувань на адресу видавництв, які знехтували правом бібліотеки на отримання обов'язкового примірника.

У сучасних умовах нових технологій і видів комунікацій істотно змінюється наповнення документного потоку не лише за джерелами та кількісними показниками, а й за видами носіїв інформації. Сьогодні „бібліотеки не можуть розвиватися повноцінно та забезпечувати потреби користувачів бібліотек без нової сучасної книжки. Тому проблеми електронного книговидання, створення ресурсів бібліотек за допомогою цифрових баз, формування нової культури електронного читання – це питання, які також мають стояти на порядку денному” [2].

Комплектування фонду документами на електронних носіях є досить актуальним для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Протягом останніх

п'яти років установа отримує в середньому до 40 примірників електронних документів за способом „обов'язковий примірник”, що свідчить про низький рівень виконання Закону України „Про обов'язковий примірник документів” згідно з яким бібліотека має отримувати документи на всіх видах носіїв, у тому числі й на електронних. Саме цей напрям потребує розробки законодавчих і нормативно-інструктивних документів, які регламентують надходження до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського цифрових матеріалів як „обов'язковий примірник”.

Оперативне й систематичне комплектування фонду з використанням усіх способів і джерел на всіх носіях інформації є основою створення якісного галузевого бібліотечно-інформаційного ресурсу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Список використаних джерел

1. Положення про фонд Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського // Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України (2006–2010 рр.) / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. Хемчян І. І.]. – Київ : [б. в.], 2010. – С. 161–164.

2. Проблеми розвитку українського книговидавництва, книгорозповсюдження та перспективи підтримки книгочитання в Україні : матеріали парламент. слухань у Верховній Раді України від 15 травня 2013 р. / Верховна Рада України, Комітет ВР України з питань культури і духовності. – Київ : Парламент. вид-во, 2014. – 224 с.

3. *Рогова П. І.* Формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан та шляхи розвитку / П. І. Рогова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2010. – Вип. 2: Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 10–27.

4. *Селиверстова Е. Т.* Полнота и соответствие – категории качества библиотечного фонда / Е. Т. Селиверстова // Науч. и техн. б-ки. – 1987. – № 9. – С. 8–12.

5. *Столяров Ю. Н.* Производные принципы функционирования библиотечного фонда / Ю. Н. Столяров // Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 4. – С. 30–47.

6. *Столяров Ю. Н.* Селективность – общий принцип функционирования библиотечного фонда / Ю. Н. Столяров // Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 2. – С. 74–78.

ГЛАВА 2. СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

2.1. Електронна бібліотека як сучасна форма реалізації доступу до електронних документів

Вараксіна Н. В.

Однією з основних умов успішної реалізації державної політики у сфері розвитку інформаційного суспільства є забезпечення навчання, виховання, професійної підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві. Основними засадами розвитку інформаційного суспільства та Національною доктриною розвитку освіти визначено пріоритетні заходи щодо реалізації державної політики в зазначеній сфері, здійснення яких, зокрема, забезпечить удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві, створить умови для приведення рівня і якості освітнього потенціалу у відповідність з вимогами кадрового забезпечення інноваційного розвитку України [36].

Протягом років в Україні й світі зростає тенденція оцифрування паперових документів, оскільки інформація в електронній формі надійно і компактно зберігається, у тому числі як страхова копія оригіналу. Забезпечується більш широкий доступ користувачів до інформації та застосовуються такі способи роботи з нею, які не можуть бути використані з традиційною формою. Широке впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) зумовило якісні зміни в організації інформаційних ресурсів, їх зберіганні та забезпеченні доступу до них, що стало значною частиною роботи бібліотек і потребує розв'язання фінансових, організаційних і технологічних проблем. Бібліотечна практика підтверджує актуальність питання доступу до електронних документів. Так, бібліотечна статистика останнім часом свідчить про зниження показників книговидачі й відвідуваності, але водночас зростає кількість віддалених користувачів бібліотечних сайтів. Одним із чинників цього є те, що дедалі більше користувачів починають активно працювати з науковими електронними ресурсами безпосередньо на своєму робочому місці, відвідуючи бібліотеку дистанційно.

Наука як жодна інша сфера людської діяльності потребує достовірної та своєчасної інформації, без якої неможливий ні науковий, ні технологічний прогрес. Спочатку інформація в науковому середовищі поширювалась або в процесі особистого спілкування, або в процесі обміну листами й трактатами [30]. Пізніше з'явилася така базова модель спілкування вчених у науці й техніці, яка залишалася незмінною протягом трьохсот років, основну роль в якій відігравали наукові журнали з функціями реєстрації, сертифікації, а також новинною та архівною функціями. *Реєстрація* визнає автора поданої до журналу статті як особу, що посідає відповідне місце в науковому світі, займається науковою роботою й має в цій галузі певні здобутки. *Сертифікація* визнає через процес наукового реферування справедливості претензій автора на наукову кваліфікацію. *Новинна* функція доводить до відома інших учених

інформацію про здобутки автора в тій чи іншій галузі. *Архівна* функція забезпечує збереження інформації про відкриття, зроблене автором [29]. Однак криза періодики, зумовлена стрімким зростанням вартості передплати й недостатнім фінансуванням бібліотек, призвела до скасування передплати на низку видань і, відповідно, до відсутності доступу до них читачів. Поширення Інтернету в 1990-х рр. сприяло підвищенню рівня наукового спілкування, оскільки статті в мережі можна опублікувати швидше, ніж традиційним способом, і користувачі оперативніше отримують потрібні документи для ознайомлення. Розпочато впровадження нових видавничих технологій, перебудовано систему наукових комунікацій, створено нові моделі, що ґрунтуються на ІКТ, сприяють якіснішому виконанню журнальних функцій та ефективнішому обслуговуванню авторів публікацій і науковців.

Термін „*відкритий доступ*” уперше використано у 2002 р. у Будапештській Ініціативі „Відкритий доступ” (Budapest Open Access Initiative, BOAI,) на конференції в Будапешті (Угорщина) [10]. Його визначено як безкоштовний, оперативний, постійний, повнотекстовий, онлайновий доступ до наукових публікацій. Через рік у США створено некомерційну організацію Creative Commons, а ще через рік з’явилася перша редакція ліцензій на матеріали, розміщені у відкритому доступі на протигагу традиційному копірайту. Сьогодні є дві тенденції в розвитку відкритого доступу. Депонування, або самоархівування (так званий „*зелений шлях*”), який полягає в тому, що автори публікують свої статті в традиційних журналах, одночасно з цим розміщуючи їх у будь-якому відкритому джерелі в Інтернеті (на сайті своєї організації, особистому сайті або централізованому архіві). Альтернатива – „*золотий шлях*” – це публікація авторами своїх праць у журналах відкритого доступу, яких нині налічується вже близько 10 % від загальної кількості рецензованих видань [31].

Термін „*інституційний репозитарій*” (депозитарій, репозиторій, архів) – це електронний архів для зберігання, накопичення та забезпечення тривалого й надійного відкритого доступу до результатів наукових досліджень, проведених в установі [14]. Цю дефініцію використовують для позначення електронної колекції, до якої надходять і зберігаються наукові праці однієї або кількох установ. Це може бути дуже широкий за змістом і складом документів фонд, який відображає інтелектуальне багатство будь-якого університету (установи, організації), наприклад, препринти, робочі замітки, опубліковані статті, навчально-методичні матеріали, студентські роботи [9]. При цьому система локальних (інституціональних) архівів реалізує три функції: *реєстраційну* – шляхом депонування науковець заявляє про зроблене відкриття, *новинну* – за рахунок використання загальноприйнятих міжнародних стандартів, *архівну* – забезпечується установою, що відповідає за тривале та постійне зберігання всіх документів членів депозитарної системи. Єдина з кількох функцій традиційних журналів, яку не може взяти на себе репозитарі, – це *сертифікація*, тобто, здійснення наукового реферування.

Особливістю архіву є функцій самоархівування. *Самоархівування* (self-archiving) – це розміщення авторами електронних версій своїх наукових творів у загальнодоступних архівах електронних документів [24]. Ідею висловлено в

1994 р. Стівеном Харнадом (Stevan Harnad) у листі, названому „підривною пропозицією для електронного видавництва” (Subversive Proposal for Electronic Publishing), і розпочато дискусію про форми наукової комунікації.

Для позначення типу документів для архівування використовують два терміни: препринт (pre-print) – підготовлений до публікації матеріал, і постпринт (post-print) – документ, що пройшов редакторську правку, процедуру реферування та офіційно опублікований. Хоча архівувати можна і препринти, однак у науковому світі публікацією вважається робота, що пройшла процедуру наукового реферування (peer review).

Архів акумулює та забезпечує спрощений пошук і вільний доступ до своїх ресурсів через Інтернет. Програмне забезпечення для нього розроблено відповідно до міжнародних стандартів. Найбільш відомими та поширеними є безкоштовні системи побудови електронних архівів Eprints, DSpace і Greenstone [16], але фахівці вважають, що Greenstone більш придатний для створення електронних бібліотек. Системи мають підтримку обміну метаданими OAI-PMH (Open Archives Initiative – Protocol for Metadata Harvesting) [1], який забезпечує для збирача метаданих можливість виконувати запити одного з шести видів, визначених у ньому. Технологія OAI має безліч конкретних реалізацій у різних електронних бібліотеках, створено ряд реєстрів відкритих архівів. OAI підтримується, зокрема, в системах OAIster, Digital Repository Infrastructure Vision for European Research (DRIVER), The Directory of Open Access Repositories (DOAR), The Registry of Open Access Repository Mandates and Policies (ROARMAP) тощо.

Використання зазначених архівів має такі переваги:

- для окремих осіб – створення централізованого архіву їхніх праць, постійне й тривале зберігання, поширення праць та зростання їх впливу, підвищення індексу цитування, збереження авторських прав, використання особистого файлу як аналогу власного резюме;

- для наукового підрозділу – поширення, тривалість і сталість зберігання документів, підвищення рівня цитованості;

- для установи (університету) – зростання авторитету й значущості, можливість використання для залучення позабюджетних коштів, відкриття нових факультетів, залучення студентів, підтримка наукової діяльності, підвищення якості наукової комунікації, підвищення рейтингу, вільний доступ до досліджень;

- для суспільства – надання доступу до досліджень, виконаних у будь-якій точці світу, забезпечення тривалого зберігання наукової продукції установи, можливість комплектування нетрадиційними науковими матеріалами без звичайних обмежень за їх обсягом, зокрема, величезні масиви вихідних даних, опис невдалих робіт тощо [29].

Журнали відкритого доступу (open access journals) передбачають порівняно з архівами відкритого доступу значно менший термін розміщення наукової статті у відкритому доступі. Після надсилання статті в журнал вона практично відразу розміщується у вигляді препринта на сайті журналу (в журналі PeerJ це відбувається протягом доби), рецензується експертами,

обговорюється всіма бажаючими і в кінцевому підсумку публікується вже як завершена стаття, потрапляючи в системи цитування та наукометричних баз.

Досвід реалізації відкритих журналів на Заході має комерційну спрямованість: найбільш відомі з них починалися як бізнес-проекти приватних компаній, видавництва заробляють не на доступі до наукових статей, а на їх публікації. Відкриті журнали фінансуються переважно самими авторами, які платять за публікацію своїх статей (зазвичай за рахунок дослідницьких грантів). Так, журнали відкритого доступу сімейства PLoS випускаються вже більше 10 років, і за цей час стали популярними серед учених, що публікуються в галузі медицини й біології. Усі матеріали цих журналів поширюються за відкритої ліцензії й індексуються зовнішніми пошуковими системами. Журнали включено до наукометричних баз Scopus, Web of Science, PubMed Central, мають високий імпаکت-фактор, сучасні інструменти для управління цитуванням, соціального просування наукових праць та їх публічної оцінки. Вартість публікації однієї статті становить 1 350 доларів.

Інший проект – журнал відкритого доступу PeerJ (www.peerj.com), що має, на відміну від PLoS, іншу політику оплати. Модель PeerJ полягає в тому, що вчений вносить абонентську плату (близько 500 доларів на рік) залежно від кількості статей, які потрібно опублікувати. Препринти публікують безкоштовно, проте до перетворення в статтю їх не індексують і вони не потрапляють до наукометричних баз. Крім того, деякі великі видавництва наукової періодики, зокрема такі, як Springer, організували окремий напрям відкритого доступу під назвою Springer Plus. За бажанням автора його стаття може бути опублікована у відкритому доступі за значну суму – близько 2 000 доларів. Однак великі комерційні видавництва наукової періодики не готові втрачати свій прибуток, який вони одержують від видання кращих наукових журналів світу, та не бажають підтримувати публікації у відкритому доступі [31]. Незважаючи на це, західний ринок відкритих журналів зростає, і відбувається це з двох причин. По-перше, відкриті журнали перестали поступатися за рівнем якості традиційним і, по-друге, сьогодні вчені усвідомили важливість публікації в хороших журналах відкритого доступу і виділяють на це бюджети подібно іншим статтям витрат на передплату, конференції тощо [32].

Можливий також й інший шлях – створення мережі журналів відкритого доступу за всіма напрямками сучасної науки, у тому числі на базі вже існуючих журналів з використанням відкритих журнальних систем. „**Відкриті журнальні системи**” (Open Journal Systems, OJS) – відкрите програмне забезпечення для організації рецензованих наукових видань, розроблене некомерційним дослідницьким проектом Public Knowledge Project, яке розповсюджується за ліцензією GNU General Public License [3]. Це система управління веб-сайтом і виданням журналів. OJS охоплює всі аспекти онлайн-виробництва журналів, починаючи з налаштування сайту для виконання виробничих завдань, зокрема таких, як подання рукописів, рецензування, редагування, публікація, архівування та індексування журналу. Крім того, система управління допомагає полегшити ручну працю редакторів, рецензентів і читачів у процесі виробництва журналу, інформує читачів, автоматизує обмін

кореспонденцією. Сьогодні понад 15 000 журналів використовують OJS. Тільки в проекті „Наукова періодики України” беруть участь понад 130 наукових журналів.

Електронна бібліотека (ЕБ) з'явилась як самостійний об'єкт в результаті розвитку комп'ютерних і комунікаційних технологій, зокрема створення електронних архівів установ, упровадження книжкових проектів в Інтернеті, інтернет-магазинів друкованих книжок та їхніх електронних версій, розбудови інформаційних супермагістралей для ефективного обміну інформацією, а також створення електронних ресурсів у бібліотеках.

Упровадження ІКТ дедалі більше впливає на роботу бібліотек. Нові технології надають можливість ефективно організувати довідково-інформаційне обслуговування користувачів, пошук у базах даних, встановлення місця зберігання, ідентифікації та замовлення потрібних користувачам документів, поповнення бібліотечних фондів за допомогою перегляду бібліографічних та інших матеріалів за новими надходженнями. Електронна бібліотека є складовою комп'ютерних технологій сучасної бібліотеки, створеної для оптимізування збереження та забезпечення комфортного доступу до електронних колекцій документів, різних за типом і місцем розташування.

Питанням теорії електронних бібліотек, їх організації, функціонування та використання присвячено чимало праць відомих науковців і практиків. Так, у працях О. Б. Антопольського [4–8], В. М. Бусева [23], К. В. Вигурського [5; 7; 11; 23], Є. А. Горного [11], О. О. Даніліної [6], А. І. Земськова [13], С. М. Іванової [12; 34], П. М. Лапи [18], Т. В. Майстрович [8; 20], Т. С. Маркарової [6; 22–23], О. В. Новицького [25; 34–35], Ю. В. Нохріна [27], В. А. Резніченка [35], В. М. Сауха [35], О. В. Соколова [18], О. М. Спіріна [12; 34–35], С. І. Трифонова [23], Г. Л. Цветкової [39], М. А. Шиненка [34], Я. Л. Шрайберга [13] та ін. висвітлено теоретичні, методичні й організаційно-технологічні засади створення електронних бібліотек. У публікаціях узагальнено вітчизняний і зарубіжний досвід у цій галузі, а також відображено результати власних розробок авторів, простежено світову історію розвитку ЕБ, надано визначення основних термінів, використовуваних у цій галузі, розкрито мету ЕБ, їх завдання, функції та структуру. Визначено специфіку ЕБ порівняно з іншими інформаційними системами, труднощі й проблеми розвитку та визначено можливі шляхи їх розв'язання. Виявлено, як зростання потоку електронної інформації та збільшення кількості електронних колекцій впливають на діяльність бібліотек. Детально розглянуто теоретичні, правові, документознавчі, фондознавчі, лінгвістичні аспекти створення електронних бібліотек, запропоновано рекомендації з розроблення основних документів, на основі яких створюють ЕБ. Висвітлено питання стандартизації, забезпечення інформаційної безпеки та проблеми авторського права.

Аналіз публікацій засвідчив, що сьогодні створення ЕБ розглядають як один з основних напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності. Серед найважливіших завдань діяльності бібліотеки є забезпечення доступу користувачам до документів незалежно від місця й часу. Технологічно це завдання реалізують за допомогою формування ЕБ, в якій, з одного боку, сучасні інформаційні технології забезпечують віддалений пошук у

бібліографічних і реферативних ресурсах і доступ до різноманітних колекцій, з іншого – створюють і розвивають актуальні електронні ресурси й забезпечують їх зберігання й використання. Отже, з позицій системи наукових комунікацій відбувається взаємодія користувача і бібліотеки через електронне середовище.

Саме поняття „*електронна бібліотека*” (electronic library) й технології її створення виникли на межі 80-х і 90-х рр. ХХ ст., коли з’явилися засоби обчислювальної техніки та інформаційні технології, що забезпечують надійне зберігання, оперативне опрацювання та ефективне використання великих масивів різнорідної інформації. Перші електронні бібліотеки наукових журналів почали створювати з упровадженням проектів „Mercury”, CORE, „Tulip” (1987–1993 рр.), JSTORE (з 1995 р.), „High Wire Press” (з 1995 р.) тощо. На основі цих проектів сформовано архіви найважливіших журналів і забезпечено широкий доступ до них. Завдяки цьому скоротилися витрати бібліотек за рахунок усунення дублювання колекцій журналів.

Попри те, що з початку 90-х рр. ХХ ст. термін „електронна/цифрова бібліотека” набув широкого вжитку, в численних теоретичних і практичних дослідженнях, термінологічне поняття електронної бібліотеки не набуло усталеності, внаслідок чого використовували кілька термінів, зокрема, „електронна”, „цифрова”, „віртуальна”, „гібридна” бібліотека тощо. Фахівці вважають, що „*цифрова бібліотека*” (digital library) є різновидом електронної бібліотеки, в якій документи пройшли процес оцифрування й уся інформація обробляється, зберігається й передається через цифрове (бінарне) обладнання, без документів на традиційних (аналогових) носіях. Термін „цифрова бібліотека” в цьому значенні набув конкретизації після публікації ІФЛА та ЮНЕСКО „Маніфесту цифрових бібліотек” (2010), у якому головними завданнями створення цифрових бібліотек визначено підтримку оцифрування, надання доступу та зберігання культурної й наукової спадщини [23]. Основні принципи формування цифрової бібліотеки мало чим відрізняються від загальних підходів до побудови електронної бібліотеки, але мають ряд принципових особливостей, пов’язаних із опрацюванням цифрових об’єктів різного формату [19]. В електронних бібліотеках основні процеси здійснюються з використанням комп’ютерів, однак у цих бібліотеках електронні документи співіснують з аудіовізуальними й іншими матеріалами. Така бібліотека дає можливість накопичувати, зберігати й ефективно використовувати різноманітні колекції електронних документів, доступні для користувачів через глобальні мережі передавання даних [19, с. 7–8]. Водночас деякі фахівці стверджують, що термін „електронна бібліотека” є калькою, що виникла під час перекладу англomовного терміну „digital library”, тому пропонують вважати їх синонімами.

Термін „*Віртуальна бібліотека*” (virtual library) використовують для визначення сукупності інформаційних джерел, які є доступними через глобальні комп’ютерні мережі. Ця бібліотека не має єдиного місця розташування – її ресурси розподілено по всьому світу, при цьому її користувачі фізично та юридично не є її читачами. „Цифрова” й „електронна” бібліотеки, на відміну від „віртуальної”, передбачають наявність сукупності документів, які мають конкретне місце зберігання. Проте характеристики

ресурсів віртуальної бібліотеки властиві також і вмістові електронної або цифрової бібліотеки, тож визначення „віртуальна бібліотека” є одним із різновидів „електронної бібліотеки”.

Поняття „*гібридна бібліотека*” (hybrid library) має різні трактування, що зумовлено різним розумінням його значення, зокрема, що саме подібні за змістом бібліотеки, поєднуючи позитивні якості традиційних, надають нові можливості користувачам і формуються як новий клас сучасних інформаційних служб [26; 19, с. 10–11].

Найбільш перспективним напрямом, в якому розвиваються сучасні інформаційні технології, є використання засобів інтелектуалізації й технологій, що базуються на знаннях. У сфері діяльності електронних бібліотек з’являються нові поняття: інтелектуальний документ, інтелектуальний агент, інтелектуальна електронна (цифрова) бібліотека. „*Інтелектуальна електронна (цифрова) бібліотека*” (intelligent digital library) – електронна бібліотека, що інтегрує засоби машинного навчання й інтелектуальні методи створення ефективного та економічного процесу фіксування інформації. Фактично інформаційне збирання даних і семантичне індексування – це основні проблеми цифрової бібліотеки, оскільки вони включають складні завдання розпізнавання образів: аналізування документа, класифікування, розуміння змісту [19, с. 11].

У фаховій літературі застосовують також термін „*полімедіа бібліотека*”, який може застосовуватися як синонім терміну „гібридна бібліотека”. Цей термін є визначенням сучасної бібліотек, де використовують різні носії інформації (папір, мікрофільми, компакт-диски, аудіо- та відеокасети) [26].

Термін „*бібліотека без кордонів*” передбачає створення мережі електронних бібліотек, що надає користувачам доступ до інформаційних ресурсів, розміщених у світі на складових компонентах бібліотек – серверах, порталах і сайтах, які в сукупності утворюють єдину або загальну глобальну світову інформаційну систему, глобальну світову електронну бібліотеку [26].

Ураховуючи загальноприйняте використання терміну „*електронна бібліотека*”, доцільно в подальшому вживати саме цю дефініцію, вважаючи, що це „розподілена інформаційна система, що дає змогу надійно зберігати й ефективно використовувати різномірні колекції електронних документів (текст, графіку, аудіо, відео тощо), поданих у вигляді цифрових наборів даних, через глобальні мережі передачі даних у зручному для кінцевого користувача вигляді” [37, с. 325].

Комплекс робіт, виконаних у межах наукового проекту 2014–2016 рр., пов’язаний з реалізацією концепції Наукової педагогічної електронної бібліотеки (НПЕБ), подальшим розвитком програмно-технологічного комплексу, сервісного й ресурсного потенціалів електронної бібліотеки, автоматизованої бібліотечної системи з комунікативним веб-середовищем. Актуальність цієї роботи підтверджується поточною бібліотечною практикою: сучасні читачі вважають за краще отримувати інформацію електронними каналами в електронному форматі. Формування єдиного інформаційного середовища дає можливість враховувати, систематизувати й зберігати створювані інформаційні ресурси, сприяє розширенню спектра пропонованих

послуг: одноразовий загальний пошук за всіма колекціями, реєстрація та рух електронних документів, ручне та автоматичне поповнення колекцій, надання єдиної точки входу для взаємодії з іншими системами тощо.

Метою створення НПЕБ є відображення структури сучасного знання з питань освіти, педагогіки, психології та суміжних галузей, а також бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства й інформаційної діяльності для інформаційного забезпечення фахових потреб користувачів через надання вільного доступу до повних текстів актуальної сучасної наукової продукції українських і зарубіжних авторів, до творів класиків педагогічної та психологічної наук, публікацій науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Призначення будь-якої електронної бібліотеки – задовольнити певний сегмент інформаційних потреб користувачів відповідними для їх специфіки методами на основі організованого масиву електронних документів, сформованого за певними критеріями, а щодо галузевої – створити модель предметної галузі [8, с. 90–91; 13, с. 35; 33]. НПЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського призначена для забезпечення інформаційних потреб науково-педагогічних і педагогічних працівників, студентів, школярів, їхніх батьків та інших громадян України та світу.

Роботу здійснено за двома напрямками: формування структури ЕБ та розвиток ресурсної бази. Для унормування цих процесів розроблено нормативно-інструктивну документацію, зокрема інструкції „Робота з оцифрованим контентом у системі керування електронними колекціями «Digitized content visualizator»” та „Правила заповнення полів у модулі візуалізації системи керування електронними колекціям”. З цими інструкціями можна ознайомитися у відкритому доступі через портал бібліотеки.

Нині не існує загальноприйнятої класифікації електронних бібліотек, яка б враховувала їхні особливості й різноманітність параметрів. У фаховій літературі визначено найбільш істотні характеристики окремих електронних бібліотек і колекцій, зокрема: надійність тексту (якість його подання та відповідність оригіналу), формат (розпізнаний текст або графічний образ), тип обмежень на доступ і джерела фінансування, легітимність з погляду законодавчих норм про авторське право тощо [4–8; 11; 20].

За **типологічними ознаками** НПЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є національною науковою, навчальною, просвітницькою й меморіальною бібліотекою, що формується як поліфункціональна в науково-дослідній та інформаційній організації з дотриманням чинного законодавства, моновидовою за складом документів, планомірною за принципом формування колекцій, організованою за „бібліотечним” типом з системою багатоаспектного пошуку, галузевою за змістом, структурованою за окремими типо-видовими й тематичними колекціями. За типом електронних ресурсів є повнотекстовою з високою якістю надійних текстів змішаного типу.

НПЕБ складається з фонду електронних документів, довідково-пошукового апарату й програмно-технологічного комплексу. Для забезпечення збереження фонд електронних документів, розміщений у локальній мережі, структурно поділено на дві частини:

– фонд для користування, що містить копії у форматі надання даних (pdf, djvu, mp3 тощо);

– архівний фонд (електронний архів), який об'єднує архівні копії у форматі зберігання (tiff, jpg, wav тощо).

Організація інформаційного простору як сукупності об'єктів і однозначна ідентифікація останніх потрібні для забезпечення ефективної навігації й виконання певних видів інформаційних пошуків. Інструментом такої ідентифікації для документів є бібліографічний запис об'єкта.

Довідково-пошуковий апарат НПЕБ – це сукупність інформаційно-пошукових систем і програмних засобів, призначених для пошуку документів та інформації, що міститься в них. Для керування формуванням, функціонуванням та забезпеченням зберігання НПЕБ створено набори описових (бібліографічних), структурних, адміністративних та інших метаданих. Основу формування масиву бібліографічних записів документів, які забезпечують багатоаспектний пошук, становлять записи бібліографічних баз даних електронного каталогу у форматі RUSMARC, створені фахівцями різних підрозділів бібліотеки. Наукове опрацювання документів здійснюють відповідно до чинних стандартів, правил та інструкцій. Повнотекстовий пошук відбувається тільки в окремому модулі ІРБІС64 „Повнотекстовий”, розташованому в локальній мережі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Ця технологія потребує наявності електронних документів у текстових форматах, тому такі документи повинні або надходити у відповідних форматах або бути оцифрованими із розпізнанням, але таке подання інформації є найбільш трудомістким, тому що операція редагування розпізнаного тексту потребує ручної праці кваліфікованих фахівців.

Програмно-технологічний комплекс НПЕБ виконує повний технологічний процес опрацювання інформації, зокрема: збирання, накопичення, опрацювання, зберігання й оновлення даних та керування цим процесом і складається з таких систем: система зберігання даних, система поширення інформації та система адміністрування. Основою комплексу є спеціалізоване програмне забезпечення: система автоматизації бібліотек ІРБІС64 та веб-модуль ІРБІС64, система керування електронними колекціями „Digitized Content Visualizator” тощо. Апаратно-технічне забезпечення – це розподілена мережа серверів, сховищ інформації та робочих місць для адміністраторів, працівників і користувачів НПЕБ.

Фонд електронних документів НПЕБ формують як систему, структурною одиницею якої є колекція як загальнорозповсюджена форма організацій інформаційних ресурсів у таких системах. **Електронна колекція** – систематизована сукупність інформаційних ресурсів в електронних бібліотеках, об'єднаних стосовно певного формального критерію належності, наприклад, спільності змісту, джерел, призначення, кола користувачів, способу доступу [15, с. 588]. Колекції організовані за тематичними, видовими або цільовими ознаками. Тематична або видова структура кожної колекції характеризується її змістом, а кількісні характеристики визначаються доцільністю повного розкриття тематики, хронологічними межами сформованого масиву, наявністю контенту. У процесі формування колекції виконують завдання щодо принципів

систематизації колекції, забезпечення повноти й несуперечності ІР. Колекції можуть бути „відкритими”, тобто з можливістю поповнення, або „закритими” – без такої можливості. Сьогодні всі колекції, сформовані в НЕПБ, є відкритими.

Фонд НПЕБ складається з трьох тематичних напрямів: освіта й педагогічні науки, психологія, бібліотечна справа. Інформаційний ресурс організовано у вигляді колекцій і рубрик, підпорядкованих колекціям. Структура є однією з основних складових частин навігаційної системи бібліотеки, що дає змогу читачеві переходити в цікаві для нього розділи, отримувати доступ до конкретних видань (рис. 1).

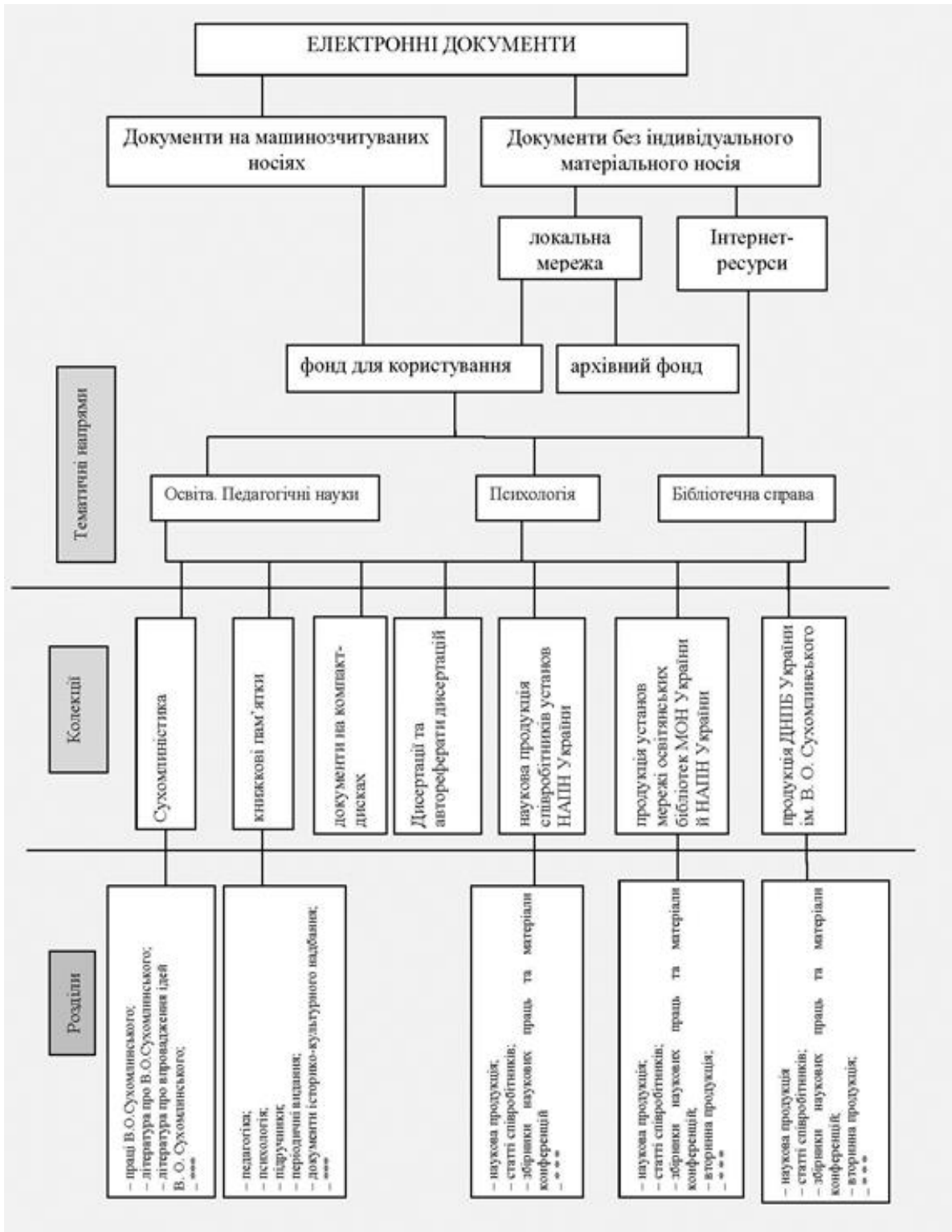

Рис. 1. Структура фонду електронних документів

- У межах цих напрямів сформовано такі колекції багатьма мовами світу:
- сухомлиністика (праці В. О. Сухомлинського та література про нього);
 - книжкові пам'ятки, зокрема книжки й періодичні видання до 1917 р., що включають документи галузевого спрямування, у тому числі з історії освіти й педагогічної думки, організації освіти й реформи школи, організації та методів педагогічних досліджень, питань педагогічної психології тощо
 - дисертації та автореферати дисертацій галузевого спрямування;
 - електронні документи на компакт-дисках;
 - продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (нормативно-інструктивні й методичні матеріали, бібліографічні посібники, наукові праці, окремі статті тощо);
 - продукція наукових установ НАПН України;
 - продукція провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України;
 - підручники.

Одним із найважливіших завдань, які постають під час створення електронної бібліотеки, є надання користувачам доступу до інформації (рис. 2). Використання НПЕБ здійснюється в он-лайн режимі через веб-інтерфейс ІРБІС64 на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, автоматизовані робочі місця „Користувач” у локальній мережі бібліотеки, надання компакт-дисків – у медіацентрі, читальних залах та через службу електронної доставки документів у межах чинного законодавства.

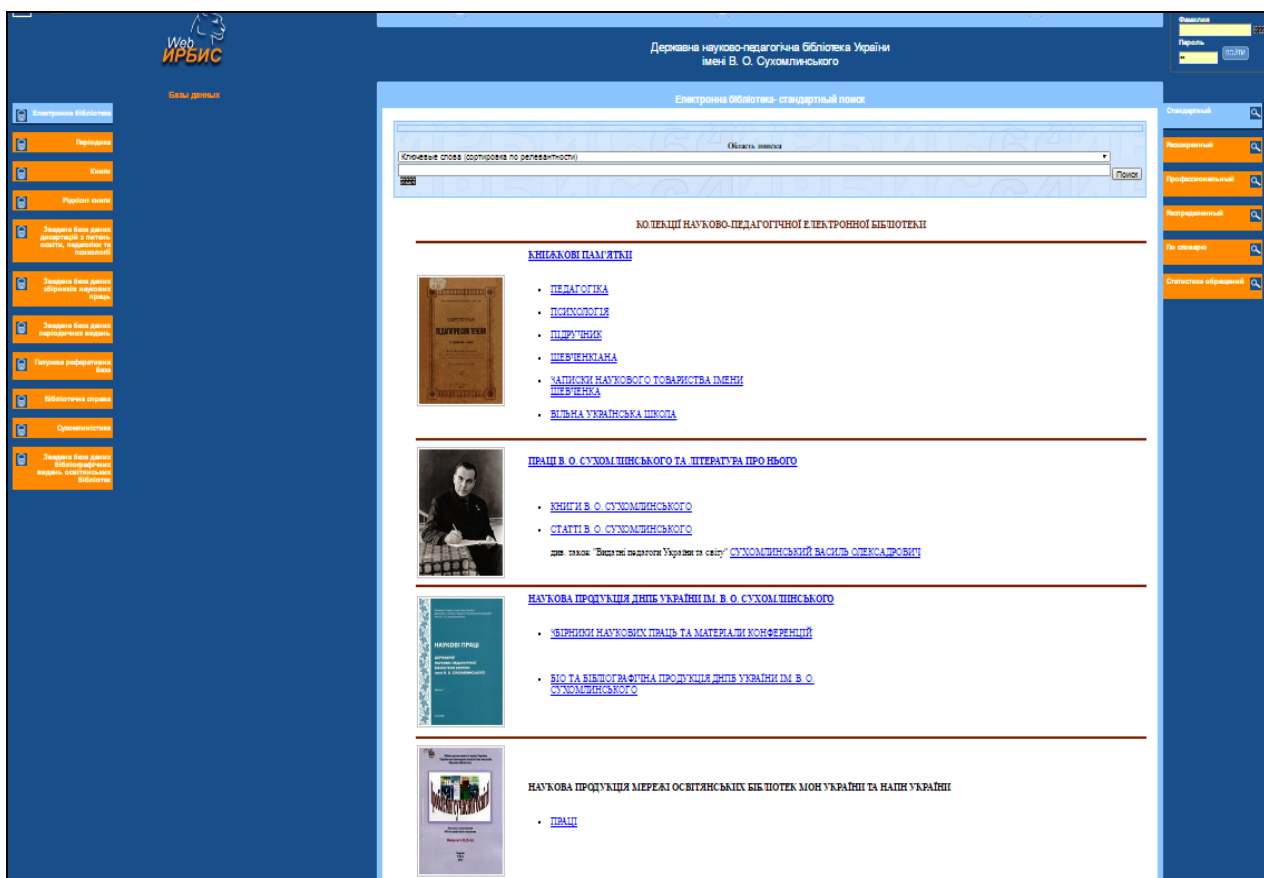

Рис. 2. Інтерфейс НПЕБ

Комплекс інформаційних сторінок репрезентує власне контент бібліотеки і має структуру, що відповідає інформаційній структурі бібліотеки. Комплекс супровідних сторінок представляє навігаційний і сервісний апарат порталу. Кореневою в ієрархії веб-сторінок є головна сторінка як точка доступу до НПЕБ і виконує такі функції:

- репрезентація головних цілей НПЕБ;
- інформування про склад і структуру НПЕБ;
- доступ до головних функціональних можливостей (навігація, пошук, зворотний зв'язок тощо);
- інформування щодо нових надходжень.

Основу НПЕБ становлять сервіси пошуку й перегляду, що забезпечують навігацію за інформаційними ресурсами. Пошук дає можливість знаходити в системі інформаційні ресурси, їх властивості та/або зміст з використанням механізму побудови пошукових запитів. У найпростішому випадку – це фіксована множина пошукових запитів, до яких заносять значення заданих користувачем параметрів, за можливістю відбору термінів із заданих списків (наприклад, мова документа, формат документа тощо). Стратегію пошуку побудовано на основі стандартного й розширеного пошуку із застосуванням фільтрів, що звужують пошуковий простір і надають можливість сортування результатів за різними характеристиками. Умовою створення НПЕБ є дотримання чинного законодавства України та міжнародних правових актів у сфері авторського й суміжних прав. Електронні копії з фонду НПЕБ надаються користувачам тільки в тому випадку, якщо бібліотека має на це право за дозволом правовласника згідно з ліцензійним договором на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) [40, ст. 1108].

За пошуковим запитом користувач отримує пакет потрібної довідкової інформації: записи з усіх баз даних електронного каталогу про наявність джерел. За результатами пошуку користувач може, не перериваючи сеансу роботи з пошуковим сервісом, отримати доступ до анотацій і/або повних текстів знайдених робіт: у бібліографічному записі кожного документа є посилання на його повний текст. Однак доступ до повних текстів електронних документів, на які поширюється авторське право, надано лише в приміщенні бібліотеки за умови їх використання для навчання й приватного дослідження [28, ст. 22]. Віддаленим користувачам доступ до повних текстів книжкових пам'яток надано засобами спеціалізованого програмного забезпечення „Digitized Content Visualizator”, де встановлено заборону на копіювання або інший спосіб зберігання документів на жорсткому диску.

Формування НПЕБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розпочато в другому півріччі 2013 р. На 1 січня 2016 р. у ній представлено **1 915** документів за чотирма тематичними розділами: книжкові пам'ятки – **1 122**, праці В. О. Сухомлинського та література про нього – **210**, продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – **32**, продукція провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України – **9**. На 1 січня 2016 р. НПЕБ відвідало понад 6 тис. користувачів.

У Хартії ООН щодо збереження цифрової спадщини зазначається, що оцифрування змісту не створює нових прав на інформацію й матеріали, що є

суспільним надбанням, залишаються такими й у цифровому вигляді [38]. Європейська цифрова бібліотека (Europeana) – централізований каталог, мета якого полягає у забезпеченні доступу до сканованих сторінок книжок, які відображають різні аспекти європейської культури і наукового доробку [2]. Він містить метадані інформаційного ресурсу – зображення або фрагменти аудіо- та відеофайлів і посилання на сайт власника, де зберігається цей ресурсу. Проект офіційно стартував 20 листопада 2008 р. і на момент старту оцифровано 2 мільйони різних об'єктів культурної спадщини Європи. Інформація доступна французькою, німецькою та англійською мовами та в подальшому передбачено представити джерела всіма європейськими мовами. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського надала до Європеані описові метадані 12 книжок з власного фонду з питань педагогіки, психології та освіти, що становлять національне надбання. Поширення через Інтернет наукових результатів означає доступність до них усіх користувачів й створює нові можливості для наукових досліджень і навчання. Наукові публікації стають доступними вченим усього світу. Система відкритого доступу є корисною і для авторів, оскільки замість можливості поділитися своїми відкриттями лише з сотнею співробітників установ, яким вистачає коштів на передплату, його здобуток буде доступний всьому світу. Це підвищує авторитет автора та установи, в якій він працює.

Список використаних джерел

1. DSpace open source software [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://www.dspace.org>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.09.2016.
2. Europeana [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Europeana>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.
3. Open Journal Systems [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Open_Journal_Systems. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.
4. Антопольский А. Б. Информационные ресурсы России : науч.-метод. пособие / А. Б. Антопольский. – Москва : Либерей, 2004. – 424 с. – (Серия „Библиотекарь и время. XXI век” ; вып. 14).
5. Антопольский А. Б. Концепция электронных библиотек [Електронний ресурс] / А. Б. Антопольский, К. В. Вигурский // Электрон. б-ки. – Москва, 1999. – Т. 2, вып. 2. – Электрон. журн. – Режим доступу: <http://www.elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/journal/1999/part2 /antopol>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.
6. Антопольский А. Б. Правовые и технологические проблемы создания и функционирования электронных библиотек / А. Б. Антопольский, Е. А. Данилина, Т. С. Маркарова. – Москва : ИНИЦ ПАТЕНТ, 2008. – 205, [1] с.
7. Антопольский А. Б. Электронные библиотеки / А. Б. Антопольский, К. В. Вигурский // Информ. ресурсы России. – 1999. – № 4. – С. 17–21.
8. Антопольский А. Б. Электронные библиотеки: принципы создания : науч.-метод. пособие / А. Б. Антопольский, Т. В. Майстрович. – Москва : Либерей-Бибинформ, 2007. – 288 с. – (Сер. „Библиотекарь и время. XXI век” ; вып. 56).
9. Бакуменко Л. Г. Поняття інституціональний репозитарій: термінологічний підхід / Л. Г. Бакуменко // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2011. – Вип. 34. – С. 226–235.
10. Будапештская инициатива „Открытый доступ” [Електронний ресурс]. – Электрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/russian-translation>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.

11. Горный Е. А. Развитие электронных библиотек – мировой и российский опыт, проблемы, перспективы / Е. Горный, К. Вигурский // Интернет и российское общество / под ред. И. Семенова ; Моск. центр Карнеги. – Москва : Гендальф, 2002. – С. 158–188.
12. Електронні бібліотечні інформаційні системи наукових і навчальних закладів : колект. монографія / [О. М. Спірін, С. М. Іванова та ін. ; за наук. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна] ; НАПН України, Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. – Київ : Пед. думка, 2012. – 175 с.
13. Земсков А. И. Электронные библиотеки : учеб. для вузов / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг. – Москва : Либерей, 2003. – 352 с.
14. Институциональный репозиторий [Электронный ресурс]. – Электрон. текст. дані. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/институциональный_репозиторий. – Назва з екрана. – Дата звернення: 21.03.176.
15. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах : монографія / Г. І. Ковальчук ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. кн. – Київ : НБУВ, 2004. – 643 с.
16. Кудим К. А. Сравнение систем электронных библиотек EPrints 3.0 и DSpace 1.4.1 [Электронный ресурс] / Кудим К. А., Проскудина Г. Ю., Резниченко В. А. // Электрон. б-ки. – 2005. – Электрон. журн. – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua:8080/dspace/bitstream/123456789/300/1/Проскудина_1.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.
17. Лаврик О. Л. Электронная библиотека ГПНТБ СО РАН как информационно-библиотечная система научных ресурсов и сервисов / О. Л. Лаврик, Т. А. Калюжная // Библиосфера. – 2009. – № 2. – С. 23–27.
18. Лапо П. М. Введение в электронные библиотеки [Электронный ресурс] / П. М. Лапо, А. В. Соколов. – Электрон. текст. дані. – 2005. – Режим доступу: <http://www.iatp.by/handouts/library/e-libraries/2-16.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.
19. Лобузина К. В. Бібліотечні класифікації в сучасних інформаційних сервісах : [монографія] / Катерина Лобузина ; НАН України, НБУВ. – Київ : [б. в.], 2010. – 132 с.
20. Майстрович Т. В. Электронный документ как объект библиотечного дела / Т. В. Майстрович. – Москва : Пашков дом, 2004. – 247 с.
21. Манифест ИФЛА о цифровых библиотеках. Ликвидация цифрового разрыва: сделать мировое культурное и научное наследие доступным для всех [Электронный ресурс]. – Электрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://www.ifap.ru/ofdocs/ifla/ifla15.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.
22. Маркарова Т. С. Концепция развития электронных образовательных ресурсов [Электронный ресурс] / Т. Маркарова // Информ. ресурсы России. – 2008. – № 6. – 6 с. – Электрон. текст. дані. – Режим доступу: http://www.aselibrary.ru/digital_resources/journal/irr/2008/number_6/number_6_3/number_6_3895/. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16).
23. Научная педагогическая электронная библиотека Российской академии образования / В. М. Бусев, К. В. Вигурский, Т. С. Маркарова, С. И. Трифонов // Современные технологии интеграции информационных ресурсов : сб. науч. тр. – СанктПетербург, 2011. – С. 161–199. – (Сборники Президентской библиотеки / Президент. б-ка им. Б. Н. Ельцина. Сер. Электронная библиотека / науч. ред. Е. Д. Жабко ; вып. 2).
24. Негуляев Е. А. Самоархивирование / Негуляев Е. А. // Науч. и техн. б-ки. – 2004. – № 12. – С. 74–76.
25. Новицкий А. В. Обзор некоторых направлений интеграции гетерогенных ресурсов в электронных библиотеках / А. В. Новицкий // Труды 11-й Всерос. науч. конф. „Электронные библиотеки: перспективные методы и технологии, коллекции электронных ресурсов” – RCDL'2009, Петрозаводск, Россия, 2009 г. – Петрозаводск, 2009. – С. 350–356.
26. Нохрин Ю. В. Анализ терминосистемы „электронная библиотека” [Электронный ресурс] / Нохрин Ю. В. // Всеобщая доступность информации : матер. Девятой междунар. науч. конф. „Библиотечное дело-2004”, 22–24 апр. 2004 г., Москва / Моск. гос. ун-т культуры

и искусств. – Электрон. текст. Дані. – Режим доступу: http://libconfs.narod.ru/2004/s1/s1_p18.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.

27. *Нохрин Ю. В.* Электронная библиотека как форма бытования библиотеки в информационном обществе: дис. ... канд. пед. наук: 05.25.03 / Нохрин Юрий Владимирович; [Место защиты: Моск. гос. ун-т культуры и искусств]. – Москва, 2005. – 281 с.; ил.

28. Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс]: Закон України № 3792-ХІІ від 23.12.1993. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.

29. *Просер Д.* Очередная революция в информации – могут ли репозитории и самоархивация изменить систему научного общения? / Просер Д. // Науч. и техн. б-ки. – 2004. – № 11. – С. 32–41.

30. *Санько С.* Открытый доступ к научным публикациям: „за” и „против” [Електронний ресурс] / Сергей Санько // Комп. вести. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://www.kv.by/index2004180603.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.

31. *Семьячкин Д. А.* Открытый доступ к науке: мифы и реальность / Дмитрий Александрович Семьячкин // Универ. книга. – 2014. – № 4 (апрель). – С. 66–68.

32. *Семьячкин Д. А.* Проект сети научных журналов открытого доступа: путь к Открытой науке в России [Електронний ресурс] / Дмитрий Александрович Семьячкин. – 2014. – 14 ноября. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://www.aselibrary.ru/press_center/digital_resources6970/digital_resources69705765/. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.

33. *Слободяник М. С.* Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції / М. С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 4. – С. 5–6

34. *Спірін О. М.* Проект концепції електронної бібліотеки Національної академії педагогічних наук України [Електронний ресурс] / Спірін Олег Михайлович, Іванова Світлана Миколаївна, Новицький Олександр Вадимович, Шиненко Микола Андрійович // Інформ. технології і засоби навчання. – 2010. – Вип. 6. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/em20/content/10somuos.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.

35. *Спірін О. М.* Проектування системи електронних бібліотек наукових і навчальних закладів АПН України [Електронний ресурс] / Спірін Олег Михайлович, Саух Валерій Михайлович, Резніченко Валерій Анатолійович, Новицький Олександр Вадимович // Інформ. технології і засоби навчання. – 2009. – Вип. 6. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/em14/content/09somuoa.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.

36. Стратегія розвитку інформаційного суспільства: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 386-р від 15.05.13 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 44. – С. 79. – Ст. 1581.

37. Глумачний словник з інформатики / [Г. Г. Півняк, Б. С. Бусигін, М. М. Дівізінюк та ін.]; за заг. ред. Г. Г. Півняк; Нац. гірн. ун-т. – [2-ге вид., переробл. і доп.]. – Дніпропетровськ: Нац. гірн. ун-т, 2010. – 600 с.

38. Хартия о сохранении цифрового наследия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/digital_heritage_charter.shtml. – Електрон. текст. дані. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.

39. *Цветкова А. Л.* Электронная библиотека как средство повышения эффективности информационного обеспечения в системе среднего общего образования: дис. ... канд. техн. наук: 05.25.05 / Цветкова Анна Львовна; [Место защиты: Моск. гос. ун-т культуры и искусств]. – Москва, 2011. – 192 с.; ил.

40. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Чинний. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.03.16.

2.2. Веб-портал як засіб гармонізації традиційних і електронних галузевих інформаційних ресурсів

Задорожна Н. Т.

Гармонізація традиційних і електронних галузевих інформаційних ресурсів є важливим чинником, що сприяє інформатизації процесів наукової та управлінської діяльності, спрямованій на практичні завдання проведення адміністративної реформи і модернізації науки та освіти в Україні [8]. Інформатизація наукової та управлінської діяльності сприяє вирішенню стратегічних завдань з формування системи національних інформаційних ресурсів і створення загальнодержавної мережі інформаційного забезпечення науки та освіти для розв'язання актуальної для України проблеми формування сучасного інформаційного суспільства [18; 19]. Виходячи з глобального характеру і багатоаспектного впливу цієї проблеми на предметну галузь, пов'язану з інформаційними ресурсами й системами, проведено дослідження щодо організаційно-технологічних засад і методів гармонізації в контексті парадигми інформаційного суспільства.

На сучасному етапі розвитку глобального суспільства інформатизація визначає інформаційну епоху так само, як індустріалізація визначала індустріальну. Сутність цього суспільства полягає у збільшенні масштабів створення, накопичення, передавання, опрацювання й використання інформації, перетворенні інформації та знань на продуктивні сили суспільства, а також у збільшенні впливу новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на політику, економіку, соціальну структуру, право, культуру, науку, освіту. Відбувається становлення глобальної інформаційної індустрії, підвищення ролі знань та інформації в економічному і соціокультурному розвитку, поява нових форм демократії, структурне зрушення в зайнятості в інших сферах життєдіяльності суспільства, формуються абсолютно нові відносини в економічному, соціальному й духовному житті людей.

З розвитком Інтернету особливої популярності набула концепція інформаційного суспільства, в якій головний акцент роблять на глобальних інформаційних мережах. За такого підходу інформаційне суспільство розглядають як глобальне мережеве суспільство, в якому мережі пронизують усю соціальну та економічну структуру [5]. Один із провідних прибічників такого підходу М. Кастельс доводить, що головною рисою інформаційної епохи стають мережі, що зв'язують між собою людей, інститути і держави [13]. Починаючи з 70-х років ХХ ст. нова форма капіталізму, що з'явилась у результаті розвитку інформаційних технологій (за висловом автора — інформаційний капіталізм), використовує інформаційні мережі як на виробництві, так і для маркетингу по всьому світу.

Інтернет став новим явищем цивілізації й за своє недовге існування поєднав і структурував усі основні види економічної, суспільної, політичної та культурної діяльності в масштабах всієї планети і є важливим чинником збільшення продуктивності та конкурентоспроможності. Адже Інтернет – це технічні засоби та організаційна форма, що розподіляє інформаційні можливості, генерацію знань і здатність організації мереж в усіх галузях

діяльності. Протягом останніх десятиліть інформаційно-комунікаційні технології як ключовий елемент інформаційного суспільства призвели до серйозних змін у способі життя з використанням „всесвітньої павутини” як провідного інформаційно-комунікаційного інструмента і, як наслідок, перетворення комп’ютерних мережевих технологій у фундаментальний компонент повсякденної культури. Проте наявності інформаційних мереж недостатньо для визнання суспільства інформаційним. Інший підхід пов’язаний зі змінами в політичній сфері суспільства і характері міжнародних відносин в умовах глобалізації. Держава й різні політичні сили, згідно з цим підходом, стають основними суб’єктами становлення та подальшого розвитку інформаційного глобального суспільства. Інформація й знання в таких умовах виступають одним із головних ресурсів держави, масштаби використання якого сьогодні можна порівняти з використанням традиційних ресурсів, доступ до яких виступає одним із основних чинників соціально-економічного розвитку. В інформаційному суспільстві всі соціально-економічні феномени (ресурси, цінність, багатство) реалізують себе в найбільш адекватній, загальній формі, а саме – в інформаційній (у формі інформаційних ресурсів, електронних грошей, інформаційного багатства).

Інформаційний ресурс – це сукупність документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо) або сукупність інформаційних продуктів певного призначення, потрібних для забезпечення інформаційних потреб споживачів у певній сфері діяльності. Інформаційний ресурс як загальне поняття розглядають у вузькому та широкому значенні слова. У вузькому – це знання, вже готові для доцільного соціального використання, тобто відчужені від носіїв і матеріалізовані. У широкому сенсі вони містять усі відчужені від носіїв і включені в інформаційний обмін знання, що існують як в усній, так і в матеріалізованій формі [14].

Традиційні інформаційні ресурси – це переважно паперові друковані, а також аудіовізуальні, нотні, картографічні документи у складі бібліотечних фондів та бібліографічні записи у вигляді карткових або друкованих каталогів і картотек.

Електронні інформаційні ресурси – це електронні дані (інформація у вигляді чисел, букв, символів, зображень, включаючи графічну інформацію, відеоінформацію тощо, або їхні комбінації), електронні програми або об’єднання цих видів в одному ресурсі [4; 6]. Відповідно до режиму доступу електронні ресурси діляться на ресурси локального доступу (з інформацією, зафіксованою на окремому фізичному носії) та віддаленого доступу (розміщеної в інформаційних мережах, наприклад, на інтернет-серверах).

У документознавчому аспекті інформаційні ресурси тлумачать як сукупність документів і масиви документів в інформаційних системах. Таке визначення стосується інтернет-ресурсів, типо-видова структура яких значною мірою складається з документальної інформації. Інформаційні ресурси Інтернету (або інтернет-ресурси) в соціокомунікативному контексті є складним явищем, в якому виділяють дві головні складові: змістовність (ресурси) і технологічність (мережа Інтернет) [21].

Особливості й напрями розвитку інформаційного суспільства дають змогу стверджувати, що Інтернет є його базовим технологічним засобом, що обумовлює поширення й використання електронних ресурсів, як правило, у вигляді веб-ресурсів через веб-сайти та веб-портали. Сайт надає користувачеві різноманітні інтерактивні сервіси, що також працюють як точки доступу до інформації або допомагають користувачам у пошуку потрібної інформації через Інтернет. Портали, які представляють інформацію з різних джерел або тем об'єднаним способом, також називають навігаційними сайтами. Всі портали виконують функції пошуку, а також надають інтернет-сервіси (електронна пошта, рядок новин тощо). Ідея роботи порталу полягає у створенні або представленні критичної (найбільшої) маси інтернет-сервісів для залучення максимальної кількості користувачів-відвідувачів. Якщо йдеться про галузеві електронні ресурси, то, ґрунтуючись на парадигмі інформаційного суспільства, слід розглядати потужні інформаційні сайти і портали галузевих бібліотек, де питання комунікації та взаємодії ґрунтуються на загально визначених стандартах і протоколах.

Одним із ключових характеристик сайту є *юзабіліті* (від англ. usability) – властивість продукту бути придатним до використання. Це поняття характеризує галузь діяльності, спрямовану на створення зручних з погляду користувача веб-ресурсів, а саме: зручність використання, ефективність, рентабельність і задоволення, з яким користувачі можуть виконати ті чи інші завдання в певному середовищі. Чим вище юзабіліті, тим успішніше сайт, тим вище трафік, відповідно, вище видача в пошукових системах. Низький ступінь юзабіліті, відповідно, зменшує відвідуваність сайту, проте це не означає, що цей сайт не містить хорошого контенту, навпаки, контент може бути цікавим, корисним, а рівень юзабіліті – низьким. Наприклад, цікаві відомості розташовано на сторінці багаторівневого меню з невиразною назвою, дістатися до якої ні в один, ні в два кліки неможливо, або повідомлення розташовано так, що прочитати його неможливо. Такі чинники мають бути врахованими ще на етапі планування сайту й надалі в процесі його розвитку. Оскільки сайт, як і будь-який продукт, складається з двох складників – змісту й форми, важливо оцінювати ступінь юзабіліті сайту також як інтернет-продукту, а саме його змісту і форми. Ідеальним варіантом є гармонія між ними.

Зміст (контент з високим рівнем юзабіліті) – це грамотно написаний текст, небанальний і цікавий, якісні фотографії, унікальні малюнки, діаграми, які можна прочитати й розшифрувати. З погляду змісту сайт має бути корисним, тільки в цьому випадку відвідувач повернеться сюди. Юзабіліті *форми* сайту оцінюють насамперед за показниками його структури та оформлення, зручності розташування сторінок, побудови меню, використання кнопок, наявності банерів та інших елементів. Користувач, який вперше потрапив на сайт, одразу має зрозуміти, як ним користуватися завдяки зручній навігації, логічній структурі, легкості запам'ятовування та орієнтування на сайті. Як критерій, що забезпечує прийнятний рівень юзабіліті, можна вважати і відсутність помилок при користуванні сайтом. Ґрунтуючись на змісті та поданий інтерпретації поняття юзабіліті, можна зробити висновок щодо доцільності його застосування для визначення індикатора гармонізації

традиційних і електронних галузевих веб-ресурсів на галузевому веб-порталі, а саме: високий ступінь юзабіліті галузевого веб-порталу відповідає високому ступеню гармонізації традиційних і електронних галузевих ресурсів, доступних безпосередньо на порталі або через відповідні веб-сервіси.

Пошукова оптимізація (англ. Search engine optimization, SEO) – це комплекс заходів щодо внутрішньої і зовнішньої оптимізації для підняття позицій сайту в результатах видачі пошукових систем за певними запитами користувачів для збільшення трафіку або потенційних клієнтів (для комерційних ресурсів) з подальшою монетизацією цього трафіку. Зазвичай, чим вище позиція сайту в результатах пошуку, тим більше зацікавлених відвідувачів переходить на нього з пошукових систем. Ступінь гармонізації традиційних і електронних ресурсів в непрямий спосіб можна оцінювати через SEO галузевого порталу, оскільки якщо позиція порталу в результатах пошуку висока, то його контент адекватно представляє ресурси галузі, тобто його веб-ресурси взаємно узгоджені, сформовані в систему, уніфіковані, упорядковані.

Під **гармонізацією** розуміємо взаємне узгодження, зведення в систему, уніфікування, координування, упорядкування, забезпечення взаємної відповідності процесів, відносин, товарів тощо.

Галузевий портал, метою якого є створення загальнодоступного ресурсу, що виконує інформаційну, комунікаційну, іміджеву, сервісну функції в певній галузі, інтегрує дані про традиційні ресурси зі сховищем електронних ресурсів у межах галузевого інформаційного веб-середовища, ми розглядаємо як засіб гармонізації традиційних і електронних інформаційних ресурсів, доступ до яких здійснюється безпосередньо з відповідних сторінок порталу.

У результаті проектування галузевого порталу визначають головні розділи, контент тематики та сервіси таким чином, щоб, виходячи з галузевих цілей і задач репрезентативно представити традиційні та електронні ресурси.

Розроблення галузевого порталу складається з таких процесів:

1. Формулювання засадничих принципів побудови порталу.
2. Визначення місця й взаємозв'язків порталу з інформаційними системами, базами даних, сховищами галузевих ресурсів, представлення потоків даних, які визначають контент порталу.
3. Визначення структури галузевого порталу.
4. Розроблення шаблонів і макетів сторінок порталу.
5. Обґрунтування вибору програмної платформи порталу.
6. Визначення організаційно-технологічних засад функціонування порталу.
7. Проектування порталу.
8. Введення в дію порталу.

Технологічний принцип побудови галузевого порталу полягає в застосуванні технології Веб.2 та дотриманні веб-стандартів.

Особливість формування контенту галузевого порталу пов'язана з тим, що, з одного боку, портал містить вихідні документи й первинні інформаційні ресурси певної галузі, а з іншого – інтегрує дані з різних інформаційних систем, що функціонують в інформаційному середовищі галузі. Це обумовлює потребу в забезпеченні двох механізмів формування контенту:

– **контент-адмініструванні**, що здійснюють контент-адміністратори (редактори) порталу, які створюють, актуалізують певні документи або інформаційні ресурси в процесі виробничої діяльності;

– **автоматизованому наповненні**, що здійснюється спеціальними програмними компонентами взаємодії та обміну даними з інформаційними системами галузі.

Контент-адміністрування забезпечується системою керування вмістом (CMS), що в сучасних системах є складником програмної платформи порталу. Це зводить проблему забезпечення ефективного та зручного механізму контент-адміністрування порталу до обґрунтованого вибору програмної платформи. Механізм автоматизованого наповнення контенту галузевого порталу залежить від складу й потоків даних в інформаційному середовищі конкретної галузі. Розглянемо застосування принципів побудови галузевого порталу на прикладі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського функціонує як науково-дослідна установа з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства та інформаційної діяльності, національне галузеве книгосховище, всеукраїнський науково-інформаційний, координаційний та науково-методичний центр бібліотек освітянської галузі. За 15 років її діяльності накопичено потужний інформаційний ресурс у галузі освіти, педагогіки, психології багатьма мовами світу на різних носіях інформації – традиційних та електронних. Розв’язання проблеми їх гармонізації здійснюється через організацію цифрових колекцій, формування сховища повнотекстових документів, створення й підтримку Наукової педагогічної електронної бібліотеки (НПЕБ), електронного каталогу на платформі системи автоматизації бібліотек (САБ) „ІРБІС64”, доступ до яких забезпечено модулем Web-ІРБІС за протоколом http. Це уможливило доступ до електронних ресурсів бібліотеки через веб-браузер з будь-якого комп’ютера, підключеного до мережі Інтернет.

Перший етап інформатизації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського пов’язаний зі створенням у 2003 році веб-сайту для ознайомлення освітянської спільноти з творчим і науковим потенціалом бібліотеки, а також для надання віддаленим користувачам максимально можливого на той час обсягу інформаційних послуг. На сторінках сайту (переважно статичних) зацікавлений користувач міг дізнатися про структуру і фонди бібліотеки, отримати інформацію про нові надходження, її довідково-пошуковий апарат, послуги, правила користування, підготовлені науково-методичні та інформаційні видання, організовані заходи тощо.

У 2006 році введено в експлуатацію новий портал бібліотеки, де традиційні та електронні ресурси представлено окремими розділами. Традиційні ресурси подано переважно статичними сторінками порталу, а окремі рубрики, наприклад „Бібліотекознавство, бібліографознавство та книгознавство” – як посилання на відповідні ресурси системи „ІРБІС64”. Електронні ресурси представлено посиланнями на окремі бази даних власної генерації та створені іншими.

До сьогодні в ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського створено і функціонують такі бази даних: „Наукова електронна педагогічна бібліотека”, що містить повнотекстові документи, „Періодика”, „Книги”, „Рідкісні книги”, „Галузева реферативна база”, „Бібліотечна справа”, „Сухомлиністика”, „Зведена база даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології”, „Зведена база даних періодичних видань”, „Зведена база даних збірників наукових праць”, „Зведена база даних бібліографічних видань освітянських бібліотек”.

Портал надає користувачеві зручний доступ до зазначених баз даних, проте з огляду на тенденції до веб-подання книжкових колекцій та їх реалізації в сучасних проєктах бібліотечних порталів, цього недостатньо. Сучасні бібліотечні портали подають бібліографічні записи, анотації, зміст та обкладинки видань безпосередньо на своїх сторінках динамічним формуванням вмісту сторінок спеціальними програмними компонентами, найчастіше java-скриптами, що запускаються під час переходу користувача на певну сторінку, наприклад, „Нові надходження”, і формують запит до бази даних зовнішньої СКБД, яка містить електронні бібліотеки, електронні каталоги тощо. Окрім того, подібний механізм взаємодії та обміну даними між порталом і зовнішніми інформаційними системами доцільно реалізовувати для автоматизованого формування тематичних книжкових виставок, бібліографічної продукції, оскільки це значною мірою підвищить як ефективність роботи фахівців бібліотеки, оскільки вони зможуть зосередитися на формуванні баз даних, не витрачаючи час на підготовку й публікацію інформаційних ресурсів на сторінках порталу, так і якість подання інформаційних ресурсів у глобальному інформаційному просторі.

Маючи на меті удосконалення організаційно-технологічних засад і методів гармонізації традиційних і електронних галузевих інформаційних ресурсів через упровадження представленої вище технології у діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, системне упорядкування в межах єдиної концепції численних модифікацій і доповнень у структурі порталу, що накопичилися за більше ніж десятилітній термін його експлуатації, відповідність сучасним трендам веб-дизайну і системам керування вмістом у 2014 р. розпочато проєктування нового Порталу бібліотеки.

Проєктування ґрунтується на результатах аналізу функціонування попереднього порталу, концепції інтернет-порталу Національної Академії педагогічних наук України [7], методології інформатизації наукової й управлінської діяльності установ НАПН України на основі веб-технологій [9], моделі типового сайту наукової установи [11], концепції веб-порталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як єдиної точки доступу до інтегрованих галузевих інформаційних ресурсів [15].

У концепції інтернет-середовища НАПН України [7] визначено об’єкти (офіційний портал НАПН України, сайти наукових установ НАПН України, електронний архів НАПН України, електронні фахові видання НАПН України, система виявлення плагіату в наукових роботах) та описано взаємодію й обмін даними між об’єктами, обґрунтовано підхід до побудови сайтів наукових установ НАПН України.

Типова модель сайту наукової установи НАПН України визначає мету проектування як створення загальнодоступного ресурсу, що виконує інформаційну, комунікаційну, іміджеву, сервісну функцію [9], описує принципи контент-наповнення сайту та формування переліку наукової продукції.

Принцип контент-наповнення сайту полягає в організації формування й публікації даних на його сторінках працівниками наукової установи НАПН України в процесі виконання їхніх планових завдань, при цьому додаткові процеси контент-менеджменту, не пов'язані з цими завданнями і потребують додаткових трудових ресурсів, мають бути зведені до мінімуму. Разом з тим слід забезпечити засоби, що дають змогу автоматично формувати, тиражувати й актуалізувати різні форми та види публікацій одного контенту на різних сторінках і розділах сайту, а також синхронізувати споріднені дані з різних сайтів (наприклад, індекс цитувань науковця на його персональній сторінці на сайті наукової установи слід автоматично синхронізувати відповідно до даних його профілю в Google-Академії).

Принцип формування переліку наукової продукції ґрунтується на рекомендаціях науковцям щодо завантаження результатів своєї діяльності (монографія, концепція, аналітична записка, підручник, навчальний посібник, методичний посібник, словник, довідник, статті, методичні рекомендації, нормативний документ, стандарт тощо) у сховище наукової продукції, яким є Електронний архів НАПН України [12; 20]. Занесення науковцем власних публікацій в Електронний архів має стати невід'ємною частиною його наукової діяльності як обов'язкового складника моніторингу використання результатів наукового дослідження, індикатором якого є кількість їх завантажень користувачами Електронного архіву. Ці організаційні вимоги забезпечують такі умови формування переліку наукової продукції на сторінках сайту, коли достатньо розробити інструменти й технологію автоматичної публікації списків наукової продукції за різними атрибутивними ознаками та визначенням гіперпосилань на її джерело в Електронний архів НАПН України для кожного елемента списку.

Концепція веб-порталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як єдиної точки доступу містить пропозиції стосовно принципів побудови ІГР, який базується на сучасних засобах інформаційно-комунікаційних технологій і є національним сегментом у складі глобальної світової інформаційної мережі з питань педагогіки й психології. У документі визначено мету, основні завдання, принципи, а також шляхи створення, описано принципові характеристики, структуру, організаційне, інформаційне й програмно-технічне забезпечення Порталу [15].

Мету створення Порталу визначено як „розроблення ефективної платформи для розміщення на ній ІГР ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, інших учасників, які братимуть участь у створенні ІГР, ліцензійних продуктів і світових освітніх ресурсів з вільним доступом в Інтернет для надання до нього вільного доступу широкому колу користувачів” [15, с. 5].

Основні принципи створення Порталу:

– *інтегративність*: поєднання на Порталі всіх видів первинної та вторинної інформації в різних формах (текстова, графічна, аудіо, фото, відео, мультимедіа), бібліотечно-інформаційних послуг для інформаційної підтримки наукової та практичної діяльності у сфері освіти, а також забезпечення науково-організаційної й методичної роботи мережі освітянських бібліотек;

– *інтероперабельність*: можливість використання без істотних обмежень компонентів різних виробників, заміни їх у процесі експлуатації без перебудови структури Порталу загалом;

– *доступність*: забезпечення рівних можливостей для отримання інформації й інформаційних послуг на Порталі для всіх категорій користувачів.

Завдання, які слід виконати під час створення Порталу:

– забезпечити налаштування контенту Порталу на найповніше відображення тематики, пов'язаної з науково-педагогічною та навчально-виховною діяльністю в Україні й світі;

– забезпечити налаштування на Порталі інтерфейсу, зручного для користувачів;

– забезпечити технологію наповнення та супроводу Порталу, що відповідає професійному рівню персоналу бібліотек.

Як програмну платформу вибрано систему керування вмістом сайту (CMS) WordPress, яка поширюється під ліцензією GNU GPL. WordPress використовує систему керування базами даних з відкритим кодом MySQL – одну з найпоширеніших для створення динамічних веб-сторінок. За оцінками розробників сайтів WordPress є найліпшою у світі платформою для блогу або інтернет-проекту, де щодня публікують новини, фотографії, відеоролики та іншу інформацію [1]. Наводять її 5 основних переваг:

– безкоштовність;

– простота встановлення та використання;

– кросплатформеність: WordPress встановлюють і використовують безпосередньо на сайті (сервері), що уможлиблює керування сайтом з будь-якого комп'ютера, підключеного до Інтернету, який працює під керуванням будь-якою операційною системою;

– вбудований редактор, завдяки якому форматування тексту, посилання, вставка картинок і відео роблять за пару кліків;

– популярність: WordPress на сьогодні є найпопулярнішою у світі системою керування вмістом сайту; згідно з офіційною статистикою частка ринку WordPress серед інших конкурентів перевищує 55 %, кожен сьомий сайт створено й працює на WordPress.

Портал реалізується як двомовний в українській та англійській версії. В основу концепції макету Головної сторінки Порталу покладено вимогу найповнішої відповідності визначенню поняття порталу як головного входу до певного об'єкта, що містить вказівники на його найсуттєвіші компоненти. Виокремлено такі компоненти: блок верхньої навігації, хедер, головне меню, слайдер, інформаційні блоки, банери. Інформаційні блоки Головної сторінки містять інформацію про актуальні події („Новини”, „Анонси”, „Оголошення”) та найбільш значущі – „Заходи”, „Виставки”, „Видання”, „Нові надходження”. Макет Головної сторінки подано на рис. 3.

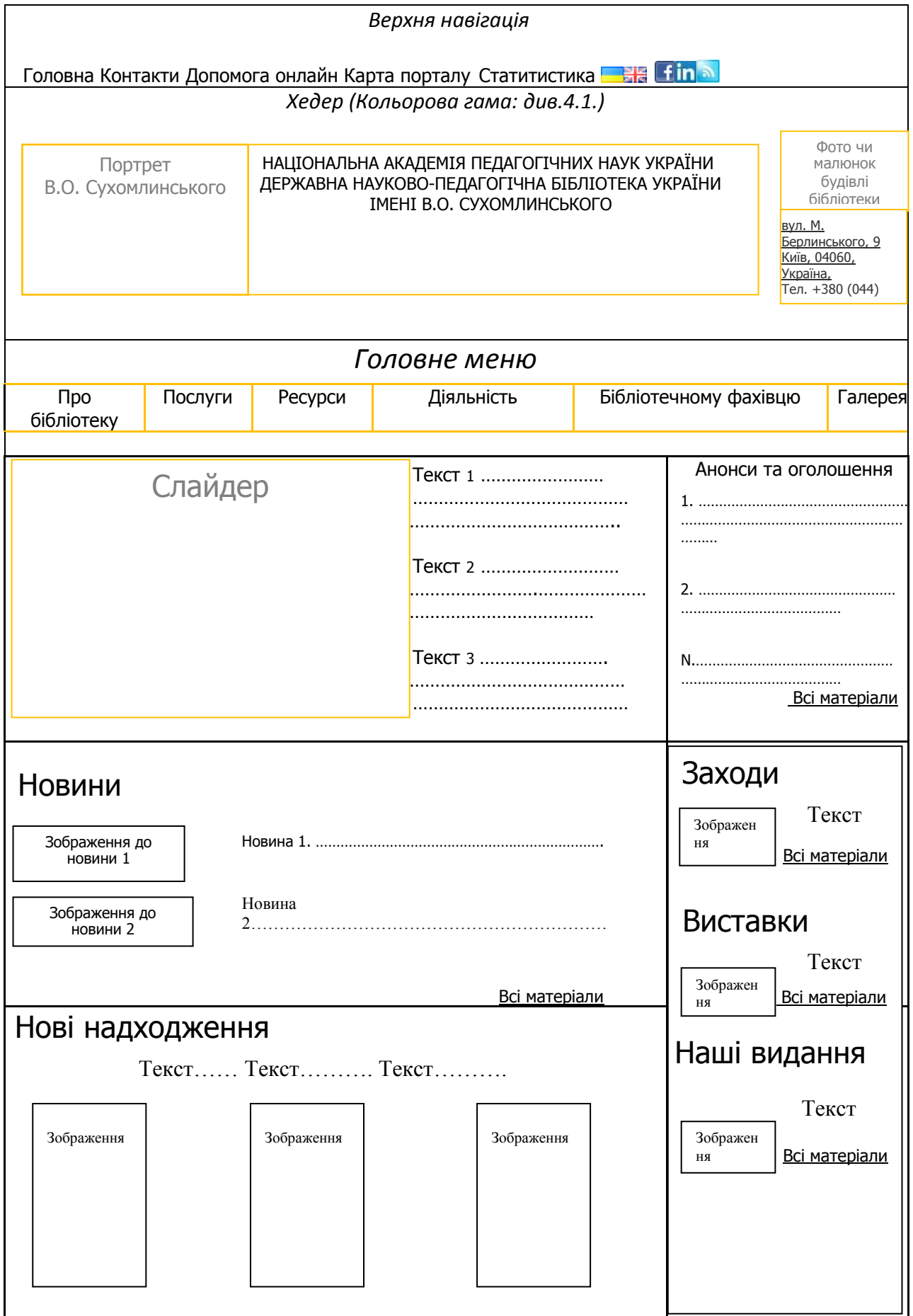

Рис. 3. Макет головної сторінки Порталу

Внутрішні сторінки Порталу представлено 12 макетами, зокрема: „Текстова сторінка”; „Новини”, „Заходи”, „Виставки”; „Анонси та оголошення”; „Нові надходження” (Поточні); „Нові надходження” (Архів надходжень); „Наукова продукція бібліотеки”; „Керівництво”, „Адміністративні підрозділи” тощо.

Особливістю текстової сторінки є те, що її контент може складатися з окремих підрозділів. Для зручної навігації по сторінці її зміст у вигляді назв підрозділів формується як посилання на текст підрозділу на цій сторінці. У кінці кожного підрозділу передбачено посилання „Вгору”, натиснувши на яке, користувач повертається до змісту текстової сторінки.

На сторінках „Нові надходження”, „Персональна сторінка” для окремих даних (наприклад, змісту видання або даних з профілю в Google-Академії) використано спеціальний маркер „Показати” або „Сховати”, що дає змогу не переобтяжувати окремими даними сторінку, а розмістити лише маркер і назву цих даних. За бажанням користувач, натиснувши маркер „Показати”, може вивести дані, а потім, натиснувши маркер „Сховати”, згорнути їх.

Представлені проектні рішення реалізовано в дослідному зразку Порталу. Фрагменти Головної сторінки подано на рис. 4 і 5.

The screenshot shows the top navigation menu with links: [Головна](#), [Контакти](#), [Допомога онлайн](#), [Мапа сайту](#), [Статистика](#). On the right, there are language options (Ukr, En) and social media icons (RSS, Facebook, LinkedIn). The main header contains the name of the institution: **НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**, **ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ**, **ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**. Below this is a quote: *Бібліотека - це дзеркало і джерело духовної культури*. A secondary navigation bar includes: [Про бібліотеку](#), [Послуги](#), [Ресурси](#), [Діяльність](#), [Бібліотечному фахівцю](#), [Галерея](#).

The main content area features a slider with a photo of a library interior. To the right of the slider is a text block: **Головний науково-дослідний, науково-методичний та координаційний центр** мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, яка налічує понад **18000 книгозбірень**. Below this is a description of the fund's collection: **Фондосховище бібліотеки – всеукраїнське галузеве книгосховище. Ядро бібліотечного фонду – це рідкісні видання XVII – початку XX ст.**, що становлять національне надбання України. Below that is information about the reading room: **Читальний зал Фонду В. О. Сухомлинського – наукова лабораторія з вивчення спадщини видатного українського педагога.** At the bottom right of this block is a link: [Читати далі](#).

To the right of the slider is a section titled **Анонси та оголошення**. It contains two announcements:

- 25.09.2015**
До Всеукраїнського дня бібліотек
29 вересня 2015 р. о 14:00 у читальній залі головного приміщення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського відбудеться постійно діючий науково-методологічний семінар **«Наукова бібліотека та якість сучасної освіти: до Всеукраїнського дня бібліотек».**
- 24.09.2015**
Засідання вченої ради ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Рис. 4. Верхнє меню, хедер, головне меню, слайдер, блок „Анонси та оголошення”

<p>Новини</p> <p>09.03.2017</p> <p>Міжнародний флешмоб «Global Shevchenko» у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України</p> <p>До дня народження видатного українського письменника Тараса Шевченка в рамках міжнародного флешмобу «Global Shevchenko» співробітники та користувачі Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського, завідувачі бібліотек наукових установ НАПН України долучилися до акції найбільшого одночасного читання поезії великого Кобзаря, зокрема віршів із циклу «В казематі» (Мені однаково чи буду...).</p> <p>07.03.2017</p> <p>Наша інформація – шлях до вашого успіху!</p> <p>Шановні освітяни, науковці! Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського пропонує вашій увазі видання з фонду: <i>Pädagogik = Педагогіка</i> та <i>Покка, Арі. Вищий клас. Шкільне управління по-фінськи.</i></p> <p>02.03.2017</p> <p>«Sukhomlinsky News»</p> <p>У рамках здійснення міжнародної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського до читального залу фонду В. О. Сухомлинського надійшли номери електронного видання «Sukhomlinsky News» (головний редактор Аллан Коккеріель, Австралія).</p> <p style="text-align: right;">Всі матеріали</p>	<p>12.03.2017</p> <p style="text-align: center;">Шановні колеги!</p> <p>Запрошуємо до участі у XIX Всеукраїнських педагогічних читаннях «А ЩО ТАМ, ЗА ЛІСОМ?: ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ. В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ З СЬОГОДЕННЯМ», які відбудуться 22 вересня 2017 року на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка</p> <p><i>Інформаційний лист</i></p> <p style="text-align: right;">Всі матеріали</p>
	<p>Заходи</p> <p>Науково-методичний семінар «Інформаційний супровід навчально-виховного процесу в контексті сучасних тенденцій в освітній галузі України»</p> <p style="text-align: right;">Всі матеріали</p> <p>Виставки</p> <p>«Тарас Григорович Шевченко – духовний символ України, наш великий сучасник»</p> <p style="text-align: right;">Всі матеріали</p> <p>Наші видання</p> <p>Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітньої галузі України</p> <p style="text-align: right;">Всі матеріали</p>

Рис. 5. Блоки „Новини”, „Анонси та оголошення”, „Заходи”, „Виставки”, „Наші видання”

Особливості інтернет-середовища ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського обумовлено тим, що бібліотека є науковою установою в складі НАПН України і одночасно культурно-освітнім закладом. Її діяльність як культурно-освітнього закладу полягає у збиранні друкованих і рукописних матеріалів, опрацюванні й відображенні їх у каталогах, організації відповідного зберігання, обслуговуванні читачів, організації та проведенні заходів.

Сучасним технологічним інструментом автоматизації бібліотечної діяльності є САБ „ІРБІС”. Портал забезпечує доступ до електронного каталогу і бази повнотекстових документів тільки через посилання у відповідних розділах. Підхід до автоматизованого наповнення Порталу передбачає створення спеціальних програмних модулів, що дадуть змогу синхронізувати процеси актуалізації баз даних „ІРБІСу”, яку здійснюють працівники бібліотеки, з автоматичною публікацією оновлених даних на відповідних сторінках Порталу.

Як наукова установа ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського виконує наукові дослідження, планування й контроль яких регламентовано „Положенням про порядок планування й контролю за виконанням наукових досліджень у Національній академії педагогічних наук України”. Моніторинг упровадження результатів наукових досліджень здійснюється за показниками їх оприлюднення, використання та впровадження. Методологія визначення кількісних оцінок цих показників ґрунтується на твердженні, що оприлюднення визначають кількість публікацій з теми наукового дослідження; використання

– кількістю завантажень публікацій з Електронного архіву НАПН України або кількістю примірників видань з теми дослідження, розісланих державним установам; упровадження – індексами бібліографічних посилань (бібліографічні посилання, h-індекс, i10-індекс) Google-Академії. Така методологія дає змогу спроектувати механізм автоматизованого обчислення показників моніторингу впровадження наукових результатів і публікації їх на Порталі на основі взаємодії й передачі даних між Порталом, Google-Академією та Електронним архівом НАПН України.

Мета автоматизованого наповнення Порталу полягає в забезпеченні технологічних і програмних засобів, що сприятимуть мінімізації залучення додаткових трудових ресурсів, потрібних для актуалізації його контенту. Теоретична основа механізму автоматизованого наповнення Порталу ґрунтується на концепції інтернет-середовища НАПН України, типової моделі сайту наукової установи, принципах контент-наповнення сайту [27].

Схему формування контенту, що охоплює процес автоматизованого наповнення Порталу бібліотечним контентом та показниками наукової діяльності ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського, подано на рис. 7.

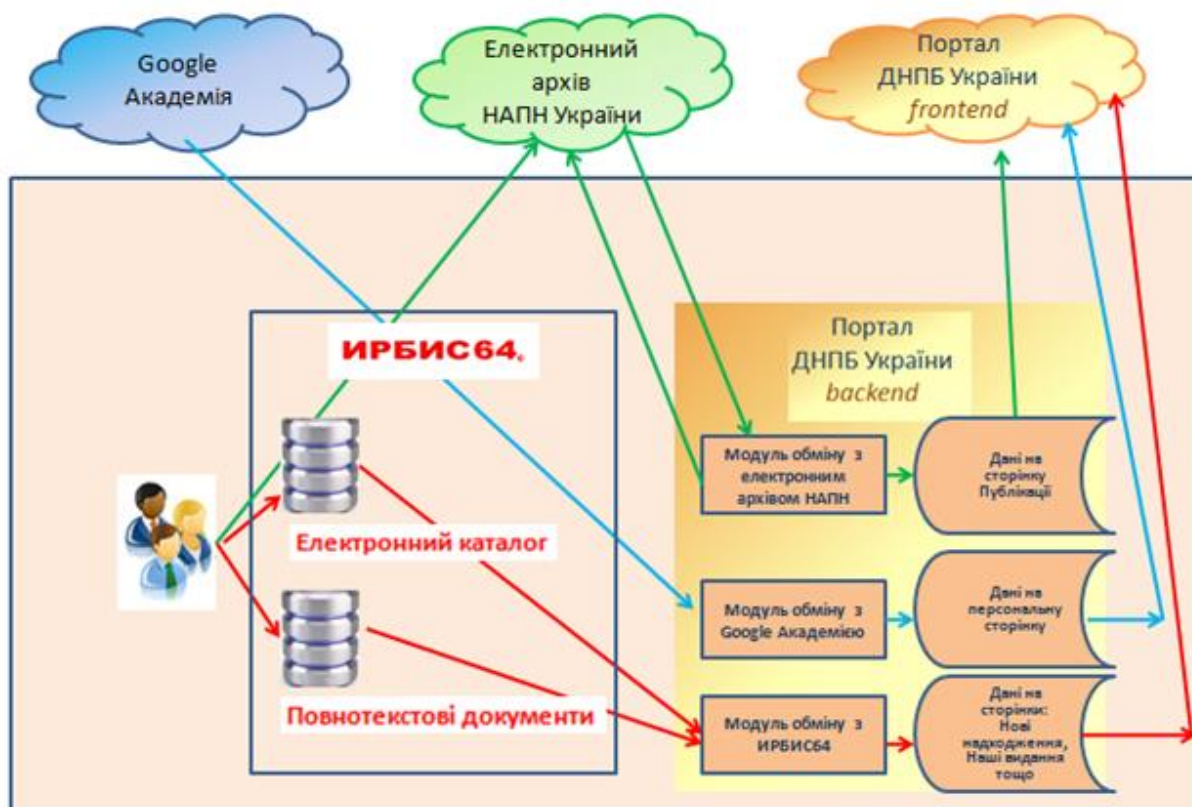

Рис 7. Схema формування контенту Порталу

У процесі виробничої діяльності бібліотечні працівники формують бази „ІРБІС64” (електронні каталоги, повнотекстові бази), науковці завантажують результати своєї наукової діяльності в Електронний архів НАПН України та у своїх профілях в Google-Академії мають поточні індекси бібліографічних посилань. На Порталі мають бути актуальні відображення як бібліотечної, так і наукової діяльності.

Перспективою подальших досліджень визначено проведення моніторингу впровадження галузевого Порталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як засобу гармонізації традиційних і електронних галузевих інформаційних ресурсів.

Список використаних джерел

1. CMS WordPress – основы, преимущества и работа по организации сайта [Електронний ресурс] // Мистерия онлайн : блог / MaxImus. – Режим доступу: <http://max1net.com/cms-wordpress-osnovy-preimushhestva-i-rabota-po-organizacii-sajta/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.09.2016.
2. HTML & CSS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.w3.org/standards/webdesign/htmlcss>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.09.2016.
3. JavaScript Web APIs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.w3.org/standards/webdesign/script>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.09.2016.
4. Антоненко І. П. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення / Антоненко І., Баркова О. // Бібл. вісн. – 2004. – № 2. – С. 11–
5. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства // Сучасна зарубіжна соціальна філософія : хрестоматія. – Київ : Либідь, 1996. – С.194–251.
6. ГОСТ 7.82-2001. Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления : межгосударственный стандарт. – Минск : Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2001. – 23 с.
7. Задорожна Н. Т. Концепція Інтернет-порталу Національної Академії педагогічних наук України [Електронний ресурс] / О. В. Базелюк, Н. Т. Задорожна, І. Ю. Регейло // Інформ. технології і засоби навчання. – 2010. – № 3 (17). – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/241/227#.UovJheIervw>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.09.2016.
8. Задорожна Н. Т. Менеджмент документообігу в інформаційних системах освіти (для ВНЗ і ППО) : навч.-метод. посібник / Н. Т. Задорожна, К. М. Лавріщева. – Київ : Пед. думка, 2007. – 227 с.
9. Задорожна Н. Т. Методологія інформатизації наукової та управлінської діяльності установ НАПН України на основі веб-технологій / Н. Т. Задорожна, Т. В. Кузнецова, А. В. Кільченко [та ін.]. – Київ : Атіка, 2014. – 160 с.
10. Задорожна Н. Т. Підхід до автоматизованого наповнення веб-порталу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс] / Н. Т. Задорожна // Розбудова громадянського суспільства: місія Української бібліотечної асоціації : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. / Укр. бібл. асоц.; [редкол.: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. В. Загуменна та ін.]. – Київ, 2015. – Режим доступу: http://ula.org.ua/images/uba_document/vudanna/Zbirnyk_ULAConference_2015_site.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.09.2016.
11. Задорожна Н. Т. Проектування моделі типового сайту наукової установи [Електронний ресурс] / Н. Т. Задорожна, Т. В. Кузнецова, Л. А. Лупаренко // Інформ. технології і засоби навчання. – 2014. – № 1 (39). – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/976#.UxREfYVnvvw>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.09.2016.
12. Іванова С. М. Аналіз відкритих програмних систем для створення наукової електронної бібліотеки / С. М. Іванова // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка. – 2013. – Вип. 1 (67). – С. 79–84.
13. Кастельс М. Інтернет-галактика : Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / М. Кастельс. – Київ : Ваклер, 2007. – 304 с.

14. *Конецкая В. П.* Социология коммуникации : учебник / В. П. Конецкая. – Москва : Междунар. ун-т бизнеса и управления, 1997. – 304 с.
15. Концепція веб-порталу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського як єдиної точки доступу до галузевих інтегрованих ресурсів / Ю. І. Артемов ; [наук. ред. Рогова П. І.]. – Київ : [б. в.], 2013. – 36 с.
16. *Макнейл П.* Веб-дизайн : Идеи. Секреты. Советы / Патрик Макнейл. – Санкт-Петербург : Питер, 2012. – 272 с.
17. Передумови становлення інформаційного суспільства в Україні / НАН України, Ін-т телекомунікацій і глобал. інформ. простору ; за ред. Довгого С. О. – Київ : Азимут-Україна, 2008. – 288 с.
18. Про Національну програму інформатизації [Електронний ресурс] : Закон України № 74/98-ВР від 04.02.1998. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.09.2016.
19. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.09.2016.
20. *Савченко З. В.* Реалізація функціональних можливостей системи наукової електронної бібліотеки НАПН України [Електронний ресурс] / З. В. Савченко // Інформ. технології і засоби навчання. – 2011. – № 5 (25). – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/%20view/548/443#.U3xFUihnvvw>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.09.2016.
21. *Філіпова Л. Я.* Інформаційно-комунікативні прояви ресурсного потенціалу Інтернету / Л. Я. Філіпова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2010. – № 2. – С. 44–48.

2.3. Електронні послуги бібліотеки

Павленко Т. С.

З кожним днем процеси інтенсифікації науково-технічного прогресу стають більш помітними у суспільстві, нові реалії вимагають нових рішень щодо засобів та методів обслуговування бібліотеками користувачів. Стрімкий розвиток електронних інформаційних технологій спричинив зростання потреби споживачів у розширенні можливостей оперативного отримання інформації.

Головною метою бібліотечної діяльності є забезпечення доступності документів, інформації, знань для максимально повного задоволення інформаційних потреб користувачів. Тому сучасна модель бібліотечного обслуговування неможлива без надання користувачам інтернет-послуг. Автоматизація та впровадження нових інформаційних технологій, використання інформаційно-мережевих ресурсів Інтернету робить інформаційний сервіс більш насиченим та різноманітним, дозволяє бібліотеці розширити сферу електронних послуг.

Разом із традиційними послугами Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського (далі ДНПБ України) надає такі електронні послуги: забезпечення доступу до електронної бібліотеки, каталогів і картотек, повнотекстових баз даних, користування ПК та мережею Інтернет, сканування, друк на принтері, збереження інформації, віртуальна бібліографічна довідка, довідково-інформаційні консультації «Запитай у бібліотекаря», електронна доставка документів (ЕДД).

Взявши за основу типологію С. Д. Колегаєвої [7], серед віртуальних послуг, що набули найбільшого поширення, можна виділити: електронний каталог, електронну доставку документів, віртуальну довідку, електронну пошту.

Для вивчення стану користування інформаційно-бібліографічними і бібліотечними електронними послугами проводились соціологічні дослідження: анкетування, бліц-опитування серед читачів бібліотеки (опитано 300 респондентів), зроблено такі висновки, що найбільш з опитуваних користуються електронним каталогом, це 77 %, 18% – послугами віртуальної бібліографічної довідки, 10% – електронною поштою, 10% – електронною доставкою документів.

Сьогодні Інтернет дедалі активніше втручається в сферу довідково-бібліографічного та інформаційного обслуговування. З поширенням інформаційних технологій і накопиченням інформації набули популярності нові форми інформаційно-бібліографічного обслуговування користувачів. Сучасні тенденції в довідково-бібліографічній роботі спрямовані на надання віддаленим користувачам миттєвих повідомлень (он-лайн повідомлення, інформаційна служба, віртуальна довідка). Свідченням змін у довідково-бібліографічному обслуговуванні є створення віртуальних довідкових служб. З 2007 р. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського долучилася до Об'єднаної довідкової служби бібліотек України „Віртуальна бібліографічна довідка”. Служба виконує запити віддалених користувачів щодо пошуку політематичної бібліографічної інформації. Основними принципами роботи віртуальної довідкової служби є загальнодоступність і безкоштовність для всіх користувачів незалежно від місця проживання, вікового й соціального статусу, універсальність запитів, що приймаються до виконання, оперативність виконання запитів, обов'язковість надання відповідей навіть у випадку, коли інформацію не знайдено, відповідність мови відповіді мові запиту, лаконічність і ввічливість у спілкуванні з віддаленими користувачами.

Надання таких послуг зумовлено об'єктивними причинами, зокрема збільшенням електронних ресурсів і формуванням нової читацької аудиторії, що має потребу в цілодобовому доступі до інформації. Ці служби орієнтовано на обслуговування віддалених користувачів та надання у відповідь на запити готової інформації як у вигляді посилань на мережеві ресурси, так і у звичній для користувачів формі – у вигляді бібліографічних списків, фактографічних даних тощо.

На сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського представлено сторінку „*Віртуальна бібліографічна довідка*”, що працює в режимі он-лайн. Її завдання – не стільки надавати бібліографічні та фактографічні відомості, які можна отримати за допомогою бібліотечних ресурсів, скільки інформувати про адреси потрібних ресурсів в Інтернеті. Перевага надається запитам з питань педагогіки та суміжних галузей. Користувач заходить на сайт бібліотеки, у розділі „*Послуги*” формулює свій запит, а бібліографи відповідають у вигляді тематичних бібліографічних списків, посилань на електронні адреси повнотекстових мережевих документів, комбінацій списку та адрес посилань. При виконанні запитів використовують як традиційні, так і електронні каталоги

та картотеки бібліотеки, електронні каталоги бібліотек України та світу, а також усі наявні засоби комунікацій: телефон, Інтернет, e-mail. Служба працює у режимі „запит-відповідь”, тобто користувач має можливість поставити запитання та отримати відповідь на нього електронною поштою, через Скайп, або телефоном, що дає можливість спілкуватися з користувачами як в реальному, так і в он-лайн режимі. Бібліограф гарантує відповідь упродовж робочого дня. Ця послуга є загальнодоступною і безплатною.

Аналіз архіву виконаних запитів показав, що протягом 2010–2014 рр. надано 2 504 відповіді на запитання користувачів. Незважаючи на те, що кількість запитів кожен рік змінюється, можна впевнено відзначити затребуваність цієї послуги (рис. 1).

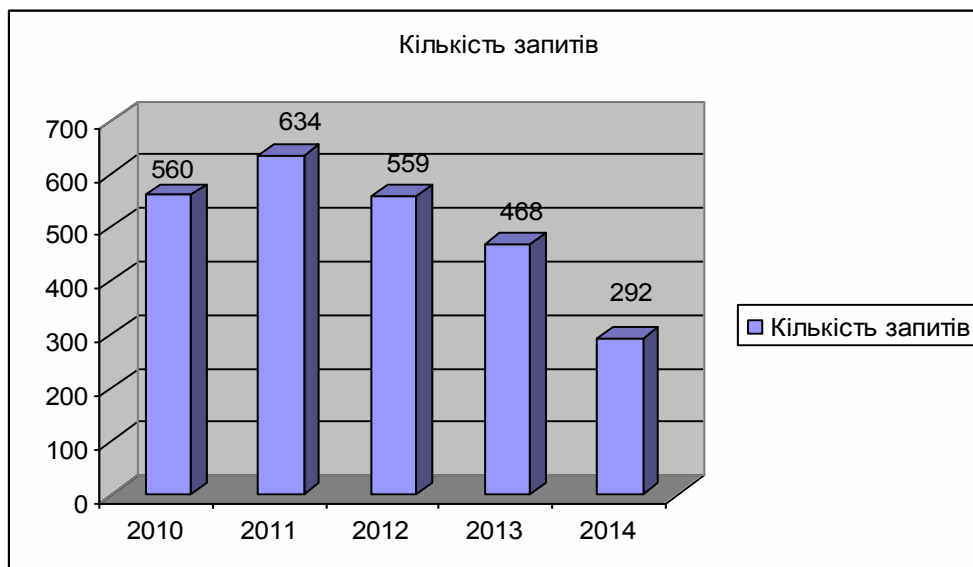

Рис. 1. Архів виконаних запитів

Вивчивши типи виконаних довідок, зроблено такі висновки: найбільш популярними у користувачів є адресні й тематичні довідки, найменш популярними – фактографічні й уточнювальні, серед яких переважають запити з питань педагогіки та психології з добору літератури до наукових, дипломних, курсових, контрольних робіт.

Створення та успішне функціонування віртуальних довідкових служб у бібліотеці – це не тільки новий вид віртуальної довідково-бібліографічної діяльності, а й показник того, наскільки успішно бібліотека використовує можливості, що надає інформаційне середовище. Цілком зрозуміло, що перевага електронних послуг, наданих через Інтернет, полягає в тому, що вони не потребують особистого відвідування бібліотеки.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського пропонує віддаленим користувачам широкі можливості в задоволенні інформаційних потреб, наприклад, замовлення документів через електронний каталог на бронеполіцію. Користувач вже не витрачає час на очікування замовленої літератури, а навпаки, замовлені документи чекають на користувача в читальному залі протягом трьох днів.

В умовах зростання попиту на оперативну інформацію традиційні методи її доставки виявилися недостатніми. У зв'язку з невідповідністю між

доступністю інформації про документ і тривалим очікуванням на його отримання гальмуються процеси обслуговування. Для розв'язання цієї проблеми бібліотеки України й світу, поступово впроваджуючи нові інформаційні технології в звичну бібліотечну діяльність, розпочали сканування документів і пересилання електронних копій по e-mail. Так звана технологія електронної доставки документів (ЕДД) – це програмно-технологічний комплекс, що дає можливість оперативно здійснювати функції надання копій документів локальним і віддаленим користувачам як переведенням традиційних видань в електронну форму за допомогою сканування, так і наданням електронних копій видань, що зберігаються в повнотекстових базах даних [11, с. 410–411].

Електронна доставка документів є одним з видів інформаційних послуг, що швидко розвиваються. Сьогодні система електронної доставки документів є найбільш затребуваною й розробленою системою обміну ресурсами та надання їх віддаленим користувачам. Основна перевага ЕДД перед традиційним міжбібліотечним абонементом (МБА) – це оперативність обслуговування віддалених користувачів у стислі терміни доставки документів, можливість формування архівного масиву електронних копій як одного з сегментів електронної бібліотеки, використання ЕДД як один із способів формування електронної бази.

З 2013 р. у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського паралельно з традиційними технологіями почалось упровадження й використання нової послуги з електронної доставки документів, призначенням якої є створення комфортних умов для обслуговування віддалених користувачів. За допомогою інформаційних технологій вони отримали можливість користуватись послугами бібліотеки незалежно від місця свого перебування.

Фахівцями бібліотеки розроблено документи, які встановлюють механізми отримання запитів і транспортування файлів замовникам, зокрема „Положення про електронну доставку документів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського”, „Інструкція про електронну доставку документів”, „Журнал реєстрації замовлень через ЕДД”. Ці документи регламентують порядок надання послуг з використанням ЕДД. Для замовлення документів через веб-портал бібліотеки розроблено спеціальний бланк. Електронне копіювання документів виконують у форматі PDF, копію надсилають на e-mail замовника. Перевага такої форми обслуговування користувачів полягає в тому, що відправити замовлення можна в зручний час із будь-якого місця, де є вихід в Інтернет. Виконання замовлень передбачає оцифрування тільки замовлених документів (наприклад, статей з журналів і збірників, сторінок із книжок, монографій тощо). Під час надання читачам послуги ЕДД використовують лише власні фонди книгозбірні з дотриманням авторських прав.

Розкриття ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дистанційним користувачам через Інтернет, електронний каталог і бази даних на веб-порталі бібліотеки сприяє зростанню попиту на послугу ЕДД. Так, у 2014 р. нею скористалося 44 користувачі, від яких отримано 169 замовлень, у 2015 р. – 48, отримано 249 замовлень. Проаналізувавши кількість запитів від

віддалених користувачів за два роки, можна сказати, що отримано й виконано 418 запитів, у тому числі з питань педагогіки – 317 запитів, 30 – з питань психології, 71 – з інших галузей знань (рис. 2).

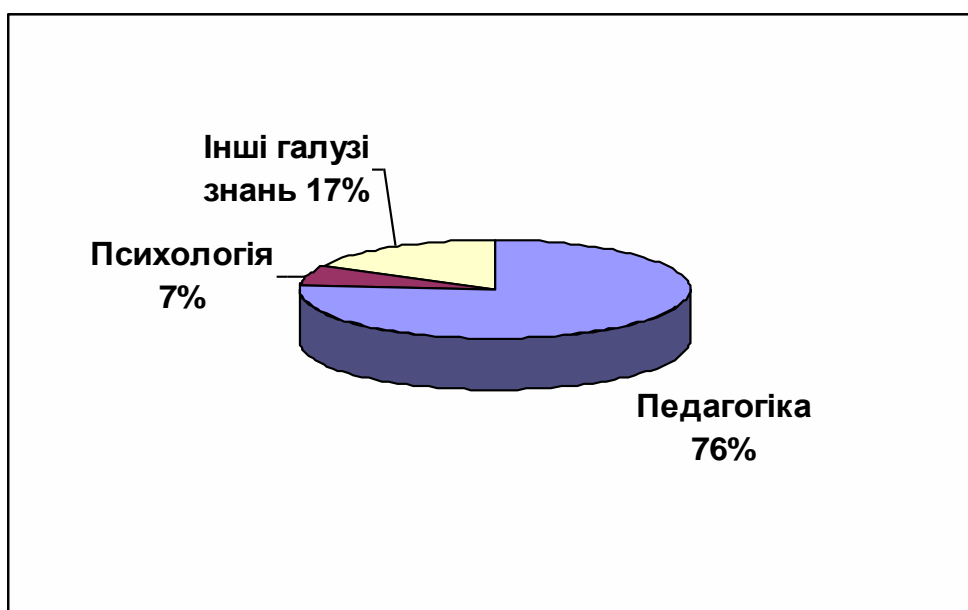

Рис. 2. Розподіл запитів за галузевою ознакою

Однак, за результатами проведених досліджень, такий режим обслуговування користувачів є економічно не виправданим для бібліотеки, оскільки витрати на підтримку фонду виконаних робіт і організацію пошуку в ньому досить значні, а повторюваність запитів на журнальні статті, статті зі збірників, фрагменти монографій – низька. Разом з тим комплектування електронних документів у режимі замовлень документів з ЕДД виявляється корисним, оскільки відбувається поступове поповнення електронної частини фонду бібліотеки, формування тематичних колекцій тощо.

Поступово послуга ЕДД перетворюється на один з найважливіших способів бібліотечно-інформаційного обслуговування. Система віддаленого замовлення та доставки документів дає змогу ефективно виконувати завдання забезпечення різних галузей науки інформацією, оперативно та якісно обслуговувати користувачів електронними публікаціями.

Підсумовуючи викладене, можемо стверджувати, що використання сучасних інформаційних технологій позитивно впливає на ефективність використання ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, забезпечує якісно новий рівень задоволення інформаційних потреб користувачів, розширює можливості бібліотеки не тільки в обслуговуванні користувачів своїми фондами, а й у забезпеченні доступу до зовнішніх інформаційних ресурсів. Змінюється позиція бібліотеки, активізується її діяльність, переглядаються вимоги до бібліотечного сервісу, інформаційного забезпечення, показників якості роботи. Перспективи свого розвитку бібліотека пов'язує з упровадженням нових інформаційних технологій, орієнтованих на надання широкого спектра інформаційних продуктів і послуг, швидкого доступу до якісної інформації, перегляду концепції обслуговування віддалених

користувачів, подальше підвищення комфортності, що сприятиме розвитку бібліотеки як науково-інформаційного центру.

Список використаних джерел

1. *Добко Т. В.* Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне / Тетяна Добко // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 11–23. – Бібліогр.: 38 назв.
2. *Еронина Е. А.* Электронная доставка документов – ближайшая перспектива в развитии новых технологий ГПНТБ России / Е. А. Еронина // Науч. и тех. б-ки. – 1998. – № 1. – С. 120–122.
3. Інформаційні ресурси : Словник законодавчої та стандартизованої термінології / [уклад.: П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Нілан-ЛТД, 2012. – С. 93.
4. *Ісаєнко О. О.* Комплексне інформаційне обслуговування віддалених користувачів НБУВ: концепція, регламентувальна документація / О. Ісаєнко, Н. Каліберда // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 11. – С. 16–20.
5. *Ісаєнко О. О.* Технологічна модель інформаційного обслуговування читачів сучасної бібліотеки / О. О. Ісаєнко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 2. – С. 38–44.
6. *Капочкина И. П.* Библиотечные услуги: перезагрузка / И. П. Капочкина // Современная библиотека. – 2012. – № 6. – С. 42–45.
7. *Колегаева С. Д.* Информационные услуги общедоступных библиотек: современные и будущие тенденции / С. Д. Колегаева // Библ. дело – XXI в. – 2009. – № 2. – С. 159–176.
8. *Прохоренко О. М.* Сучасні технології обслуговування користувачів Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського через МБА та ЕДД / О. Прохоренко, Т. Павленко // Бібл. форум України. – 2014. – № 1. – С. 16–19.
9. *Розколупа Н. І.* Електронна доставка документів і авторське право / Н. Розколупа // Бібл. планета. – 2005. – № 4. – С. 19–21.
10. *Серова О. В.* Качество услуг в электронной среде и новые сервисы / О. В. Серова // Библиосфера. – 2009. – № 1. – С. 27–32.
11. Электронные документы: создание и использование в публичных библиотеках : справочник / науч. ред. Р. С. Гиляревский, Г. Ф. Гордукалова. – Санкт-Петербург : Профессия, 2007. – С. 410–411.

ГЛАВА 3. ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВА СИСТЕМА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

3.1. Комплексне лінгвістичне забезпечення інформаційно-пошукової системи наукової бібліотеки

Лобановська І. Г.

Сьогодні в бібліотеках накопичено величезні масиви фіксованої інформації, надзвичайно інтенсивним є їх поповнення, прискорюються комунікативні процеси. Сучасному користувачеві здебільшого важливо мати можливість ознайомлюватися з фактами, ідеями, концепціями, аналітичними матеріалами незалежно від місця їх видання й зберігання, мови публікації та матеріальної конструкції документа. У таких умовах зростають вимоги до інформаційно-пошукових систем бібліотек, за допомогою яких у величезному потоці документів можна знайти потрібні для задоволення своїх наукових, освітніх, культурних, виробничих, дозвіллевих потреб.

Інформаційно-пошукова система (ІПС) – це комунікаційна система, що забезпечує збирання, пошук, оброблення та пересилання інформації [5]. Становлення й розвиток як традиційних, так і автоматизованих інформаційно-пошукових систем нерозривно пов'язано з якістю лінгвістичного забезпечення, що є їх невід'ємною складовою. Будь-яка сучасна ІПС має містити такі елементи:

- інформаційний масив;
- інформаційно-пошукові мови для перекладу вхідної інформації та запитів;
- правила такого перекладу (індексування);
- критерії видачі, тобто правила порівняння перекладу запиту вхідної інформації на інформаційно-пошукову мову, що визначають відбір інформації для видачі за запитом.

Аналіз джерел свідчить, що поняття лінгвістичного забезпечення бібліотечних технологій використовують з початку 1980-х рр. Уперше термін „лінгвістичне забезпечення” (ЛЗ), пов'язаний з бібліотечними автоматизованими системами, запропоновано в праці В. А. Мішина і Л. Санчес-Мехідо. Під лінгвістичним забезпеченням автори розуміють „комплекс засобів, потрібних для опрацювання (формального та смислового) документів, що вводяться в автоматизовану систему” [12, с. 85].

А. Б. Антопольский в публікації, присвяченій лінгвістичному забезпеченню електронних бібліотек, дотримуючись семіотичного підходу, визначає лінгвістичне забезпечення як „комплекс мовних засобів і процесорів, призначених для опрацювання, представлення та пошуку письмових текстів природною мовою, в основному на семантичному рівні” [1, с. 59].

Розширене тлумачення поняття лінгвістичного забезпечення автоматизованої бібліотечної системи зроблено в працях Н. І. Гендіної [2 ; 3]. Воно визначено як „комплекс інформаційно-пошукових мов (ІПМ), а також засоби і методи їх створення, ведення, використання та контролю, що має на меті забезпечити вирішення різноманітних завдань, які стоять перед системою” [3, с. 46]. Н. І. Гендіною запропоновано концепцію лінгвістичного забезпечення

саме бібліотечної технології, однак акцент у них зроблено на використанні лише інформаційно-пошукових мов.

У роботі І. Л. Скіпор [20] запропоновано додаткові елементи лінгвістичного забезпечення, що не знайшли відображення в попередніх працях, зокрема нормативно-довідкова база, методики індексування, довідкові посібники.

Сьогодні під лінгвістичним забезпеченням бібліотечної технології фахівці розуміють сукупність інформаційно-пошукових мов, MARC-форматів, методик індексування документів і запитів на них, засобів представлення даних і підтримання ПІМ в автоматизованих системах, нормативно-інструктивної та довідкової бази, потрібних для опрацювання, пошуку, систематизації та зберігання інформації. На нашу думку, саме ця структура лінгвістичних засобів найбільш повно відображає зміст технологічних процесів, виконуваних у бібліотеках.

Лінгвістичні засоби:

- забезпечують індексування документів і запитів;
- сприяють проведенню ефективного інформаційного пошуку в ПІС;
- формують і структурують бази даних (БД) і визначають їхні межі;
- сприяють сумісності електронних каталогів різних бібліотек для обміну даними.

Різноманіття функцій лінгвістичного забезпечення неминує ставить питання про раціональний вибір мовних засобів, сукупність яких має бути достатньою для ефективною роботи пошукової системи. Чинниками, що впливають на формування складу лінгвістичних засобів, є специфіка та структура тієї галузі знань, для якої створюють ПІС, тематична широта фонду, структура і потужність інформаційних потоків документів і запитів з урахуванням обсягу інформаційних масивів та їх річного приросту, типи інформаційних запитів, склад лексики, використовуваної в документах і запитах з конкретної тематики. Особливе місце у визначенні структури лінгвістичного забезпечення належить типу й функціональним особливостям тієї ПІС, для якої розробляють мовні засоби. Вибір інформаційно-пошукової мови певною мірою залежить від якості програмного забезпечення й застосовуваної техніки.

Використання в бібліотеці тих чи інших лінгвістичних засобів безпосередньо залежить від внутрішніх функцій бібліотеки, тобто від процесів, які виконує бібліотека для здійснення своїх соціальних функцій. На вибір ЛЗ впливають цілі, завдання того чи іншого процесу, а також самої бібліотеки, об'єкти, результати процесу, ресурси і кошти, якими володіє бібліотека, регламентуючі документи, відповідно до яких здійснюється її діяльність, а також кваліфікація персоналу.

У складі лінгвістичних засобів виділяють:

- ЛЗ для стандартизації при формуванні основних полів бібліографічних записів (БЗ);
- ЛЗ для вираження основного змісту документів й інформаційних запитів.

Як правило, до складу ЛЗ входить кілька інформаційно-пошукових мов, кожна з яких виконує свою функцію. Цим пояснюється потреба в досягненні їхньої сумісності в ПС, що дає можливість формувати інформаційні запити тією мовою, якій користувач віддає перевагу.

Для описування формальних ознак документів використовують інформаційно-пошукову мову бібліографічного запису. Традиційно до складу бібліографічного запису входить бібліографічний опис, доповнений у разі потреби заголовком, термінами індексування, шифрами зберігання документа й іншими відомостями [5; 6]. З цього випливає, що головними функціями бібліографічного запису є функції ідентифікації та пошуку.

Основним елементом бібліографічного запису є *бібліографічний опис* (БО), засобом створення якого є мова бібліографічного опису. Під мовою бібліографічного опису розуміють інформаційно-пошукову мову, основними лексичними одиницями якої є елементи (автор, назва, рік видання тощо), які реалізують комунікативну функцію між запитом користувача і змістом бібліографічної інформації.

Однією з основних функцій мови БО є реалізація пошуку документів певного автора, конкретних назв творів, а також документа або групи документів відповідної тематики за окремими словами і словосполученнями, що виступають як ключові слова по всьому тексту бібліографічного опису та інших полях запису. Отже, для адекватності пошуку мова бібліографічного опису має бути врегульована спеціальними правилами. В Україні існує система основних державних стандартів, які регламентують правила складання бібліографічного запису. Дотримання вимог цих стандартів є визначальним для створення якісних БЗ. Деякі стандарти дають установам, які бібліографують, можливість ухвалити альтернативні рішення, що пов'язано зі специфікою окремої бібліотеки, її призначенням, структурою, обсягом фонду та іншими характеристиками. Тому бібліотеки для забезпечення якості бібліографічного опису мають створювати методичні документи, що фіксують ухвалені рішення [21].

Наступним процесом у створенні бібліографічного запису є індексування, або змістова каталогізація. Основним лінгвістичним засобом цього процесу є інформаційно-пошукові мови, лексичними одиницями яких є терміни індексування. На відміну від процесу створення бібліографічного опису, що являє собою описову каталогізацію, *індексування* – це процес змістової каталогізації, що полягає у вираженні змісту документа і (або) сенсу інформаційного запиту інформаційно-пошуковою мовою [4; 7]. Результатом індексування є згортання інформації, що міститься в документі, та виклад її у вигляді індексу, рубрики, коду (класифікаційною мовою) або дескриптора і ключового слова (дескрипторною мовою). Основними видами ІПМ для розкриття змісту документів є класифікаційна та вербальна мови.

Класифікаційна мова призначена для індексування документів та інформаційних запитів за допомогою понять і кодів будь-якої класифікаційної системи. Це може бути Універсальна десяткова класифікація (УДК), Бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК), Десяткова класифікація Дьюї (ДКД), Міжнародна патентна класифікація (МПК) тощо. Кожна з цих

класифікацій враховує специфічні особливості об'єктів систематизації і має певну сферу застосування. В основі класифікаційних мов лежить систематична класифікація понять. Класифікаційний принцип індексування забезпечує можливість організації інформаційного пошуку за ієрархічною ознакою, заснованого на відношенні підпорядкування.

Широта сфери застосування ієрархічних класифікацій нерозривно пов'язана з різноманіттям виконуваних ними функцій, основною серед яких можна назвати забезпечення структурування, систематизації будь-яких інформаційних масивів і можливостей проведення на цій основі тематичного інформаційного пошуку. Поряд з цією основною функцією ієрархічні класифікації виконують чимало похідних функцій, зокрема систематизацію документних потоків (фонду), систематизацію запитів, організацію довідково-пошукового апарату, забезпечення довідково-інформаційного обслуговування споживачів інформації, рубрикацію традиційних інформаційних видань і (або) їх машиночитних аналогів.

Результатом систематизації є класифікаційний індекс, що становить пошуковий образ документа (ПОД) і дає змогу визначити місце документа в системі галузей знання, відображеній у фонді бібліотеки. Разом з тим усі ПІМ класифікаційного типу характеризуються певними властивостями, що ускладнює їх використання під час інформаційного пошуку, особливо із застосуванням технічних засобів [19]. Серед таких властивостей можна виділити:

- попередню координацію (зв'язок) слів і словосполучень у рубриці;
- практичну неможливість повного й детального розроблення схеми класифікування й підключення її до автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем (АБІС);
- складність оновлення й доповнення;
- трудомісткість використання під час індексування тощо.

Усе це призвело до створення мов вербального типу, які використовують для подання лексичних одиниць слова й вираження природної мови в їхній орфографічній формі. На відміну від класифікаційних мов, які застосовують для систематизації документів, вербальні мови орієнтовані не на позначення класифікаційних галузей, а на позначення в пошуковому образі документів або в пошуковому образі запитів (ПОЗ) конкретних об'єктів або предметів змісту цих документів. До мов вербального типу належать предметизаційна і дескрипторна мови.

Предметизаційна мова призначена для індексування документів за допомогою рубрикаторів (словників предметних рубрик), а в разі їх відсутності – за методикою предметизації [9; 18]. Предметизаційний принцип індексування ґрунтується на поданні змісту документа в понятійній системі певної природної мови і на використанні як термінів індексування лексичних одиниць природної мови. Основним засобом предметизації є мова предметних рубрик (МПР), тобто інформаційно-пошукова мова для індексування документів й інформаційних запитів за допомогою предметних рубрик. Лексичною одиницею МПР є предметна рубрика та підрубрики, які подають коротке формулювання теми природною мовою з урахуванням формальних

характеристик документа. Складність предметизації полягає в тому, що на відміну від класифікаційних ІІМ, в яких жорстко зафіксовано індекси та відповідні їм поняття, перелік лексичних одиниць у мові предметних рубрик не є уніфікованим (за умови, якщо при цьому не використовують авторитетний файл предметних рубрик), і кожна установа, що бібліографує, має право застосовувати набір предметних рубрик відповідно до потреб своїх користувачів.

Предметизаційна мова є штучною системою і має бути побудована стандартизовано й одноманітно (нормалізовано), що допомагає користувачеві в пошуку інформації. Разом з тим предметні рубрики не придатні для глибокого, вірогідного пошуку за темою в машиночитних бібліографічних базах даних. За ними неможливо знайти певний аспект теми або перерахувати всі власні назви предметів, про які йдеться в документі тощо. Крім того, досить проблематично отримати готовий список ІІ у друкованому вигляді. Інколи побічні теми документа предметними рубриками не описують узагалі. Особливо це стосується наукових збірників, матеріалів конференцій, симпозіумів тощо, до яких включають статті, доповіді, що лише опосередковано стосуються основної тематики збірника, але становлять інтерес для користувачів конкретної бібліотеки. Найімовірніше, що такі побічні теми не будуть відображені ні класифікаційними індексами, ні предметними рубриками, але можуть бути описані дескрипторами або ключовими словами (КС).

Порівняно новим і перспективним видом індексування є координатне індексування, яке почали застосовувати в бібліотеках лише з появою комп'ютерних технологій. **Координатне індексування** документів – це інформаційно-пошукова мова вербального (словесного) типу, що передбачає вираження змісту документа множиною ключових слів і/або дескрипторів. У процесі індексування здійснюють інтелектуальний аналіз документа, у результаті якого з нього вибирають поняття, що перетворюють потім на терміни індексування [4]. Існує два види індексування: за допомогою дескрипторів і за допомогою ключових слів, відповідно й ІІМ називають в першому випадку дескрипторною мовою, у другому – мовою ключових слів.

Дескрипторна мова слугує для координатного індексування документів і запитів за допомогою тезаурусів (словників дескрипторів). В основу дескрипторних ІІМ покладено абетковий перелік лексичних одиниць. Як основний лінгвістичний засіб допомоги індексатору в процесі координатного індексування розглядають інформаційно-пошукові тезауруси, що полегшують відбір відповідних запити лексичних одиниць. У такому розумінні тезауруси порівнюють з ієрархічними класифікаціями. Перевагою використання тезауруса можна вважати його поліієрархічність, тому що побудова тезауруса від загального до конкретного дає змогу забезпечити значно більшу кількість різноманітних семантичних взаємозв'язків між лексичними одиницями. Другим видом індексування є вільне координатне індексування, або індексування ключовими словами.

Вільне координатне індексування означає індексування ключовими словами, вибраними безпосередньо з повного тексту документа й представленими в ПОД у термінології автора без нормалізації, з мінімальним

контролем над лексикою й без урахування того, які ключові слова вже використовували раніше для індексування таких самих або близьких за змістом документів [4]. На відміну від методики індексування з використанням тезауруса, де ПОД складають на основі ключових слів, але представлених у вигляді стійких понять, зв'язаних з тезаурусом, під час вільного індексування словник КС створюють разом з формуванням бази. Комплекс ключових слів є своєрідною лексичною моделлю наукового тексту. Функціональну значимість КС визначено тим, що вони є одним з найоптимальніших способів класифікування, зберігання й передавання інформації. Віддзеркалюючи розвиток і термінодинаміку наукової галузі, комплекс КС є ще й системою відслідковування й поширення сучасної термінології.

Ключові слова доцільно використовувати для додаткового розкриття змісту документа на більш глибокому рівні, тобто використовувати ПР для описування основних предметів документа та їхніх аспектів, а КС – для подальшої деталізації та описування побічних тем документа. Тоді в ПОД будуть міститися предметні рубрики (нормалізована лексика) і ключові слова в редакції автора. Такий підхід зручний для всіх категорій користувачів: як для тих, хто приблизно знає, що хоче знайти (для цього зручно використовувати ПР), так і для тих, кого може зацікавити щось дуже специфічне (пошук здійснюють за КС). Особливу цінність список КС може набути на останньому етапі пошуку, коли за запитом знайдено певний масив документів. Переглянувши списки КС знайдених документів, можна одразу визначити потрібні документи, навіть не переглядаючи їх. Таким чином, використання КС збільшує пошукові можливості електронного каталогу. Ключові слова слід розглядати як додатковий засіб для збільшення повноти індексування та розкриття різних за значимістю тем документа, не описаних іншими ІПМ.

Досвід багатьох бібліотек засвідчує, що ефективними для пошуку за широкотематичними запитамі є класифікаційні ІПМ; для пошуку за детальними запитамі – вербальні. З огляду на це, у складі лінгвістичного забезпечення кожної ІПС має бути хоча б одна вербальна й одна класифікаційна ІПМ. Плануючи й створюючи лінгвістичне забезпечення, перш за все слід виходити з різноманітних потреб користувачів, які частіше зацікавлені вести пошук не за класифікаційними системами, а за запитамі тематичного, предметного характеру. Слід мати на увазі, що предметні рубрики є менш популярними, ніж ключові слова, оскільки в бібліотеках немає єдиної системи предметизації, користувачі не володіють методикою предметизації, що ускладнює формулювання пошукового образу запиту, адекватного пошуковому образу документа. Крім того, не в усіх ЕК реалізовано доступ користувачів до внутрішніх словників ПР тощо. Тому доцільно розширити можливості тематичного пошуку за допомогою використання ключових слів, які для користувачів є найбільш зрозумілим пошуковим засобом, за допомогою якого можна знайти велику кількість релевантних документів.

В умовах відсутності в Україні єдиного науково-дослідного, науково-методичного та інформаційного центру з розроблення й ведення лінгвістичних засобів, бібліотеки на практиці стикаються зі складними проблемами, не розв'язаними на теоретичному рівні. До них, наприклад, належить проблема

вибору ІІМ. У процесі організації електронного каталогу неминує виникає запитання щодо використання ІІМ для розкриття предметного змісту документа: чи це буде мова предметних рубрик, мова ключових слів чи їх поєднання? Незважаючи на принципові відмінності між цими мовами, практика їх застосування ускладнюється через наявність проблем. Ні в теорії предметизації, ні в теорії координатного індексування немає чітких рекомендацій щодо вибору таких параметрів, як довжина лексичної одиниці (слово або словосполучення), сталість словосполучень, прямий чи інверсований порядок наведення лексичних одиниць у словосполученнях тощо. На практиці це призводить до суб'єктивізму, неможливості порівняння результатів семантичного опрацювання документів і запитів, зниження показників повноти й точності інформаційного пошуку.

Проблема нормалізації лексичних одиниць посилюється через те, що на практиці немає засобів контролю лексики, рівною мірою доступної всім бібліотекам. Ефективність реалізації мови предметних рубрик різко падає через відсутність виданих нормалізованих списків ІІ та інформаційно-пошукових тезаурусів, які б підтримувалися в робочому стані, були придатні для поповнення й внесення змін з урахуванням галузевої специфіки.

Отже, вивчаючи теоретичні аспекти та практичне застосування ІІМ у процесі каталогізування, можна зробити висновок, що кожна з них має свої переваги та недоліки. Саме тому проблему підвищення ефективності пошуку доцільно розв'язувати з використанням кращих якостей кожної з мов індексування. Паралельне використання кількох ІІМ є умовою якісної систематизації та предметизації документів, що забезпечують і простий, і міжгалузевий, і міждисциплінарний пошук [10]. Значну увагу слід звернути на уніфікування ІІМ, оскільки це зробить процес індексування якіснішим і надасть більші пошукові можливості користувачам. Розглядаючи питання використання ІІМ, завжди слід пам'ятати: хоч би які швидкісні сучасні комп'ютери ми мали, без правильного використання інформаційно-пошукових мов ІІС працюватиме неефективно.

ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського як лінгвістичні засоби використовує паралельно кілька ІІМ, що забезпечують виконання її різноманітних функцій. Це сприяє швидкому й багатоаспектному доступу користувачів до інформації найбільш відомою їм інформаційно-пошуковою мовою. У бібліотеці для якнайширшого розкриття змісту документів і надання їх користувачам наукове опрацювання документів здійснюється в межах моделі **„Комплексне індексування”**.

Галузевий пошук інформації в ЕК відбувається через формулювання нормалізованих тематичних рубрик, узятих з таблиць УДК, виражених за допомогою класифікаційних індексів. Пошукова система, побудована за галузевим систематичним принципом, дає змогу відповісти на запити, пов'язані з галуззю загалом, її окремими частинами або конкретним питанням, темою, якщо вони цікавлять користувача тільки у зв'язку з конкретною галуззю.

Для розширення пошукових можливостей ЕК бібліотеки застосовують предметний пошук, який на противагу галузевому є міждисциплінарним, міжгалузевим, комплексним. За таким запитом користувачі отримують

комплекс документів з предмета, проблеми, теми незалежно від галузей знань, до яких належать ці документи. Для подальшої деталізації ПОД і ПОЗ використовують мову ключових слів.

Різноманітність інформаційно-пошукових мов, які становлять структуру лінгвістичних засобів, пояснюється типо-видовою розмаїтістю й тематичною складністю вхідного документопотоку, традиціями та особливостями бібліотеки, навичками працівників і запитам користувачів, а також тим, що жодна з сучасних ІПМ сьогодні не може в повному обсязі забезпечити повноту і ефективність пошуку релевантної інформації. Комплексне застосування ІПМ дає змогу здійснювати наукове опрацювання політематичного вхідного документного потоку бібліотеки, найбільш повно розкриває семантичний зміст документів, у результаті чого створюється комплексний пошуковий образ документа.

Для систематизації документів у бібліотеці каталогізатори застосовують УДК, що обумовлено такими чинниками:

- ✓ УДК є однією з найпоширеніших класифікаційних систем у світі, що постійно розвивається й удосконалюється;

- ✓ УДК є обов'язковою для індексування всіх наукових публікацій, використання в науково-технічних видавництвах, редакціях науково-технічних журналів, в органах науково-технічної інформації, наукових і науково-технічних бібліотеках країни;

- ✓ УДК має хорошу пристосовуваність для автоматизованих технологій, зокрема можливо здійснювати галузевий пошук інформації в САБ „ІРБІС”;

- ✓ за УДК організовано переважну більшість традиційних систематичних каталогів і картотек бібліотеки;

- ✓ використання УДК дає змогу зберегти в ЕК усі позитивні якості традиційних каталогів, які увібрали в себе багаторічний досвід бібліотекарів і бібліографів, привнести нові можливості пошуку інформації за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Систематизацію документів у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснюють з використанням 2-го видання україномовних таблиць УДК, підготовленого Книжковою палатою України ім. Івана Федорова (Київ, 2008–2011, зі змінами й доповненнями), а також розроблених фахівцями бібліотеки робочих таблиць УДК з окремих галузей з урахуванням власних потреб.

Для розширення пошукових можливостей електронного каталогу застосовують предметизацію документів з використанням авторитетних файлів заголовків предметних рубрик, а також загальної та спеціальної методики предметизації.

Для подальшої деталізації ПОД і ПОЗ використовують мову ключових слів із застосуванням методу вільного координатного індексування [12]. Це обумовлено такими чинниками:

- ✓ універсальний тематичний склад інформаційних ресурсів бібліотеки робить проблематичним використання жорстко нормованої лексики у процесі їх наукового опрацювання;

✓ семантичні труднощі індексування документів і запитів обумовлено жорстко нормованими термінами для рівня підготовки більшості користувачів ЕК;

✓ відносна простота методики використання лексики ключових слів, близької до природної мови;

✓ можливість доповнення й оновлення списку КС, оскільки до абеткового переліку можна вводити будь-яку лексичну одиницю, потрібну для індексування.

Останнім часом дедалі більше уваги приділяється проблемам кооперування бібліотечно-інформаційної діяльності, у першу чергу з питань каталогізування документів. Для забезпечення уніфікування інформаційно-бібліотечних процесів фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головного науково-дослідного, координаційного та методичного центру мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України підготовлено низку нормативно-інструктивних і методичних документів з питань каталогізування.

Перший документ – це практичний посібник „Упровадження в практику роботи бібліотек освітянської галузі ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання» [21].

У посібнику висвітлено застосування правил складання бібліографічних записів сучасних вітчизняних і зарубіжних документів на будь-яких носіях інформації всіх видів опублікованих і неопублікованих документів: книжок і брошур, дисертацій, авторефератів дисертацій, серіальних та інших продовжуваних ресурсів, нотних, картографічних, аудіовізуальних, образотворчих, нормативних і технічних документів, електронних ресурсів, а також складових частин документів.

Відповідно до поділу зон і елементів бібліографічного запису на обов'язкові та факультативні подано рекомендації з диференційованого застосування факультативних елементів залежно від типів і видів бібліотек або інформаційних видань. Додатково наведено рекомендації з вибору способу описування того або іншого виду документів з урахуванням їхніх вихідних даних. Уточнено межі застосування запису під колективним автором, укладачем і назвою. Подано рекомендації щодо вибору мови бібліографічного запису для документів, які мають паралельні або змішані тексти різними мовами. Докладно розглянуто правила застосування граматичних розділових знаків і знаків приписаної пунктуації. Посібник ілюстровано великою кількістю прикладів у формі, прийнятій для інформаційних видань, із зазначенням деяких відмінностей форми запису залежно від його цільового призначення.

Другий документ – це методичні рекомендації „Індексування документів ключовими словами” [12]. У методичних рекомендаціях докладно відображено правила описування основного смислового змісту документа за допомогою вільного координатного індексування. Ця технологія становить значний інтерес для бібліотек будь-яких типів і видів незалежно від складу їхніх фондів і рівня автоматизації, оскільки вона є універсальною, орієнтованою на користувачів як локальних, так і глобальних телекомунікаційних мереж і покликана сприяти

поліпшенню якості смислового пошуку. Запропонована технологія має універсальний характер і може бути використана як для заповнення поля „Ключові слова” електронних каталогів, незалежно від використовуваної АБІС („ІРБІС”, „УФД-Бібліотека”, „MARC-SQL” тощо), так і для визначення ключових слів у процесі оформлення наукових публікацій.

Методичні рекомендації ілюстровано великою кількістю прикладів. У них розглянуто основні проблеми, з якими стикаються каталогізатори в роботі, а також запропоновано шляхи їх розв’язання.

Третій документ – це практичний посібник „Предметизація документів з питань освіти, педагогіки, психології” [18]. У посібнику висвітлено основні принципи теорії та загальної методики предметизації, зокрема теоретичні основи методу предметизації, документ як об’єкт предметизації, предметизація як метод аналітико-синтетичного опрацювання документів, основні прийоми загальної методики предметизації тощо. Розглянуто спеціальну методику предметизації документів різних видів з урахуванням галузевого аспекта. Приділено увагу сучасним підходам до предметизації документів із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема з використанням програмного забезпечення САБ „ІРБІС”.

Наукова новизна видання полягає в тому, що тут уперше представлено галузевий словник заголовків предметних рубрик, у якому зібрано терміни з питань освіти, педагогіки, психології та суміжних галузей знань і на основі якого може здійснюватися індексування документів для організації електронних каталогів, формування авторитетного файлу предметних заголовків, пошук потрібної інформації. Словник насамперед ураховує інформаційні потреби фахівців освітянської галузі та розглядається як базовий для використання бібліотеками мережі в процесі створення власних ЕК. Актуальність роботи обумовлена тим, що точність, конкретність, чіткість формулювань термінів є дуже важливим чинником у процесі предметизації як для розкриття змісту документів, так і для максимальної ефективності тематичного пошуку.

За структурою пропонований посібник складається з п’яти розділів, присвячених теоретичному обґрунтуванню процесу предметизації, власне методичних рекомендацій, словника предметних заголовків, ряду додатків: тематичних і формальних підзаголовків, орієнтовного переліку галузевих реляторів, списку основних термінів і визначень і списку літератури за темою дослідження. В основу рекомендацій покладено загальну та спеціальну методику предметизації документів. Особливу увагу приділено предметизації документів різних типів і видів з питань освіти, педагогіки, психології та суміжних дисциплін. Розглянуто основні проблеми, з якими стикаються предметизатори в процесі роботи та запропоновано шляхи їх розв’язання.

Невід’ємною складовою частиною пропонованого посібника є „Словник предметних заголовків”. Оскільки україномовних галузевих словників, рубрикаторів, тезаурусів з питань освіти, педагогіки та психології, призначених для використання в електронній каталогізації, на час укладання „Словника” не виявлено, виникла потреба в його укладанні. Це перша спроба створення вітчизняного галузевого україномовного словника предметних заголовків.

У процесі формування списку предметних заголовків поставлено такі завдання: відповідність термінів і понять сучасній педагогічній науковій термінології, максимальне відображення теоретичних і практичних аспектів галузевої тематики, що забезпечує можливість досконалого тематичного інформаційного пошуку в ЕК, максимальне врахування інтересів користувачів під час формулювання інформаційних запитів. Запропонований список є базовим, що передбачає його актуалізацію через уточнення й постійне поповнення новими поняттями з одночасним вилученням застарілих. Наприкінці посібника наведено основні терміни й визначення, пов'язані з предметизацією документів, із посиланнями на стандарти, з яких вони запозичені.

Виконана робота стала підготовчим етапом для створення авторитетного файлу „Предметні заголовки” в САБ „ІРБІС64” ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, що дасть можливість зробити тематичний пошук в ЕК максимально ефективним і релевантним запитам користувачів.

На основі аналізу використовуваних у бібліотеках лінгвістичних засобів можна зробити висновок, що створення бібліографічного запису є процесом каталогізації, найбільш забезпеченим лінгвістичними засобами, і включає практично весь їх комплекс:

- ✓ інформаційно-пошукові мови:
 - мова бібліографічного опису;
 - класифікаційні мови;
- ✓ нормативно-довідкова база:
 - державні стандарти;
 - методична документація;
 - технологічна документація;
 - авторитетні файли;
 - внутрішні й зовнішні словники.

Фахівці бібліотечної галузі усвідомлюють потребу у створенні й використанні єдиних методик формування машиночитних баз нормативної лексики. Проблеми, пов'язані із забезпеченням одноманітності в цих питаннях, потребують якнайшвидшого розв'язання. Нормативно-довідкову базу ЛЗ в умовах мережевого режиму роботи слід створювати на державному рівні. Для цього має бути визначено спеціалізований орган, який би організовував і координував роботу, надавав методичну й консультативну допомогу з питань лінгвістичного забезпечення. Розробникам лінгвістичних засобів, особливо членам корпоративних об'єднань бібліотек, потрібно створювати й погоджувати свої технологічні інструкції з використання засобів передкоординатного та координатного індексування в ході наукового опрацювання й аналітичного розкриття змісту опрацьовуваних документів.

З огляду на вище викладене, можна зробити висновок, що сучасні інформаційно-комунікаційні технології, упроваджені в бібліотечне виробництво, загострили проблему доступу користувачів до інформаційних ресурсів. Бібліотека як особливий вид виробництва, що характеризується специфічною технологією та засобами перетворення інформації, повинна мати розвинену структуру лінгвістичного забезпечення, що включає комплекс ІПМ

різних типів і відповідні методики індексування. Найважливішими функціями лінгвістичних засобів бібліотечної технології є забезпечення якості інформаційних продуктів і послуг, що виробляють і надають бібліотеки, а також забезпечення доступу споживачів інформації до інформаційних ресурсів бібліотек у зручній для них формі.

Список використаних джерел

1. Антопольский А. Б. Лингвистическое обеспечение электронных библиотек : учеб. пособие / А. Б. Антопольский. – Москва : Информрегистр, 2003. – 302 с.
2. Гендина Н. И. Лингвистические основы информатики : гипертекстовый учебный терминологический словарь-справочник / Н. И. Гендина, И. Л. Скипор ; Кемер. гос. акад. культуры и искусств. – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2002. – 124 с.
3. Гендина Н. И. Лингвистические средства автоматизации документального поиска / Н. И. Гендина ; под ред. В. П. Леонова ; Б-ка Акад. наук, Кемер. ин-т культуры. – Санкт-Петербург : [б. и.], 1992. – 188 с.
4. ГОСТ 7.66–92 (ИСО 5963–85). Индексирование документов. Общие требования к координатному индексированию. – Изд. офиц. – Москва : Госстандарт России, 1992. – 16 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).
5. ДСТУ 2392–94. Базові поняття. Терміни та визначення. – Вид. офіц. – Київ : Держстандарт України, 1994. – 53 с. – (Інформація та документація).
6. ДСТУ 2394–94. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення. – Вид. офіц. – Чинний від 1995–01–01. – Київ : Держстандарт України, [1995]. – 88 с. – (Інформація та документація) (Державний стандарт України).
7. ДСТУ 2395–2000 (ГОСТ 30671–99) (ISO 5963:1985). Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів індексування. Загальна методика. – Вид. офіц. – Київ : Держстандарт України, 2001. – 8 с. – (Інформація та документація).
8. ДСТУ 2398–94. Інформаційні мови. Терміни та визначення. – Вид. офіц. – Київ : Держстандарт України, 1994. – 45 с. – (Інформація та документація).
9. ДСТУ ГОСТ 7.59:2003. Індексування документів. Загальні вимоги до систематизації та предметизації (ГОСТ 7.59-2003 (ИСО 5963-85), ИДТ). – Вид. офіц. – Київ : Держспоживстандарт України, 2004. – 6 с. – (Система стандартів з інформації, бібліотечної справи та видавничої справи).
10. Зайцева Е. М. Лингвистическое обеспечение автоматизированных библиотечно-информационных систем: современные требования и направления развития / Е. М. Зайцева // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 3. – С. 54–57.
11. Лінгвістичне забезпечення електронного каталогу в АБІС ІРБІС : матеріали „Круглого столу”, м. Харків, 13 квітня 2010 р. / Укр. інж.-пед. акад., Бібліотека ; уклад.: Наталія Миколаївна Ніколаєнко, Ірина Миколаївна Пяткова. – Харків : УПА, 2010, 67 с.
12. Лобановська І. Г. Індексування документів ключовими словами : метод. рек. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. І. Г. Лобановська]. – Київ : Нілан-ЛТД, 2011. – 53 с. – (Серія „На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек” ; вип. 9).
13. Лобановська І. Г. Лінгвістичне забезпечення електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: комплексний підхід / І. Г. Лобановська // Програмне забезпечення у сфері освіти і науки : матеріали конф., 12–13 трав. 2010 р. / М-во освіти і науки України, НАПН України ... Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.]. – Київ, 2010. – С. 63–65.
14. Мишин В. А. Лингвистическое обеспечение библиотечных автоматизированных систем / В. А. Мишин, Л. Санчес-Мехидо // Советское библиотековедение. – 1981. – № 1. – С. 84–93.
15. Моторина А. Н. Лингвистическое обеспечение предметного поиска в электронном каталоге / А. Н. Моторина, А. В. Шкиркова // Библиотека вуза и информатизация общества:

возможности и перспективы : Зональная конференция, 13–15 апреля 1998 г. / Южно-Урал. гос. ун-т. – Челябинск, 1998.

16. *Пирумова Л.Н.* ИПЯ – язык, который надо знать : о роли лингвистического обеспечения в развитии информационно-поисковых систем библиотек / Лидия Пирумова // Библиотека. – 2006. – № 10. – С. 61–65.

17. *Подошовка Н. В.* Значення лінгвістичного забезпечення автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем та проблеми уніфікації інформаційно-пошукових мов для розвитку корпоративної каталогізації / Ніна Подошовка. // Бібл. форум України. – 2011. – № 3. – С. 16–20.

18. Предметизация документов с питань освіти, педагогіки, психології : практ. посіб. / уклад.: І. Г. Лобановська, Н. Є. Зоріна. – Київ, 2015. – 63 с. – (Шкільна бібліотека плюс ; № 11/12 (287/288), червень).

19. *Скарук Г. А.* Тематический поиск в электронном каталоге: проблемы лингвистического обеспечения / Г. А. Скарук // Библиотековедение. – 2001. – № 3. – С. 48–57.

20. *Скипор И. Л.* Лингвистическое обеспечение функционирования автоматизированной библиотечной сети : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 / И. Л. Скипор. – Новосибирск, 2000. – 20 с.

21. Упровадження в практику роботи бібліотек освітянської галузі ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 „Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання” та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 „Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання” : практ. посіб. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: І. Г. Лобановська, О. Г. Помчалова, І. С. Хибник ; наук. ред. І. Г. Лобановська]. – Київ, 2010. – (Шкільна бібліотека плюс ; 15/16 (171/172), серпень) (Серія „На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек” ; вип. 6). – До 10-річчя ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

3.2. Авторитетний файл „Колективні автори” як засіб уніфікування бібліографічних записів

Коваленко С. Г.

Сучасні бібліотеки дедалі більше включаються в процес пошуку, опрацювання й використання електронних інформаційних ресурсів. Загальновизнаною практикою стало формування електронних каталогів (ЕК) з бібліографічними записами (БЗ) власної генерації, а також запозичення записів, створених в інших бібліотеках та інформаційних центрах.

Одним з основних показників якості масивів бібліографічної інформації є ступінь стандартизації при формуванні основних полів БЗ, зокрема пошукових. В умовах окремих бібліотек завдання уніфікації розв’язують завдяки створенню різноманітних довідників, що містять нормативну інформацію, використовувану в бібліотеці – нормативних баз даних (БД). Для багатьох книгозбірень такими нормативними базами слугують авторитетні файли. Здійснення роботи зі стандартизації при формуванні бібліографічних записів називається авторитетним контролем (АК). Потреба в уніфікації заголовків БЗ зумовила створення спеціальної інформаційної технології – **авторитетного контролю** [6; 7].

Під авторитетним контролем розуміють процес підтримання сталості й сумісності форми назв установ та організацій, імен осіб, предметних заголовків, класифікаційних індексів тощо на основі їх уніфікації із застосуванням комп’ютерної техніки [1; 2]. Це дає можливість:

- забезпечити якість аналітико-синтетичного опрацювання документів;
- уніфікувати введення інформації, в результаті чого досягається одноманітність запису, скорочується кількість помилок;
- зменшити суб'єктивні дії каталогізатора;
- прискорити опрацювання документів, адже потрібні елементи запозичують з авторитетного запису, а не вводять кожного разу заново;
- здійснювати релевантний пошук у базах даних.

У межах АК виділяють такий компонент, як *авторитетна робота* (authority work), тобто інтелектуально-нормативна робота [1]. Результатом авторитетної роботи, що передбачає вибір авторитетного заголовка, зазначення його варіантів і фіксацію зв'язків, стає авторитетним, тобто офіційним, запис, вихідним елементом якого є авторитетний заголовок. Крім авторитетного заголовка, запис може містити його варіанти, посилання, довідки, примітки тощо. Сукупність авторитетних записів утворює авторитетний файл (АФ).

Авторитетний/нормативний файл (АФ) – це файл, який містить важливу інформацію про індивідуального автора (особу), колективного автора (науковий або навчальний заклад, організацію, установу, підприємство, громадське об'єднання, конференцію, виставку тощо), предметні рубрики, класифікаційні індекси УДК, ББК тощо. Він є вагомим інструментом каталогізаторів, який використовують не лише в процесі наукового опрацювання документів, а й, що важливіше, як контролюючий словник для тематичного доступу до бібліографічних записів документів, а також для глибокого й результативного пошуку в ЕК, який гарантує його повноту й точність.

Авторитетний файл становить сукупність авторитетних і довідкових записів зі всією потрібною інформацією про такі точки доступу:

- ✓ усталена форма точки доступу;
- ✓ варіантна форма точки доступу;
- ✓ взаємозв'язки різних форм точок доступу між собою, включаючи паралельні форми іншою мовою або графікою;
- ✓ кодована інформація про точки доступу і запису цілому;
- ✓ примітки до точки доступу (наприклад, історичні довідки тощо);
- ✓ відомості про установу, що відповідає за складання запису.

Уніфіковані дані та посилання на них записують у машиночитній формі та інформаційно пов'язують з бібліографічними записами, де їх мають використовувати. Кожний БЗ містить кілька пошукових елементів, тому його пов'язують з такою кількістю авторитетних записів, якою є кількість пошукових елементів та які слід перевірити за допомогою АК. Тому ідеально при формуванні електронного каталогу насамперед створити авторитетні записи, а вже потім – бібліографічні, що включають пошукові елементи, зазначені в авторитетних записах [1; 4].

Створення авторитетних файлів у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського обумовлено багатьма причинами, зокрема:

- потребою в переведенні інформації, накопиченої в бібліотеці, в машиночитну форму для підтримання електронного каталогу та організації віддаленого доступу до його баз даних;

– потребою в кооперуванні роботи у сфері авторитетного контролю для запобігання дублюванню введенню інформації в освітянських бібліотеках України, налагодження обміну записами як на національному, так і на міжнародному рівнях;

– процесами інтегрування й диференціювання наукових і навчальних дисциплін і змінами у сфері організації науки (появою, ліквідацією та реорганізацією наукових організацій у країні та за кордоном).

Після організації у 2006 році електронного каталогу фахівці бібліотеки розпочали дослідження питання щодо створення власної системи авторитетного контролю. Для цього були виявлені найбільш значущі для пошуку в ЕК позиції в бібліографічному записі – назва організації, ім'я автора, предметні рубрики. За кожним з перерахованих елементів проведено дослідження, першим з яких стало представлення в ЕК заголовків колективних авторів. З'ясовано, що значна кількість колективів має ненормовані заголовки, і лише завдяки авторитетному файлу можна ідентифікувати колектив незалежно від варіанта назви і за тією інформацією, якою володіє читач [11].

Назви установ та організацій мають підлягати контролю через те, що функціонування значних за обсягом бібліографічних записів породжує множину варіантів формулювань одного й того самого заголовка, що негативно впливає на результат бібліографічного пошуку. Авторитетний файл „Колективні автори” (АФ „КА”) призначено для забезпечення якості опрацювання документів, виданих установами й організаціями, пошуку видань певних колективів і забезпечення методичної єдності в роботі із заголовками колективних авторів. Формування й ведення АФ „КА” гарантує уніфікацію назв колективів/організацій поряд з варіантними формами назв, повноту відомостей про назви, а також створення єдиної системи посилань з відповідними поясненнями.

Під час створення АФ „КА” слід виконати такі операції:

– виділити та однозначно ідентифікувати визначені назви колективних авторів;

– зібрати всі варіанти визначеної назви, встановивши при цьому нормативне ім'я, створене відповідно до правил каталогізації;

– визначити по можливості всі прийняті назви та встановити між ними зв'язки;

– зазначити додаткову інформацію про колектив (організацію), що може бути корисною користувачеві, як-то час виникнення, вид колективу тощо.

Таким чином, кожній назві установи або організації відповідатиме не лише нормативне ім'я, а й повний набір даних, занесений до одного або кількох авторитетних записів.

Однією з головних цілей роботи науковців бібліотеки стало розроблення методики створення й підтримання авторитетного файлу назв установ/організацій „Колективні автори”. Методологічною основою досліджень при створенні АФ „КА” слугували праці вітчизняних і зарубіжних бібліотекознавців [9 ; 10], а також досвід провідних вітчизняних і закордонних бібліотек [3; 4; 8; 12; 13].

Процес створення та модернізації БД АФ „КА” складався з кількох етапів. Спочатку на основі „Картотеки назв колективних авторів” у базу даних внесено всі відомі дані про колективи, потім її доповнено новими або раніше невідомими назвами колективів: здійснено бібліографічний аналіз опрацьовуваних документів, у результаті чого встановлено точну інформацію про назву установи/організації, що є автором документа, дату виникнення установи, поетапні зміни назви установи тощо. Для уточнення або отримання відсутніх відомостей, встановлення зв'язків між назвами організацій, відомостей про реорганізацію, дату створення або припинення діяльності тощо використано видання цих організацій, офіційні видання НАН, НАПН та інших галузевих академій наук України, інформація з довідкових видань (енциклопедій, довідників), офіційна інформація з сайтів установ і організацій, бібліографічні посібники, бібліотечні каталоги, бази даних та інші джерела, зокрема Інтернет.

Наступний етап – це постійне відслідковування й редагування записів у разі потреби. Зараз авторитетну роботу здійснюють у процесі опрацювання нових надходжень, у подальшому поповнення АФ „КА” передбачено здійснювати також під час ретрокаталогізації фонду бібліотеки.

Оскільки формат на авторитетні файли вже закладено у використовуваний САБ „ІРБІС64”, постало питання про його заповнення в першу чергу з погляду інформаційної бази. Інформаційним засобом АФ є довідкова база даних авторитетних записів, створена для фіксації уніфікованих заголовків, їх альтернативних варіантів і взаємозв'язків між ними. Уніфікований заголовок створюють у формі, якої слід точно дотримуватись до того часу, поки він не зміниться.

На початку для організації роботи розроблено інструкцію „Формування авторитетного файлу „Колективні автори” електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського”, що регламентує технологічний процес формування файлу, визначає набір полів і підполів і правила їх заповнення в режимі комп'ютерного опрацювання документів [5]. Згідно з інструкцією в процесі створення запису в АФ „КА” обов'язковими для заповнення визначено поля:

210: Основна (уніфікована) назва

410: Посилання типу „див.” (інші назви колективу/організації)

510: Посилання типу „див. також” (зв'язані основні назви колективу/організації)

710: Зв'язані основні назви колективу/організації іншими мовами

900: Вид колективу/організації

300: Інформаційні примітки

801: Джерело створення запису

810: Джерело, в якому знайдено інформацію про заголовок

Інші поля визначено як факультативні.

АФ „КА” створено на назви постійних колективів/організацій за умови наявності їхніх видань у фонді бібліотеки, а саме:

– вищих органів державної влади та управління України (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Верховний Суд України, міністерства тощо);

– наукових установ і організацій НАН, НАПН, інших галузевих академій наук України;

– установ і організацій, що перебувають у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України та Міністерства культури України, зокрема провідних бібліотек України;

– навчальних закладів України різних рівнів акредитації незалежно від форми власності;

– провідних бібліотек України та світу.

Формування АФ „КА” здійснено в трьох напрямках:

– під час цілеспрямованого створення бази даних АФ „КА”;

– під час опрацювання нових надходжень і ретрокаталогізації документів;

– у процесі складання довідкових і посилальних записів.

Записи в БД АФ „КА” наведено у найповнішій, перевіреній за авторитетними джерелами формі мовою каталогізації – українською. Якщо назви колективів у різні часи зазначалися двома й більше мовами, зокрема й українською, для формування авторських комплексів заголовків АФ „КА” створено українською мовою:

210: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

510: Педагогічний інститут (при Київському імператорському університеті Святого Володимира) (1834 р.)

510: Вищі дворічні педагогічні курси при Київському імператорському університеті Святого Володимира (1858–1867 рр.)

510: Київські Вищі педагогічні курси (1867–1909 рр.)

510: Учительський інститут (1909–1920 рр.)

510: Київський інститут народної освіти імені М. П. Драгоманова (1920–1933 рр.)

510: Київський педагогічний інститут (1933–1936 рр.)

510: Київський педагогічний інститут імені М. Горького (1936–1991 рр.);

510: Київський державний педагогічний інститут імені М. П. Драгоманова (1991–1993 рр.)

510: Український державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (1993–1997 рр.)

Якщо в документах основну (уніфіковану) назву колективу наведено кількома мовами, при створенні заголовка на колектив заповнюють поле **710 – Зв’язані основні назви колективу/заходу іншими мовами:**

710: Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова

710: National Pedagogical Dragomanov University

Інтерфейс готового авторитетного запису представлено на рис. 1.

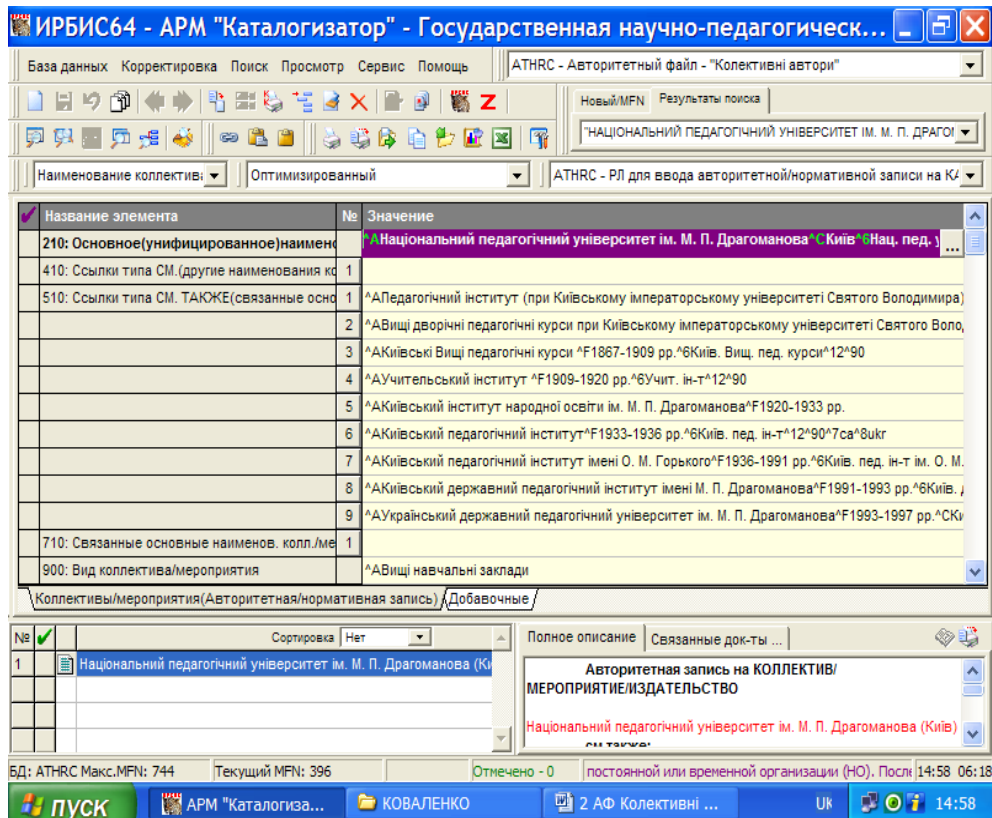

Рис. 1. Авторитетный запис на назву установи

У процесі створення АФ на структурну одиницю організації або установи (інститути в складі університетів, лабораторії, кафедри тощо) слід мати на увазі, що спочатку в полі **210** зазначають назву організації, а потім – назву підрозділу. Назву структурної одиниці як ненормовану заносять у поле **410: Посилання типу „див.“** (рис. 2).

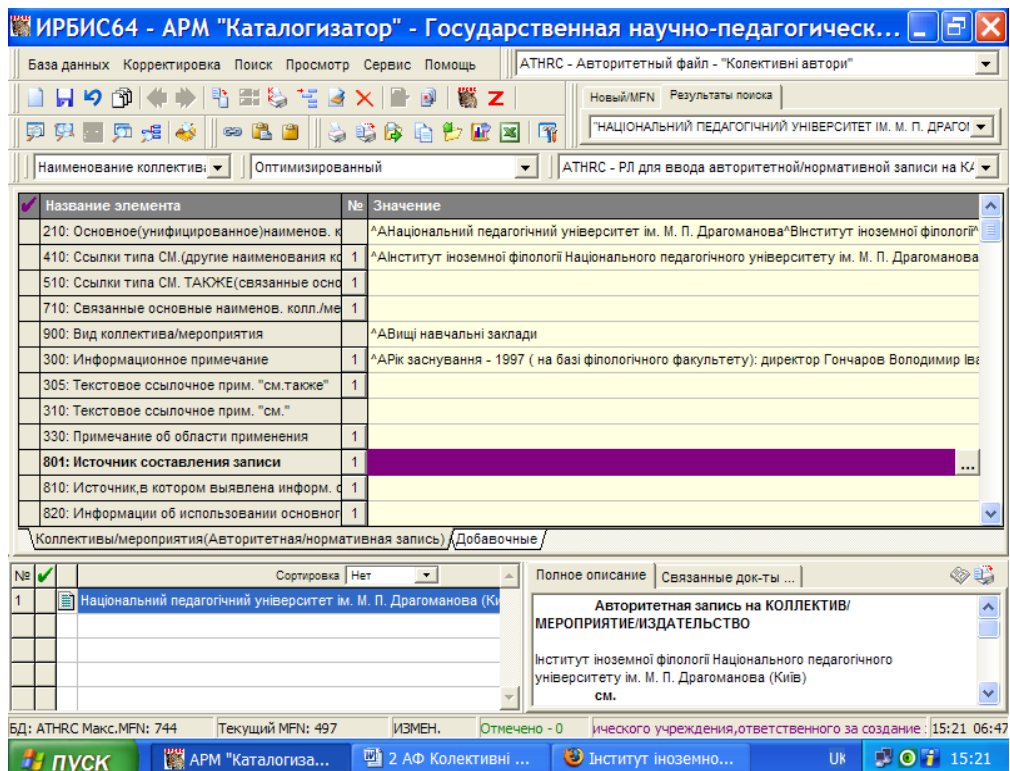

Рис. 2. Авторитетный запис на структурную единицу организации

Проблема, що виникає під час ведення АФ „КА”, – це зміна назв авторів-організацій. Підвищуючи свій статус, установи змінюють назви, перетворюючись з інститутів на університети, з державних установ – на національні, з галузевих університетів – на університети загального профілю тощо. Останнім часом установи почали зазначати на початку своїх назв приналежність до форми власності й виду на зразок „Комунальне підприємство...”, „Державна установа...”, „Державна наукова установа...” тощо, за якими губляться індивідуальні назви. Відслідковувати ці зміни можна тільки за документами, що надходять до бібліотеки. Але часто буває так, що кілька документів створено однією установою впродовж одного року, але мають вони різні заголовки або заголовки відрізняються від офіційної назви, зазначеної на звороті титульного аркуша або на обкладинці документа. Трапляються й інші різночитання. Інколи доводиться здійснювати справжню пошукову роботу: звертатися до різноманітних довідкових матеріалів або веб-сайтів цих установ (якщо вони є), залучати інші документи, але й ці джерела не завжди дають упевненість у тому, що наведена назва є правильною, оскільки майже ніколи не даються посилання на офіційні документи, згідно з якими установа змінила назву. Що стосується форм власності, то постає питання, чи потрібно їх виносити на початок заголовка, оскільки багато назв починаються одними й тими самими словами, що ускладнює ідентифікацію й пошук. У таких випадках доводиться ухвалювати методичні рішення, які можуть не збігатися з рішеннями як самих установ, так і інших бібліотек, що призводитиме до ускладнення пошуку або й втрати інформації. Ці питання потребують термінового розв’язання на загальнодержавному рівні за участі провідних бібліотек країни.

При створенні бібліографічних записів в ЕК програма „ІРБІС64” дає змогу автоматично заносити дані про колективи в БЗ. Для цього слід спочатку скористатися полем „Введення через AUTHORITY-файл”, а потім – через навігатор у закладку „Словник”. У закладці „Словник” записи представлено за абеткою назв колективів. Для пошуку та введення даних про той або інший колектив треба набрати назву цього колективу у вікні „Ключ”. Якщо назва цього колективу є в АФ, її використовують у бібліографічному записі. Переваги такого підходу полягають у тому, що перенесення даних з авторитетних файлів дає змогу уникнути помилок у процесі формування БЗ, що трапляється в разі ручного введення інформації, та заощадити робочий час. У разі відсутності назви в бази даних АФ „КА” попередньо створюють авторитетний запис.

Сьогодні галузева база даних „Колективні автори” ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є комп’ютерним файлом, який містить нормовані назви постійних колективів/організацій. На 01.03.2016 р. її обсяг становить понад 780 записів. Усі відомості про стан БД відображено в Паспорти-характеристиці.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що автоматизація процесів каталогізації зумовила впровадження авторитетного контролю в ЕК, з яким пов’язано створення сучасних авторитетних файлів. Актуальним є також визначення змісту й структури авторитетних записів у процесі впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Практична цінність створюваного

АФ „КА” полягає в тому, що він містить достовірну інформацію про назви установ та організацій і може бути використаним у процесі ведення ЕК як електронний довідник для виконання різноманітних запитів користувачів, а також при створенні українського національного АФ. У перспективі АФ „КА” буде використано для створення БЗ іншими освітянськими бібліотеками, зокрема для формування зведених баз даних.

Список використаних джерел

1. Антоненко І. П. Авторитетний контроль бібліографічних записів / І. Антоненко // Бібл. вісн. – 1995. – № 4. – С. 1–4.
2. Антоненко І. П. Авторитетний контроль найменувань установ та організацій в інформаційних системах бібліографічного та археографічного типу : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 05.25.03 / Антоненко Ірина Петрівна ; НАН України, ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – Київ, 1994. – 23 с.
3. Жлобинская О. Н. Особенности авторитетной работы. Роль и место авторитетных файлов в машиночитаемой каталогизации / Ольга Жлобинская, Татьяна Масхулия, Юлия Селиванова // Библ. дело. – 2005. – № 6. – С. 25–26.
4. Ильина С. В. Проблемы создания национальных баз данных авторитетных записей [Электронный ресурс] / С. В. Ильина. – Режим доступа <http://old.nlb.by/html/news2005/publication2004/I.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.
5. Коваленко С. Г. Створення авторитетного файлу «Коллективный автор» на базі АБІС «ІРБІС» для електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс] / Коваленко С. Г., Гаврилюк Р. П. // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – вип. 2 (10). – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/7953/1/591-2019-1-PB.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.
6. Лавренова О. А. Банки нормативных (авторитетных) записей / О. А. Лавренова // Библиотекосведение. – 1997. – № 2. – С. 40–46.
7. Лупінос М. Авторитетний контроль / М. Лупінос // Бібл. планета. – 2007. – № 1. – С. 33–37.
8. Мірошникова В. В. З практики створення авторитетного файлу заголовків колективного автора в Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка (на базі ІРБІС) / Валентина Мірошникова // Бібл. форум України. – 2005. – № 3 (9). – С. 29–31.
9. Муктепавел А. В. Авторитетный контроль: теоретические и исторические аспекты / А. В. Муктепавел // Предметный поиск в традиционных и нетрадиционных ИПС : сб. науч. тр. – Санкт-Петербург, 2000. – Вып. 14. – С. 42–51.
10. Муктепавел А. В. Современное понимание авторитетного контроля и его исторические предпосылки / А. В. Муктепавел // Предметный поиск в традиционных и нетрадиционных ИПС : сб. науч. тр. – Санкт-Петербург, 1999. – Вып. 13. – С. 176–194.
11. Поліщук О. А. Ефективність використання лінгвістичних можливостей авторитетного файлу колективного автора / Оксана Поліщук // Бібл. форум України. – 2006. – № 2 (12). – С. 9–11.
12. Соловьева И. Г. Сравнительный анализ авторитетных записей РНБ и БАН / И. Г. Соловьева, М. В. Стегаева // Науч. и техн. б-ки. – 2003. – № 7. – С. 47–58.
13. Соловьева И. Г. Авторитетные файлы централизованной системы Библиотеки Российской академии наук (проблемы создания и поддержки) : дис. ... канд. пед. наук / Ирина Геннадьевна Соловьева. – Санкт-Петербург, 2002. – 213 с.

3.3. Авторитетний файл індивідуальних авторів як інструмент персоналізації відомостей про особу

Помчалова О. Г.

Однією з ознак розвиненої автоматизованої бібліотечної системи є наявність спеціальних файлів нормативних/авторитетних записів (authority files). Організація авторитетних баз даних – обґрунтована вимога до функціональності оперативних пошукових автоматизованих систем сучасного рівня. Для успішної й ефективної роботи САБ „ІРБІС64”, в якій працює ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, забезпечення високої вибірковості пошуку запису потрібного документа в базі даних каталогізатори прагнуть максимально використовувати всі технологічні особливості програми, зокрема її здатність створювати власні електронні ресурси. Такими ресурсами є авторитетні/нормативні файли (АФ).

Авторитетний файл „Індивідуальні автори” (АФ „ІА”) – це файл, який містить важливу, багатоаспектну, перевірену, записану з дотриманням відповідних норм і правил інформацію про автора. Крім того, АФ „ІА” є надійним засобом ідентифікації, що пропонує варіанти різночитань, містить довідкові відомості. Авторитетні файли містять усі форми імені особи (псевдоніми, справжнє прізвище, варіанти написання різними мовами, світські прізвища духовних осіб тощо), дати життя, та іншу інформацію. Таким чином, користувач електронного каталогу може здійснити додатковий пошук, зокрема в разі збігу імен різних авторів.

Важливість створення авторитетних файлів зумовлена тим, що вони дають змогу:

- уніфікувати введення інформації, тобто досягти одноманітності в створенні заголовків бібліографічних записів, скоротити кількість помилок;
- зменшити трудовитрати під час опрацювання документів завдяки багаторазовому використанню раніше створених записів;
- здійснювати релевантний (повний і при цьому точний) пошук у бібліографічних базах даних;
- здійснювати пошук фактографічної інформації про авторів.

Аналіз наукових досліджень виявив, що питанню створення авторитетного файлу заголовків індивідуальних авторів були присвячено праці вітчизняних і зарубіжних бібліотекознавців, а саме: І. П. Антоненко [1–3], О. Н. Жлобинської [5], С. Г. Коваленко [6], У. О. Красник [7], О. А. Лавренової [8], М. Лупінос [9], Т. Л. Масхулії [6], О. І. Притули [10], О. М. Рибальченко [11–12], Ю. Г. Селиванової [13–14], І. Г. Соловйової [15], О. М. Яценка [16] та інших.

У працях І. П. Антоненко розглянуто авторитетний контроль як інтегруючий елемент інформаційно-бібліотечного комплексу електронного каталогу НБУВ. М. Лупінос у своїх публікаціях характеризує інформаційний банк даних НПБУ для уніфікування заголовків бібліографічних записів. У працях О. М. Жлобинської, Ю. Г. Селиванової та Т. Л. Масхулії висвітлено питання застосування авторитетного файлу під час створення електронного каталогу. У праці С. Г. Коваленко розкрито питання щодо створення

авторитетного файлу „Індивідуальні автори” на базі САБ „ІРБІС64” для електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Публікацію У. О. Красник присвячено питанню історії витоків авторитетного контролю, технології створення авторитетного файлу „Ім’я особи”, а також проблемам, які виникають у процесі його формування у Львівській національній бібліотеки України ім. В. Стефаніка. О. А. Лавренова висвітлює питання про формування бібліографічного банку даних російських видань за участю бібліотек Росії, зокрема, РНБ і Російської Книжкової Палати, та з підготовки російської версії формату обміну представлення елементів нормативних/авторитетних записів. У статті О. І. Притули проаналізовано роботу зі створення авторитетного файлу „Індивідуальні автори” викладачів Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, розглянуто можливості його використання в інших базах даних електронного каталогу, а також про формування аналогічних авторитетних файлів з використанням розробленої методики. У статті О. М. Рибальченко представлено досвід роботи наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії в САБ „ІРБІС”, зокрема, використання пошукових можливостей різних засобів лінгвістичного забезпечення ЕК. У праці О. М. Яценка досліджено проблему щодо внесення даних про особу типу ім’я/прізвище до комп’ютерної бази даних „Персоналії” Інституту біографічних досліджень НБУВ, розроблено структуру, правила занесення такої інформації.

Під час розроблення авторитетних записів у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського узагальнено досвід провідних вітчизняних і зарубіжних книгозбірень. Роботу з формування бази даних авторитетного файлу „Індивідуальні автори” розпочато у 2010 р. Для її уніфікування фахівцями відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів розроблено інструкцію „Формування Авторитетного файлу «Індивідуальні автори» електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського”, в якій регламентовано технологічний процес формування БД авторитетних записів, визначено набір полів і підполів, а також правила їх заповнення в режимі комп’ютерного опрацювання видань для організації ЕК на базі програмного забезпечення САБ „ІРБІС64”. Відповідні вимоги вироблено на основі чинних стандартів, нормативно-інструктивних і методичних документів із питань бібліографічного описування документів і формування заголовків БЗ.

Створення й ведення АФ „ІА” забезпечує нормоване зазначення відомостей про авторів, зокрема їхніх імен, повноту такої інформації, а також формування єдиної системи посилань із відповідними поясненнями. З початку роботи визначено пріоритетний перелік осіб для створення авторитетних записів, зокрема серед них:

- академіки й члени-кореспонденти НАПН України;
- академіки і члени-кореспонденти НАН України;
- директори й науковці установ НАПН України;
- міністри освіти і науки України;
- видатні політичні діячі України ХХ–ХІ ст.: президенти, прем’єр-міністри, голова Верховної Ради України, лідери політичних партій і рухів тощо (вибірково);
- видатні діячі України в галузі освіти, культури, науки, релігії тощо;

– педагогічні й науково-педагогічні працівники навчальних закладів України (вищих, загальноосвітніх, дошкільних, позашкільних) усіх рівнів акредитації;

- провідні фахівці бібліотек України та Росії;
- науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Авторитетні записи створено з максимальним наближенням до об'єктів опису – авторів публікацій. У такій БД можна знайти відомості про автора та його праці, встановити особисті контакти з авторами для детальних консультацій і з'ясування можливості подальшої співпраці. Слід зазначити, що під час розширення авторитетного запису на індивідуального автора виникали моральні й етичні труднощі, пов'язані з розголошенням особистої інформації. Визначення оптимальний обсяг відомостей, що можуть бути опублікованими без згоди автора та видаватися за запитами користувачів. Особливо актуальним це стало після прийняття Закону України „Про захист персональних даних”, який набрав чинності з 1 січня 2011 р. Вважаємо доцільним подальше обговорення цього питання в пресі, на семінарах, конференціях тощо.

Розпочато роботу щодо формування авторитетних записів на видатних вітчизняних і зарубіжних педагогів минулих століть, публікації яких вміщено у фонді бібліотеки. Наприклад, створено АФ на таких діячів: Я. Корчак, М. Монтессорі, М. Пирогов, Г. Сковорода, К. Ушинський та інших. Цей список постійно розширюється завдяки введенню нових імен.

Формування авторитетного файлу „ІА” здійснено:

- під час первинного створення БД АФ „ІА”;
- під час опрацювання нових надходжень;
- у процесі складання довідкових і посилальних записів.

Первинні записи в БД АФ „ІА” створено незалежно від процесу поточного опрацювання документів на підставі записів у Центральному алфавітному каталозі документів українською й російською мовами з урахуванням наявності та кількості публікацій авторів. Усі дані наведено в найповнішій, перевіреній за авторитетними джерелами формі з дотриманням норм сучасної орфографії. Імена авторів зазначено мовою каталогізації (українською). Якщо автор писав двома й більше мовами, зокрема українською, друкувався під різними іменами або траплялися випадки наведення різних форм його імені, ці відомості зазначено у відповідних полях. Перед початком створення кожного БЗ на нові надходження документів із використанням заголовка індивідуального автора каталогізатори пересвідчувалися в наявності або відсутності авторитетного запису. Якщо такий запис був, його використовували для створення БЗ, якщо ні – його створювали.

Авторитетний файл „Індивідуальні автори” складається з комплексу машиночитних нормативних, посилальних і довідкових записів і відображає сучасну, перевірену інформацію про особу. Для отримання або уточнення відомостей, встановлення зв'язків між основним (прийнятим) і варіантними (іншими) іменами особи використано офіційні видання НАН, НАПН та інших галузевих академій наук України, довідкові видання (енциклопедії, довідники, словники тощо), офіційні дані з сайтів установ і організацій, публікації про життя й діяльність персон, бібліографічні посібники, бібліотечні каталоги, бази

даних, інші відкриті джерела інформації, зокрема Інтернет, а також статті самих авторів, які містили біографічні відомості.

Під час створення запису в АФ „Індивідуальні автори” обов’язковими для заповнення визначено такі поля:

- 210: Заголовок – основне (прийняте) ім’я особи**
- 910: Місце роботи автора**
- 410: Варіантні форми імені особи**
- 510: Пов’язані прийняті форми імені особи**
- 710: Пов’язані прийняті форми імені особи іншими мовами**
- 340: Примітка про біографію й діяльність**
- 801: Джерело складання запису**
- 810: Джерело, в якому виявлено інформацію про заголовок**
- 920: Ім’я робочого листа**
- 907: Каталогізатор, дата**

Інші поля визначено як факультативні для заповнення.

Проілюструвати процес створення АФ „ІА” можна на прикладі особи першого президента НАПН України М. Д. Ярмаченка.

Для створення запису на закладці „Основне” у полі **210: Заголовок – основне (прийняте) ім’я особи** заповнено такі підполя:

А: Початковий елемент введення (прізвище або ім’я): Ярмаченко

В: Ініціали: М. Д.

С: Розширення ініціалів: Микола Дмитрович

Г: Дати життя: 1928–2010

7: Графіка: са (кирилиця)

8: Мова заголовку: ukr (український)

9: Ознака вводу імені особи: 1 (ім’я особи вводиться за прізвищем).

У полі **910: Місце роботи автора** зазначено відомості про найбільш значимі місця роботи особи:

У: Працює особа в конкретній установі чи ні? – Ні

Р: Місце роботи автора: Інститут педагогіки НАПН України
Національна академія педагогічних наук України

У полі **710** зазначено ім’я особи іншою мовою, оскільки автор друкувався цією мовою:

710: Пов’язані прийняті форми імені особи іншими мовами –

Ярмаченко Николай Дмитриевич

На закладці „Примітки” в полі **340: Примітка про біографію й діяльність** подано основні біографічні відомості й висвітлено діяльність особи.

Для цього заповнено відповідні підполя:

А: Текст приміток про біографію: Народився 6 вересня 1928 р. в селі Черемошні Поліського (Хабенського) району Київської області, помер 24 травня 2010 року в місті Києві.

В: Текст приміток про діяльність: Закінчив Київський педагогічний інститут (1951), де й працював до 1973 р. З 1973 року – директор Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР. Голова Педагогічного товариства УРСР. Перший президент Академії педагогічних наук України (1992-1997), радник президії АПН України (1997–2010), академік АПН України (1992), академік АПН СРСР (1982), доктор педагогічних наук (1969), професор (1971), заслужений діяч науки і техніки України (1991). Творчий доробок ученого становить понад

300 праць. Розпочавши свою педагогічну діяльність як дефектолог, Микола Дмитрович багато уваги приділяв освіті, вихованню та соціалізації дітей з вадами слуху, а також історії сурдопедагогіки в Україні. Серед фахівців зі спеціальної педагогіки користуються популярністю його фундаментальні праці «Свідомість у навчанні глухих учнів» (1963), «Виховання і навчання глухих дітей в Українській РСР» (1968), «Російсько-українські сурдопедагогічні зв'язки (дожовтневий період)» (1974), «Історія сурдопедагогіки» (1975), «Проблема компенсації глухоти» (1976) та ін. До вагомих результатів наукової діяльності вченого слід віднести створення праць з історії педагогіки. М. Д. Ярмаченко є найавторитетнішим фахівцем з питань макаренкознавства, автором досліджень «Сучасність педагогічної спадщини А. С. Макаренка» (1988), «Педагогічна діяльність і творча спадщина А. С. Макаренка» (1989) та багатьох інших публікацій на цю тему. Результатом його наукових пошуків стали видання «Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. XX ст.)» (1991); «Інститут педагогіки АПН України: Нарис історії» (1996); «Академія педагогічних наук України: п'ятиріччя становлення і розвитку» (1997) та інші. За редакцією М. Д. Ярмаченка та за його безпосередньої участі в 2001 р. видано «Педагогічний словник».

В інших полях зазначено службову інформацію (рис. 1). Таким чином, після заповнення всіх обов'язкових полів інтерфейс запису в БД АФ „ІА” має вигляд, представлений на рис. 1.

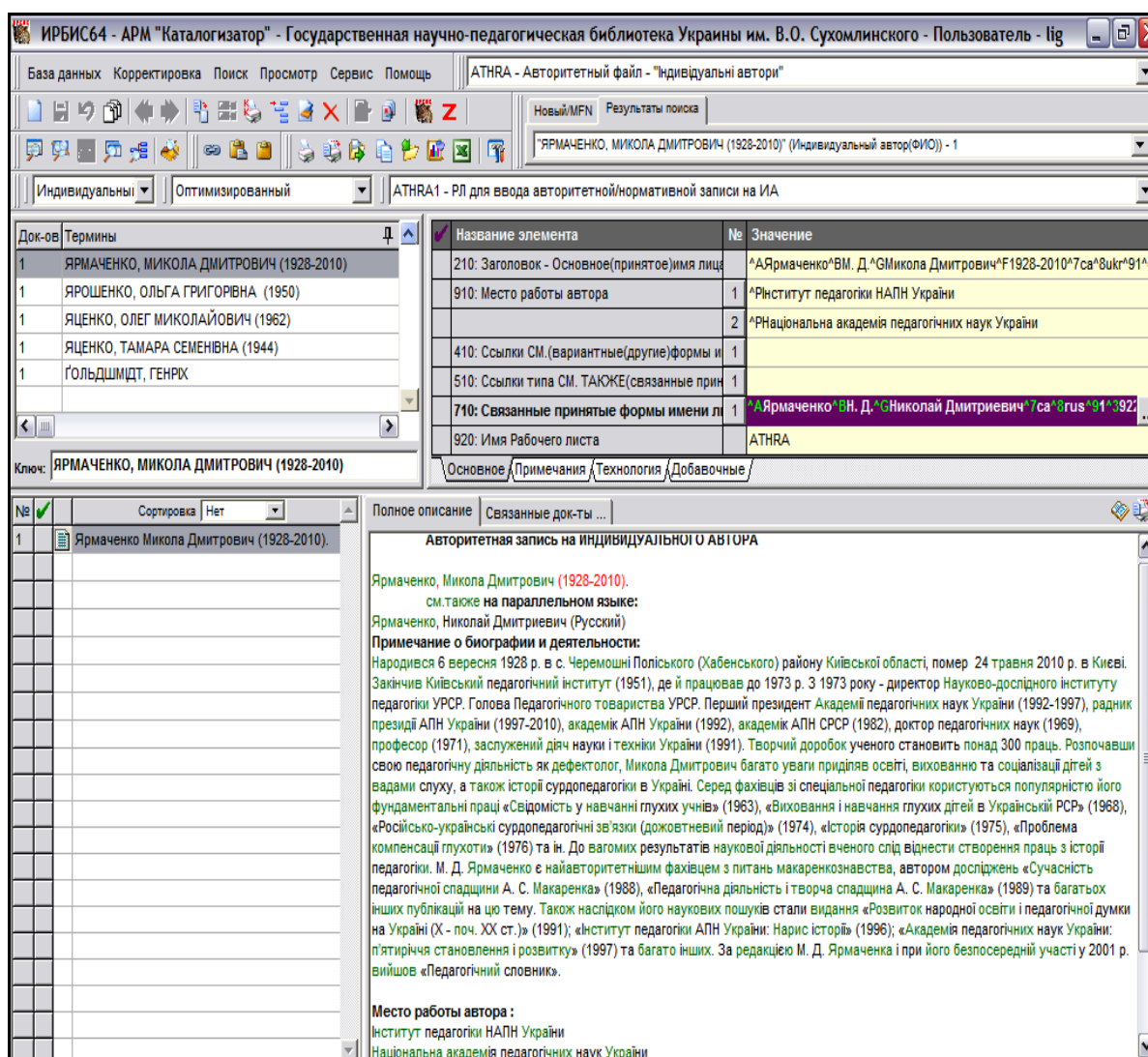

Рис. 1. Інтерфейс запису в базі даних АФ „Індивідуальні автори”

Створені записи активно використовують у процесі аналітико-синтетичного опрацювання документів, зокрема для формулювання заголовка БЗ. Для цього під час заповнення поля **700: 1-й автор – Заголовок запису** інформацію вводять через AUTHORITY-файл. При цьому є можливість переглянути повний запис і уточнити деякі відомості про автора (рис. 2).

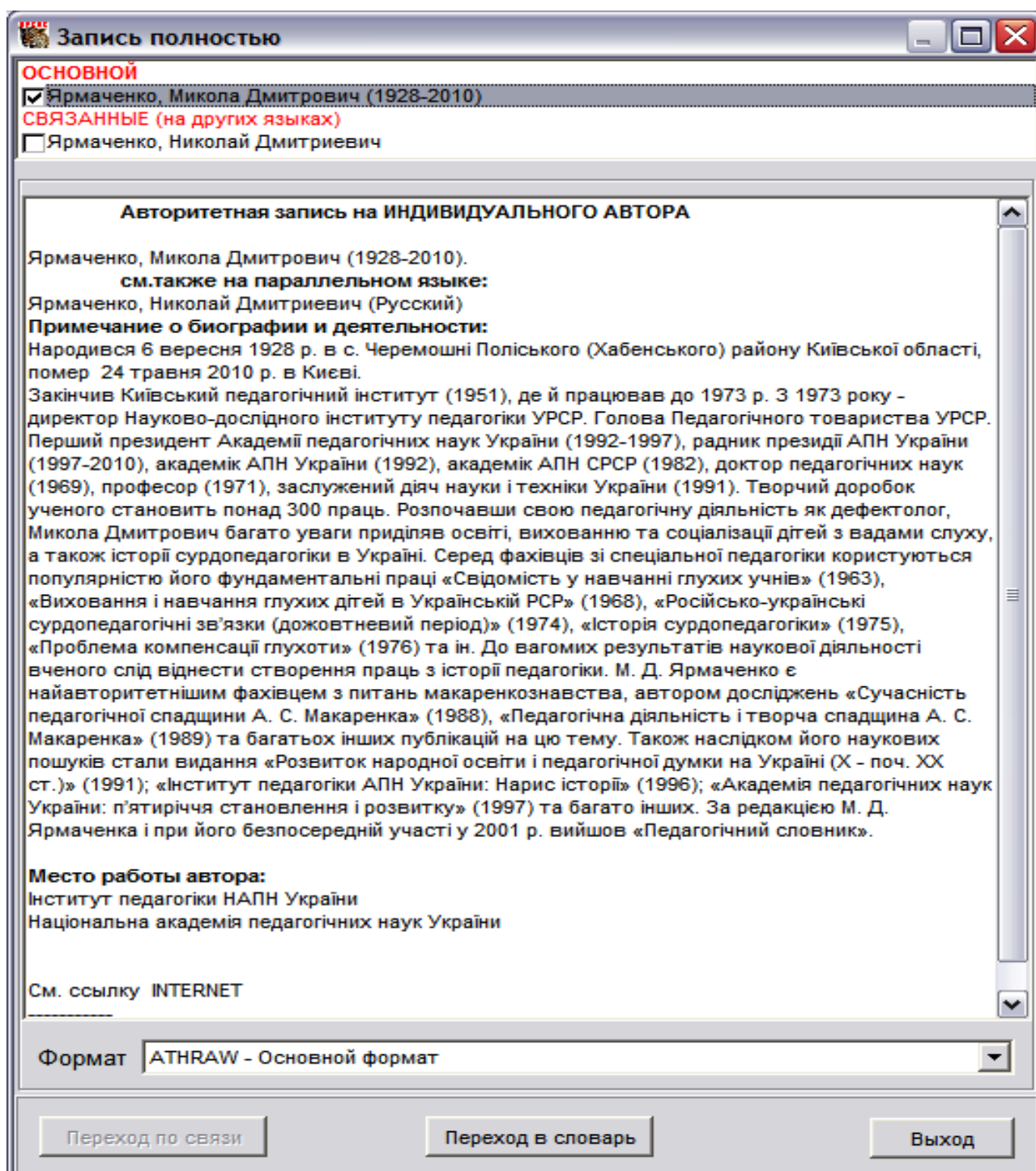

Рис. 2. Повний авторитетний запис

За умови заповнення поля **951: Посилання – зовнішній об'єкт** на закладці „Технологія” з авторитетного запису через посилання в Інтернет є можливість отримати додаткову інформацію про особу, розміщену на сайтах різних установ, організацій тощо (рис. 3–5).

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ
1918 - 1970

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського НАПН України

Про Бібліотеку | Послуги | Навігатор в Інтернет | Ресурси | Науково-інформаційна діяльність | Науково-дослідна діяльність | Науково-методична діяльність | Гостьова книга

» Головна > Науково-інформаційна діял... > Видатні педагоги України... > Ярмаченко М. Д.

Вхід логін: _____ пароль: _____ РЕЄСТРАЦІЯ

ЯРМАЧЕНКО М. Д. пошук: _____ Форум Чат Карта порталу

Ярмаченко Микола Дмитрович

(1928 - 2010)

- Біографія
- Педагогічні роздуми
- Бібліографія
- Фотогалерея

Микола Дмитрович Ярмаченко – відомий український педагог, учений, доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, дійсний член, засновник та перший президент Академії педагогічних наук України, радник Президії АПН України, член багатьох іноземних академій і наукових товариств.

*Матеріал підготовлено
Павленко Т. С.
н. с. відділу науково-документного забезпечення
Державної науково педагогічної бібліотеки
України імені В. О. Сухомлинського*

e-mail: dnpb@i.ua тел. 467-22-14

Рис. 3. Інформація про М. Д. Ярмаченка на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Ярмаченко Микола Дмитрович

Перший президент Академії педагогічних наук України (1992-1997), академік АПН України (1992), академік АПН СРСР (1982), доктор педагогічних наук (1969), професор (1971).

Народився 6 вересня 1928 р. в с. Черемшні Поліського (Хабенського) району Київської області. У 1947 р. вступив до Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького на дефектологічний факультет. Після отримання диплома (1951) вступив до аспірантури, яку закінчив у 1954 р. У тому ж році захистив кандидатську дисертацію, а в 1969 р. – докторську. Обидві вони присвячені проблемам сурдопедагогіки.

З 1954 по 1973 р. працював у Київському державному педагогічному інституті ім. О. М. Горького асистентом (1954-1956), старшим викладачем (1956-1959), завідувачем кафедри дефектології (1959-1965), завідувачем кафедри сурдопедагогіки (1965-1970), проректором з навчальної роботи (1968-1973).

У 1973 р. Микола Дмитрович очолив Науково-дослідний інститут педагогіки УРСР, яким керував понад 21 рік. Значною віхою у творчому житті вченого став березень 1974 р., коли його обрали членом-кореспондентом АПН СРСР. У березні 1982 р. він став дійсним членом союзнаї академії. Близько 10 років (з 1976 р.) М. Д. Ярмаченка був членом Президії цього провідного центру науки.

Творчий доробок вченого становить понад 300 праць. Розпочавши свою педагогічну діяльність як дефектолог, Микола Дмитрович багато уваги приділяв освіті, вихованню та соціалізації дітей з вадами слуху, а також історії сурдопедагогіки в Україні. Серед фахівців зі спеціальної педагогіки користуються популярністю його фундаментальні праці «Свідомість у навчанні глухих учнів» (1963), «Виховання і навчання глухих дітей в Українській РСР» (1968), «Російсько-українські сурдопедагогічні зв'язки (довжотневний період)» (1974), «Історія сурдопедагогіки» (1975), «Проблема компенсації глухоти» (1976) та ін.

Значну частину доробку М. Д. Ярмаченка становить низка його праць з методології та теорії педагогіки. Учений не лише сам завжди порушує найактуальніші для розвитку народної освіти питання, а й з успіхом гуртує творчі колективи, спроможні результативно розробити нагрілі теми. Зокрема, завдяки зусиллям та наполегливій праці Миколи Дмитровича побачили світ видання «Актуальні питання педагогічної науки» (1978), «Народна освіта в Українській РСР» (1979), «Педагогіка» (1986), «Педагогічний словник» (2001) тощо.

До вагомих результатів наукової діяльності вченого слід віднести створення праць з історії педагогіки. М. Д. Ярмаченко є найавторитетнішим фахівцем з питань макаренкознавства, автором досліджень «Сучасність педагогічної спадщини А. С. Макаренка» (1988), «Педагогічна діяльність і творча спадщина А. С. Макаренка» (1989) та багатьох інших публікацій на цю тему. Також наслідком його наукових пошуків стали видання «Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. XX ст.)» (1991), «Інститут педагогіки АПН України: Нарис історії» (1996); «Академія педагогічних наук України: п'ятиріччя становлення і розвитку» (1997) та багато інших.

М. Д. Ярмаченко завжди сприяв підготовці педагогічних кадрів і їх творчому зростанню. Багато його аспірантів і докторантів стали відомими вченими. Серед них Е. Е. Абібулєва, Л. С. Бондар, Н. П. Дичек, Н. В. Єфіменко, І. В. Зайченко, В. В. Засенко, Г. М. Коберник, І. П. Колесник, М. В. Левківський, І. М. Лобурень, К. В. Луцько, Т. І. Мацейків, М. М. Окса, Т. О. Самоглазєва, С. Н. Філоненко, Л. І. Фомічова, М. К. Шаремет та ін.

Ураховуючи великий авторитет Миколи Дмитровича серед науковців та педагогів-практиків, 16 червня 1992 р. постановою Кабінету Міністрів його затверджено дійсним членом-засновником Академії педагогічних наук України і водночас призначено президентом-організатором цієї ж академії. 18 листопада 1992 р. загальні збори академії обрали вченого першим президентом Академії педагогічних наук України. Під головуванням Миколи Дмитровича Академія педагогічних наук України пройшла важливий етап свого становлення. Зокрема, у цей час у системі академії на базі Інститутів педагогіки та психології створювалися нові підрозділи: у 1993 р. – Інститут педагогіки і психології професійної освіти та дефектології, у 1994 р. – Науково-практичний центр політичної психології. Влітку 1994 р. М. Д. Ярмаченко перейшов на постійну роботу до Президії АПН України. З грудня 1997 р. він є радником Президії АПН України та головним науковим співробітником Інституту педагогіки АПН України.

За активну плідну працю М. Д. Ярмаченко нагороджений орденами Дружби народів (1986), «За заслуги» III ступеня (1998), а також багатьма медалями.

Джерела інформації:

- [Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського](#)

Рис. 4. Інформація про М. Д. Ярмаченка на порталі НБУВ

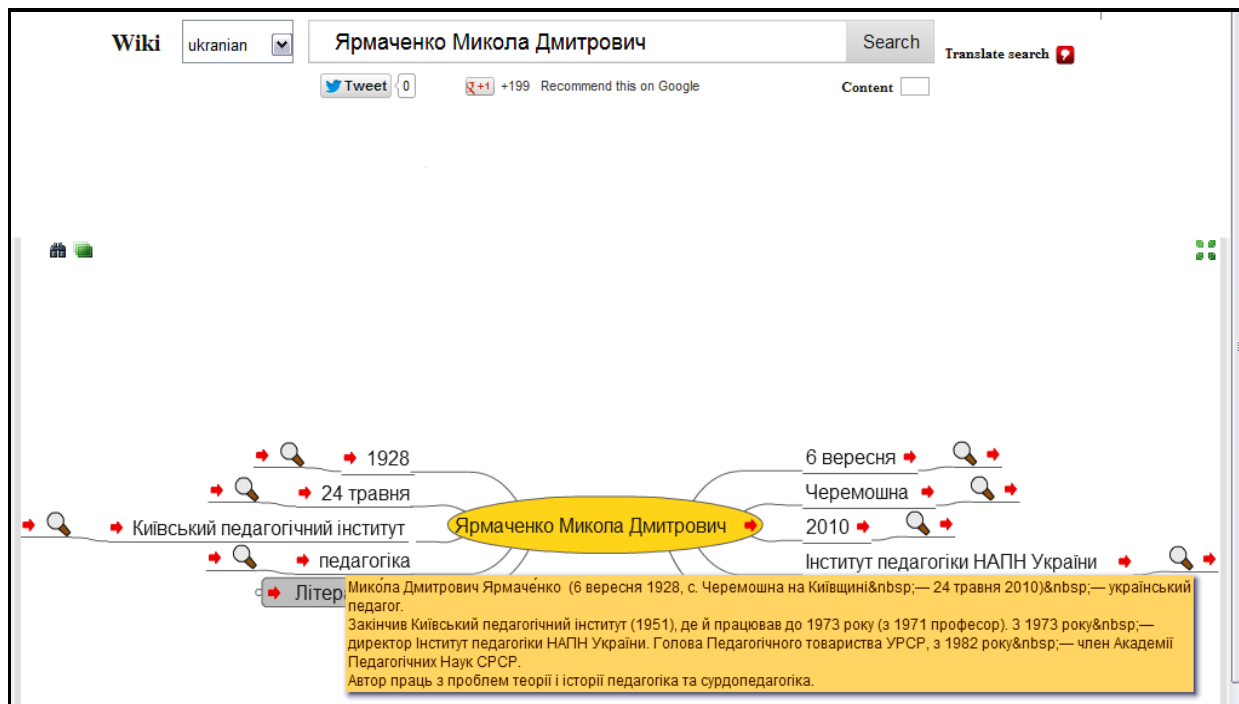

Рис. 5. Інформація про М. Д. Ярмаченка з сайту wiki

Під час створення авторитетного запису на індивідуального автора каталогізатори дотримувалися єдиних правил для досягнення сумісності імен одного автора в електронному каталозі. Слід зазначити, що складений один раз авторитетний запис може бути змінено, доповнено іншими варіантами форм імені, тобто авторитетний файл, як і сам електронний каталог, можна й слід редагувати.

Станом на 1 березня 2016 р. обсяг БД АФ „ІА” становив понад 500 записів. Усі відомості про БД відображено в паспорті.

Можна стверджувати, що авторитетний файл „Індивідуальні автори” є унікальним галузевим інформаційним ресурсом, який допомагає оперативню та якісно опрацювати документи й здійснювати релевантний пошук за авторською ознакою в електронному каталозі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Він дає змогу ідентифікувати особу автора, уможлиблює варіанти доступу до його творів і літератури про нього, допомагає контролювати єдину форму заголовка. База даних АФ „ІА” може бути використана ще й як довідкова для отримання додаткової інформації про авторів. Вона може стати самостійним інформаційним ресурсом, що має значення не лише для освітянських бібліотек України, а й для глобальних інформаційних систем регіонального, державного (національного) і міждержавного рівня.

Технологію здійснення авторитетного контролю та формування АФ „ІА” в умовах автоматизованої каталогізації реалізовано в процесі опрацювання документів для організації всіх бібліографічних баз даних ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. У перспективі автоматизована каталогізація може бути використана для інтегрування записів в електронні каталоги не лише освітянських, а й книгозбірень різних систем і відомств на засадах кооперування.

Список використаних джерел

1. Антоненко І. П. Авторитетний контроль в інформаційному електронному ресурсі НБУВ / Ірина Антоненко // Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – Вип. 34. – С. 17–27.
2. Антоненко І. П. Авторитетные записи и функциональный подход к их созданию / И. П. Антоненко // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. / НАН Украины, Нац. б-ка Украины им. В. И. Вернадского. – Київ, 2006. – Вып. 4. – С. 197–211.
3. Антоненко І. П. Зміст авторитетного запису : джерела інформації / І. П. Антоненко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформологія : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 16–18 трав. 2006 р. / МОН України, М-во культури і туризму України, ДАКККіМ. – Київ, 2006. – С. 77–80.
4. Березная Т. И. Создание и пополнение авторитетных файлов / Татьяна Березная // LibMarket. – 2010. – № 1 (15). – С. 1–2.
5. Жлобинская О. Н. Особенности авторитетной работы: роль и место авторитетных файлов в машиночитаемой каталогизации / Ольга Жлобинская, Татьяна Масхулия, Юлия Селиванова // Библ. дело. – 2005. – № 6. – С. 25 – 26.
6. Коваленко С. Г. Створення авторитетного файлу „Індивідуальні автори” на базі АБІС „ІРБІС” для електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс] / Коваленко Світлана Георгіївна // Інформ. технології і засоби навчання. – 2012. – № 1. – Режим доступу: <http://www.journal.iitta.gov.ua>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.03.2016.
7. Красник У. О. Місце і роль авторитетних файлів у каталогізації / Красник Уляна Орестівна // Матеріали третьої наук.-практ. конф. „Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства”. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. – С. 326–339.
8. Лавренова О. А. Банки нормативных (авторитетных) записей / О. А. Лавренова // Библиотековедение. – 1997. – № 2. – С. 40–46.
9. Лупінос М. Авторитетний контроль / М. Лупінос // Бібл. планета. – 2007. – № 1. – С. 33–37.
10. Притула О. И. Авторитетный файл как начальный этап формирования электронных ресурсов / О. И. Притула // Культура народов Причерноморья. – 2003. – № 40. – С. 30–35.
11. Рыбальченко Е. Н. Использование средств лингвистического обеспечения электронного каталога для релевантного поиска информации и выполнения различных запросов / Е. Н. Рыбальченко // Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 7. – С. 46–51.
12. Рыбальченко Е. Н. Создание авторитетного файла индивидуальных авторов в формате ИРБИС/AUTHORITY в библиотеке УИПА / Е. Н. Рыбальченко // Науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, науковців, аспірантів та співробітників академії (28–31 січ. 2008; Харків) : зб. тез доп. / Укр. інж.-пед. академія. – Харків, 2008. – Ч. 6. – С. 94–102.
13. Селиванова Ю. Г. Электронный каталог: формирование и поиск / Юлия Геннадьевна Селиванова, Татьяна Леонардовна Масхулия // Библ. дело. – 2004. – № 8. – С. 20–21.
14. Селиванова Ю. Г. Стандартизация и кооперация: тенденции каталогизации конца XX в. / Юлия Селиванова, Татьяна Масхулия // Библ. дело. – 2004. – № 6. – С. 18–21.
15. Соловьёва И. Г. Авторитетные файлы централизованной системы Библиотеки Российской академии наук : (проблемы создания и поддержки) : дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 / Соловьёва Ирина Геннадьевна ; Б-ка Рос. акад. наук. – Санкт-Петербург, 2003. – 213 с.
16. Яценко О. М. Уніфікація внесення інформації про особу типу ім'я/прізвище до комп'ютерної бази даних „Персоналії” / О. М. Яценко // Українська біографістика. – 2013. – Вип. 10. – С. 402–416.

3.4. Авторитетний файл предметних заголовків як засіб організації тематичного пошуку в електронному каталозі

Зоріна Н. Є.

Технологічна революція в бібліотечній справі, зумовлена комп'ютеризацією бібліотек, насамперед торкнулася процесів каталогізації. Використання автоматизованих інформаційно-пошукових систем, формування електронних каталогів і бібліографічних баз даних дає змогу забезпечувати інформаційні потреби користувачів на якісно новому рівні. Пошук в електронних каталогах приваблює читача передусім мінімальними витратами часу, адже можливість оперативного багатоаспектного інформаційного пошуку значно розширює його межі порівняно з можливостями традиційних карткових каталогів, оскільки ЕК містить у собі їх сукупність, а можливість цілодобового доступу до ЕК через Інтернет дає змогу користувачам працювати з ними де завгодно і в будь-який зручний час.

В умовах переходу бібліотек до автоматизованого способу формування бібліографічного запису його якість визначають не лише дотриманням державних стандартів у процесі створення, але, насамперед, можливістю ефективного пошуку документів, здійснення якого можливе лише за умови чіткої організації зберігання документів і відомостей про них, тобто дотримання певного порядку розташування документів у фондосховищах та їхніх БЗ у пошукових масивах через групування за певними ознаками, такими як прізвище автора, назва документа, рік видання, вид документа, формат, носій інформації тощо. Але для здійснення тематичного пошуку, тобто пошуку за змістом, саме ознака змісту є основною. Думки фахівців щодо того, якій інформаційно-пошуковій мові віддають перевагу користувачі для здійснення пошуку в ЕК, дещо різняться. Практичний досвід показує, що більшість читачьких запитів мають тематичний характер, тобто користувачі віддають перевагу пошуку за мовами вербального типу, до яких належить, зокрема, мова предметних рубрик.

Предметні рубрики є основним засобом тематичного доступу до документів в ЕК, а будь-який тематичний запит можна представити у вигляді однієї або кількох предметних рубрик, які відповідають змісту, формі й призначенню документа, розкривають аспекти розгляду предмета, його зв'язки з іншими предметами, відображеними в каталозі. Грамотно складена предметна рубрика має забезпечити адекватне відображення змісту документа, дати більш точний результат пошуку, ніж пошук за ключовими словами, і мінімум інформаційного шуму у процесі пошуку потрібної теми [23].

На жаль, пошук за предметними рубриками поки що не є пріоритетним для користувачів, вони переважно використовують мову ключових слів через її простоту й схожість з пошуком в Інтернеті. Проте ця мова має чимало недоліків, обумовлених її ненормованістю. Натомість перевага пошуку за предметними рубриками полягає в тому, що кожна з них є закінченою думкою і дає точну інформацію про документ, а комплекс ПР з усіма підзаголовками дає змогу розкрити більшість аспектів предмета. У випадку, коли назва документа є неінформативною, саме предметні рубрики найбільш повно розкривають його

зміст. Тому нині, коли у переважній більшості наукових бібліотек електронний каталог став основним інструментом доступу до інформаційних ресурсів, зростає актуальність саме предметного введення й пошуку інформації в ЕК, що зумовлює потребу змістового опрацювання документів, упровадження й використання ІПМ предметного типу [23].

Упровадження інформаційних технологій у процес каталогізації документів значно розширює та полегшує можливості всіх видів пошуку. Однак, здійснюючи тематичний пошук в ЕК, користувачі стикаються з певними проблемами. Так, результат пошуку багато в чому залежить від формулювання запиту, отже, читач отримує інформацію в суворій відповідності зі своїм конкретним запитом. Тут діють два важливі чинники: по-перше, чітке визначення завдання, для розв'язання якого здійснюють пошук, по-друге, професійні та особистісні характеристики користувача, ступінь його підготовленості й володіння науковою термінологією. Якщо сформульований запит лексично не збігається з наявними в ЕК формулюваннями предметних рубрик, результат пошуку може виявитися незадовільним. Тож застосування предметизаційної ІПМ потребує як від каталогізатора, так і від користувача глибокого знання наукової термінології, а мовні засоби ЕК, з одного боку, повинні мати достатню функціональну повноту для забезпечення виконання різноманітних пошукових завдань, а з іншого – мають бути адаптовані й для непідготовлених користувачів [6 ; 7]. Мова предметних рубрик є ефективним засобом індексування й пошуку інформації лише за наявності єдиної системи предметизації і стандартизованого словника предметних заголовків, наявність якого допоможе оптимізувати процес предметизації документів, сприятиме здійсненню тематичного пошуку в ЕК і забезпечить його результативність.

У машиночитних інформаційно-пошукових системах терміни, що використовують у предметних рубриках, контролюють за допомогою спеціального словника – авторитетних файлів предметних рубрик. Тож в умовах електронної каталогізації гостро відчувається потреба в отриманні такого словника як „фізичного втілення” МПР, представленого в ЕК у формі авторитетного/нормативного файлу ПР. Крім того, наявність такого словника є надзвичайно важливим чинником для міжбібліотечної взаємодії, оскільки з появою ЕК предметні файли бібліотек різного типу й профілю перестають бути замкненими системами, що обслуговують лише певне коло користувачів. Питання уніфікації в предметизації, яке завжди вважалось одним з найважливіших, є сьогодні особливо актуальним як щодо можливості одноразового опрацювання документів, так і з погляду широкого обміну інформацією.

Під уніфікацією ми розуміємо розроблення загальних і спеціальних методів предметизації, створення АФ ПР для одноманітного опрацювання документа через мінімізацію суб'єктивних дій каталогізаторів. Авторитетні файли предметних рубрик забезпечують можливість глибокого й результативного пошуку в ЕК, гарантують його повноту і точність, слугують контрольним словником в організації тематичного доступу до бібліографічних записів. Розв'язання цієї проблеми вбачаємо у впровадженні в процес предметизації документів авторитетного контролю, що виконує функцію

організації усталених форм предметних заголовків (ПЗ) і є ефективним інструментом уніфікації в предметизації. Опрацювання документів з використанням такого засобу уніфікації, як авторитетні файли предметних заголовків, а також їх підтримання в актуальному стані гарантує точність і повноту тематичного пошуку через встановлення зв'язків від прийнятих і затверджених форм написання предметних заголовків до відхилених. Це є обов'язковою умовою успішного функціонування автоматизованої системи пошуку документів, а також сприяє інтегруванню освітянських бібліотек і розвитку міжбібліотечної взаємодії.

Оскільки процес предметизації є досить суб'єктивним, дотримання загальних правил і проходження визначених етапів стають обов'язковими. Додержання принципу уніфікації заголовків БЗ спричинило виникнення спеціальної інформаційної технології її забезпечення, якою став авторитетний/нормативний контроль. Він дає змогу:

- забезпечити якість наукового опрацювання документів;
- уніфікувати введення інформації, у результаті чого досягається одноманітність вводу, скорочується кількість помилок;
- зменшити суб'єктивні дії предметизатора;
- прискорити опрацювання документів, оскільки потрібні елементи беруть з авторитетного запису, а не вводять кожного разу заново;
- здійснювати релевантний пошук у базах даних.

Авторитетний/нормативний контроль предметних рубрик – це процес підтримання єдиних форм авторитетних/нормативних предметних заголовків, що означають один і той самий предмет у бібліографічному файлі, а також контроль за адекватністю присвоєння ПЗ, послідовним дотриманням принципів, методик, інструкцій і правил для представлення пошукових ознак документів.

Авторитетний файл предметних рубрик – це машиночитний список, що містить сукупність авторитетних, посилальних і довідкових записів, у яких представлено всю потрібну інформацію про точки доступу: усталена форма і варіантні форми точки доступу; взаємозв'язки різних форм точок доступу між собою; кодована інформація про точки доступу і про запис загалом; примітки, що належать до точки доступу (наприклад, пояснення термінів, історичні довідки тощо); відомості про установу, відповідальну за складання запису тощо. Авторитетний файл є потужним інструментом не тільки для каталогізаторів у процесі предметизації документів, але й, що важливіше, для організації тематичного пошуку в ЕК.

АФ ПР має відповідати вимогам, які висувають до всіх інформаційно-пошукових мов, а саме:

- повно й точно передавати зміст, а в разі потреби – форму й призначення документів, відображених в ЕК;
- забезпечувати однозначність тлумачення термінів індексування;
- допускати багатоаспектне індексування;
- допускати внесення змін (доповнень і виправлень);
- забезпечувати достатню простоту й зручність індексування, інформаційного пошуку й ведення ЕК;

– відображати сучасний стан терміносистеми в науковій або практичній діяльності.

Основним типом запису в АФ ПР є авторитетний/нормативний запис (АЗ), представлений у машиночитній формі, що містить інформацію про прийняті (затверджені) заголовки предметних рубрик. Крім прийнятого заголовка (з підзаголовками або без них), до АЗ можуть бути включені варіантні форми заголовків, посилання, в яких зазначають неприйняті форми предметних заголовків, а також зв'язані предметні рубрики різних видів („Предметна рубрика”, „Ім'я особи”, „Назва організації”) з посиланнями на основну прийнятну форму заголовка ПР, довідки, інформаційні примітки каталогізатора, індекси УДК, ББК та інша додаткова інформація, що характеризує заголовок або авторитетний запис у цілому.

Робота з формування галузевого Авторитетного файлу „Предметні заголовки” (АФ „ПЗ”) з питань освіти, педагогіки та психології, яку розпочато в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, є першою в Україні спробою створення такого інформаційного продукту. Використання АФ „ПЗ” в процесі організації інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу сприятиме уніфікації у створенні записів в ЕК як у межах однієї бібліотеки, так і в умовах міжбібліотечної взаємодії, особливо для кооперування діяльності бібліотек, створення зведених баз даних, обміну бібліографічними записами тощо.

Початковим етапом формування бази даних АФ „ПЗ” в САБ „ІРБІС64” ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського була підготовка методичних рекомендацій, а згодом – практичного посібника **„Предметизація документів з питань освіти, педагогіки та психології”** [23], робота над якими продовжувалася протягом 2009–2014 рр. У посібнику викладено основні теоретичні та практичні засади ручної й автоматизованої предметизації документів різних типів і видів на будь-яких носіях інформації, а також розглянуто специфічні особливості предметизації документів у галузевому аспекті. Невід’ємною і надзвичайно важливою складовою документа є **„Словник предметних заголовків”**, який є базовим для формування БД Авторитетного файлу „Предметні заголовки” в ЕК бібліотеки. У процесі формування „Словника...” здійснено спробу максимально врахувати потреби як каталогізаторів, так і користувачів різного рівня підготовленості та забезпечити максимальну точність і науковість формулювань предметних заголовків, зручність користування й можливість ефективного пошуку. У „Словнику...” використано сучасну українську наукову термінологію за винятком понять, більш відомих користувачам в іншомовному варіанті, або тих, що не мають еквівалентів українською мовою. Форму уніфікованих заголовків встановлено за авторитетними джерелами – словниками, енциклопедіями, довідниками, публікаціями науковців тощо.

Список предметних заголовків у „Словнику...” представлено у вигляді таблиці, в якій враховано всі складові, потрібні для створення авторитетного запису в САБ „ІРБІС”:

- прийняті предметні заголовки;
- пояснення до спеціальних термінів і слів іншомовного походження;

– відхилені терміни (синоніми, інші форми написання слів, пряма або інверсована форма словосполучень тощо), від яких формують повні посилання „Див.” до прийнятого заголовка;

– зв’язані прийняті заголовки, до яких від прийнятого предметного заголовка роблять часткові посилання „Див. також” і кожен з яких потребує створення самостійного авторитетного запису;

– умовні позначки, що вказують на ієрархічні й асоціативні відношення між прийнятими термінами.

Кожен термін у таблиці розміщено в окремому рядку із зазначенням додаткової інформації у відповідному розділі таблиці (рис. 1), наприклад:

Предметний заголовок	Тлумачення термінів	Неприйняті заголовки ПР, від яких формують посилання „Див.” до прийнятого заголовка. Самостійні АЗ не створюють	* Позначка	Зв’язані прийняті заголовки ПР, до яких формують посилання „Див. також” від прийнятого заголовка. Потрібні самостійні АЗ
Д				
Дошкільна освіта	Цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних і фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду		Ш А А А	Освіта Дошкільна педагогіка Дошкільне виховання Дошкільні навчальні заклади
Дошкільна підготовка	Підготовка дітей дошкільного віку, яка передбачає здобуття знань і умінь, потрібних для навчання в школі (читання, письмо; основи математики, іноземної мови; комп’ютерна азбука; основи етики й культури поведінки; ейдетика; хореографія, музика, образотворче мистецтво тощо)	Підготовка до школи Підготовка до навчання	А А	Дошкільна освіта Готовність до школи
Дошкільні навчальні заклади	Навчальні заклади, що забезпечують реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту		Ш В В В В В В В В В	Навчальні заклади Будинки дитини Дитячі ясла Дитячі будинки Дошкільні навчальні заклади комбінованого типу Дошкільні навчальні заклади сімейного типу Дошкільні заклади санаторного типу Спеціальні дошкільні навчальні заклади Центри розвитку дитини Ясла-садки

Рис. 1. Фрагмент „Словника предметних заголовків”

* Умовні позначки: Ш – ширший термін (родовий термін; передає ширше за обсягом, більш загальне поняття), В – вузьчий термін (видовий термін, передає вузьче за обсягом, конкретніше поняття), А – Асоціативний термін (термін, який не є синонімом, родовим або видовим поняттям, але якимось чином пов’язаний з основним терміном).

У 2012 р. розроблено інструкцію „Формування бази даних Авторитетного файлу „Предметні заголовки” електронного каталогу ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського”, що регламентує цей процес у режимі автоматизованого опрацювання документів. В інструкції детально описано технологію створення АЗ, визначено список обов’язкових полів і підполів, розкрито їхній зміст, а також висвітлено порядок редагування АЗ [19].

Головним елементом авторитетного запису є прийнятий заголовок тематичної ПР. Якщо предметний заголовок має варіантні форми (інші форми написання, синоніми, інвертовану форму, аббревіатуру тощо), АЗ створюють лише для прийнятого ПЗ. Усі інші варіантні форми ПЗ вважають неприйнятими, тобто такими, що не можуть бути заголовками інших АЗ. Для таких форм ПЗ створюють посилання „Див.” – це посилання від неприйнятих (відхилених) термінів і формулювань до прийнятих у конкретній предметизаційній системі. Посилання „Див.” несуть основне термінологічне навантаження, оскільки спрямовують пошук від можливих, але відхилених формулювань предметних заголовків до єдиного прийнятого формулювання терміна, що відповідає запиту. У процесі укладання „Словника...” здійснено спробу максимально врахувати можливі форми терміна, під яким користувач міг би шукати потрібну тему: неприйняті транскрипції конкретного терміна, синоніми, скорочені форми або аббревіатури, інверсовані форми тощо. Надалі всі неприйняті форми терміна відображають в АФ „ПЗ” і за допомогою посилання „Див.” спрямовують користувача до потрібної йому теми в прийнятому формулюванні. Самостійні авторитетні записи в АФ „ПЗ” для відхилених (неприйнятих) форм ПЗ не створюють. Таким чином, використання АФ „ПЗ” дає змогу розв’язати проблему усунення синонімії, омонімії, полісемії тощо.

Важливим складником АЗ є зв’язувальні посилання „Див. також” – це посилання, що вказують на тематичні зв’язки між окремими ПР, прийнятими в конкретній предметизаційній системі. За допомогою їх користувач отримує можливість розширити пошук за рахунок інших рубрик, з якими зв’язана предметна рубрика, за якою здійснюють пошук. Посилання „Див. також” відображають ієрархічні, асоціативні, поліієрархічні й хронологічні відношення між прийнятими заголовками і дають змогу користувачу отримати вичерпну інформацію щодо наявності предметних рубрик, тематично близьких до потрібної йому ПР, та їх зв’язків і відношень між собою. Для кожного зі зв’язаних прийнятих ПЗ потрібен самостійний авторитетний запис у БД АФ „ПЗ”.

Задля більш точного пояснення зв’язку між основним прийнятим ПЗ і зв’язаними прийнятими ПЗ, якщо посилання „Див. також” не розкриває зв’язок між предметними заголовками в АЗ досить повно, використовують текстову посилальну примітку „Див. також”:

- для зазначення ієрархічних зв’язків між основним і зв’язаними ПЗ;
- для зазначення зв’язків між ПЗ, якщо зв’язані ПЗ не мають чітко визначених ієрархічних відношень з основним прийнятим ПЗ;
- якщо до основного ПЗ є одночасно кілька видів посилань „Див. також”;

– у випадку зміни термінології, наприклад, коли прийнятий заголовок з певного часу не використовують як застарілий, а вживають інший, сучасніший.

Корисною є „**Інформаційна примітка**”, куди можна записати будь-яку інформацію щодо заголовка, наприклад, пояснення значення терміна, історичну довідку тощо. Інформація з цього поля відображається в повному АЗ і може бути використана каталогізатором як допомога в процесі визначення ПР. Крім того, авторитетний запис містить відомості про установу, відповідальну за складання запису, про дати складання або редагування АЗ та особистий код каталогізатора. Така структура АЗ дає змогу розмістити майже вичерпну інформацію щодо кожної предметної рубрики і надає широкий діапазон можливостей для предметного пошуку в ЕК (рис. 2).

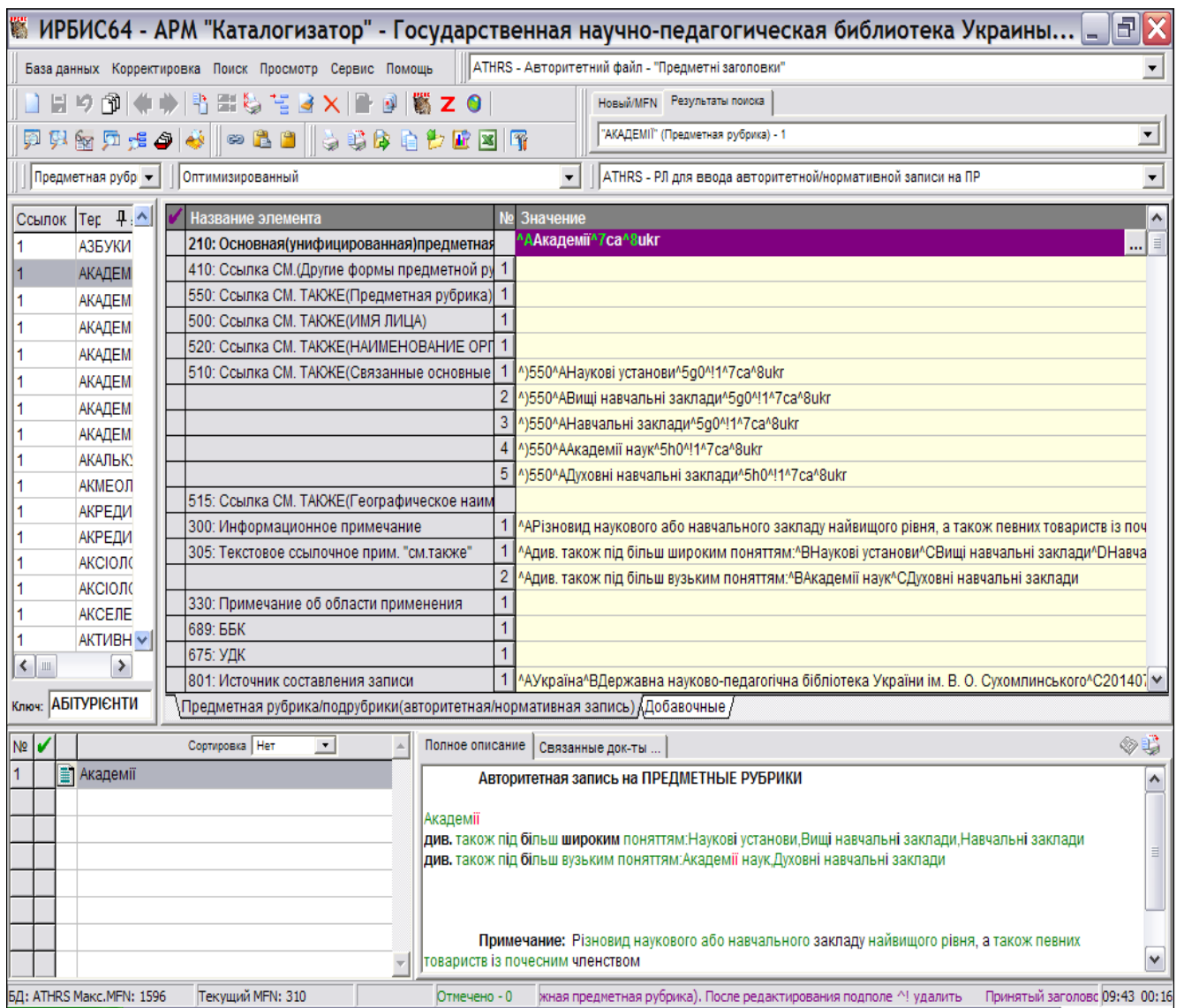

Рис. 2. Авторитетний запис у БД АФ „Предметні заголовки”

Каталогізатору, що здійснює предметизацію документів, повний авторитетний запис на тематичну предметну рубрику за прийнятим заголовком відкривається в такому вигляді (рис. 3):

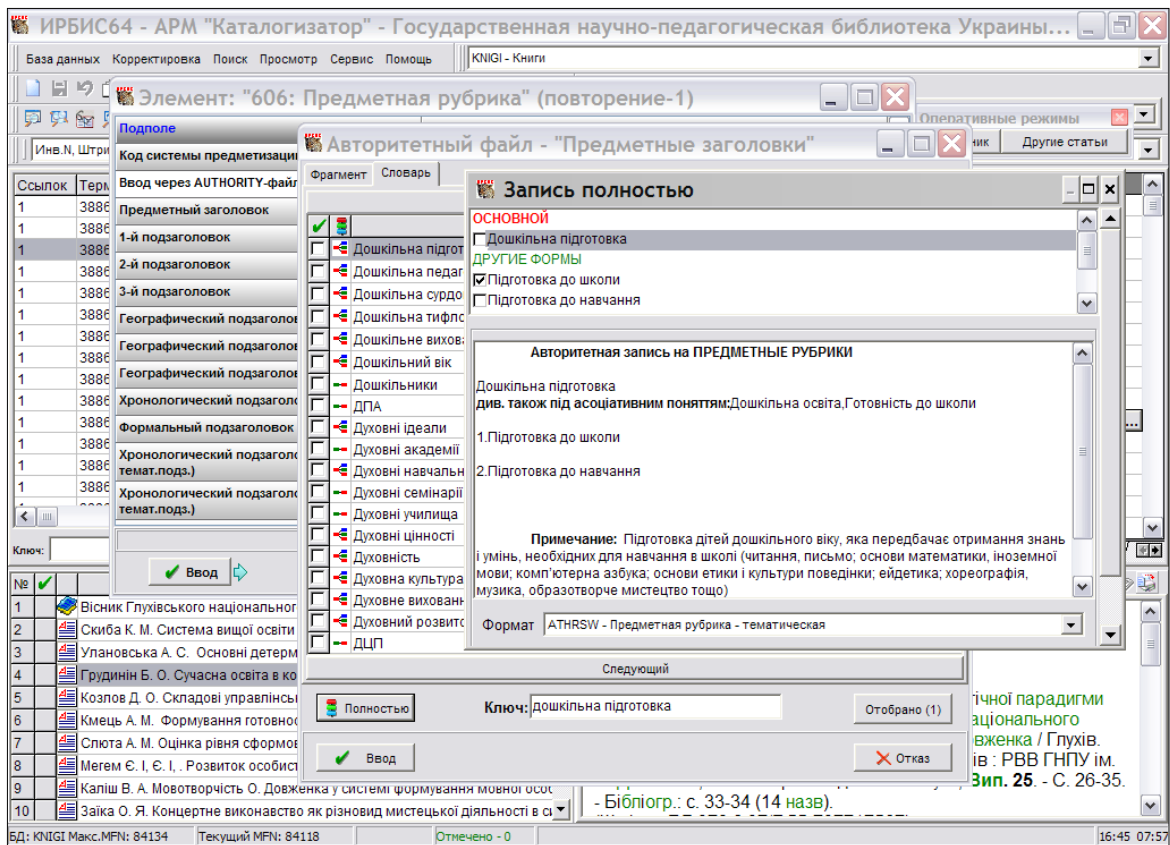

Рис. 3. Запит за прийнятим ПЗ

Якщо в процесі предметизації каталогизатор під час пошуку потрібного предметного заголовка в БД АФ „ПЗ” робить запит за відхиленою формою, програма за допомогою посилання „Див.” все одно спрямовує його до потрібного ПЗ в прийнятому формулюванні (рис. 4).

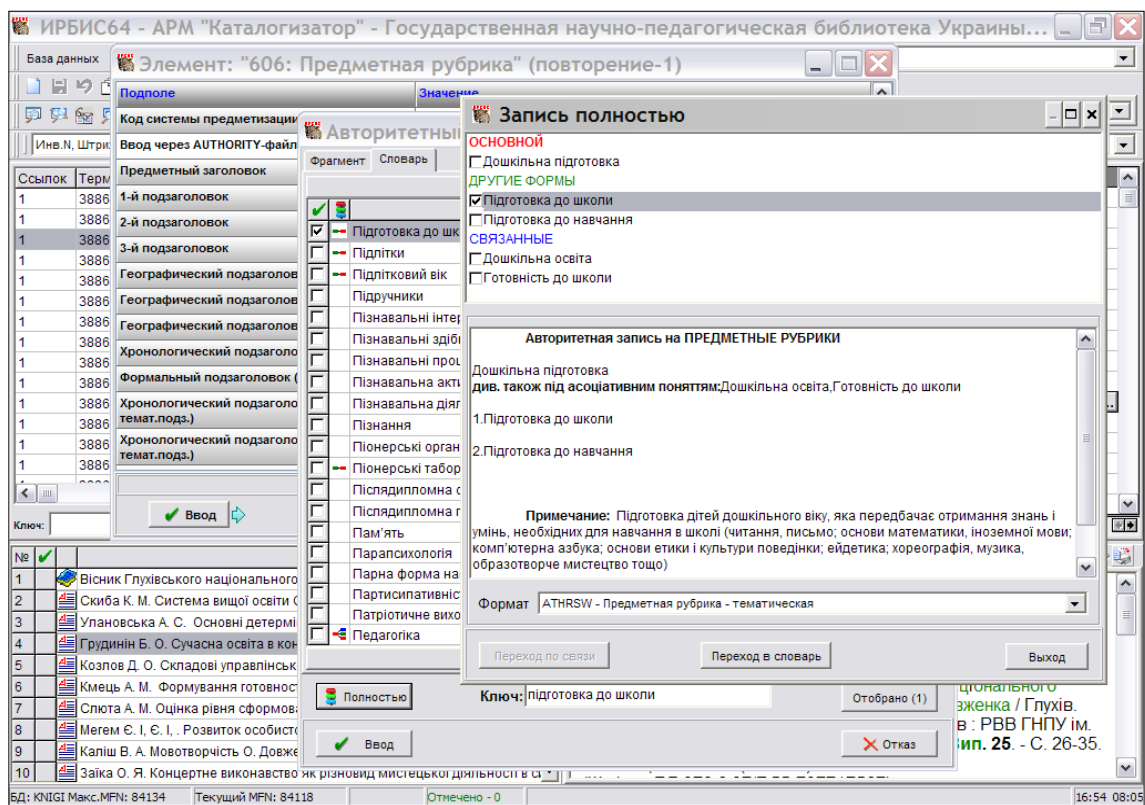

Рис. 4. Запит за неприйнятим ПЗ

Для уникнення невиправданого збільшення обсягу БД, підвищення рівня уніфікації й зменшення інформаційного шуму в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ухвалено методичне рішення щодо створення в БД АФ „ПЗ” переважно однорівневих записів без зазначення тематичних, географічних, хронологічних і формальних підзаголовків. Підполя, що відповідають усім цим підзаголовкам, каталогізатор заповнює безпосередньо під час опрацювання документів з використанням відповідних словників у процесі формування ПР після введення предметного заголовка через *AUTHORITY-файл*.

Створення кожного авторитетного запису є досить трудомістким процесом, який потребує не тільки високого рівня уваги та зосередженості, але й наукового підходу. У перспективі, після завершення формування БД АФ „Предметні заголовки”, предметизацію документів в електронному каталозі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського планується здійснювати винятково з використанням авторитетного файлу.

Ефективність використання інформаційних ресурсів бібліотек і якість бібліотечного обслуговування як на локальному рівні, так і в умовах міжбібліотечної взаємодії значною мірою залежить від якості використовуваних лінгвістичних засобів. Застосування авторитетного файлу „Предметні заголовки” створить умови для забезпечення максимальної точності, конкретності, чіткості в процесі предметизації документів, розкриття їхнього змісту, а також розширить можливості для досягнення максимальної ефективності тематичного пошуку в електронних каталогах (базах даних).

Список використаних джерел

1. *Агаркова И. А.* Лингвистическое обеспечение процессов каталогизации научной библиотеки / И. А. Агаркова, Г. С. Щербинина // Библиотеки вузов Урала. – 2011. – № 10. – С. 89–110 ; Режим доступа: <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/20077/1/bvu10-2011-16.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.
2. *Антоненко І.* Поняттєве забезпечення авторитетного контролю / Ірина Антоненко // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 37. – С. 7–18.
3. *Антоненко І. П.* Авторитетний контроль бібліографічних записів / Антоненко Ірина Петрівна // Бібл. вісник. – 1995. – № 4. – С. 1–4.
4. *Бардієр К. В.* Засоби підтримки лінгвістичного забезпечення електронних каталогів бібліотек / К. В. Бардієр // Реєстрація, зберігання і обробка даних. – 2002. – Т. 4. – № 2. – С. 104–113. – Режим доступа: <http://kiev.convdocs.org/docs/305/index-518546.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.
5. *Білоус В. С.* Лінгвістичне забезпечення – важливий аспект діяльності бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського / Валентина Білоус // Вісн. Кн. палати. – 2013. – № 3. – С. 1–4.
6. *Бондаренко И. А.* Тематический поиск в электронном каталоге Центральной научной библиотеки Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина [Електронний ресурс] / И. А. Бондаренко – Режим доступа: <http://uchebilka.ru/matematika/11393/index.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.
7. *Бондаренко И. А.* Читатель и поисковая навигация электронного каталога библиотеки [Електронний ресурс] / И. А. Бондаренко – Режим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/1659/2/%D0%A7%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C.pdf> – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.

8. *Вилегжаніна Т. І.* Лінгвістичне забезпечення для створення уніфікованого пошукового образу та пошукового запиту документа [Електронний ресурс] / Вилегжаніна Т. І. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/conference/vylegzhanina.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.

9. *Виленская С. К.* Технология построения авторитетного файла предметных рубрик в ИНИОН РАН [Електронний ресурс] / С. К. Виленская [и др.]. – Режим доступу: www.librar.org.ua/sections_load.php?s=libraries&id=4011. – Название с экрана. – Дата звернення: 01.04.2016.

10. *Гаркавец В. Ю.* Авторитетный/нормативный файл предметных рубрик как основное средство тематического поиска в электронном каталоге ХГНБ им. В. Г. Короленко [Електронний ресурс] / Гаркавец Виктория Юрьевна. – Режим доступу: <http://uchebilka.ru/informatika/23031/index.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.

11. *Зоріна Н. Є.* База даних Авторитетного файлу „Предметні заголовки” електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського / Наталія Зоріна // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 1. – С. 18–22.

12. *Лавренова О. А.* Тематический поиск в электронных каталогах и электронных библиотеках [Електронний ресурс] / Лавренова О. А. – Режим доступу: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2004/254.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.

13. *Лобановська І. Г.* Лінгвістичне забезпечення електронного каталогу: комплексний підхід [Електронний ресурс] / І. Г. Лобановська // Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару, 16–18 верес. 2012 р. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2012. – Режим доступу: http://www.dnpb.gov.ua/research_activity/seminar_konf/. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2015.

14. *Логинов Б. Р.* Библиотечные стандарты и стандартизация в области информационно-поисковых систем: состояние дел и направления дальнейших исследований [Електронний ресурс] / Б. Р. Логинов, І. Б. Цветкова. – Режим доступу: <http://www.artinfo.ru/eva/EVA2000M/eva-papers/200010/Loginov-R.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.

15. *Масхулія Т. Л.* Организация авторитетного/нормативного контроля в электронных каталогах с использованием авторитетных/нормативных файлов национальных библиографирующих учреждений / Масхулія Т. Л., Селиванова Ю. Г. // Проблемы создания и интеграции информационных ресурсов российских библиотек : материалы Всерос. совещ. рук. федерал. и регион. б-к России, 19–23 апр. 1999 г. / [М-во культуры РФ и др.]. – Москва, 1999. – С. 122–127.

16. *Масхулія Т. Л.* Стандартизация и кооперация [Електронний ресурс] / Татьяна Масхулія, Юлия Селиванова // Библ. дело. – 2004. – № 6 (18) – С. 18–21; Режим доступу: <http://www.bibliograf.ru/issues/2004/6/25/44/87/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.

17. *Муктепавел А. В.* Авторитетные файлы предметных рубрик в условиях автоматизированной каталогизации: проблемы создания и ведения [Електронний ресурс] / Муктепавел Айнва Вольдемаровна. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/avtoritetnye-faily-predmetnykh-rubrik-v-usloviyakh-avtomatizirovannoi-katalogizatsii-problem#ixzz2TLGXFy3B>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.

18. *Никольцева Н. П.* Школа предметизатора. Авторитетный контроль предметных рубрик [Електронний ресурс] / Никольцева Н. П., Павленко Е. А. – Режим доступу: http://www.nlr.ru/cat/predmet/method/obmet/avt_control.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.

19. Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України (2011–2013 рр.): [збірник] / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка

України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: І. І. Хемчян, А. В. Копилова ; наук. ред. П. І. Рогова]. – Київ, 2013. – С. 279–300.

20. *Перевозчикова К. В.* Возможности предметного поиска по тематическим запросам [Електронний ресурс] / *Перевозчикова Капиталина Викторовна.* – Режим доступу: http://www.kemrsl.ru/documents/founds/spec_vip/spec_vip.4.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.

21. *Подшовка Н. В.* Авторитетный/нормативный файл предметных рубрик как основное средство тематического поиска в электронном каталоге ХГНБ им. В. Г. Короленко / *Н. В. Подшовка, В. Ю. Гарькавец* // *Актуальні питання каталогізації в умовах впровадження нових інформаційних технологій : матеріали наук.-практ. семінарів / Держ. закл. „Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка”.* – Харків, 2011. – С. 36–42.

22. *Подшовка Н. В.* Значення лінгвістичного забезпечення автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем та проблеми уніфікації ІПМ для розвитку корпоративної каталогізації / *Н. В. Подшовка* // *Актуальні питання каталогізації в умовах впровадження нових інформаційних технологій : матеріали наук.-практ. семінарів / Держ. закл. „Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка”.* – Харків, 2011. – С. 42–49.

23. *Предметизация документов с питань освіти, педагогіки, психології : практич. посіб.* / уклад.: *І. Г. Лобановська, Н. Є. Зоріна ; наук. ред. І. Г. Лобановська* // *Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського. Вип. 4. Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, проблеми, перспективи створення та забезпечення доступу : зб. наук. пр. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського]. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. – С. 401–538.*

24. *Селиванова Ю. Г.* Проблемы создания национального авторитетного файла предметных рубрик в России [Електронний ресурс] / *Селиванова Ю. Г., Войскунский В. Г.* – Режим доступу: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea96/report/DOC1/58.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.

25. *Скарук Г. А.* Языки тематического поиска в электронном каталоге и индивидуальное поисковое взаимодействие [Електронний ресурс] / *Г. А. Скарук* // *Библиосфера.* – 2005. – № 2. – С. 45–49. – Режим доступу: <http://www.spsl.nsc.ru/win/Bibliosfera/skaruk.pdf>. – Назва з екрана. – Дата доступу 01.04.2016.

26. *Скарук Г. А.* Тематический поиск в электронном каталоге: проблемы лингвистического обеспечения / *Г. А. Скарук* // *Библиотекосведение.* – 2001. – № 3. – С. 48–57.

27. *Стрішенець Н. В.* Поняття предметних рубрик в американському бібліотекознавстві / *Н. Стрішенець* // *Бібл. планета.* – 2010. – № 2. – С. 12–16.

28. *Суворова В. П.* От манускрипта – к национальному файлу / *Валентина Суворова* // *Бібл. дело.* – 2003. – № 9. – С. 29–33.

29. *Сукиасян Э. Р.* „Предметный вход” в электронный каталог. Как повысить эффективность поисковых процедур [Електронний ресурс] / *Э. Р. Сукиасян.* – Режим доступу: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2003/trud/tom2/111/Doc8.HTML>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.

30. *Чегринець М. М.* Формування авторитетного файла предметных рубрик як тематичного навігатора електронного каталогу ХДНБ ім. В. Г. Короленка [Електронний ресурс] / *М. М. Чегринець* // *Актуальні питання каталогізації в умовах впровадження нових інформаційних технологій : матеріали наук.-практ. семінарів / Держ. закл. „Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка”.* – Харків, 2011. – С. 29–36.

31. *Юрченко Я. Г.* Авторитетный контроль как важнейший элемент интеграции [Електронний ресурс] / *Юрченко Янина Геннадьевна.* – Режим доступу: www.kemrsl.ru/documents/founds/vip2/vip2.5.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.04.2016.

ГЛАВА 4. ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

4.1. Корпоративні бібліотечні проекти – перспективна форма інтегрування інформаційних ресурсів

Лобановська І. Г.

Соціальні, економічні й політичні реформи, що відбуваються в нашій країні, істотно змінюють роль і місце бібліотек у суспільстві. Бібліотеки впливають на суспільну свідомість, культуру, уявлення людей про життя, про самих себе, формуючи й розвиваючи культурно-інформаційне середовище. Бібліотечні установи посідають провідні позиції у розв'язанні глобального завдання побудови суспільства знань. Участь і активний вплив бібліотек і бібліотечно-інформаційних технологій відображаються в базових вимогах, що визначають рух України в цьому напрямі. До них належать:

- формування єдиного інформаційно-комунікаційного простору як частини світової інформаційної інфраструктури;
- інтенсивний розвиток нових і високих технологій;
- створення системи забезпечення прав громадян на вільне отримання, поширення та використання інформації;
- задоволення потреб суспільства в інформації;
- підвищення рівня освіти, науково-технічного й культурного обміну через розширення регіональної, національної й міжнародної інформаційної взаємодії.

Складність поставлених завдань спонукає до вдосконалення інформаційно-бібліотечного обслуговування. З'являються нові напрями та форми бібліотечної роботи, спрямовані на задоволення потреб користувачів. Бібліотека стає активним суб'єктом ринкової економіки. Ефективність її роботи оцінюють за реальними справами, що здійснюються з використанням методики проектування. Програмно-цільова та проектна діяльність дають змогу суб'єктам культурної політики втілювати різноманітні творчі ідеї, цілеспрямовано вести роботу в різних напрямках у взаємодії з усіма зацікавленими особами та організаціями – соціальними партнерами. Проектний розвиток бібліотечних установ – ключовий пріоритет нового часу, базовий інструмент інноваційного менеджменту.

На основі огляду наукового доробку вітчизняних і зарубіжних дослідників є підстави вважати, що проектна діяльність є одним із ефективних інструментів для упровадження інноваційних змін у бібліотеках. Тему проектної діяльності висвітлено в працях С. Білоус [2 ; 3], О. Великосельської [6], Г. Волкової [7], О. Воскобойнікової-Гузевої [8], Н. Жадько [9], Р. Краплич [13], І. Луцької [27], В. Пашкової [20], І. Сулової [26], О. Чекушкіної [22], Г. Шемаєвої [29], Л. Щирикової [25] та інших. Окремі аспекти корпоративних бібліотечних проектів розглянуто М. Васильченко [4 ; 5], В. Ільганаєвою [10], Є. Корніловою [12], У. Красник [14], М. Кузнецовою [15], В. Кучереносовим [16], О. Мар'їною [19], Л. Шпукач [28], Р. Щербан [30]. Теоретичні засади та практичні підходи до інтеграційних процесів у бібліотечній сфері викладено в

публікаціях О. Башун [1], І. Лобановської [17], К. Лобузінної [18], В. Попика [21], П. Рогової [11 ; 23], Л. Самчук [24], Т. Ярошенко [31] та ін.

Проектну діяльність розглядають з погляду реалізації бібліотеками соціально-комунікативної функції в рамках концептуальної моделі соціального партнерства. Соціальне партнерство – це комплекс багатоваріантних відносин, особливий тип взаємодії між бібліотечно-інформаційними установами та державними й місцевими органами влади, бібліотеками, громадськими організаціями, підприємствами, об'єднаннями та окремими громадянами, метою яких є забезпечення (ресурсне, організаційне, інтелектуальне тощо) максимально повного задоволення інформаційних, соціокультурних, освітніх потреб суспільства шляхом реалізації спільних проектів і заходів [8].

„Проект” (*projectus*) у перекладі з латинської означає „кинутий уперед”, тобто спрямований уперед погляд на будь-яку діяльність. У сучасному трактуванні проектом називають сукупність заходів, спрямованих на досягнення певної та чітко структурованої мети в конкретні терміни із залученням оптимальних засобів і ресурсів для отримання передбачуваних кількісних і якісних результатів [9, с. 43].

Проектна діяльність належить до розряду інноваційної, творчої діяльності, оскільки передбачає перетворення реальності, будується на базі відповідної технології, яку можна уніфікувати, освоїти й удосконалити. Визначено [26], що характерними рисами будь-якого проекту є:

- цільовий характер (спрямованість на конкретний результат);
- взаємозв'язок неодмінно скоординованих між собою дій;
- разове явище (проект обмежений певним періодом часу);
- ресурсне забезпечення;
- певною мірою неповторність, унікальність.
- соціальна значущість (затребуваність суспільством).

Саме ці ознаки відрізняють проекти від інших заходів, планів, програм, концепцій, ініціатив. Кожна з перелічених особливостей має характерний внутрішній зміст. Розгляньмо їх детальніше.

Цільовий характер. Проекти передбачають досягнення певних результатів, тобто реалізацію мети, яка є рушійною силою проекту. Усі зусилля, що докладають до планування й втілення проекту, спрямовані на досягнення мети. Передусім це потребує точного визначення й формулювання цілей – від вищого рівня до нижчого. Водночас проект можна розглядати як процес досягнення ретельно обраних цілей. Просування проекту на шляху його здійснення пов'язано з покроковою реалізацією цілей дедалі вищого рівня, аж поки не буде досягнуто кінцевої мети.

Взаємозв'язок дій. Сама сутність проектів визначає складність їх втілення в життя. Проекти потребують виконання численних завдань, жорстко або гнучко взаємопов'язаних: деякі проміжні завдання не можуть бути реалізованими, доки не завершено попередні; певні завдання мають бути виконаними одночасно. У разі порушення синхронізації реалізації окремих завдань проект може опинитися під загрозою.

Термін виконання. Проекти виконують протягом визначеного проміжку часу, вони мають більш-менш чітко окреслені початок і закінчення. Проект

вважають завершеним, коли досягнуто його основні цілі. Під час виконання проекту значні зусилля спрямовано на те, щоб його завершити у встановлений термін. Разом з тим, ідеальним проектом є такий, користь від якого не закінчується одночасно з ним, результати стійкі, а успішний досвід використовують інші люди або організації.

Ресурсне забезпечення. Проектна діяльність, спрямована на отримання певного результату в заданий проміжок часу, не може відбутися без використання різних ресурсів (матеріальних, людських, фінансових). Тому невід'ємною рисою проекту є наявність бюджетних коштів, виділених на забезпечення ресурсних потреб фінансування проекту відповідно до масштабів, змісту й термінів його виконання. Проектна діяльність може здійснюватися як за власні кошти організації, так і з залученням додаткового фінансування.

Унікальність. Проекти – це певною мірою неповторні та одноразові заходи. Їх унікальність залежить від особливостей проекту, пов'язаних зі специфікою як кожної окремої бібліотеки, так і цілої бібліотечної системи, в межах якої здійснюють проект.

Соціальна значущість. Проектна діяльність передбачає отримання соціального ефекту, що виявляється в соціальних наслідках реалізації проекту й аналізі впливу умов його здійснення на результат.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що **проект** – це діяльність, за якої матеріальні, фінансові та людські ресурси організовано новаторським способом для виконання унікальної роботи з обмеженням у часі та витратах для досягнення позитивних змін, визначених кількісними та якісними параметрами.

Залежно від цілей і напрямів проекти визначають як наукові, виробничі, технологічні, організаційні, управлінські, соціальні [25]. Їх у свою чергу поділяють:

- за напрямом діяльності й характером цілей і завдань (пілотні, інвестиційні, інноваційні, інформаційні, освітні, культурно-дозвілєві, партнерські, професійні тощо);
- за масштабами (монопроекти, мультипроекти, мегапроекти);
- за термінами виконання (короткотермінові, середньотермінові, довготермінові);
- за особливостями фінансування (власні або залучені кошти – бюджетні, спонсорські, грантові, кредитні, благодійні).

Різноманіття перерахованих класифікаційних ознак проектів свідчать про велику кількість завдань, які розв'язують бібліотеки за допомогою проектної діяльності.

Отже, проект розглядають, по-перше, як результат перетворювальної діяльності, по-друге, як форму організації діяльності, спрямованої на отримання певного результату. Останнє твердження будемо вважати вихідним для розкриття порушеної проблеми.

Бібліотечні проекти – це соціальні некомерційні проекти, призначені для зміни ситуації щодо забезпечення більш повного, якісного та ефективного доступу до інформації користувачів бібліотек. Однією з умов ефективності таких проектів прийнято вважати співпрацю бібліотеки в кооперації й взаємодії з іншими бібліотеками, інформаційними та культурними установами, місцевою

владою, некомерційними організаціями. У результаті реалізації проекту виникають нові освітні, інформаційні, культурні та соціальні послуги, нові можливості, нові структури.

Сьогодні, мабуть, немає жодної бібліотеки, якій не доводилося б створювати власні проекти або брати участь у проектах, організованих іншими. Завдяки проектній діяльності поліпшується якість послуг, наданих користувачам, формується імідж бібліотеки, з'являються нові перспективи в роботі тощо.

Незважаючи на те, що практика розроблення проектів і програм довела їх високу ефективність у багатьох галузях, у бібліотечній справі вона все ще має стихійний характер. Найбільшого поширення в бібліотечній практиці набули *партнерські проекти*, тобто дво- або багатосторонні ділові проекти, засновані на договорах (угодах) між фізичними та/або юридичними особами з рівними правами й обов'язками.

Не стоять осторонь цього процесу й освітянські бібліотеки. Зокрема, пріоритетні напрями діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського визначено в межах наукового дослідження „**Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України**” (2014–2016), що є логічним продовженням попередньої НДР „Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського” (2011–2013).

Серед найвагоміших проектів, здійснюваних останнім часом спільно з провідними бібліотеками мережі на засадах кооперування, слід назвати формування галузевої реферативної бази даних (з 2006 р. – 17 учасників), обмін бібліографічними записами й формування галузевої бази даних „Періодика” (з 2009 р. – 10 учасників), організація зведеної бази даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології (з 2012 р. – 12 учасників), зведеної бази даних періодичних видань, передплачених освітянськими книгозбірнями (з 2013 р. – 7 учасників), зведеної бази даних збірників наукових праць з аналітичним розкриттям їхнього змісту (з 2013 р. – 8 учасників).

Слід також згадати створювані спільними зусиллями такі інформаційні продукти, як реферативна база даних „Україніка наукова”, інформаційно-бібліографічний ресурс „Видатні педагоги України та світу” й „Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу” тощо.

Результатом роботи стало відображення галузевої інформації й спрощення для віддалених користувачів доступу до неї в режимі он-лайн за допомогою стандартних засобів Інтернету завдяки єдиному вікну доступу через портал бібліотеки.

Актуальним і перспективним напрямом взаємодії освітянських книгозбірень є також надання різноманітних інформаційних послуг, здійснюваних на засадах кооперування. Серед них – міжбібліотечний абонемент (МБА), електронна доставка документів (ЕДД), віртуальна бібліографічна довідка тощо.

Вживані заходи дають змогу об'єднати зусилля освітянських бібліотек для створення об'єднаних інформаційних ресурсів на якісно вищому рівні та підвищити рівень задоволення інформаційних потреб користувачів через надання їм вільного й багатоаспектного доступу до об'єднаного інформаційного ресурсу.

Вивчення досвіду формування й функціонування міжбібліотечних проектів свідчить про те, що, незважаючи на відсутність в Україні загальної концепції бібліотечного корпоративного руху, є приклади співробітництва й партнерства бібліотечно-інформаційних структур.

Можна стверджувати, що проектне управління знаменує собою початок нового етапу в інформаційно-бібліотечній діяльності, оскільки полягає в усвідомленні, чіткому визначенні нових цілей і перспектив, тобто спрямуванню на розвиток бібліотечно-інформаційної установи. У процесі реалізації проектної діяльності відбувається освоєння сучасних інформаційних технологій, розвивається соціальне, партнерське та корпоративне співробітництво.

Таким чином, проектна діяльність зумовлена об'єктивними чинниками, що визначають ефективність формування культурно-інформаційного середовища України й роль бібліотек як провідного компонента цього середовища. Рушійні сили проектної діяльності в бібліотечній сфері – формування інформаційного простору, потреби в інформації, що динамічно розвиваються, проблемні ситуації, обумовлені здатністю професійного бібліотечного співтовариства до розв'язання суперечностей між роллю сучасної бібліотеки й соціально-економічними умовами, а згодом і їх подолання.

Список використаних джерел

1. Башун О. В. Глобальна бібліотечна кооперація: історія та сучасність / О. Башун // Бібл. форум України. – 2003. – № 2. – С. 29–30.
2. Білоус В. С. Проектна діяльність – важлива складова розвитку бібліотеки та професійного зростання бібліотекарів : метод. рек. / В. С. Білоус. – Вінниця : [Б. в.], 2014. – 80 с. – (Серія „Основи бібліотечно-бібліографічних знань”).
3. Білоус В. С. Проектна діяльність як інструмент модернізації бібліотеки вищого навчального закладу / Валентина Білоус // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 4. – С. 17–19.
4. Васильченко М. П. Взаємодія бібліотек у рамках створення єдиної інформаційно-бібліотечної системи „Бібліотека – XXI” / Микола Васильченко // Бібл. форум України. – 2012. – № 1. – С. 8–9.
5. Васильченко Н. П. Координация как этап взаимодействия библиотек / Николай Васильченко // Бібл. форум України. – 2010. – № 1 (29). – С. 15–16.
6. Великосельська О. М. Проектна діяльність наукової бібліотеки Хмельницького національного університету як фактор формування творчого потенціалу студентів / Великосельська О. М. – Режим доступу: lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2010/vel_pro.htm. – Назва з екрана. – Дата доступу 01.04.2016.
7. Волкова Г. С. Проектна діяльність як передумова інноваційного розвитку бібліотеки Полтавського університету економіки і торгівлі // Бібл. форум України. – 2015. – № 1. – С. 19–22.
8. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України / Олена Воскобойнікова. – Бібл. вісн. – 2014. – № 4. – С. 3–7.

9. Жадько Н. В. Проектное развитие библиотек / Н. В. Жадько. – Москва : Елена, 2000. – 96 с.
10. Льганаєва В. О. Корпоративний рух в Україні: стан та перспективи розвитку / В. Льганаєва // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 13–15.
11. Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / [Рогова П. І., Артемов Ю. І., Вараксіна Н. В., Лобановська І. Г. ; наук. ред. Рогова П. І.] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : [Б. в.], 2012. – 23 с.
12. Корнілова Є. О. Корпоративні технології у наукових бібліотеках / Є. Корнілова // Бібл. вісн. – 2007. – № 4. – С. 7–12.
13. Краплич Р. Проекти й управління ними : практ. посіб. для неприбуткових організацій / Руслан Краплич ; [ред. Опанащук Т. Є.]. – Рівне : Фондація імені князів-благодійників Острозьких, 2004. – 130 с. – (Посібник для бізнес-структур та неприбуткових організацій).
14. Красник У. О. Корпоративна діяльність бібліотек як складова формування інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / Красник Уляна Орестівна // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали четвертої міжнар. наук.-практ. конф., 25 жовт. 2012 р. / Нац. ун-т „Львівська політехніка”. – Львів, 2012. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16593/1/52-506-512.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.10.2013.
15. Кузнєцова М. М. Регіональні електронні ресурси: від корпоративного створення до використання у соціально-комунікаційному середовищі ОУНБ / Марина Кузнєцова // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 8. – С. 25–29.
16. Кучереносов В. Е. Основы фандрейзинга и написания проектов для неприбыльных организаций / Владислав Кучереносов ; Ин-т успеш. сообществ. – [Изд. 2-е, доп.] – Киев : [Б. и.], 2007. – 182 с. : ил., табл.
17. Лобановська І. Г. Взаємодія освітянських бібліотек України у формуванні інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу: організаційний аспект / Інна Лобановська // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 9. – С. 16–20.
18. Лобузін К. В. Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення / К. В. Лобузін // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 34–41.
19. Мар'їна О. Ю. Розвиток корпоративних бібліотечних проектів в Україні / О. Мар'їна // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 1. – С. 22–25.
20. Пашкова В. С. Написання проектів (грантів) : рек. для бібліотекарів / В. Пашкова // Бібл. планета. – 2000. – № 1. – С. 13–16.
21. Попик В. І. Формування національного науково-інформаційного простору: інтеграція й кооперація зусиль бібліотек, наукових установ та інформаційних центрів України / Володимир Попик // Бібл. вісн. – 2015. – № 3. – С. 3–11.
22. Программно-целевая и проектная деятельность библиотек : метод. рек. / [сост. Е. Е. Чекушкина ; ред. Л. А. Молчанова] ; БУК ВО „Вологодская областная юношеская библиотека им. В. Ф. Тендрякова”. – Вологда : ВОЮБ, 2014. – 50 с.
23. Рогова П. І. Інтеграційні процеси у діяльності освітянських бібліотек МОН України і НАПН України в умовах інформатизації [Електронний ресурс] // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – Том 38. – № 6. – С. 217–230. – Режим доступу: http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/937/700#.U14KE1V_scc. – Дата звернення: 01.06.2016.
24. Самчук Л. І. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як ініціатор корпоративної взаємодії освітянських бібліотек країни / Л. Самчук // Бібл. форум України. – 2014. – № 2. – С. 13–15.
25. Социально-ориентированная проектная деятельность в библиотеке : науч.-практ. пособие / [Л. Д. Щирикова, Н. В. Яценко]. – Москва : Литера, 2010. – (Серия „Современная библиотека” ; вып. 89.). – Библиогр.: с. 72–86.

26. Сусллова И. М. Проектная деятельность библиотек : науч.-практ. пособие / Сусллова И. М., Злотникова З. И. – Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2005. – 176 с. – (Специальный издательский проект для библиотек).

27. Цільові програми і проекти в діяльності бібліотек: методика складання і організація роботи. Вип. 2 / упоряд. І. Є. Луньова ; Дніпропетров. обл. універс. наук. б-ка. – Дніпропетровськ : ЕНЕМ, 2006. – 70 с. – (Серія „Ділове досє”).

28. Шпукал Л. І. Створення корпоративних проектів бібліотеками України як складова вільного доступу до наукової інформації / Л. І. Шпукал // Вісн. Одес. нац. ун-ту. – Одеса, 2008. – Т. 13. Вип. 8. Сер.: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – С. 100–105. – Бібліогр.: с. 105.

29. Шемяєва Г. В. Проектний менеджмент в галузі інформаційно-бібліотечної діяльності / Г. В. Шемяєва // Бібл. вісн. – 2006. – № 9. – С. 17–20.

30. Щербан Р. М. Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система // Бібл. форум України. – 2007. – № 2. – С. 2–4.

31. Ярошенко Т. О. Бібліотечні консорціуми: перспективи розвитку / Т. Ярошенко // Бібл. форум України. – № 4. – 2006. – С. 7–11.

4.2. Зведена база даних дисертацій з питань освіти, педагогіки і психології як засіб інтегрування галузевих інформаційних ресурсів

Коваленко С. Г.

Інтеграційні процеси, що відбуваються у світі, призвели до того, що бібліотеки не можуть існувати ізольовано одна від одної, виконуючи при цьому дедалі все складніші завдання. Вони впливають також на форми міжбібліотечної взаємодії та характер відносин взаємодіючих суб'єктів [3]. Жодна бібліотека не може отримувати всі документи, що зацікавлять її користувачів. Це спонукає до об'єднання й використання інформаційних ресурсів на взаємовигідних умовах. Виходячи з „Концепції створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського” [2] спільно з провідними освітянськими бібліотеками розпочато роботу з формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГІР) у традиційній та електронній формі та забезпечення вільного й багатоаспектного доступу до нього. Одним з кроків на шляху розв'язання цієї проблеми стало створення бібліографічних зведених баз даних (ЗвБД).

Зведені каталоги (бази даних) – це часткові або повні каталоги фондів кількох бібліотек, тобто бібліотечні каталоги, що віддзеркалюють фонди самостійних бібліотек або бібліотечної мережі регіону чи галузі. Зведені каталоги виконують ті самі функції, що й інші бібліотечні каталоги, але особливого значення набуває виконання ними інформаційно-пошукової функції [8]. Такі каталоги створюють для інформування користувачів про наявність документів і місце їх зберігання. За допомогою сигл ідентифікації (умовних позначок) у зведених каталогах зазначають, у фонді якої бібліотеки зберігається той або інший документ.

Дослідження питання дало змогу з'ясувати, що зведені каталоги давно й активно створюють у багатьох колишніх республіках СРСР, спочатку – в традиційній паперовій (картковій або друкованій) формі, згодом – в електронній. Ці каталоги містять бібліографічні записи за різними ознаками – мовними, територіальними, типо-видовими, галузевими, тематичними тощо [6 ; 7]. Проте об'єднаного інформаційного ресурсу з питань освіти, педагогіки та

психології не виявлено. Можна стверджувати, що започаткований ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проект зі створення галузевих зведених баз даних, зокрема бібліографічної зведеної бази даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології, є новим напрямом у роботі освітянських бібліотек.

Дисертація – це спеціальна форма наукового твору, що має науково-кваліфікаційний характер, підготовлена для публічного захисту й здобуття вченого ступеня [1]. Вона містить висунуті автором науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, характеризується єдністю змісту й свідчить про особистий внесок здобувача в науку. Виходячи з цієї характеристики дисертації та враховуючі значення досягнень педагогічної та психологічної науки для суспільства, ухвалено рішення про створення ЗвБД дисертацій. Це здійснено акумулюванням бібліографічних записів (БЗ) дисертацій, що зберігаються в освітянських бібліотеках – учасницях Проекту створення мережевого ІГР.

Слід зазначити, що в електронному каталозі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського розміщено БЗ всіх дисертацій, захищених на території колишнього Радянського Союзу, у тому числі й в Україні після здобуття нею незалежності. Проте пошук у цьому каталозі не зовсім зручний і знайти потрібну дисертацію інколи не вдається. Натомість створена галузева ЗвБД дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології насамперед істотно звужує рамки пошуку фахового матеріалу для користувачів-освітян. Можна також з'ясувати, де зберігається розшукувана дисертація, тобто, хто є її тримачем.

Метою створення ЗвБД дисертацій є:

- об'єднання зусиль освітянських бібліотек – учасниць Проекту створення ІГР на засадах партнерства й кооперації;
- досягнення якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб користувачів різних категорій за рахунок надання їм об'єднаних інформаційних ресурсів, акумульованих у бібліотеках галузі, та засобів пошуку з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для вирішення наукових, управлінських, виробничих, соціальних та інших завдань;
- скорочення сумарних фінансових, трудових і матеріальних витрат бібліотек для створення й підтримки ІГР та автоматизації бібліотечних процесів.

Практично основну мету створення ЗвБД дисертацій реалізовано за допомогою розв'язання таких завдань:

- організаційно-технологічне забезпечення створення, підтримки й керування електронним інтегрованим інформаційним ресурсом дисертацій галузевої тематики для спрощеного пошуку й добору інформації, потрібної для наукової, практичної, навчальної або іншої діяльності;
- поліпшення якості створюваних інформаційних ресурсів бібліотек шляхом забезпечення уніфікованого підходу до оформлення бібліографічних записів;
- надання користувачам комплексу бібліотечно-інформаційних послуг, що забезпечують ефективне використання ІГР дисертацій;

– реалізація вільного і багатоаспектного доступу до ЗвБД дисертацій віддаленим користувачам через веб-портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

– реалізація механізму міжбібліотечного обміну даними запозиченням БЗ бібліотеками – учасницями Проекту;

– скорочення дублювання в роботі бібліотек завдяки корпоративній каталогізації одноразовим введенням інформації та багаторазовим і багатофункціональним її використанням.

Відповідно до „Положення про бібліографічну Зведену базу даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології” [5] її створено на принципах:

– рівноправності, коли всі учасники Проекту мають рівні права та обов’язки;

– відкритості, тобто Проект відкрито для приєднання нових учасників; його учасником може стати будь-яка бібліотека, готова дотримуватися правил Проекту.

Засновником і координатором ЗвБД дисертацій є ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Як головний координатор Проекту вона має такі права та обов’язки:

– створення, підтримка та розвиток програмного, апаратного й технологічного забезпечення ЗвБД дисертацій;

– надання доступу до об’єднаних інформаційних ресурсів;

– керування формуванням ЗвБД дисертацій;

– методична підтримка учасників ЗвБД дисертацій.

Звідси випливають основні завдання ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а саме:

– збирання в електронному вигляді БЗ, що надходять від бібліотек – учасниць Проекту;

– доопрацювання й коригування в разі потреби отриманих БЗ, введення їх у ЗвБД дисертацій;

– адміністрування, резервне копіювання, зберігання й актуалізація ЗвБД дисертацій;

– надання користувачам можливості пошуку у ЗвБД дисертацій за основними бібліотечними атрибутами;

– просування й рекламування інформаційного ресурсу;

– навчання працівників бібліотек – учасниць Проекту, надання консультативної допомоги.

Бібліотеки – учасниці Проекту мають право:

– користуватися сервісом пошуку у ЗвБД дисертацій;

– користуватися сервісом запозичення – отримувати БЗ дисертацій у терміни та з якістю, що відповідають вимогам Проекту;

– використовувати без змін або редагувати отримані в рамках Проекту БЗ для формування власних баз даних, призначених для обслуговування користувачів і виконання внутрішніх робіт бібліотеки, що бере участь у формуванні ЗвБД дисертацій;

- отримувати нормативно-інструктивні, організаційно-технологічні й методичні документи та консультативну допомогу від ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з питань, пов'язаних із формуванням ЗвБД дисертацій;
- подавати на розгляд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського пропозиції щодо поліпшення спільної діяльності.

Участь у Проекті здійснюється на основі Договору про науково-інформаційне співробітництво та Додаткової угоди про створення ЗвБД дисертацій.

Обов'язковою умовою участі в Проекті є:

- наявність у кожній бібліотеці-учасниці власного електронного каталогу;
- дотримання єдиних стандартів щодо створення бібліографічних записів для уніфікування процесів опрацювання документів і поповнення баз даних, що дасть можливість підтримувати єдиний корпоративний стандарт подання даних;
- підключення бібліотеки-учасниці до Інтернету.

Роботу з формування ЗвБД дисертацій розпочато у 2012 році. Її сформовано акумулюванням бібліографічних записів дисертацій, що зберігаються в освітянських бібліотеках – учасницях Проекту зі створення мережевого ІГР. Ядром ЗвБД дисертацій стали БЗ електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

На першому етапі роботи до проекту підключено 3 бібліотеки наукових установ НАПН України, які вже створили власні електронні каталоги та використовують програмне забезпечення САБ „ІРБІС”:

- бібліотека Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих;
- бібліотека Інституту професійно-технічної освіти;
- бібліотека ім. А. Ф. Залевської Інституту психології ім. Г. С. Костюка.

Цей вибір обумовлено передусім тим, що в цих бібліотеках зосереджено значну частину дисертацій, захищених в установах НАПН України. Науковці саме цих установ у першу чергу потребують такої інформації. Усі ці установи розміщено в м. Києві й співробітництво з ними (особливо на початковому етапі створення ЗвБД дисертацій) організувати найпростіше. У фондах зазначених бібліотек зберігається понад 2300 примірників дисертацій, які відображено в електронному каталозі. До Інтернету підключено всі бібліотеки, але електронні каталоги жодної з них не є доступними віддаленим користувачам, оскільки інформацію про них не представлено на сайтах установ. Згодом до Проекту почали активно підключатися бібліотеки вищих навчальних закладів із різних регіонів України. На сьогодні в ньому беруть участь 12 бібліотек. За час існування Проекту від бібліотек отримано понад 6600 БЗ дисертацій. Станом на 01.10.2016 р. ЗвБД дисертацій містить близько 10 тис. бібліографічних записів.

Для уніфікування створення бібліографічних записів дисертацій і уникнення помилок у майбутньому фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розроблено низку нормативно-інструктивних документів, зокрема „Положення про зведену базу даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології”, що визначає порядок формування та експлуатації електронних бібліографічних ресурсів ЗвБД дисертацій

освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. В інструкції „Створення бібліографічних записів для зведеної бази даних дисертацій” [9] наведено набір полів і підполів та правила їх заповнення для організації й ведення ЗвБД дисертацій у модулі „Каталогізатор” САБ „ІРБІС64”. Інструкція „Обмін бібліографічними записами документів для створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на засадах кооперування” регламентує технологічний процес використання FTP-сервера (File Transport Protocol) для здійснення обміну БЗ [4].

Ці інструкції й зазначене Положення розіслано всім бібліотекам – учасникам Проекту для опрацювання й подальшого використання в роботі. Крім того, для фахівців окремих бібліотек проведено навчання та надано консультативну допомогу зі створення БЗ дисертацій.

У рамках надання методичної допомоги бібліотекам-учасникам і для полегшення їхньої роботи в процесі створення БЗ дисертацій, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в разі потреби забезпечує ці бібліотеки нормативною, інструктивною та методичною документацією. Це словники, створені фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зокрема, „Коди найменувань спеціальностей ВАК”, авторитетні файли „Коллективні автори”, „Індивідуальні автори”, „Предметні заголовки”, Сигли бібліотек-учасниць зведеного електронного каталогу, зазначене вище „Положення...”, інструкції тощо.

Фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головної, відповідальної за ЗвБД дисертацій установи, здійснюють адміністрування ЗвБД дисертацій. Обов’язками відповідального виконавця передбачено контроль якості БЗ, а саме:

- перевірка імпортованих БЗ на наявність дублетних записів та в разі потреби видалення їх;

- перевірка БЗ на наявність інформації в обов’язкових для заповнення полях згідно з інструкцією „Створення бібліографічних записів для зведеної бази даних дисертацій”; особлива увага приділяється заповненню поля 902 „Тримач документа”;

- редагування отриманих БЗ;

- конвертування власних та імпортованих БЗ у ЗвБД дисертацій;

- ведення й підтримка в актуальному стані ЗвБД дисертацій.

У процесі роботи виявлено типові помилки, що найчастіше допускали працівники бібліотек:

- не заповнено або заповнено неправильно поле 606 „Предметна рубрика”;

- не завжди заповнено поле 610 „Ненормовані ключові слова”;

- не заповнено поле 902 „Тримач документа”.

Ці та інші відомості є важливими пошуковими елементами, тому заповнення відповідних полів слід здійснювати щонайретельніше, використовуючи наявні нормативно-інструктивні й методичні документи, а також вбудовані словники та авторитетні файли, інформацію в яких перевірено та уніфіковано. На рис. 1 відображено результати пошуку у ЗвБД дисертацій.

1. (043.5)
P 15

Радкевич, Валентина Олександрівна.
Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : дис. . д-ра пед. наук : 13.00.04. / Радкевич Валентина Олександрівна ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. - Київ : [б. в.], 2010. - 456, [16] с. + 1 додаток (303 с.). - Бібліогр.: с. 71-81. - УДК 377-057.876.7+377.016.7:377-057.876.7:377.016.7

Рубрики: [Професійне навчання-- професійно-технічні навчальні заклади художнього профілю-- Україна-- Дисертації](#)
Кл.слова (ненормовані):
[професійне навчання -- професії -- спеціальності -- навчально-виробничий процес -- виробниче навчання -- практичні уміння -- практичні навички -- заклади профтехосвіти художнього профілю -- Україна](#)

Утримувачі документа:
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : Україна, 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, тел./факс.: +38(044)440-35-48, +38(044)467-22-14
[Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України : Київ, вул. М. Берлінського, 9](#)

Дод.точки доступу:
Ничкало, Нелія Григорівна (нар. 1939) \наук. кер.\; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України (Київ)
Приміроків всього: 1
к (1)
Вільні: к (1)
[Знайти схожі](#)

2. (043.5)
K 67

Корницька, Лариса Анатоліївна.
Педагогічні засади використання етнодизайну у професійній підготовці інженерів-педагогів швейного профілю : дис. . канд. пед. наук : 13.00.04 / Корницька Лариса Анатоліївна ; НАПН України. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. - Київ : [б. в.], 2010. - 285, [11] с. - Бібліогр.: с. 253-285. - УДК 378-057.85:687.01

Рубрики: [Професійна підготовка-- інженери-педагоги-- Дисертації](#)
[Етнокультура-- Дисертації](#)
Кл.слова (ненормовані):
[етнодизайн -- професійна підготовка -- інженери-педагоги -- швейний профіль -- етнографічна діяльність](#)

Утримувачі документа:
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : Україна, 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, тел./факс.: +38(044)440-35-48, +38(044)467-22-14
[Інститут професійно-технічної освіти НАПН України : Київ, Чапаяське шосе, 98](#)
[Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України : Київ, вул. М. Берлінського, 9](#)

Дод.точки доступу:
Радкевич, Валентина Олександрівна (1956) \наук. кер.\; Національна академія педагогічних наук України (Київ). Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
Приміроків всього: 1
к (1)
Вільні: к (1)
[Знайти схожі](#)

Рис. 1. Результат пошуку у ЗвБД дисертацій

Майже з моменту започаткування ЗвБД дисертацій проводився моніторинг користування нею. Показник відвідувань від початку спостереження зріс від 500 до 6000 щомісяця, що свідчить про зацікавленість користувачів у наданій інформації.

Інтегрування галузевих інформаційних ресурсів на засадах кооперування є надзвичайно актуальним. Зокрема, результатом роботи зі створення ЗвБД дисертацій стало відображення галузевої інформації про захищені дисертації в одному місці та спрощення доступу до неї в режимі он-лайн за допомогою стандартних засобів Інтернету для віддалених користувачів завдяки створенню єдиного вікна доступу через веб-портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Участь у Проекті дає бібліотекам певні переваги. Насамперед доступ до інтегрованих інформаційних ресурсів (дисертацій) усіх учасників, відсутність дублювання в роботі, розв'язання суто професійних завдань (технічних, методичних, організаційних), дотримання єдиних вимог до створення бібліографічних записів (описування, індексування тощо), а також можливість викласти свої ресурси в мережі Інтернет в умовах відсутності безпосереднього доступу до нього. Бібліотеки – учасниці Проекту створюють для користувачів спільний інформаційний простір. Разом з тим, отримавши можливість представити свої БЗ в Інтернет, працівники бібліотечних установ усвідомили свою відповідальність за достовірність і якість подання інформації. Зі збільшенням кількості учасників Проекту зростають і проблеми, пов'язані з реалізацією сумісності електронних каталогів, упровадженням сучасних технологій, забезпеченням представництва внеску кожного учасника в ресурси

загального користування (у нашому випадку – у ЗвБД дисертацій), які потрібно розв'язувати спільно.

Проблема спільного використання інформаційних ресурсів залишається актуальною. Проте питання організації корпоративних каталогів недостатньо опрацьовано теоретично й методично, хоча ці каталоги мають велике практичне значення. Виникнення електронних ресурсів веде до формування нових інформаційних потреб і відкриває нові можливості для організації праці та обслуговування користувачів, тому робота з поповнення зведеної бази дисертацій із питань освіти, педагогіки та психології триватиме й надалі.

Для активізування роботи в цьому напрямі насамперед слід залучити до співпраці всі наукові установи НАПН України, що зобов'язані в повному обсязі передавати примірники дисертацій до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, оскільки їх відсутність у фонді суттєво звужує можливості цього Проекту. Важливо також, щоб бібліотеки інститутів якнайшвидше розпочали формування власних електронних каталогів. Доцільно розглянути питання щодо надання бібліотекам НАПН, які не мають електронних каталогів і можливостей їх створювати внаслідок різних причин, віддаленого доступу до електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на правах користувачів з визначеними правами доступу. Це уможливило б спільне використання програмного забезпечення САБ „ІРБІС”, позитивно вплинуло на якість і оперативність опрацювання нових надходжень документів, сприяло заощадженню матеріальних та фінансових ресурсів, подальшому розвитку зв'язків бібліотек на засадах кооперування. Передбачено також залучення до Проекту бібліотек вищих навчальних закладів, але цей напрям роботи обмежений тим, що книгозбірні працюють з різним програмним забезпеченням. Роботу може бути активізовано тоді, коли буде розв'язано питання конвертування бібліографічних записів.

Список використаних джерел

1. *Иванова Е. В.* Межбиблиотечное сотрудничество / Елена Иванова // Библиотека в школе. – 2009. – № 13. – С. 5–9.
2. Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / [авт.: Рогова П. І., Артемов Ю. І., Вараксіна Н. В., Лобановська І. Г. ; наук. ред. Рогова П. І.] ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2013. – 20 с.
3. *Коряковцева Н. А.* Корпоративність библиотек: вчера, сегодня, завтра : монографія / Н. А. Коряковцева. – Москва : Либерия-Бибинформ, 2012. – 191 с. – (Серия «Библиотекарь и время. XXI век» ; вып. 141).
4. Обмін бібліографічними записами документів для створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на засадах кооперування : інструкція / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Вараксіна Н. В.]. – Київ, 2012. – 6 с. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/166150/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.05.2016.
5. Положення про бібліографічну зведену базу даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології // Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України (2011–2013 рр.) / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: І. І. Хемчян, А. В. Копилова ; наук. ред. П. І. Рогова]. – Київ : [б. в.], 2012. – С. 244–248. – Режим доступу: <http://dnpb.gov.ua/wp->

[content/uploads/2016/02/zbirnyk_3_Normativno-instrukt_dok.pdf](#). – Назва з екрана. – Дата звернення: 20.05.2016.

6. Пуртова Т. И. Контроль качества библиографических записей корпоративного электронного каталога [Электронный ресурс] : (доклад на 4-й Всерос. межвуз. науч.-практ. конф. „Актуальные проблемы информатизации в науке, образовании и экономике – 2011”, 26–28 окт., Зеленоград) / Т. И. Пуртова. – Режим доступа: <http://elar.urfu.ru/handle/10995/89/browse?type=au>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.05.2016.

7. Саломатова О. И. Межрегиональная аналитическая роспись статей: методика формирования корпоративной базы данных. Особенности работы в научной библиотеке Челябинского государственного университета / О. И. Саломатова, Г. Н. Зеленина // Университетская библиотека: выбор пути : материалы Четвертой Всерос. науч.-практ. конф. – Екатеринбург, 2002. – С. 80–85.

8. Сєдих В. В. Бібліотечні каталоги як інформаційно-пошукові системи / В. В. Сєдих, Г. П. Терентьєва, В. К. Удалова. – Харків : ХДАК, 2003. – С. 126–133.

9. Створення бібліографічних записів для зведеної бази даних дисертацій : інструкція // Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України (2011–2013 рр.) / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: І. І. Хемчян, А. В. Копилова ; наук. ред. П. І. Рогова]. – Київ, 2012. – С. 249–265. – Режим доступа: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/02/zbirnyk_3_Normativno-instrukt_dok.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 20.05.2016.

4.3. Зведена бібліографічна база даних збірників наукових праць як форма кооперативної міжбібліотечної взаємодії

Зоріна Н. Є.

Науково-інформаційне забезпечення інноваційного розвитку освіти, вітчизняної педагогічної й психологічної науки і практики, фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі України, сприяння здійсненню наукових досліджень у галузі педагогіки, психології, методики викладання навчальних предметів, упровадження досягнень науки та кращого досвіду в практику роботи навчальних закладів є основними завданнями діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як всеукраїнського галузевого інформаційного, науково-методичного і координаційного центру [1; 2; 4; 5; 8].

Забезпечення інформаційних потреб користувачів може здійснюватися в різні способи, зокрема, через кооперування роботи з аналітичного опрацювання статей зі збірників наукових праць, матеріалів конференцій тощо та обмін бібліографічними записами (БЗ) в електронній формі як для організації власних, так і для створення зведених електронних каталогів (ЕК) для надання вільного та багатоаспектного доступу до інформаційних ресурсів через єдине вікно доступу.

Збірники наукових праць і матеріалів конференцій (ЗНП) – це фахові видання, що містять інформацію про останні наукові дослідження й розробки. Наукові статті як джерело інформації є важливим елементом інформаційного ресурсу з відповідної галузі знань. У них висвітлено найновіші досягнення науки, часто на час опублікування ніде більше не згадувані, а тому в певному сенсі унікальні. Статті містять аналіз попередніх досліджень з обраної теми, оскільки будь-яка наукова робота потребує максимально повного вивчення

інформації про попередні дослідження й наявні наукові здобутки. Обмін науковою інформацією безпосередньо сприяє розвитку сучасної науки. Оперативний доступ до інформації про останні, найновіші наукові дослідження істотно впливає на ефективність наукової роботи в цілому, а отже, має бути наданий користувачам якнайшвидше. Забезпечення доступу до наукової інформації для широкого кола користувачів – науковців, педагогів, студентів педагогічних навчальних закладів – є важливим питанням бібліотечно-інформаційного обслуговування. Це обумовлює потребу в максимальному прискоренні включення статей із ЗНП до інформаційного ресурсу освітянських бібліотек.

Важливим і перспективним напрямом міжбібліотечної взаємодії для формування ІГР є кооперування роботи з аналітичного опрацювання статей зі збірників наукових праць з бібліотеками наукових установ НАПН України і вишів педагогічного та інженерно-педагогічного профілю. В Україні щорічно видається кількасот назв збірників наукових праць з питань освіти, педагогіки та психології. Зрозуміло, що жодна бібліотека не може охопити й опрацювати такий обсяг інформації. Відомості щодо змісту збірників не завжди відображено в ЕК окремих бібліотек, оскільки не всі бібліотеки мають електронні каталоги, а навіть і ті, що мають, не завжди здійснюють аналітичне опрацювання публікацій своїх установ. З огляду на це цілком природно постало питання щодо об'єднання зусиль провідних освітянських бібліотек для аналітичного опрацювання наукових збірників і надання доступу до них широкому колу користувачів, зокрема й віддалених [2 ; 3].

Перші спроби з налагодження взаємодії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з провідними освітянськими бібліотеками зроблено в напрямі обміну аналітичними БЗ. Підготовчим етапом у цій роботі стало дослідження щодо можливості такої співпраці, проведене в 2012 році методом анкетування [3]. Дослідження виявило певні проблеми в організації обміну аналітичними БЗ статей з наукових збірників.

1. Так, обов'язковою умовою для здійснення обміну БЗ є наявність у фондах бібліотек однакових документів (у паперовому або електронному вигляді). Недотримання цієї умови робить обмін БЗ недоцільним. На фоні загального погіршення комплектування фондів бібліотек сьогодні немає можливості (а можливо, й потреби) зібрати повні комплекти всіх збірників у кожній з освітянських бібліотек. Натомість завдяки впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій можна створити такий інформаційний ресурс, який міг би забезпечити користувачів потрібною інформацією про наявність у бібліотеках наукових збірників та їх зміст.

2. Для формування своїх ЕК бібліотеки мережі використовують різне програмне забезпечення: САБ „ІРБІС” (версії цієї програми – „ІРБІС64”, „ІРБІС32”, демоверсію), „УФД-Бібліотека”, АІБС „UniLib” та інші ліцензійні програми або авторські розробки, що значно ускладнює процес обміну інформацією.

3. Аналітичне опрацювання наукових збірників у бібліотеках здійснюють по-різному, зокрема:

– збірники опрацьовують спільно з книжковими виданнями або періодичними виданнями, в окремій БД для продовжуваних видань, в єдиній БД для всіх документів;

– повнота бібліографічних записів відрізняється обсягом інформації про осіб, відповідальних за випуск збірників, способами індексування, оскільки не всі бібліотеки систематизують документи за УДК (використовують лише ББК), записують ключові слова, створюють предметні рубрики тощо;

– у деяких бібліотеках ключові слова, предметні рубрики, анотації записують як українською, так і російською мовою (однією або обома одночасно) тощо.

З 53 опитаних бібліотек на запитання щодо готовності до обміну БЗ статей з наукових збірників на умовах дотримання спільних правил опрацювання документів надали позитивну відповідь лише 28 бібліотек.

Зважаючи на те, що повноцінний обмін аналітичними БЗ можливий лише за певних умов, дотримати яких усім учасникам Проекту складно (однаковий формат опрацювання документів) або практично неможливо (наявність однакових збірників у фондах багатьох бібліотек), організувати повноцінний обмін аналітичними БЗ виявилось досить проблематично. За результатами анкетування зроблено висновок, що така форма співпраці, як обмін аналітичними БЗ зі збірників, не є перспективною. Натомість ухвалено рішення щодо кооперування діяльності через створення зведеної бібліографічної бази даних збірників наукових праць, яку й започатковано у 2013 році.

Зведена база даних збірників наукових праць (ЗвБД ЗНП) [7] є бібліографічною базою даних, в якій відображено відомості про наявність і зміст наукових збірників галузевої тематики (неперіодичних, періодичних, продовжуваних), що зберігаються в провідних освітянських бібліотеках МОН України та НАПН України. Важливо також, що у ЗвБД ЗНП міститься інформація про місце зберігання кожного збірника, позначене за допомогою сигл ідентифікації (умовних позначень) бібліотек.

Мета створення ЗвБД ЗНП полягає в об'єднанні зусиль освітянських бібліотек щодо створення ІГР з питань освіти, педагогіки і психології на засадах партнерства й кооперації, що дасть змогу організувати процес інформаційно-бібліографічного забезпечення користувачів, у тому числі й віддалених, на якісно новому рівні: значно розширити можливості пошуку наукової інформації, підвищити оперативність її знаходження та обміну. Передбачено також, що це дасть змогу підвищити ефективність аналітичного опрацювання наукових збірників як у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і в кожного з партнерів, і, як наслідок, удосконалити забезпечення інформаційних потреб користувачів і підняти роль бібліотек у системі інформаційних комунікацій. Очікувані результати:

– прискорення процесу аналітичного опрацювання ЗНП у бібліотеках через поповнення ЕК готовими аналітичними БЗ;

– розширення тематики опрацювання документів через вливання до зведеної БД аналітичних БЗ статей зі збірників гуманітарного профілю;

– прискорення доступу до наукової інформації, вміщеної в збірниках.

Усі учасники Проекту керуються у своїй діяльності „Положенням про бібліографічну зведену базу даних збірників наукових праць з питань освіти, педагогіки та психології”, нормативно-інструктивними та методичними документами, підготовленими ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Участь у Проекті безкоштовна і не передбачає оплату членських внесків або інших обов'язкових платежів. Приєднатися до Проекту може будь-яка бібліотека за умови наявності власного електронного каталогу, підключення до Інтернету та згоди на дотримання спільних правил опрацювання документів і створення БЗ.

Переваги технології створення ЗвБД ЗНП:

1. Відпадає потреба у дотриманні основної й обов'язкової умови обміну – наявності збірників у фондах бібліотек. У зведеній базі даних зазначають назву бібліотеки – тримача документа, зокрема обов'язковими для заповнення є підполя „Назва організації” та „Сигла” (національний код організації) поля 902 „Тримач документа” (сторінка „Технологія”).

2. Документи, призначені для розміщення у зведеній базі, бібліотеки можуть опрацьовувати у звичному для них форматі. Оскільки бібліографічні записи фахівці бібліотек створюють із дотриманням вимог чинних стандартів і переліку обов'язкових для заповнення полів і підполів, наявність окремих відмінностей не має істотно впливати на розкриття змісту збірників.

3. Кожна з бібліотек – учасниць Проекту має можливість у разі потреби запозичувати із ЗвБД аналітичні БЗ наукових статей до своїх електронних каталогів.

4. Є перспектива розширення тематики опрацьованих документів за рахунок поповнення ЕК бібліотек та зведеної БД аналітичними БЗ статей зі збірників гуманітарного профілю.

5. Користувач зможе звертатися безпосередньо до бібліотеки – тримача документа для роботи з потрібними йому матеріалами.

У 2013 році в експериментальному режимі розпочато роботу з формування ЗвБД ЗНП. Для відпрацювання цієї технології в ЕК створено основну базу даних і дві робочі. Основу ЗвБД ЗНП становлять бібліографічні записи збірників, імпортовані з БД „Книги” електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. До ЗвБД ЗНП каталогізатор копіює лише бібліографічні записи аналітично опрацьованих галузевих збірників або збірників з розкритим (введеним) змістом. Це не перешкоджає отриманню потрібної інформації, оскільки в САБ „ІРБІС” закладено можливість здійснення тематичного пошуку одночасно в усіх базах даних. У результаті користувач отримує перелік знайдених документів, що відповідають запиту, як у ЗвБД ЗНП, так і в інших базах даних, зокрема і „Книги”. Інформацію про це буде відображено в полі „Знайдено в інших БД” із зазначенням кількості документів, знайдених у кожній з них.

У робочих базах можна редагувати БЗ, робити виправлення й доповнення. Обидві робочі БД є службовими і доступні лише працівникам ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Після перевірки та редагування БЗ копіюють до основної ЗвБД, доступної для користувачів.

Технологія формування ЗвБД ЗНП передбачає виконання певних дій кожним учасником, а саме:

Бібліотека – учасниця Проекту здійснює:

- аналітичне опрацювання збірників наукових праць у власному ЕК;
- експортування аналітичних БЗ через FTP-сервер з повідомленням про це електронною поштою на адресу відділу.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського:

- імпортує БЗ з FTP-сервера до робочої ЗвБД ЗНП;
- перевіряє й редагує (за потребою) отримані БЗ в робочій базі;
- переводить БЗ до основної бази даних;
- надає доступ користувачам до ЗвБД ЗНП.

У першу чергу партнерами у спільній діяльності стали бібліотеки, що використовують однакове з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського програмне забезпечення – САБ „ІРБІС”. Сьогодні – це бібліотеки:

- Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України;
- Інституту психології НАПН України;
- Інституту професійно-технічної освіти НАПН України;
- Кіровоградського державного педагогічного університету;
- Української інженерно-педагогічної академії (Харків);
- Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова
- Київського університету імені Бориса Грінченка.

Крім того, до ЗвБД ЗНП поступово експортуються БЗ, створені фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського до започаткування зведеної БД. У базі даних „Книги” ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського постійно вводяться аналітичні БЗ зі збірників наукових праць, виданих різними установами: у першу чергу, це збірники науково-дослідних інститутів НАПН України та вищих навчальних закладів педагогічного та інженерно-педагогічного профілю.

Бібліографічні записи збірників наукових праць і наукових статей, отримані від освітянських бібліотек, розміщено у ЗвБД ЗНП у тому вигляді, в якому вони були створені. Рівень їх опрацювання неоднаковий, але в цілому, на нашу думку, дає змогу користувачеві отримати інформацію щодо змісту збірників і окремих статей, і, що важливо, щодо їх місцезнаходження.

У процесі роботи зі створення ЗвБД ЗНП виявлено деякі проблеми, переважно технічного характеру. Одним із найбільш складних і проблемних виявилось питання щодо об'єднання у ЗвБД ЗНП бібліографічних записів, створених у різних бібліотеках. У випадку, коли в ЕК двох або більше бібліотек є в наявності однакові збірники, для більш повного відображення у ЗвБД ЗНП інформації щодо цих збірників, їх змісту і місця зберігання програмою ІРБІС передбачено функцію „Злиття”. Процес злиття передбачає перевірку БЗ на збіг таких полів: „1-й колектив – Заголовок опису” (поле 710), „Основна назва” (поле 200), „Серія”, „Випуск” (поле 923), „Рік видання” (поле 210) та ін.

Після отримання від бібліотеки БЗ у процесі перевірки на наявність БЗ такого самого збірника в ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського виявилось, що запис, розміщений у ЗвБД першим, є „основним”. У результаті злиття двох БЗ до „основного” запису додається інформація з полів, які у цих двох БЗ різняться змістом, зокрема, поле 902 „Тримач документа” (Технологія), підполя поля 610 „Ключові слова”, поля 600 „Предметні

рубрики”, поле 910 „Відомості про екземпляри” та деякі інші. Таким чином „основний” БЗ доповнюється відсутньою інформацією. Наприклад, після об’єднання двох БЗ збірника „Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи” у полі 902 „Тримач документа”, де міститься інформація про місце зберігання збірника і сигла організації, автоматично додається ще одне поле 902 „Тримач документа”:

1.	Назва організації:	Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
	Поштова адреса:	Київ, вул. М. Берлінського, 9
	Адреса телекомунікацій:	
	Сигла:	B002
2.	Назва організації:	Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського
	Поштова адреса:	04060 м Київ, вул. Берлінського, 9, тел. (044) 440-35-48, е-пошта dnpb@i.ua
	Адреса телекомунікацій:	http://www.dnpb.gov.ua
	Сигла:	A001

Більшість БЗ збірників, які бібліотеки надсилають до ЗвБД ЗНП, створено на назву (поле 200 „Основна назва”), у той час як в ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ці самі збірники описано під заголовком колективного автора (поле 710 „1-й колектив – Заголовок запису”), наприклад:

ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського	ЕК УПА
<p>378.6:37 У 45 Українська інженерно-педагогічна академія (Харків). Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. № 37 / Укр. інж.-пед. акад. ; [редкол.: О. Е. Коваленко та ін. ; відп. ред. В. В. Кулешова]. – Харків : УІПА, 2012. – 364 с. – Бібліогр. у кінці ст. – Видається 1 раз на квартал. – Видається з квітня 2001 р.</p> <p style="text-align: right;">УДК 378.6:37(477.54-25)УІПА+378:37-051](062.552)</p>	<p>74.58 П 78 Проблеми інженерно-педагогічної освіти [Текст] = Проблемы инженерно-педагогического образования = Problems of engineering pedagogic education : збірник наук. праць : вид. 1 раз на квартал. Вип. 37 / Укр. інж.-пед. акад. ; гол. ред. д-р пед. наук, проф. О. Е. Коваленко. – Видається з квітня 2001 р. – Х. : [б. в.], 2012. – 364 с. : табл., рис. – Текст укр. та рос. мовами. – Бібліогр. в кінці ст. – ISSN 2074-8922.</p> <p style="text-align: right;">ББК 74.58 74.584р 74.580.25</p>

За таких умов об’єднання не відбулося і в полі 902 „Тримач документа” основного БЗ інформацію додано в ручному режимі.

Проблемним є також питання щодо відображення зв’язку між БЗ збірників і БЗ статей у процесі надання доступу до ЗвБД ЗНП через веб-ІРБІС. У БД „Книги” (АРМ „Каталогізатор”) між БЗ збірника і всіх статей з нього автоматично встановлюється зв’язок, який дає змогу переходити від БЗ збірника до БЗ статей і навпаки. У веб-ІРБІСі такий зв’язок відсутній (не передбачено програмою), що створює певні проблеми для пошуку і замовлення документів та спричиняє значні незручності для користувачів. Зокрема, знайшовши потрібну статтю, користувач для її замовлення має здійснити в ЗвБД ЗНП ще один пошук за назвою збірника, оскільки місце зберігання

документа зазначено лише в БЗ збірника. Знайшовши збірник, користувач отримує інформацію щодо місця його зберігання й може звернутись із замовленням до бібліотеки – тримача збірника.

Немає можливості також переглянути зміст усього збірника, якщо його не введено в запис, тобто аналітичні БЗ створено окремо від збірника. Перехід від БЗ джерела до БЗ статей у веб-ІРБІСі передбачено лише в БД періодичних видань.

Доступ до Зведеної бази даних збірників наукових праць надано з вересня 2014 року через портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. З початку функціонування ЗвБД ЗНП ведеться моніторинг її використання. За результатами моніторингу виявлено позитивну динаміку відвідування ЗвБД ЗНП, що свідчить про інтерес до інформації, розміщеної в ній. Так, якщо в січні 2014 року зафіксовано 490 відвідувань ЗвБД ЗНП, то в квітні 2016 року – 2486 відвідувань.

ЗвБД ЗНП постійно поповнюється та є доступною широкому колу користувачів без будь-яких обмежень. Станом на 1 серпня 2016 року у ЗвБД ЗНП міститься 13148 БЗ: 474 БЗ збірників наукових праць і 12674 БЗ статей з них.

Таким чином, у сучасних умовах, коли потреба в якісних інформаційних ресурсах постійно зростає, співпраця з формування ЗвБД ЗНП є дуже важливою й перспективною. Це дає можливість підвищити ефективність і швидкість процесу аналітичного опрацювання наукових збірників як у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і в кожного з партнерів проекту, зокрема, шляхом поповнення ЕК готовими аналітичними БЗ. Створення ЗвБД дозволить скоротити час на опрацювання збірників і прискорити надання доступу до наукової інформації, вміщеної в них. Як наслідок, поліпшити якість обслуговування і забезпечення інформаційних потреб користувачів, насамперед – віддалених, за рахунок надання їм вільного і багатоаспектного доступу до інформаційного ресурсу. Зокрема, у ЗвБД ЗНП користувачі можуть знайти інформацію щодо змісту наукових збірників та їх наявності у конкретних бібліотеках. Що стосується розширення тематики ЗвБД ЗНП за рахунок збірників гуманітарного профілю, це питання перспективи. Сьогодні нашим першочерговим завданням є максимальне залучення до ЗвБД ЗНП документів саме з галузевої тематики – з питань освіти, педагогіки і психології.

У формуванні ЗвБД ЗНП беруть участь лише бібліотеки, що мають електронні каталоги і працюють з програмним забезпеченням САБ „ІРБІС”. Суттєвою перешкодою для розвитку корпоративних зв’язків є відсутність у деяких бібліотеках власних ЕК, а також застосування різного програмного забезпечення в умовах відсутності доступних конверторів, що значно звужує коло можливих партнерів.

Проблемними залишаються і потребують подальшого вивчення й розв’язання питання суто технічного характеру, пов’язані з особливостями опрацювання документів у різних базах ЕК, зокрема щодо злиття БЗ збірників, створених в окремих бібліотеках, а також щодо відсутності зв’язку між БЗ збірників у цілому і статей з них.

Список використаних джерел

1. Дікунова О. А. Корпоративна взаємодія освітянських бібліотек у створенні інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу / О. А. Дікунова // Сучасна бібліотека у науково-освітньому просторі ВНЗ: інформаційні ресурси, технології, проекти : матеріали Всеукр.ї наук.-практ. конф., 21–23 жовт. 2014 р. / Полтав. нац. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка ; наук.-техн. б-ка ПолтНТУ ; Центр. наук. б-ка Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна ; Центр краєзнавства ім. П. Т. Тронька Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Полтава : ПолтНТУ, 2014. – С. 178–186.

2. Зоріна Н. Є. Аналітичне опрацювання статей із наукових збірників і організація електронного каталогу на засадах кооперування діяльності / Н. Є. Зоріна. // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : [б. в.], 2012. – Вип. 3 : Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи. – С. 183–192.

3. Зоріна Н. Є. Кооперування діяльності з аналітичного опрацювання збірників наукових праць: проблеми і перспективи [Електронний ресурс] / Н. Є. Зоріна // Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару, 16–18 верес. 2012 р. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2012. – Режим доступу: <http://dnpb.n-t.ru/datas/upload/files/807830330.pdf> – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.05.2016.

4. Лобановська І. Г. Взаємодія освітянських бібліотек України у формуванні інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу: організаційний аспект / Інна Лобановська // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 9. – С. 16–20.

5. Мар'їна О. Розвиток корпоративних бібліотечних проектів в Україні / Олена Мар'їна // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 1. – С. 22–25.

6. Самчук Л. І. Розвиток кооперативної діяльності освітянських бібліотек України з формування електронних каталогів [Електронний ресурс] / Самчук Лариса Іванівна, Лисиця Наталія Василівна // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – №2. – Режим доступу: [www.http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/658/498](http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/658/498) – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.05.2016.

7. Сєдих В. В. Бібліотечні каталоги як інформаційно-пошукові системи / В. В. Сєдих, Г. П. Терентьева, В. К. Удалова. – Харків : ХДАК, 2003. – С. 126–133.

8. Фоміних В. В. Корпоративна діяльність бібліотек ВНЗ [Електронний ресурс] / Фоміних В. В. – Режим доступу: http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2010/fom_kor.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.05.2016.

РОЗДІЛ IV. ЗБЕРЕЖЕННЯ РІДКІСНИХ І ЦІННИХ ВИДАНЬ – МІСЯ БІБЛІОТЕК XXI СТОЛІТТЯ

ГЛАВА 1. ЗБЕРІГАННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ РІДКІСНИХ І ЦІННИХ ВИДАНЬ У ДЕРЖАВНІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО: ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІТНІ ПІДХОДИ

Мацібора Н. Г.

Зберігання національного галузевого інформаційного ресурсу – матеріального і духовного надбання для майбутніх поколінь – є важливим завданням і обов'язком бібліотек освітянської галузі, пріоритетним напрямом їхньої діяльності на сучасному етапі. Не стоїть осторонь цих процесів і ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Серед її пріоритетів чільне місце займають інформаційно-освітні ресурси, що є сукупністю науково-педагогічної, навчально-методичної, хрестоматійної, нормативно-технічної та інструктивної інформації, до якої користувачам надається доступ з урахуванням їхніх індивідуальних потреб.

Стан бібліотечного фонду – це чинник соціальної та економічної стабільності, розвитку, умова інтегрування до світового інформаційного простору. Питання зберігання фонду є традиційно актуальним для бібліотек усіх рівнів, оскільки вони завжди виконували двоєдину функцію – зберігання документів і надання доступу до них. Функціональне завдання бібліотеки – не просто зберігати, а й зберігати використовуючи [2], тому бібліотека є найдемократичнішим інститутом, який виконує своє суспільне призначення наданням знань кожному.

Створення оптимального режиму зберігання фонду, що відповідає державним стандартам, є можливим тільки за таких умов, як підтримка нормативного фізичного і санітарно-гігієнічного стану будівлі, інженерних комунікацій, фондосховищ, розширення площ сховищ відповідно до збільшення бібліотечного фонду, облаштування бібліотеки сучасними комплексами технічних засобів безпеки, постійне їх поліпшення та забезпечення безперебійної роботи, вдосконалення матеріально-технічної бази бібліотеки для забезпечення нормативних режимів зберігання документів, їх стабілізації та реставрації, забезпечення бібліотеки достатньою кількістю кваліфікованих кадрів, створення єдиного страхового фонду документів бібліотеки [6]. Дотримання зазначених умов функціонування бібліотечного фонду потребує постійного бюджетного і спеціального цільового фінансування.

У 1992 р. ЮНЕСКО започатковано Програму „Пам'ять світу”, метою якої є спільна реалізація проектів зберігання бібліотечних та архівних фондів у різних країнах світу. Відповідно до рекомендацій Генеральної конференції ЮНЕСКО у 1999 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 171 від 15.09.1999 р. затверджено „Програму збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000–2005 роки” [9], якою визначено стратегію збереження фондів за різними напрямками. У програмі визначено основи державної політики в галузі зберігання бібліотечних і архівних фондів України та передбачено комплекс взаємопов'язаних проектів. Основні напрями реалізації Програми:

координування дій установ і організацій з обліку, реставрування, консервування фондів, концентрація фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів для розвитку цього напряму діяльності, залучення наукового потенціалу держави для дослідження проблем бібліотек і архівів, створення єдиної системи консервації і репрографії шляхом організації відповідних державних міжвідомчих центрів [9].

Для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського питання зберігання фонду є пріоритетним. Документний фонд бібліотеки, хронологічні межі якого датуються кінцем XVII – початком XXI ст., налічує близько 600 тис. одиниць зберігання інформації на традиційних та електронних носіях. Галузеві документи педагогічної і психологічної тематики українською, російською, англійською, німецькою, польською та іншими мовами становлять 50%. У фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського налічується близько 1300 назв періодичних видань українською та багатьма іноземними мовами. Близько 20 % фонду становлять книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні видання). Для реалізації комплексу наукових, організаційних, технологічних, адміністративно-господарських і культурно-виховних заходів, спрямованих на збереження фонду як сегмента культурного та інформаційного спадку держави, а також Державного фонду у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розроблено „Програму зберігання бібліотечного фонду в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського на 2008–2015 рр.” [8]. Метою Програми є сприяння збереженню фонду, його вивченню, аналізу, популяризації й наданню доступу до нього у традиційній і електронній формах, втіленню інноваційних розробок у практичну діяльність мережі освітянських бібліотек. Програмою передбачено основні напрями діяльності бібліотеки щодо реалізації завдань, визначених у цьому документі, а саме: 1) проведення науково-дослідної роботи з питань зберігання фонду в межах наукових проектів бібліотеки, упровадження її результатів у практику бібліотеки та мережі освітянських бібліотек МОН України і НАПН України; 2) визначення та організація комплексної системи безпеки зберігання бібліотечного фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та мережі освітянських бібліотек; 3) матеріально-технічне забезпечення Програми, упровадження нової техніки і технологій у процеси роботи з бібліотечним фондом; 4) співпраця з мережею освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України щодо зберігання фондів у цих книгозбірнях; 5) підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників з питань фондознавства. Для реалізації основних напрямів Програми щодо збереження фонду використовуються традиційні (дотримання температурно-вологісного режиму приміщення, оправа, реставрування, знепилення й перевірка документів фонду) та інноваційні методи (оцифрування, мікрофільмування видань). Процес збереження висуває свої вимоги до фонду, у багатьох випадках навіть протилежні від вимог до використання фонду. Для забезпечення дотримання параметрів бібліотечного фонду (склад, структура, кількість, терміни та умови зберігання) потрібні матеріальні й інтелектуальні ресурси, що виділяються на формування й зберігання фонду.

Зважаючи на велику соціально-культурну значимість і цінність зібраних рідкісних видань у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та потребу активізації роботи з їх зберігання й упровадження в науковий обіг, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1709 від 19.12.2001 р. „Про затвердження переліку наукових об'єктів, що становлять національне надбання” та внесеними змінами до Положення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 174 від 18.02.1997 р., частині фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського надано статус наукового об'єкта, що становить національне надбання України (понад 28 тис. документів). Цей факт підтверджено Свідоцтвом № 82 від 19.02.2009 р., виданим Міністерством освіти і науки України. Визначено особливо цінну частину фонду – документи психологічного, педагогічного та історико-культурного напрямку XVIII – початку XX століття.

Бібліотека дбайливо зберігає й популяризує невідомі й маловідомі першоджерела з історії розвитку педагогічної та психологічної думки, освіти, шкільництва, що є значною цінністю для науки, освіти та практики. Незважаючи на активне впровадження новітніх технологій, використання сучасних носіїв інформації, бібліотечні фонди складаються переважно з документів на паперовій основі, що потребують комплексних реставраційно-палітурних робіт. Бібліотека плідно співпрацює з Центром консервації і реставрації НБУ ім. В. І. Вернадського: впродовж 2005–2015 рр. реставровано 356 документів, проведено хімічне оброблення та дезінфекування 22 документів; опрацьовано понад вісім тисяч видань.

Упровадження сучасних технологій зберігання документів є важливим процесом для бібліотечних установ. У практичній роботі бібліотек широко використовуються репрографічні методи відтворення тексту (фотокопіювальний, проєкційний або мікрофільмовий) [10]. Маючи на меті збереження друкованої продукції, у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського документи, видані до 1945 р., заборонено надавати користувачам для копіювання, оскільки копіювальні апарати плоскісного типу, що використовуються для цього в бібліотеках, пошкоджують оправу книжки. Копіювальним видам робіт підлягають тільки сучасні видання, про що зазначено в „Правилах користування бібліотечним фондом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського” [7]. До позитивних аспектів копіювання тексту варто віднести можливість відновлення відсутніх і пошкоджених сторінок документа з дублетних видань. Копіями можна замінити документи на ламкому або крихкому папері.

Метод мікрофільмування відомий досить давно. Створення мікрофільмів, дублювання й розповсюдження документів на мікроформах є економічно вигідним. Мікрофільм – це компактний носій, що дає можливість оптимального розміщення документів у фондосховищах із обмеженою площею. Цьому виду копії можна надавати перевагу, незважаючи на такі недоліки, як складність контролю за якістю виконання мікрофільмування, погіршення якості зображення після тривалого й частого використання мікрофільму. Упродовж 2006–2015 рр. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського співпрацювала з Північним регіональним фондом документації, за сприяння якого

мікрофільмовано 24 944 аркуші рідкісних й цінних видань (101 документ). На мікроформи перенесено вперше надруковані в Україні праці видатних педагогів і психологів (Х. Алчевської, М. Корфа, О. Селіхановича, О. Музиченка, В. Вахтерова та ін., зокрема видання „Краткая священная история для малолетних детей” (Київ, 1829 г.), „История педагогики на Западе и в России” (Київ, 1917 г.), „25-летие коллегии П. Галагана” (орієнтовно 1896 р.), „Краткое руководство к воспитанию и обучению” (Полтава, 1866 г.) та ін.

З розвитком глобальної інформаційної мережі Інтернет, появою нових джерел інформації змінюються традиційні уявлення про бібліотеку як автономне фондосховище з обмеженим доступом до інформаційних ресурсів. Трансформуються традиційні бібліотечні функції та з'являються нові, що обумовлюють нинішню роль бібліотек як виробника електронних ресурсів та посередника і провідника в інформаційному просторі.

Оцифрування є способом отримання й зберігання зображень засобами комп'ютерних технологій. Інформація зберігається на магнітних або оптичних носіях. Серед переваг цього методу – швидкий доступ до інформації для великої кількості користувачів одночасно. Автоматизовані засоби пошуку набагато полегшують як сам пошук, так і використання інформації [1]. Використовуючи досвід провідних бібліотек України, Росії, Білорусі та інших країн світу, фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснюють добір документів XVIII – початку ХХ століття для оцифрування. Першочерговому перенесенню інформації на електронні носії підлягають фахові видання педагогічної та психологічної тематики зазначеного періоду. Добір документів для оцифрування розпочинається з аналізу видань, їх змістової цінності, фізичного стану документа, запитів користувачів на рідкісні й цінні книжки, що видаються до читальної зали. За попередні роки (2006–2015 рр.) на електронні носії інформації перенесено (оцифровано) 312 157 сторінок (1 145 документів). Роботи з оцифрування документів виконувала компанія „Електронні архіви України” (ЕЛАУ). Серед них такі видання: „Читанка для підготовчих класів учительських семінарій” (Львів, 1916), „Гигиена школы. Руководство для руководителей, учителей и школьного начальства” (Київ, 1872), М. И. Демков „Уроки в народной школе” (Москва, 1915), Н. А. Корф „Русская начальная школа” (Санкт-Петербург, 1871), С. Русова „Новая школа” (Київ, 1917) та ін.

Метод зберігання документів на електронних носіях не може розглядатися як оптимальний, якщо йдеться про забезпечення тривалого зберігання та використання інформації. Оптичні диски в основі своїй є нестабільними, легко пошкоджуються, устаткування швидко морально застаріває. Виникає потреба в періодичному перенесенні копій на нові носії. Здійснення перенесення інформації з паперового носія на інший є досить складним і витратним процесом. Крім того, неможливо уникнути певного зовнішнього негативного впливу на друковану продукцію. Тому важливо ретельно здійснювати добір документів, чітко визначати їхню цінність: як часто видання надається користувачам, чи є примірники в інших бібліотеках, чи зберігається він на іншому носіїві. Усе це дасть змогу уникнути зайвих витрат коштів і часу на опрацювання документів та звести до мінімуму шкоду, що завдається друкованим виданням.

У процесі роботи із забезпечення зберігання фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського тісно співпрацює з мережею освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. Одним із важливих завдань є виявлення та аналізування рідкісних і цінних видань, визначення спільних дій щодо зберігання й використання цих документів в освітянських бібліотеках. Колектив бібліотеки досліджує фонди рідкісних і цінних видань провідних книгозбірень мережі для їх інтегрування в галузевий інформаційний ресурс, що являє собою акумульовані вітчизняні та зарубіжні електронні ресурси з питань освіти, педагогіки та психології, спеціалізовані бази даних, персоніфіковані бази даних наукової інформації, до яких надається доступ користувачам завдяки відповідному програмному забезпеченню [12]. Для цього розроблено „Анкету з виявлення рідкісних видань у фондах освітянських бібліотек України”, що є першим кроком до розв’язання цього завдання. Фахівці бібліотек відповіли на запитання анкети і надали історичні відомості про фонд бібліотеки, кількість рідкісних видань у фонді, видання українською мовою, з яких галузей знань, кількість оцифрованих документів, відображення рідкісних видань у довідково-пошуковому апараті тощо. Відповіді на запитання анкети свідчать, що робота з рідкісними й цінними виданнями у більшості освітянських бібліотек лише розпочинається. На допомогу бібліотечним працівникам підготовлено і надіслано до провідних освітянських бібліотек методичні рекомендації „Формування та зберігання фонду рідкісних і цінних видань в освітянських бібліотеках МОН України та НАПН України”.

Отже, стрімкі процеси оновлення освітньої галузі, розвиток і застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, комп’ютеризація освіти, створення електронних засобів навчання, запровадження нових програмних і обчислювальних технологій, формування інформаційного середовища в освіті є незаперечними пріоритетами сучасних процесів інформатизації освіти, зокрема і освітянських книгозбірень. Створення резервних копій (мікрофільмів) для тривалого зберігання і цифрових копій для широкого доступу до інформації у бібліотеці стане оптимальною стратегією забезпечення збереженості документів. Такий спосіб дасть змогу забезпечити як нагальну потребу в безперешкодному доступі до інформації, так і зберігання бібліотечного ресурсу. Формування тематичних баз даних, документних масивів рідкісних і цінних видань галузевих електронних бібліотек, переведення пріоритетних бібліотечних фондів і колекцій в електронну форму є сьогодні важливим напрямом роботи освітянських книгозбірень. На часі формування Єдиного державного реєстру оцифрованої продукції, доступного у загальній електронній мережі для кожної бібліотеки, визначення головної бібліотеки в Україні, яка б акумулювала такі відомості, формування передумов для створення Національної цифрової бібліотеки. У зв’язку з цим потрібно не тільки ініціювати реалізацію програми електронної бібліотеки, в якій концентруватимуться інформаційні ресурси рідкісних фондів бібліотек України, а й розпочати формування зведеного електронного каталогу як пошукової системи на порталі головної освітянської бібліотеки. Єдиний реєстр оцифрованих рідкісних і цінних видань в освітянських бібліотеках стане складовою Державного реєстру України. Така спільна робота запобігатиме

дублюванню в оцифруванні документів, сприятиме тісній співпраці між бібліотечними установами. Усі ці завдання визначено в державній „Програмі збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000–2005 роки”, термін дії якої завершився, проте поставлені завдання повністю не реалізовано, а нової державної програми поки що немає.

Розроблення й реалізація комплексу наукових, організаційних, технологічних, адміністративно-господарських і культурно-виховних заходів сприятиме зберіганню фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, якісному науково-інформаційному забезпеченню наук про освіту, педагогіку й психологію. Тільки консолідація професійних зусиль, єдність думок, злагодженість дій дадуть змогу успішно впроваджувати новітні технології і досягати високого рівня збереження документної спадщини фондів бібліотек України – справжньої перлини національної культури.

Список використаних джерел

1. Вебер Х. Оцифровка как метод обеспечения сохранности / Х. Вебер, М. Дерр // Науч. и техн. б-ки. – 1998. – № 10. – С. 6–36.
2. Вергунов В. Проблемы збереження фондів наукових бібліотек / Віктор Вергунов // Бібл. вісн. – 2007. – № 1. – С. 25–31.
3. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / Василь Кремень. – Київ : Грамота, 2005. – 448 с. – Бібліогр.: с. 431–444.
4. Мірошникова В. Комплексна система консервації та репрографії бібліотечних фондів в Україні: принципи організації / В. Мірошникова // Бібл. планета – 2006. – № 4. – С. 15.
5. Національна доктрина розвитку освіти : затв. Указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347 // Освіта. – 24 квіт. – 1 трав. (№ 26).
6. Основные правила хранения и использования библиотечных фондов, разработанные ИФЛА / сост. Эдвард П. Эдкок. – Москва, 2000. – С. 22–36.
7. Правила користування фондом Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського – Київ, 2010. – 11 с.
8. Програма зберігання бібліотечного фонду в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського на 2008–2015 рр. – Київ, 2009. – 27 с.
9. Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки // Бібл. планета. – 1999. – № 4. – С. 4.
10. Репрографія. Мікрографія. Документи для мікрофільмування. Загальні вимоги та норми [Електронний ресурс] : ДСТУ ГОСТ 13.1.002:2007 (ГОСТ 13.1.002-2003, IDT). – Чинний з 01-10-07 згідно з наказом № 75 від 04-04-07. – Київ, 2007. – Режим доступу: <http://csm.kiev.ua/nd/nd.php?b=1&l=300>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.03.2016.
11. Рогова П. І. Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору держави / П. І. Рогова // Пед. вісн. – Черкаси, 2009. – № 1. – С. 13–16. – Бібліогр. : с. 16.
12. Рогова П. І. Формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан і шляхи розвитку / П. І. Рогова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 10–27. – Бібліогр.: 56 назв.

ГЛАВА 2. РІДКІСНІ ВИДАННЯ У ФОНДАХ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМИ РОБОТИ

Бондарчук О. Б.

Упродовж усіх років діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського велика увага приділяється фонду рідкісних видань. У 2010 р. створено сектор рідкісних видань, метою діяльності якого визначено зберігання, наукове опрацювання та використання документів, що мають наукову, історичну, духовну й матеріальну цінність із наданням доступу користувачам до культурного спадку минулого. Частині фонду, зокрема документам психологічного, педагогічного та історико-культурного напрямку XVIII – початку XX століття, у 2009 р. надано статус наукового об'єкта, що становить національне надбання держави. Упродовж останніх років із дотриманням хронологічних меж (до 1945 р. виходу друком) із загального фонду до окремого фондосховища виокремлено рідкісні видання. Їх сформовано в підфонди (колекції): „Педагогіка”, „Психологія”, „Шкільні підручники і навчальні посібники”, „Періодичні видання 1807–1917 рр.”, „Видання XVIII – початку XX століття іноземними мовами”. Серед них слід звернути увагу на особливу колекцію, що зберігається лише в нашій бібліотеці – „Шкільні підручники і навчальні посібники”. Такі документи належать до так званих „зачитаних”, масових видань. Це букварі, предметні підручники, дитячі книжки тощо, які є своєрідною характеристикою епохи. У наші дні вони не становлять цінності з погляду пізнання нової інформації, проте науковцям, дослідникам ці видання допомагають вивчати історію розвитку підручникотворення, змістові характеристики книжок тощо.

Для інформування про фонд рідкісних видань та надання до нього широкого доступу у 2005 р. підготовлено і опубліковано каталог „Підручники та навчальні посібники для початкових і середніх навчальних закладів (1748–1917 рр.) із фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського”, який надіслано до національних, державних і провідних освітянських бібліотек. Упродовж 2011–2013 рр. створено каталог „Підручники і навчальні посібники з гуманітарних дисциплін для початкових і середніх навчальних закладів (1918–1945 рр.) із фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського”, який видано й надіслано, як і попередній, відповідним закладам і установам. Роботу відзначено Дипломом НАПН України II ступеня.

Для отримання (підтвердження) інформації про наявність рідкісних видань у фондах освітянських книгозбірень, здійснення аналізу робіт, проведених з раритетними виданнями з їх збереження, популяризування та використання, визначення конкретних заходів з формування інтегрованого галузевого ресурсу, зокрема оцифрування й мікрофільмування, серед провідних освітянських бібліотек проведені анкетні опитування. Завданням такого дослідження є з'ясування кількості й стану рідкісних видань у мережі освітянських бібліотек, визначення способів взаємодії, координування й кооперування робіт з їх зберігання та використання, розроблення планів

спільних дій з формування електронної галузевої бібліотеки для освітянської галузі України тощо.

На основі аналізу анкетних даних з'ясовано, що рідкісні видання зберігаються в 58 освітянських бібліотеках, зокрема, у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, бібліотеках вищих навчальних закладів III–IV р. а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю, державних і національних університетах класичного типу, обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти (ОШПО), Львівській обласній науково-педагогічній бібліотеці. У шкільних книгозбірнях рідкісні видання відсутні. Найбільшу кількість таких документів зосереджено в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та книгозбірнях вищих навчальних закладів. Майже 60 % респондентів зберігають у своїх фондах понад 230 000 рідкісних видань, серед яких 8% – документи галузевого спрямування, 3% – періодичні видання, зокрема педагогічної та психологічної тематики. У 26 установах зазначені видання виокремлено із загального фонду й відображено в традиційних каталогах, у 19 – частково сформовано електронні каталоги, в 11 бібліотеках цю роботу передбачено в перспективі.

Слід зазначити, що підхід до відбору рідкісних видань у таких установах різний, хронологічні межі виходу у світ документів не обмежуються 1917 роком (1918, 1919, 1945, 1950 рр.). Серед рекомендованих принципів добору книг виділено хронологічний, історичний, меморіальний, мовний, принцип винятковості (неординарності видання), принцип повноти або комплексності рідкісних видань (колекції). Ідентифікація документів здійснюється не тільки за окремими критеріями, а й за їх сукупністю. Термін „стародрук” або „першодрук” застосовують як до інкунабул, так і книжок, випущених у країні протягом певного періоду після виникнення на її території книгодрукування [1. с.191].

За інформацією респондентів, у мережі освітянських книгозбірень зберігаються колекції й особові бібліотеки. **Колекція** (книжкова пам'ятка) – це організоване зібрання одиничних книжкових пам'яток і (або) книг, що тільки в сукупності мають властивості цінного історико-культурного об'єкта (ГОСТ 7.87-2003. Межгосударственный стандарт. Книжные памятники). Особова бібліотека – це бібліотека, що належала певній особі, зберігається як окремий комплекс у складі державних сховищ – бібліотек, музеїв, архівів [1]. Масив таких документів зберігається в книгозбірні Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка: особові бібліотеки родини Яблонівського, які передала установі його донька Теофілія Саніта, шляхтичів Мікошевських та ін. У бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова – особова бібліотека професора П. І. Орлика, який у 70-х рр. ХХ ст. був проректором цього навчального закладу. У загальному фонді книгозбірні Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка на окремих стелажах зберігаються меморіальні колекції П. В. Голубовського – історика, професора Київського університету, М. А. Жовтобрюха – українського мовознавця, доктора філологічних наук, члена редколегії журналу „Мовознавство”, та видатних українських учених сучасності.

За результатами проведеного дослідження виявлено, що окремі бібліотеки мають тематичні зібрання. Так, книгозбірня Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка зберігає такі тематичні зібрання: освіта, педагогічні науки – 646 назв, історія, історичні науки – 2 029 назв, біологічні науки – 410 назв, мовознавство – 274 назви, художня література Польщі – 3 438 назв. У виокремленому фонді бібліотеки Маріупольського державного університету містяться тематичні зібрання „Рідкісні довідкові видання” – 145 примірників.

Формування фондів рідкісних видань у мережі освітянських бібліотек є кроком до створення реєстру книжкових пам'яток, формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань та надання доступу до нього. Постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р. № 466 затверджено „Положення про Державний реєстр національного культурного надбання” (ДРНКН) як форму обліку пам'яток історії й культури державного рівня на території України [2].

Для аналітико-синтетичного опрацювання рідкісних видань і введення їх до електронних каталогів в освітянських бібліотеках використовується різноманітне програмне забезпечення. Зокрема, програмне забезпечення IRBIS застосовують 16 книгозбірень, УФД-Бібліотека – 10, Політек-Софт – 2, Унілаб – 1, ACCSS – 1, в інших – власний продукт. Частина бібліотек не надала відомостей про наявність комп'ютерних програм, з якими вони працюють, створюючи електронні каталоги. Відомості про рідкісні видання користувачі отримують із традиційних і електронних каталогів та інших елементів довідково-пошукового апарату книгозбірень. Більшість установ інформують читачів про рідкісні видання на своїх веб-сторінках.

Пріоритетним напрямом бібліотечної діяльності на сучасному етапі стало формування інформаційно-інтелектуальних активів, істотною складовою яких є електронні ресурси. Сьогодні цьому питанню приділяється значна увага. У численних публікаціях на сторінках професійних видань наголошується на потребі у створенні власних електронних ресурсів, забезпеченні доступу до них та ефективності їх використання читачами.

Як головна книгозбірня й координаційний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського пропонувала зазначеним установам долучитися до корпоративної співпраці у заснуванні спільного електронного ресурсу з фахових питань, зокрема до створення зведеної бази фахових періодичних видань XIX – початку XX ст. На запитання анкети про можливість спільної діяльності в цьому напрямі позитивну відповідь надали лише дев'ять бібліотек.

На підставі відомостей, поданих в анкеті, з'ясовано, що частина книгозбірень мережі приєднується до процесу оцифрування документів, перенесення інформації на електронні носії. В освітянських бібліотеках оцифровано 11 291 видання, з яких найбільше документів – у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (1 145 примірників). Видання, перенесені на сучасні носії інформації, стануть основою репозитарію мережі освітянських книгозбірень, електронної бібліотеки держави, яка задовольнить професійні потреби фахівців освітянської галузі України [5; 6]. Існує чимало проблем,

пов'язаних із архівним зберіганням цифрової інформації: якими способами й де зберігати електронні дані, як забезпечити можливості їх пошуку через 100–200 років. Ці труднощі виникають у зв'язку з розвитком програмного забезпечення, що має бути сумісним зі старими системами. Незважаючи на це, майбутнє – за цифровими бібліотеками.

В епоху електронних публікацій і переведення друкованих документів у цифрові виникає багато запитань: як досягти гармонійного поєднання друкованої й оцифрованої літератури, які видання насамперед потрібно оцифрувати, як зберігати й надавати користувачам інформацію [8]. Добір документів для оцифрування розпочинається з аналізу видань: їх змістової цінності, фізичного стану, запитів користувачів на рідкісні книжки. Перенесення інформації з паперового носія на інший коштує досить дорого, крім того, неможливо зовсім уникнути зовнішнього негативного впливу на друковану продукцію. Тому слід відповідально здійснювати добір видань. Важливо визначити цінність документа: як часто він надається користувачам, чи є його примірники в інших бібліотеках, чи був він збережений на іншому носіїві. Усе це дасть змогу уникнути зайвих витрат коштів і часу на опрацювання документів та мінімізувати шкоду, що завдається друкованим виданням. Запобігти цьому може створення єдиного зведеного списку-реєстру оцифрованих рідкісних, розміщених на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з відповідними посиланнями на місце зберігання документів для подальшого використання такої інформації.

Проведене дослідження дало можливість виявити стан зберігання рідкісних видань, засвідчити, що робота з фондами таких документів у мережі освітянських бібліотек проводиться досить активно незважаючи на недостатнє фінансування, відсутність кваліфікованих кадрів, сучасного технічного й програмного забезпечення.

Потрібно здійснювати організаційні заходи з консолідації дій, спрямованих на створення й використання електронних ресурсів, а книгозбірням мережі цілеспрямовано проводити роботу зі збереження рідкісних видань і надання доступу до них. Адже відомо, що, не маючи можливості володіти всіма документами, які цікавлять користувачів, наукові бібліотеки розвинених країн світу від ідеї „володіння документом” вимушено переходять до ідеї „доступу до нього”. Цьому питанню приділяється значна увага в публікаціях відомих бібліотекознавців на сторінках фахових видань.

Отже, створення належних умов для отримання доступу віддалених користувачів до електронних інформаційних ресурсів є одним із першочергових завдань інформаційного забезпечення науки, освіти та культури, діапазон якого поширюється від засобів дистанційного навчання, порталів, довідок електронною поштою, мережевих технологій, груп співбесіди в Інтернеті (чатів), миттєвих повідомлень, телефонного зв'язку за допомогою Інтернету, інтерактивного відео до найсучасніших технологій. Електронні бібліотеки стають ключовими інформаційними системами, що здійснюють накопичення й систематизацію документних ресурсів, інформаційне обслуговування користувачів шляхом організації доступу до першоджерел, систематизованого знання та надання комплексу новітніх мережевих

інформаційних сервісів [3]. Частина фонду книгозбірні, яку не представлено в електронній формі й не охоплено корпоративним електронним каталогом, слід інтегрувати на організаційно-технологічному рівні. Формами інтеграції можуть бути складання координаційних планів проведення робіт, книгообмін, міжбібліотечний абонемент, узгодження протоколів обміну, форматів даних. Нині основою інтегрування бібліотечно-інформаційного ресурсу є інформаційно-комунікаційні технології з усіма утвореними ними інтерфейсами, шлюзами, метаданими. Вони становлять єдине вікно доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів, що є запорукою здобуття сучасних знань користувачами незалежно від їхнього статусу й місця перебування.

Список використаних джерел

1. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах / Г. І. Ковальчук. – Київ : НБУВ, 2004. – 644 с.
2. Ковальчук Г. І. Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам'яток? / Г. Ковальчук // Бібл. вісн. – 2012. – № 6. – С. 3–110.
3. Ланде Д. Електронна бібліотека як середовище адаптивного агрегування інформації / Д. Ланде, О. Баркова // Бібл. вісн. – 2013. – № 2. – С. 12–17.
4. Положення про Державний реєстр національного культурного надбання [Електронний ресурс] : постанова КМУ від 12 серпня 1992 р. № 466. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/466-92>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.03.2016.
5. Рогова П. І. Інтеграційні процеси у діяльності освітянських бібліотек МОН України і НАПН України в умовах інформатизації [Електронний ресурс] / Рогова Павла Іванівна // Інформ. технології та засоби навчання. – Електронні дані. – 2013. – Т. 38. – № 6. – С. 217–233. – Бібліогр.: с. 229–230. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/937#.Us1p2PvcqSF>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.03.2016.
6. Рогова П. І. Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору держави / П. І. Рогова // Пед. вісник. – 2009. – № 1. – С. 13–16.
7. Рогова П. І. Формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан і шляхи розвитку / П. І. Рогова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 10–27.
8. Сенченко М. І. Управління інформацією і цифрові бібліотеки / М. Сенченко // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 10. – С. 3–5.

РОЗДІЛ V. НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

Хемчян І. І., Біла Л. О.

Мережа освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України є найчисленнішою в бібліотечній системі України, вона об'єднує близько 17 тисяч книгозбірень. У її складі три потужні галузеві бібліотеки – Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека (ЛОНПБ), Науково-педагогічна бібліотека міста Миколаєва (МНПБ), наукові бібліотеки установ НАПН України, вищих навчальних закладів I–IV рівня акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів, обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, районних (міських) методичних кабінетів (центрів). Узгодженість функціонування мережі освітянських бібліотек як системи забезпечено спільним науково-методичним керівництвом, єдиною нормативно-правовою та інструктивною базою, однаковими підходами до створення й використання галузевого інформаційного ресурсу.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30.10.1999 р. № 2018 „Про створення Державної науково-педагогічної бібліотеки” [6] на неї покладено функцію головного координаційного та науково-методичного центру бібліотек освітянської галузі. У 2003 р. у межах наукового проекту „Створення, становлення і розвиток мережі освітянських бібліотек України (X–XX ст.)” розроблено концептуальну модель об'єднання в мережу педагогічних і навчально-педагогічних бібліотек різних типів і видів. Засади її діяльності визначено „Положенням про мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України” [5]. Головним координаційним і науково-методичним центром цієї мережі є ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, яка відповідно до своїх функцій визначила пріоритетні напрями діяльності, зокрема: розроблення теоретико-методологічних засад функціонування мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, науково-методичне забезпечення інноваційного розвитку освітянських бібліотек, поширення й упровадження наукового доробку науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в практику, організація та проведення міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових і науково-практичних заходів, підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, представлення освітянських бібліотек України на міжнародному рівні, формування інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства, бібліографознавства і книгознавства в традиційній та електронній формі й надання до нього доступу широкому загалу бібліотечних фахівців.

Здійснюючи загальне методичне керування мережею, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського визначає головною метою її діяльності якісне та повноцінне інформаційне забезпечення інноваційного розвитку національної освіти. Її успішна реалізація потребує прискорення процесу трансформування освітянських книгозбірень у сучасні галузеві бібліотечно-інформаційні

комплекси та забезпечення інтеграції ресурсів бібліотек у світовий інформаційний простір. З огляду на це особливу увагу приділено пошуку оптимальних рішень, які сприятимуть інноваційному розвитку освітянських бібліотек. Для цього відділом науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек розвивається важливий напрям аналітичної діяльності – методичний моніторинг, що дає можливість виявляти тенденції та відстежувати позитивні зрушення в діяльності освітянських бібліотек. У 2009 р. розроблено нову концепцію оглядового видання „Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики”. Відповідно до цієї концепції в збірнику окремими розділами вміщено аналітичні огляди діяльності ЛОНПБ і МНПБ, наукових бібліотек установ НАПН України, бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів. Розділ „Загальна характеристика діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек” містить узагальнений аналіз діяльності провідних освітянських бібліотек як важливої складової частини мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. Особливу увагу приділено рейтингу бібліотек, який визначається за комплексними відносними показниками роботи, досягнутими впродовж звітного року. Привернення уваги до бібліотек, що здобули найвищий рейтинг, дає можливість виявляти й поширювати кращий досвід роботи серед інших книгозбірень мережі. У кожному розділі подано рекомендації щодо інноваційного розвитку й посилення координації та взаємодії серед бібліотек мережі.

До 2011 р. інформаційно-аналітичні огляди готувались один раз на три роки. Ураховуючи стрімкі зміни, що відбуваються в освітянських бібліотеках, ухвалено рішення про проведення щорічного наукового аналізу статистичних показників їхньої роботи. На сьогодні підготовлено п'ять випусків оглядового видання „Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики”. Аналітична діяльність є важливою передумовою підвищення організаційної ролі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як провідного науково-методичного центру та запорукою ухвалення оптимальних рішень для подальшого удосконалення діяльності мережі освітянських бібліотек.

Науково-аналітична діяльність бібліотеки має тісний зв'язок з іншими напрямками науково-методичної роботи, насамперед з розроблення і втілення у практику роботи освітянських бібліотек широкого спектру організаційно-управлінських, нормативно-інструктивних і методичних документів. Серед них „Примірний статут обласної науково-педагогічної бібліотеки”, „Типове положення про бібліотеку наукової установи НАПН України”, „Примірне положення про спеціальну навчально-педагогічну бібліотеку ОППО”, „Положення про бібліотеку районного (міського) методичного кабінету (центру)” та інші. Підготовлено проекти оновлених положень про бібліотеки загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів, у яких ураховано сучасні тенденції розвитку бібліотечної справи, освіти й культури, визначено головну мету і завдання бібліотек, що значною мірою сприятиме вдосконаленню їхньої діяльності та подальшому трансформуванню в сучасні бібліотечно-інформаційні центри. Розроблені документи систематизовано й

включено до чотирьох випусків збірника „Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України” (2000–2005 рр., 2006–2010 рр., 2011–2013 рр., 2014–2016 рр.), електронні версії яких розміщено на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та розіслано бібліотекам мережі.

Однією з важливих форм методичного забезпечення діяльності освітянських бібліотек є розроблення методичних матеріалів. Методичні посібники, підготовлені фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, є актуальними й затребуваними, адже вони ґрунтуються на результатах наукових досліджень і вивченні кращого бібліотечного досвіду. Посібники „Організація роботи бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу”, „Планування та звітність бібліотеки інституту післядипломної педагогічної освіти”, „Перевірка бібліотечних фондів”, „Анотування як процес аналітико-синтетичної переробки інформації”, „Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації”, „Методика бібліографування”, „Предметизація документів з питань освіти, педагогіки, психології”, „Індексування документів ключовими словами”, „Формування інформаційної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів” тощо використовують в роботі фахівці не тільки освітянських, а й бібліотек інших систем і відомств.

Усі зазначені видання вийшли в серії „На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек”, започаткованій у 2003 р. і представленій 13 виданнями. Першим у цій серії став бібліографічний покажчик „Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства” [1]. Здобувши високу оцінку бібліотечних фахівців, покажчик став традиційним. На сьогодні підготовлено 3 випуски, розпочата робота над четвертим. Ще одне видання заслуговує на особливу увагу – бібліографічний огляд „Дитина і книга: погляд крізь призму часу” [3]. У ньому висвітлено внесок вітчизняних і зарубіжних науковців, видатних педагогів, діячів культури України й світу в дослідження проблеми дитячого читання. У 2016 р. серія поповнилась методичними рекомендаціями „Бібліографічне оформлення наукових робіт”, які будуть корисними під час підготовки монографій, дисертацій, наукових статей, студентських рефератів, курсових і дипломних робіт.

Для забезпечення освітянських бібліотек методичною продукцією електронні версії посібників розміщено на порталі бібліотеки та опубліковано в науково-методичному часописі „Шкільна бібліотека плюс”. Часопис засновано за ініціативи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за підтримки МОН України дванадцять років тому. Передплатниками часопису є освітянські бібліотеки, бібліотекарі та методисти з бібліотечних фондів усіх областей України. На сторінках видання систематично друкуються законодавчі й нормативно-правові документи, методичні рекомендації, висвітлюється вітчизняний і зарубіжний досвід, подаються матеріали з упровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Значною популярністю в передплатників користуються матеріали, підготовлені науковцями бібліотеки (методичні рекомендації, статті з актуальних питань бібліотечної діяльності,

рекомендаційні бібліографічні списки, анонси нових видань тощо). Традиційно у вересневому номері друкується „Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки” на наступний рік, що надає практичну допомогу педагогічним і науково-педагогічним кадрам, студентам, бібліотекарям освітянських книгозбірень у плануванні роботи, пошуку компетентної інформації про ту чи іншу подію або особистість.

Розповсюджуючи власні методичні та бібліографічні видання, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського намагається активізувати видавничу діяльність бібліотек мережі. Цьому процесу сприяє координування, узагальнення та поширення досвіду інформаційної діяльності бібліотек освітянської галузі України у підготовці збірників наукових праць, бібліографічних посібників, інструктивно-нормативних матеріалів тощо. Починаючи з 2005 р. бібліотека щорічно збирає, аналізує та систематизує інформацію, що надходить від провідних бібліотек мережі про їхню інформаційно-видавничу діяльність та основні заходи з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Результатом роботи в цьому напрямі є „Довідник науково-інформаційної та видавничої діяльності освітянських бібліотек та основних заходів бібліотек, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі” (до 2013 р. – „Зведений план науково-інформаційної й видавничої діяльності освітянських бібліотек України та основних заходів бібліотек, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі України”) [2]. Він складається з таких розділів: „Наукові та науково-методичні матеріали, підготовлені освітянськими бібліотеками України”, „Вторинні інформаційні ресурси освітянських бібліотек”, „Електронні ресурси”, „Заходи бібліотек, спрямовані на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі України”.

У 2016 р. у довіднику представлено 41 бібліотеку. З урахуванням рекомендацій ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського провідні освітянські бібліотеки наприкінці року на своїх сайтах розміщують повні тексти підготовлених документів, інформацію про які подано в довіднику. Обмін документами між бібліотеками мережі сприяє вдосконаленню роботи та поліпшенню якості інформаційного забезпечення освітян. Успішне виконання завдань, що стоять перед бібліотеками, потребує постійного підвищення професійного рівня бібліотечних фахівців. Цьому питанню присвячено четвертий розділ довідника, зокрема заходам, які планують провести бібліотеки. Інформація про тематику і час проведення заходів дає можливість бібліотечним фахівцям заздалегідь спланувати свою участь у науково-практичних конференціях і семінарах, днях фахівця, круглих столах, тренінгах, майстер-класах тощо.

Оцінюючи кризову ситуацію в нашій країні, коли більшість бібліотек не має фінансів на відрядження, особливо актуальною є інформація про проведення освітянськими бібліотеками інтернет-семінарів, вебінарів, інтернет-шкіл, що дають змогу безкоштовно в режимі реального часу брати участь в обговоренні доповідей, виступів, ознайомлюватися з матеріалами за темою заходу, використовувати запропонований матеріал для впровадження в

практику своєї діяльності. У 2015 р. освітянськими бібліотеками проведено 11 заходів із застосування інтернет-технологій. Серед них два всеукраїнських вебінари: „Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в практику роботи шкільних бібліотек” [10] та „Виховуємо громадянина – патріота України” [11], організовані ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з МОН України за підтримки „Microsoft Україна”.

Нова соціально-культурна парадигма розвитку бібліотечної справи та прискорення технологічної модернізації є основними факторами формування нової професійно-освітньої політики в галузі, яка повинна відображати інтереси професійної бібліотечної спільноти в реалізації конституційних прав усіх її членів на неперервну освіту протягом усієї професійної діяльності, а також потреби галузі в розвитку її кадрового потенціалу та підтримки високого рівня професійної адаптації бібліотечних кадрів до завдань поступової реконструкції бібліотечної справи. Нині в освітянських книгозбірнях працює близько 20 000 фахівців, які до 2000 р. не мали дієвої системи підвищення кваліфікації. Із заснуванням ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ця система почала формуватись і розвиватись.

У 2002 р. бібліотека провела перший Всеукраїнський науково-практичний семінар „Тенденції розвитку освітянських бібліотек: історія і сучасний стан”. Відтоді за підтримки МОН України, НАПН України, обласних і міських управлінь освіти і науки бібліотека щорічно проводить міжнародні й всеукраїнські науково-практичні конференції та семінари, круглі столи, бібліотечні секції, вебінари, стажування, дні фахівця. Організовані методичним центром заходи сприяють вивченню інноваційного бібліотечного досвіду, його теоретичному осмисленню, підготовці обґрунтованих рішень і рекомендацій. Участь працівників освітянських книгозбірень з доповідями або виступами стимулює їхній професійний розвиток, сприяє оволодінню навичками методичної та дослідницької роботи.

Особлива увага приділяється професійному зростанню фахівців шкільних бібліотек, які є найчисленнішою складовою частиною мережі. Це обумовлено тим, що в шкільних бібліотеках, на відміну від інших освітянських бібліотек, переважно працюють фахівці, які не мають бібліотечної освіти. Для цієї категорії бібліотечних працівників методичним центром проводиться найбільше заходів. Так, у рамках міжнародних і всеукраїнських заходів щорічно організовувались секції для шкільних бібліотек: „Інноваційний розвиток шкільних бібліотек України” (Міжнародна науково-практична конференція „Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, проблеми, перспективи створення та забезпечення доступу”, 2013 р.), „Шкільна бібліотека – інформаційний та соціокультурний комплекс загальноосвітнього навчального закладу” (Міжнародна науково-практична конференція „Інформаційна діяльність галузевих бібліотечних комплексів в умовах розвитку суспільства знань”, 2014 р.), „Бібліотека – освіта – інновації” (Всеукраїнський науково-практичний семінар „Освітянські бібліотеки України на шляху трансформації у базові документально-комунікаційні комплекси: стан та перспективи”, 2015 р.) тощо.

Значним здобутком стало започаткування за ініціативою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та підтримки Української асоціації імені Василя Сухомлинського щорічного проведення бібліотечної секції в межах Міжнародної науково-практичної конференції та Всеукраїнських педагогічних читань „Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю”. У різних областях України організовано дев’ять бібліотечних секцій. За останні чотири роки організовано секції з такою тематикою: для бібліотекарів Кіровоградщини – „Роль шкільної бібліотеки у розвитку творчої особистості учнів” (на базі бібліотеки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка), Миколаївщини – „Шкільна бібліотека – осередок виховання толерантності” (на базі бібліотеки Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського), Херсонщини – „Виховання культури читання в сучасній бібліотеці” (на базі Херсонської обласної бібліотеки для дітей ім. Дніпрові Чайки та КВНЗ „Херсонська академія неперервної освіти”), Волині – „Роль шкільної бібліотеки у формуванні національної свідомості учнів” (на базі Волинського ІІПО). Участь шкільних бібліотекарів у педагогічних читаннях надихає їх на пошук нових підходів до виховання в підростаючого покоління любові до книжки та інтересу до читання.

Важливою ініціативою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є щорічне проведення в рамках Міжнародного місячника шкільних бібліотек Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек. У цій широкомасштабній акції, що проводиться за підтримки МОН України, беруть активну участь представники обласних державних адміністрацій, органів управління освітою, директори навчальних закладів, методисти з бібліотечних фондів, шкільні бібліотекарі, громадські організації. Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек сприяє формуванню в соціумі відповідного ставлення до шкільної бібліотеки, покликаної всебічно задовольняти інформаційні потреби учасників навчально-виховного процесу.

Перший Всеукраїнський місячник пройшов у 2014 р. під гаслом „Шкільна бібліотека – стратегічний партнер освіти”. У 2015 р. на виконання Указу Президента „Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді” від 12.06.2015 р. № 334 – під гаслом „Виховуємо громадянина – патріота України”. Цьогорічний місячник „Книга і читання – важливий чинник у вихованні духовних цінностей учнів” сприятиме зростанню престижності читання як культурної цінності, використанню потужного виховного потенціалу української літератури, застосуванню сучасних підходів до формування навичок читання, обміну досвідом між бібліотекарями щодо його популяризації, залученню нових користувачів до бібліотек. Для надання допомоги шкільним бібліотекарям в організації та проведенні Всеукраїнського місячника фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щорічно готують методичні рекомендації.

На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.09.2009 р. № 1228-р „Про схвалення Концепції Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 року” Інститутом модернізації змісту освіти МОН України та ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в 2012 р. розпочато роботу з організації Всеукраїнського конкурсу „Шкільна

бібліотека”. Розроблено й затверджено Положення про Всеукраїнський конкурс „Шкільна бібліотека”. Проведення конкурсу передбачено Програмою спільної діяльності МОН України та НАПН України на 2014–2016 рр.

Основним завданням конкурсу є оптимізація діяльності шкільних бібліотек для залучення дітей до читання, формування інформаційної, бібліотечно-бібліографічної та читацької культури учнів, виявлення інноваційного досвіду роботи шкільних бібліотекарів, творчих керівників, педагогічних працівників загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, працівників управлінь освіти місцевих органів виконавчої влади та методистів обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, які забезпечують координування діяльності шкільних бібліотекарів, підвищення рівня професійної компетентності шкільних бібліотекарів та престижу цієї професії, привернення уваги місцевих органів виконавчої влади, громадськості до проблем розвитку бібліотечної справи у загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах, поширення та впровадження кращого бібліотечного досвіду навчальних закладів.

Здобутком ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є створення секції працівників шкільних бібліотек у структурі Української бібліотечної асоціації. Секція об’єднує шкільних бібліотекарів, надає своїм членам широкі можливості професійного зростання у навчанні, обміні досвідом та ідеями, сприяє організації спільних акцій, дій і конкретних кроків у розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності шкільних бібліотек, які сьогодні стають одним із дійових чинників досягнення високої якості освіти, інформаційним центром навчально-виховного процесу та ресурсним інноваційним майданчиком для школярів і вчителів. Діяльність секції сприяє зміцненню інформаційної бази системи національної освіти та розвитку інформаційно-освітнього середовища навчальних закладів, підвищенню фахового рівня бібліотечних фахівців, розвитку шкільних бібліотек як освітніх і культурних центрів.

Постійно дбаючи про професійний розвиток бібліотекарів, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського запроваджує нові форми підвищення кваліфікації. Так, починаючи з 2015 р. започатковано проведення бібліотекознавчого лекторію, доповідачами на якому є науковці бібліотеки, а також інші провідні фахівці в галузі бібліотечної справи. Запропонована форма підвищення кваліфікації дає змогу фахівцям освітянських бібліотек міста Києва та Київської області прослухати на базі бібліотеки лекції з обраної тематики в зручний для них час. У подальшому для надання такої можливості бібліотекарям з інших областей передбачається розміщувати лекції на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Застосовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології, науковці бібліотеки намагаються максимально задовольнити потреби широкого загалу фахівців освітянських бібліотек у самоосвіті, які територіально віддалені і не мають змоги відвідувати заходи з підвищення кваліфікації, а також отримувати консультативну допомогу безпосередньо в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Для цього на порталі бібліотеки відкрито рубрику „Бібліотечному фахівцю”, де представлено ресурси Кабінету бібліотекознавства, нормативно-правову базу, відомості про мережу

освітнянських бібліотек МОН України та НАПН України, матеріали на допомогу професійній самоосвіті тощо.

Інноваційний розвиток бібліотечної справи України потребує від учених, бібліотекарів-практиків дослідження спадщини видатних діячів у бібліотечній справі, тому затребуваним та актуальним є віртуальний інформаційно-бібліографічний ресурс „Видатні бібліотекознавці України й світу” [8]. Роботу над створенням цього ресурсу розпочато у 2009 р. для сприяння самоосвіти бібліотекарів, поглибленню їхніх знань із питань розвитку зарубіжного та вітчизняного бібліотекознавства, підвищенню професійного рівня. Підготовлено персоналії 13 видатних осіб: українського бібліографа, книгознавця, бібліотекознавця, геополітика, історика та мемуариста Л. Ю. Биковського, історика української бібліографії, бібліографа-практика, талановитого літературознавця М. П. Гуменюка, видатного бібліотекознавця і бібліографа, автора „Десяткової класифікації”, одного із видатних бібліотечних діячів США, засновника школи бібліотечної справи при Колумбійському університеті Мелвіла Дьюї, українського бібліографа, видавця, перекладача, громадського діяча, секретаря Бібліографічної комісії НТШ у Львові, редактора І. Т. Калиновича, вченого-бібліотекознавця, організатора бібліотечної справи в СРСР, педагога, кандидата педагогічних наук, одного із засновників Московського бібліотечного інституту Ф. І. Каратигіна, українського критика, бібліографа, фольклориста, лексикографа М. Ф. Комарова, державного, бібліотечного діяча СРСР, теоретика й організатора радянської педагогіки й системи народної освіти Н. К. Крупської, літературознавця, критика, бібліографа, публіциста Ю. О. Меженка, бельгійського бібліографа, книгознавця, документаліста, мислителя, підприємця, громадського діяча й борця за мир, одного з тих, кого вважають батьками-засновниками теорії інформатики Поля Отле, російського книгознавця, бібліографа, соціолога-експериментатора, бібліопсихолога М. О. Рубакіна, українського вченого-бібліографа, книгознавця, літературознавця, бібліофіла, бібліографа Ф. К. Сарани, визначного вченого, культуролога, історика освіти, педагога, бібліотекознавця, книгознавця, журналіста, краєзнавця, музеєзнавця, бібліографа, біографіста С. О. Сірополка, видатного бібліотекознавця, бібліографа, організатора першого в Росії Наукового відділу бібліотекознавства Л. Б. Хавкіної. У 2015 р. інформаційний ресурс поповнено персоналією вченого-бібліотекознавця, педагога, першого директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського кандидата історичних наук, заслуженого працівника культури України П. І. Рогової, за ініціативою якої він був започаткований.

Розвитку професійного світогляду сприяє серія біобібліографічних покажчиків „Майстри бібліотечної справи”, яка також започаткована ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Серію представлено трьома виданнями, присвяченими професійному доробку відомих українських бібліотекознавців, зокрема, кандидата історичних наук, заслуженого працівника культури України П. І. Рогової, доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника культури України Т. І. Ківшар, кандидата педагогічних наук, доцента, одного з фундаторів Київського державного інституту культури (нині – Київський національний університет культури і мистецтв) Л. П. Одинокі. З повними

текстами електронних версій видань фахівці можуть ознайомитися на порталі бібліотеки або в Кабінеті бібліотекознавства, який функціонує у відділі науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Кабінет бібліотекознавства здійснює диференційоване бібліотечно-бібліографічне обслуговування та оперативне інформаційне забезпечення як працівників освітянських бібліотек, так і інших категорій користувачів – науковців, молодих спеціалістів, аспірантів, студентів. Основними напрямками його діяльності є формування спеціалізованого фонду документів з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, книгознавства та інформаційної діяльності, бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування користувачів, здійснення науково-дослідної роботи.

Бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування користувачів здійснюється з використанням різних форм і методів, зокрема через добір літератури користувачам, видачу документів на міжбібліотечний абонемент, систематичне інформування бібліотечних працівників освітянських книгозбірень за допомогою проведення відкритих переглядів, бібліографічних оглядів, тематичних виставок і виставок нових надходжень, підготовку бібліографічних списків, виконання довідок-консультацій, надання користувачам доступу до електронних ресурсів з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства та інформаційної діяльності, розміщених на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського тощо.

Маючи на меті популяризування інформаційних ресурсів Кабінету бібліотекознавства та розширення можливості їх використання, в електронному каталозі бібліотеки у 2013 р. створено тематичну бібліографічну базу даних „Бібліотечна справа”. Один раз на квартал формуються списки нових надходжень фахової літератури, надаються посилання на ресурси з інформаційної культури та медіаграмотності, а також створюється навігатор доступу до повних текстів періодичних фахових видань, що представлені у вільному доступі в Інтернеті.

Для оптимізації процесу формування фонду Кабінету бібліотекознавства та надання науково-методичної допомоги освітянським бібліотекам в організації роботи з формування власного галузевого інформаційного ресурсу фахівцями відділу підготовлено методичні рекомендації „Створення інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства та інформаційної діяльності в традиційній та електронній формах в освітянських бібліотеках”.

Формування стабільної аудиторії користувачів порталу бібліотеки, зокрема рубрики „Бібліотечному фахівцю”, є одним з найголовніших завдань відділу науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек, оскільки від цього багато в чому залежить зміст усієї методичної роботи.

Упроваджуючи у свою діяльність сучасні інформаційні технології, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського приділяє велике значення проблемі взаємодії освітянських бібліотек. Об’єднані в мережу, бібліотеки забезпечують доступ до

галузевої інформації, що накопичується в традиційному книжково-журнальному вигляді та в електронних колекціях з використанням інформаційно-комунікаційних технологій і сприяє розвитку нових послуг і продуктів для задоволення потреб освітян в інформації та знаннях.

У 2015 р. Міністерством культури України спільно з Українською бібліотечною асоціацією розроблено стратегію розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року „Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України”, яка є рамковим документом, що визначає пріоритети, завдання та основні дії для досягнення якісних змін у бібліотечній сфері країни. Нині ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського працює над оновленням власної стратегії розвитку. Один з векторів присвячено розвитку бібліотеки як головного наукового, науково-методичного та координаційного центру мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. Визначено здійснення бібліотекознавчих досліджень щодо розвитку ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та мережі освітянських бібліотек, зокрема сприяння проведенню наукових досліджень у провідних освітянських бібліотеках, дослідження змін, що відбуваються як в окремих бібліотеках, так і в мережі загалом, розроблення концептуальних, організаційно-управлінських, нормативно-інструктивних і методичних документів, надання методичної та консультативної допомоги (у тому числі дистанційно) фахівцям освітянських бібліотек, експертно-діагностичні виїзди на місця для проведення консультування з різних питань бібліотечної роботи, створення системи методичних видань, що охоплює всі напрями діяльності освітянських бібліотек, забезпечення функціонування мережі освітянських бібліотек як єдиної системи, впровадження в практику роботи освітянських книгозбірень бібліотечних інновацій, організація системи підвищення кваліфікації фахівців освітянських бібліотек із застосуванням різних форм і методів, надання доступу до інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства та інформаційної діяльності для задоволення фахових потреб бібліотечних працівників, освітян, студентів, наукове співробітництво з НАПН України, МОН України, Міністерством культури України, Українською асоціацією імені Василя Сухомлинського, Українською бібліотечною асоціацією, освітянськими бібліотеками, провідними бібліотеками інших систем і відомств, іншими установами й організаціями (зокрема з іноземними) незалежно від форм власності та підпорядкування тощо.

Цілком зрозуміло, що виклики сучасності, спричинені глобальною інформатизацією суспільства та світовою фінансово-економічною кризою, визначають нові шляхи розвитку освітніх процесів в Україні та світі, зумовлюють трансформування системи роботи освітянських бібліотек, формулюють розуміння місії, ролі та їхнього місця в освітньому просторі. Зміна освітньої парадигми, посилення самоосвітнього компонента навчального процесу, зростання значення інформаційної культури особистості як обов'язкової умови життєдіяльності в сучасному суспільстві потребують не лише вдосконалення структури і технології роботи освітянських бібліотек, а й відповідних змін у професійній свідомості працівників.

З огляду на все вище сказане, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головний координаційний науково-методичний центр спрямовуватиме свою діяльність на пошук, систематизацію та упровадження сучасних знань у галузі бібліотечної справи та генерування нових ідей, які сприятимуть удосконаленню діяльності освітянських бібліотек. Буде значно розширена дослідницька функція методичної діяльності, що забезпечуватиме розвиток найбільш ефективних і затребуваних форм роботи в цьому напрямі. Також особлива увага буде приділена проведенню цільових моніторингових досліджень, які стануть підґрунтям для розроблення концептуальних засад і стратегії подальшого розвитку мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

Список використаних джерел

1. Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. для б-к загальноосвіт., проф.-техн. навч. закл., вищ. навч. закл. I–IV р. а. Вип. 3 / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. А. І. Рубан ; наук. консультант П. І. Рогова ; наук. ред. Л. О. Пономаренко] // Шкіл. бібл.-інформ. центр : ШБЦ – пов. вид. : електрон. дод. до журн. – Електрон. дані. – 2015. – № 6. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. вимоги: Microsoft Office Word 2000 і вище або OpenOffice.org 3.0 і вище. – Назва з етикетки.
2. Довідник науково-інформаційної й видавничої діяльності та основних заходів освітянських бібліотек МОН України та НАПН України у 2016 році / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Л. О. Біла, І. І. Хемчян ; наук. ред. Л. М. Заліток]. – Київ : [б. в.], 2016. – 104 с.
3. Дитина і книга: погляд крізь призму часу : бібліогр. огляд вид. із фондів Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. А. І. Рубан ; наук. консультант Л. М. Заліток ; наук. ред. П. І. Рогова ; літ. ред. І. П. Білоцерківець] // Шкіл. б-ка плюс. – 2013. – Черв. (№ 11/12). – С. 1–62.
4. Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики : огляд. вид. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Л. О. Біла, І. І. Хемчян ; наук. ред. Л. М. Заліток]. – Київ : [б. в.], 2015. – 105 с.
5. Положення про мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та АПН України : затв. спіл. наказом М-ва освіти і науки України та Акад. пед. наук України від 30.05.2003 р. № 334/31 // Інформ. збірник М-ва освіти і науки України. – 2003. – № 21. – С. 43.
6. Про створення Державної науково-педагогічної бібліотеки України : постанова Каб. Міністрів України від 30 жовт. 1999 р. № 2018 // Законодавство – бібліотекам України : довідк. вид. / Нац. парлам. б-ка України ; уклад.: Т. Слепцова, Н. Грищенко, Г. Саприкін. – Київ : [б. в.], 2000. – Вип. 1. – С. 162.
7. Рогова П. І. Стратегія розвитку освітянської бібліотечної мережі України / П. Рогова // Бібл. вісн. – 2004. – № 1. – С. 14–19.
8. Віртуальний інформаційно-бібліографічний ресурс Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського „Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу”: досвід формування і перспективи / А. І. Рубан // Короленківські читання 2013 „Бібліотеки, музеї, архіви у медіа-просторі регіону” : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 24 жовт. 2013 р. У 2 ч. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад. Н. І. Капустіна ; редкол.: В. Д. Ракитянська (голова) та ін.]. – Харків : [б. в.], 2014. – Ч. 2. – С. 45–54. – Бібліогр.: 19 назв.

9. *Хемчян І. І.* Науково-методичне забезпечення мережі освітянських бібліотек України – важливий напрямок діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / Ірина Хемчян // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. в.], 2007. – Вип. 16. – С. 64–77. – Бібліогр.: 21 назва.

10. *Хемчян І. І.* Всеукраїнський вебінар „Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в практику роботи шкільних бібліотек” / І. І. Хемчян // Шкіл. б-ка плюс. – 2015. – Квіт. (№ 7/8). – С. 2–3.

11. *Хемчян І. І.* Всеукраїнський вебінар „Виховуємо громадянина – патріота України” / Ірина Іванівна Хемчян // Шкіл. б-ка плюс. – 2016. – Січ. (№ 1/2). – С. 4.

Наукове видання

**ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА СТВОРЕННЯ
ГАЛУЗЕВИХ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ
ДЛЯ ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ**

Колективна монографія

За загальною редакцією **Л. М. Заліток, І. Г. Лобановської**

Літературний редактор **Л. В. Редько-Шпак**

Макет обкладинки Юлії Харченко

Підп. до друку 24.11.2016

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 4681 від 4.02.2014
Тел./факс (044) 440-35-48
e-mail: dnpb@i.ua